

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КРАСНОАРМІЙСЬКИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ  
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ  
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

# **ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

*Матеріали*

*IУ регіональної науково-практичної конференції*

*11 березня 2010 рік*

Красноармійськ  
2010

УДК Ю: Ч 481

ББК 87:74.58

Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції: Матеріали ІУ регіональної науково-практичної конференції (11 березня 2010р.) – Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2010. - 260 с.

Збірка містить оригінальні праці учасників науково-практичної конференції. Основні напрямки конференції-філософія вищої освіти в контексті Болонського процесу; оптимізація навчально-виховного процесу; технології професійного навчання; національна педагогічна спадщина; мовна компетентність в технічному ВНЗ.

Матеріали розраховані на широке коло науковців, викладачів, студентів.

Оргкомітет конференції:

к.т.н., доцент директор КП ДонНТУ Ляшок Я.О.

к.і.н., доцент Дяченко Н.І.

к.е.н., доцент Школяренко О.О.

Комп'ютерна верстка та обкладинка: Пославська О.П.

## ЗМІСТ

<b>Костенко В.І. проректор ДонНТУ</b>	
Вітальне слово .....	7
<b>Ляшок Я.О. директор КП ДонНТУ</b>	
Вітальне слово .....	9
<b>Муза Д.Е.</b>	
Проблема социальной компетентности инженера в свете логики социотехнического проектирования .....	11
<b>Дяченко Н.І.</b>	
Феномен «професійного вигорання» працівників освітніх закладів в контексті причин формування та опору .....	14
<b>Гайворонський П.С.</b>	
Шевченкіана в поезії Красноармійська .....	22
<b>Теряник В.І.</b>	
Роль інтелігенції в прогресі суспільства і виховання молоді .....	24
<b>Баян Р.М., Юсипук Ю.О.</b>	
Моральні імперативи науково-технічної інтелігенції .....	28

## ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<b>Алиева О.Г.</b>	
К вопросу о содержании модели социогуманитарной подготовки в техническом вузе .....	34
<b>Білецька Л.Л.</b>	
Про деякі проблеми розвитку української вищої освіти сучасних мов .....	37
<b>Браташ О.О.</b>	
Проблеми і розвиток вищої гірничої освіти .....	42
<b>Бледнов И.Ф.</b>	
Актуальные проблемы философской антропогенетики .....	45
<b>Ісаснков О.О., Ісаснкова Ю.В.</b>	
Соціально-філософські аспекти розвитку інновацій в системі освіти .....	50
<b>Перминов А. В.</b>	
К вопросу о гармонизации взаимоотношений между школой и вузом в контексте болонского процесса .....	54
<b>Сергиенко Л.Г.</b>	
Методологические положения теории проблемного обучения .....	59
<b>Юсипук Ю. О.</b>	
Гуманитарні стратегії в українській інженерній освіті .....	63
<b>Черкавская Т.М., Кучеренко Е.В.</b>	
Роль образования в региональном аспекте занятости .....	69
<b>Поцупко О.А.</b>	
Місце освіти в житті сучасної людини і суспільства .....	73
<b>Моїсєнко Л.М.</b>	
Правове становище християнських конфесій російської імперії напередодні реформ 1905-1907 років .....	79

**Коробський Р.В.**

Інтеріоризація сучасних знань через інтерпретацію символічних моделей та використання папернів ..... 91

## **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ**

**Албіна С.І., Яцюк М.М**

Роль студентського самоврядування в управлінні вищим навчальним закладам ..... 96

**Журко Г.В., Василенко А.І., Пархоменко М.М.**

Права і обов'язки дитини в Україні та їх захист на державному та міжнародному рівнях ..... 99

**Ісаєнков О.О., Ляшок Я.О.**

Засіб реалізації професійної компоненти в процесі іншомовної підготовки в немовному вузі ..... 108

**Ляшок Н.Ю.**

Дистанционное обучение и современные информационные технологии .... 113

**Немцева Н.С., Немцев Е.М.**

Формула успіху ..... 118

**Певнєва Г.Г., Карабут М.**

Формування професійної компетентності студентів в процесі вивчення української мови ..... 122

**Дяченко Н.І., Поліщук Н.О.**

Психологічні особливості контролю в організаціях ..... 127

**Романій С.М., Коломосьць О.В.**

Роль фізичної культури в професійній діяльності технічної інтелігенції ..... 130

**Gulykh O. Biletska L.L.**

How Not To Behave Badly Abroad ..... 133

**Рак Ю., Стеценко О., Самофалова Т.В.**

Десять причин любить и изучать французский язык ..... 135

**Самофалова Т.В.**

Проблеми навчання студентів читанню текстів за фахом у немовному ВНЗ. .... 139

## **РОЛЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ І ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

**Журко Г.В., Василенко А.І.**

Виховання та розвиток дитини в Україні за допомогою розширення системи дитячих організацій ..... 142

**Лещова О.С.**

Актуальність питання патріотичного виховання в Україні: стан і перспективи ..... 147

**Нагорна К.Д., Яцюк М.М.**

Студентське самоврядування у ВНЗ України: історія та сучасність ..... 152

<b>Певнєва Г.Г.</b>	
Роль українознавства у формуванні громадської думки і виховання молоді	155
<b>Рязанцев Н.А.</b>	
Придуманная история .....	160
<b>Шинкаренко І.В., Щербинка Т.</b>	
Спроба порівняльної характеристики діячів української національно-демократичної революції на основі біографічних даних .....	167
<b>Черкавская Т.М.</b>	
Социально-экономическое развитие и экологическое воспитание .....	171
<b>Скалозуб О.М.</b>	
Тестування умінь англомовного професійно-орієнтованого читання в технічному ВНЗ .....	176
<b>Скалозуб О.М., Скалозуб Л.К.</b>	
Формування соціокультурної іншомовної компетенції майбутніх менеджерів .....	181
<b>Шинкаренко І.В.</b>	
Еволюція соціального статусу воїнів-інтернаціоналістів в українському суспільстві .....	187

## **ВНЕСОК ВНЗ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ РОЗБУДОВУ РЕГІОНУ**

<b>Школярєнко О.О.</b>	
Економічний аналіз щодо ефективного здійснення регіональної соціально-економічної політики .....	193
<b>Поліщук Н.О.</b>	
Особливості становлення консультативного бізнесу в Україні .....	200
<b>Іванісов С. М.</b>	
Енергетична галузь та процес глобалізації .....	204
<b>Пархоменко М. М.</b>	
Правова організація бездефектного виготовлення продукції в колишньому СРСР .....	212
<b>Ольховик І.А.</b>	
Проблеми працевлаштування окремої категорії жінок в Україні у період кризи .....	221
<b>Гусєва О. Є., Соколовський В. П.</b>	
Проблема формування юридичної правосвідомості учасників фондового ринку .....	223
<b>Савко О. А., Іванісов С.М.</b>	
Аналіз підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств .....	228
<b>Сачава К.О., Іванісов С.М.</b>	
Дослідження проблеми тіньової економіки в умовах переходу України до ринку .....	231
<b>Кравчук І.В., Іванісов С.М.</b>	
Інтенсифікація інноваційної діяльності підприємства як чинник економічного зростання .....	236

<b>Іванова К. Ю., Іванісов С.М.</b>	
Організаційні зміни: сутність та види .....	241
<b>Коротка Т.Л. ., Іванісов С.М.</b>	
Бізнес – планування інвестиційного проекту інноваційної діяльності торговельних підприємств .....	247
<b>Малишева О.В., Іванісов С. М.</b>	
Стратегічне планування та управління прибутком підприємства .....	251
<b>ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА</b> .....	256



Костенко Володимир Іванович  
*проректор Донецького національного  
технічного університету*

### **ВІТАЛЬНЕ СЛОВО**

Шановні учасники конференції!

Ми раді вітати представників науки і освіти, органів місцевого самоврядування, студентів Донецького регіону в Красноармійському індустріальному інституті.

Вищий навчальний заклад був і є духовно культурним осередком, де акумулюється енергія молодих і досвідчених; саме тут народжуються нові ідеї, формуються світоглядні орієнтири майбутніх фахівців.

У руслі європейської культури українські гуманісти завжди стверджували, що кожна людина має самодостатню цінність і від неї самої залежить, чи стане вона гідною високого призначення. Єдиним для вітчизняних гуманістів всіх поколінь, незалежно від соціального стану, конфесійного віросповідання, соціально-політичних уподобань і пристрастей, була турбота про вирішення актуальних проблем українського суспільства, в якому б людина знаходила, на думку Григорія Сковороди, гармонію між собою та навколишнім середовищем. Українська культура, як це засвідчує її історія, мало знала сприятливих періодів через відсутність соціальної свободи для її творців і носіїв, таких, як Т.Г.Шевченко. Саме в ці дні ми звертаємось до нього як до великого гуманіста, який докладав багато зусиль для пробудження національної свідомості та національної гідності,

відстоював ідеї взаємопізнання, взаємоповаги та рівноправного спілкування народів.

Як свідчать пропоновані Вам матеріали наукових досліджень, не обходить ця проблема і сучасних нащадків української духовної культури. Їх хвилює цінність і цілісність душевного і природного світу людини, її морально-психічного здоров'я, сама сутність людини майбутнього.

В навчально-виховному процесі ще багато запитань. Чи перетвориться навчальний процес у один із технологій здобуття фахових знань, чи він залишиться складовою виховного процесу з урахуванням новітніх педагогічних технологій? Чи можна «протестувати» духовний світ людини, її моральну зрілість? Чи здатна вона відстояти саму себе, бути самою собою у вирі постійних глобальних перетворень?

Якими б не були сучасні відповіді на поставлені запитання, в контексті традиційних гуманістичних ідей безперечним залишається бачення людини як універсального, найдосконалішого витвору природи і водночас її господаря, самоціллю історичного процесу. Людина залишається незавершеною в своїй досконалості, а тому, змінюючи зовнішню природу, постійно змінює і свій духовний образ.

Цим актуальним питанням присвячена конференція «Філософсько - педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції», учасників якої об'єднує прагнення знайти шляхи та окреслити методологію формування свідомості технічної інтелігенції на засадах новітніх технологій.

Позитивним є те, що конференція проводиться з ініціативи двох кафедр: кафедри філософії Донецького національного технічного університету (зав кафедри д.ф.н., професор Додонов Р.О.) і кафедри соціально-гуманітарної підготовки Красноармійського індустріального інституту ДонНТУ (зав кафедри – к.і.н., доцент Дяченко Н.І.)

Бажаємо всім учасниками конференції творчої наснаги плідної праці на засадах гуманістичної спрямованості в оптимізмі!





Ляшок Ярослав Олександрович  
*директор Красноармійського  
індустріального інституту*

## **ВІТАЛЬНЕ СЛОВО**

Шановні учасники конференції!

Динамізм, притаманний сучасному суспільству інтелектуалізація праці, швидка зміна напрямів розвитку науки, техніки, технологій, зростання соціальної мобільності і ролі особистості – все це потребує нових підходів до розробки сучасних технологій навчання і виховання. Освіта безпосередньо визначає долю суспільства, його життєздатність та перспективу розвитку. Україна зберігає досить високі показники освіченості населення: 70% громадян у віці від 7 до 24 років навчаються в різних освітніх закладах.

Що є обов'язковими елементами кваліфікації сьогодні? Загальна освіта, широка професійна підготовка, високий культурно-технічний рівень, уміння швидко оновлювати і поповнювати знання. Сучасний професіонал у будь якій сфері діяльності повинен володіти здатністю до роботи в творчих колективах, уявляти господарські, соціальні та культурні аспекти введення нових технологій. Крім цього, йому необхідні: ініціативність, комунікабельність, творче відношення до справи, - характеристика, які об'єднуються поняттям «соціальна

кваліфікація». Таким чином, зростає роль гуманітарної та соціально-психологічної підготовки професіонала.

Сьогодні змінюється і саме поняття освіченості: її здебільшого визначає не сума конкретних знань, а методологічна підготовка, комп'ютерна грамотність та рівень інформаційної культури. Сформовано і нове поняття – «третя грамотність» - це культура спілкування, естетичне виховання тобто загальна культура особистості. Разом з тим, ЮНЕСКО виділяє на початку ХХІ століття новий термін - «функціонально неграмотні» або малограмотні – на відміну від категорії «неграмотних» - це особи, що втратили раніше набуті базові знання або ті, що отримали їх в школі. Проблема функціональної неграмотності загострюється з кожним роком. Комісія в справах молоді, культури, освіти та спорту, при Європарламенті зазначила, що тільки в країнах Європейського Союзу кількість малограмотних в 2000 році досягла 60 млн. чоловік, у США в цей період нараховувалось не менше 25 млн. функціональних неграмотних [1].

Функціональна неграмотність негативно відбивається на якості робочої сили, рівні продуктивності праці тощо. Тому наша держава нині впроваджує нову освітню парадигму, що покликана усунути невідповідність між запитами суспільства і рівнем послуг, замінити завдання всебічного розвитку особистості завданням максимального розвитку здібностей людини до самореалізації та самоосвіти. Адже в світі існує тільки один стандарт якості освіти – вищий світовий рівень. Країну, неспроможну забезпечити його, чекає відставання в галузі освіти, науки, техніки і технології.

Саме сучасний університет здатен сформувати культуру, розумово дозрілу людину, підготовлену до самостійного буття і мислення. Так, філософ І.О.Ільїн вказував на те, що університет зобов'язаний навчити предметній думці і предметному дослідженню, а академічний іспит повинен перевіряти не пам'ять, а силу судження й уміння орієнтуватися в недослідженому і невідомому.

Зважаючи на вищевикладене, бажаю учасникам конференції творчої наснаги та успіхів в науковому пошуку, взаєморозуміння та взаємоповаги!

1. Інтелігенція і влада: Зб. наук. праць. – Одеса: «Астропринт», 2002. – С.78.

Муза Д.Е. (ДонНТУ)

## **ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ИНЖЕНЕРА В СВЕТЕ ЛОГИКИ СОЦИОТЕХНИЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ**

В современных исследованиях, посвященных инженерному труду, всё чаще акцентируют внимание на проблеме компетентности инженерно-технических работников. Причем, данная проблема предстаёт в принципиально новом контексте, – контексте проектирования и «эксплуатации» социотехнических систем как субъективно полагаемых и корректируемых морфем истории. Морфем, нужно заметить, включающих в себя социальные и технические компоненты, и в этом синтезе по-новому структурирующие природное и культурное, естественное и искусственное, биологическое и надбиологическое, биосферное и ноосферное...

При этом необходимо учитывать, что понятие «социотехническая система» разительно отличается от привычных категорий социальных и технических наук: «социальная система», «социальная структура», «техническая система», «системотехника» и т.д. Содержательно оно не совпадает с предложенной Л.Мамфордом метафорой «мегамшины», хотя его ход мысли с очевидностью можно признать таким, который направлен на объяснение генезиса древних и новоевропейской социотехнических систем [1, с. 249 - 276, 279 - 304, 345 - 381]. Более рельефно это отличие проступает при уяснении принципа социотехнического проектирования, с которым – в явной или неявной форме – приходится иметь дело представителям современного инженерного цеха.

К сожалению, непонимание данной онтологической, эпистемологической и смысловой неконгруэнтности по-прежнему является нормой. Во-первых, речь идет не об узком и привычном понимании инженерной деятельности, как конструктивной деятельности, направленной на создание планов, чертежей, расчетов макетов материальных систем и объектов [2], т.е., деятельности, взятой в своей безотносительной к культурно-историческому процессу, фактуре. Здесь, к примеру, можно упомянуть позицию, ограничивающую инженерное проектирование природным и собственно техническим началами [3, с. 194]. Во-вторых, речь не идет

о бытующем формальном представлении о социальном проектировании, как процессе генерирования социальных нововведений с целью поддержания материальной или духовной ценности, в определенном пространственно-временном локусе с положительной обратной связью [3, с. 36]. Напротив, социотехническое проектирование – это такой тип проектной деятельности, который помимо создания идеальных (с т.з. точности, эффективности, надежности) образцов техники и организации систем управления ею, направлен на выработку и внедрение технических систем в контекст форм перспективного социально-исторического развития. В таком случае, данный тип проектирования обязан осуществлять проектную разведку подходящей для реализации технического задания социальной структуры, согласовать функциональную сторону развития обществ и человечества в целом. Последнее означает, что социальная структура моделируется как устойчивая по отношению к любым воздействиям на неё технико-технологических флуктуаций.

Тем самым на «прочность» должны быть проверены контекстуальная экосистема (куда «вложена» сама социальная система), добывающие и перерабатывающие отрасли промышленности, экономическая и политическая подсистемы, наконец, подсистема культуры. В своей совокупности эти переменные должны дать ответ на вопрос о возможности / невозможности «надлома» социальной системы под воздействием технических нововведений, в.т. могущих обернуться техническими мутациями. Однако, общая фокусировка социотехнического проекта не должна пройти мимо человека, т.е. всех сфер его связно-становящегося бытия: биологической, социальной и духовной. В этом последнем смысле именно от вектора развития человека, как носителя культурных кодов зависит не только судьба «информационной цивилизации» (Абдеев Р.Ф.), но его собственного биоантропосоциального будущего [5]. Иначе говоря, в программе социотехнического проектирования обязан быть прописан сюжет, посвященный самому человеку, специфике его дальнейшей эволюции.

Рассматривая данный вопрос также нужно уяснить то обстоятельство, что социотехническое проектирование, осуществляемое на основе глобальных тенденций и «вызовов», является непрототипическим проектированием (А.Раппопорт). К

примеру, во многих странах мира (прежде всего в США, Германии, Японии, Китае, Франции, Великобритании, России, Италии, Испании и Швейцарии) развернулись исследования в области нанотехнологий. Они, как считают эксперты, способны не только трансформировать условия человеческой жизнедеятельности, но и саму логику социального развития [6, с. 230 - 235]. В этой связи подчеркнем: безналоговый характер подобных социотехнических проектов делает их принципиально рисковыми.

Отсюда проистекает идея расширения инженерной компетенции. Она должна покоиться, по нашему мнению, на принципе гетерогенности как самих оснований социотехнического проектирования, затем методов создания проектов и способов их реализации, а также на возможной гетерогенности результатов. Об этом, в частности, говорит то обстоятельство, что существующая тенденция интерактивной коммуникации технических экспертов, государственных деятелей, промышленников, специалистов в области PR, социальной психологии и этики (в США с 1972 года, а в ФРГ с 1986 года действуют службы социальной оценки техники), давно нуждается в своей повсеместной институционализации. Проще говоря, для адекватного использования новой техники и технологий в социальном контексте, необходима полноценная экспертиза новаций.

В этом контексте любопытен пример Китая, экономический рост которого, – за последние тридцать лет – оценивается в 9 % в год [7, с. 109]. Хорошо известно, что в КНР со времен реформ Дэн Сяопина осуществляется модернизация всей социальной системы. Сама модернизация строиться на идее «общества сяокан», приходящего на смену «обществу «да тун». Идея этого «уютного для жизни» и «упорядоченного» общества уходит корнями в «Книгу песен», «Книгу ритуалов», «Книгу истории» и трактаты Конфуция. Тем не менее, социотехническое проектирование, связанное с идеей «общества сяокан», равно как и его результаты, не могут обойти архетипических сюжетов, упирающихся в Дао. Одна из его интерпретаций, размещенных в «Шу-цзин», говорит: Гунь и Юй – два варианта организации хаоса, естественный и искусственный, один из которых обращен в прошлое, другой в будущее [8, с. 91 - 106]. Их объединение в стратегической перспективе позволяет проводить техническое переоснащение производства, мягкое регулирование экономики, урбанизацию т.д.

Данный опыт неплохо бы было усвоить Украине, полностью отбросившей опыт традиционного общества, частично расставшейся с реалиями индустриального общества и продекларировавшей свой переход к постиндустриальному (информационному) обществу.

Литература:

1. Мамфорд Л. Миф машины. Техника и развитие человечества/ Л. Мамфорд. – М.: Логос, 2001. – 408 с.
2. Лебедев С.А. Инженерное проектирование/ С.А. Лебедев // Философия науки: Словарь основных терминов. – М.: Академический проект, 2004. – С. 79.
3. Горохов В.Г., Розин В.М. Введение в философию техники: Учеб. пособие/ В.Г. Горохов, В.М. Розин. – М.: Инфра-М, 1998. – 224 с.
4. Луков В.А. Социальное проектирование: учеб. пособие/ В.А. Луков. – М.: Изд-во Московского гуманитарного университета, 2006. – 240 с.
5. Мокичев Д.С. В ожидании виртуального мессии / Д.С. Мокичев // Чеснокова Т.Ю. Постчеловек. От неандертальца до киборга. – М.: Алгоритм, 2008. – С. 78 – 104.
6. Андреев А.Л. Социология техники: учебное пособие/ А.Л. Андреев, П.А.Бутырин, В.Г.Горохов. – М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2009. – 288 с.
7. Закария Ф. Постамериканский мир/ Ф. Закария. – М.: Изд-во «Европа», 2009. – 280 с.
8. Седнев В.В. Цивилизационная модель современного Китая / В.В.Седнев // Цивилизационная структура современного мира. – Киев: Наукова думка, 2008. – Т.3. Цивилизации Востока в условиях глобализации Книга II. Китайско-Дальневосточный цивилизационный мир и африканская цивилизационная общность. Глобальные трансформации и уроки для Украины. – С. 67 – 136.

Дяченко Н.І. (КП ДонНТУ)

## **ФЕНОМЕН «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРЯННЯ» ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ В КОНТЕКСТІ ПРИЧИН ФОРМУВАННЯ ТА ОПОРУ**

Розвиток психологічних знань про природу емоційних та фізичних перенапружень та їх наслідки для особистості, її оточення

та професійної діяльності обумовив розробку проблеми «професійного вигоряння» в соціальній психології.

Вперше термін «вигоряння» був введений в науковий обіг американським психіатром Х.Фейденбергом у 1974 році як характеристика психічного стану здорових людей, які знаходилися в інтенсивному спілкуванні з клієнтами при наданні їм професійної допомоги [1]. Наслідками такого спілкування ставали агресивність, втрата цікавості до життя, деморалізація, розчарування в професії, енергетична виснаженість.

Всесвітня організація охорони здоров'я у 2001 році визначила синдром вигоряння як фізичне, емоційне чи мотиваційне виснаження, котре характеризується порушенням продуктивності праці, утомою, безсонням, зниженням імунітету, а також підвищенням вживанням алкоголю та інших психоактивних речовин для отримання тимчасового полегшення, яке має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності та суїцидальної поведінки [2]. У Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) синдром вигоряння знаходиться в кваліфікаційній рубриці «Проблеми, пов'язані з труднощами подолання життєвих ускладнень». Сьогодні синдром вигоряння визначається як багатовимірна конструкція, набір негативних психічних переживань, фізичне, емоційне та розумове знесилення від довготривалого напруження, пов'язаного з міжособистісними відносинами, які супроводжуються емоційною насиченістю та когнітивною складністю.

Сутність професійного вигоряння знаходить відображення в роботах Б.Пелмана, Є. Хартмана, Т.С. Яценко, К.О. Малишевої, Л.Н. Юр'євої, О.Святки та інших [3]. Разом з тим, більшість авторів цікавить саме система подолання стану вигоряння, створення системи при недостатньому, на наш погляд, дослідженні причин, проявів та розвитку цього явища як такого. Тому метою є аналіз причин професійного вигоряння працівників освітніх організацій в специфічних умовах всебічного реформування галузі та вимог науково-технічного прогресу.

Визначення та класифікація причин професійного вигоряння надасть можливість не тільки поглибити знання щодо сутності цього явища, але і визначити шляхи опору його впливам. Разом з тим, проблему не можна розглядати в ракурсі тільки соціальної психології.

Власне, мова повинна йти про роль науково-технічної інтелігенції та її місце в соціальному житті.

В численних публікаціях та роздумах наших сучасників безспірним є лише визначення інтелігенції, виходячи з традиційного її розуміння, як «суспільної верстви людей, що професійно займаються розумовою, складною, творчою працею, розвитком та розповсюдженням культури» [4]. Причини та цілі звернення до суб'єктивного аналізу об'єкта можуть бути різними і неоднозначними. Найчастіше науковці звертаються до визначення ролі інтелігенції у сучасному суспільстві в різних галузях його життєдіяльності (в освіті, політиці, культурі в цілому); її відповідальності перед суспільством як найінтелектуальнішої його частини, перед молодим поколінням та перед майбутнім як головного провідника прогресивних ідей; а також за формування громадянського суспільства, яке розривають соціально-економічні та політико-правові суперечності. Останнім часом до цієї теми додається і вимога пошуку нової ідеї, яка б могла духовно об'єднати суспільство, яке все більше розшаровується; морально його оздоровити та забезпечити освітньою парадигмою згідно світових стандартів.

Коли ж шукають причини наших невдач в духовному житті суспільства, то часто показують на інтелігенцію як інтелектуальну частину суспільства, не враховуючи, що зсередини цієї соціальної верстви також відбувається диференціація. В умовах соціального розшарування неминуче, що частина інтелігенції виявляється на боці нової соціальної верстви, яку мало цікавить духовна культура; але котрій потрібні її інтелектуальні послуги, авторитет, а то і совість. Самій же цій частині інтелігенції для того, щоб бути потрібній, доводиться відмовитися від попередніх духовних інтересів заради переходу у речові власники або у власники на керівництво у суспільстві. Про це явище в умовах змін, пов'язаних з установами капіталістичних відносин, писав ще Є.М.Салтиков-Шедрин в «Мелочах жизни»: «В последнее время многие огульно обвинили нашу интеллигенцию во всех неурядицах и нестройствах... И никому не пришло на мысль сказать во всеуслышание хотя бы умеренное слово в защиту интеллигенции ... Например, что единичные факты следует судить единично же; что обобщения в подобных случаях неуместны и вредны; что, наконец, если и можно забить интеллигенцию в грязь – что же тогда остается? Не будь



интеллигенции, мы бы не имели ни понятия о чести, ни веры в убеждения, ни даже представления о человеческом образе» [5].

Щоденний тиск відповідальності, «вини», щогодинне «включення» найвищого морального регулятора – совісті призводить до емоційного виснаження, моральної дистрофії.

Зважаючи на специфіку діяльності науково-технічної інтелігенції в умовах сучасного університету, особливо виділяється протиріччя між динамізацією, прискоренням соціального процесу і відомою всім консервативністю педагогіки та її духовно-етичних засад. Сучасне суспільство не хоче бачити освіту в якості сфери духовного відтворення за своїми специфічними, лише їй притаманними уявленнями про людські цінності та їх ієрархію. Ще в ХУІІІ ст.. великий український мислитель Григорій Сковорода стосовно змісту освіти наголошував, що його не можна звести лише до вивчення природничо-математичних наук. [6]. Щоб створити і передати духовне надбання людина не повинна бігти від роздумів, а повинна накопичити власний світ уявлень переконань, принципів щодо сенсу життя, свободи, творчості, відповідальності. Як зазначав М.Хайдеггер: «Для осмысляющего мышления подчас необходимы высшие усилия. Оно требует более длительного упражнения. Для него нужна еще чуткая забота, чем для любого другого настоящего ремесла. А еще оно должно уметь ждать, как ждет крестьянин, взойдет ли семя, даст ли урожай». [7]. Тому він і поділяє мислення на підраховуюче, яке буде «калькулювати» в пошуку корисних можливостей, не думаючи про сенс всього, що є навкруги. Осмислене мислення, на думку М.Хайдеггера, і є тим дійсним, справжнім, і яке втратило точку опори, стало некорисним з понять практичного життя, хоча і остається основою та підґрунтям духовності мислячої людини. Виникає антиномія між цілеспрямованою діяльністю без її осмислення та пошуком сенсу останньої. Людина повинна вибирати: досягти практичного результату, який можна підрахувати в цифрах, відсотках тощо, або «сіяти добре, вічне» та чекати доки буде врожай. Педагогічна наука давно визначила, що рівень впливу вчителя зворотно пропорційний кількості його учнів. Адже людині недостатньо просто навчитися діяти або правильно спостерігати за навколишнім світом, вона прагне встановити з ним інтелектуальний та емоційний зв'язок. Інтенсивність нашого життя, прискорення отримання будь-якої інформації перетворює процес осмислення на

розкіш, майже недоступну в аудиторіях. Більшість студентів орієнтовано на отримання переліків знань, а не саме знання; тому навіть використання синонімів призводить іноді до занепокоєння, а то і обурення. Викладач, з розумінням того, що тільки виконуєш програму, а не «вчиш вчитися впродовж життя», відчуває безпорадність, невдоволення собою, що призводить до внутрішнього особистісного конфлікту, який і стає однією з причин професійного вигорання. Або вже його наслідком.

Стан розгубленості, нестабільності, протиріч в процесі реформування освіти (зважаючи і на те, що існує дискусія, щодо доцільності впровадження ідей Болонського процесу), не сприяє укріпленню моралі. Взагалі в сфері моралі людині притаманний потяг до ідеалів, стабільним принципам, символам, потреба в «архімедовій точці відрахунку» з метою розгортання свого життєвого сценарію. Від стабільності сфери цінностей багато в чому залежить стійкість самої людини та її орієнтації в суспільному житті. Сучасний світ перетворює етичний абсолютизм в моральний релятивізм; динамізм розвитку принципів і символів дезорганізує внутрішній світ людини, підводить її до моральної недостатності, недостатності «серця» за висловом І.Шинкарука.

Криза моралі виникає не тому, що не можна інакше, а тому, що постійно треба жити інакше. Інтелігенцію, особливо вузівську, залучають до суспільних процесів, участі в політичній роботі, діяльності державних інститутів. Іноді на неї покладають обов'язок, аргументації протирічних розпоряджень та оцінку дій окремих суспільних рухів. Все це породжує в середовищі інфантилізм, уникання, демагогію тощо. Особливо сприйнятливими до цих явищ стають ті категорії працівників, де мораль є складовою професії або її визначенням.

Інтелігенції притаманний індивідуалізм внаслідок прагнення досягти досконалості в результатах праці та підвищення рівня самодостатності. Разом з тим, індивідуалізм перешкоджає об'єднанню суб'єктів для захисту своїх інтересів, робить їх слабким проти зовнішніх впливів, неспроможними протистояти бездумним бюрократам від освіти. Така безпорадність, відсутність комунікативних зв'язків у вирішенні професійних проблем призводить знов-таки до емоційного перенапруження втрати сенсу та безсилля.

Ні для кого не є відкриттям, що «продуктом» освіти є формування компетентного, творчого фахівця з чітко визначеною, позитивно-дієвою життєвою парадигмою. Але чи можливо, призначити рішачою роль освіти і науки, не визнавати вирішальної ролі її працівників? Поставлене питання має не теоретичне значення, воно безпосередньо впроваджене в соціальну практику: не можна очікувати від освіти ефективного результату, коли положення суб'єкта соціально принижено. Адміністративна система свого часу зробила все, щоб звести роль освіти і науки до керованого мінімуму. Але сам характер науково-освітньої праці несумісний з адміністративною системою, тому що вимагає варіативності, теоретичної гіпотетичності, дискусивності та роздумів.

Прагнення управляти науково-освітньою працею по законам робочого часу (регламентування, адміністрування) широко розповсюджене, тоді як творча праця побудована по законам вільного часу і може бути оцінена тільки по результату. Ми не будемо піднімати питання про принцип самостійності і «вільного духу» університетів, а розглянемо сам факт. Суб'єкт, щоб не мати неприємностей, повинен або пристосуватися до адміністративної системи та її вимог, або прагнути їх виконувати. Небезпека очікує в будь-якому випадку: в першому випадку «сродна праця» перетвориться в рабську; в іншому прагнення «осягти неосяжне» і поєднати творчість з регламентом закінчиться апатією та емоційною нестабільністю, тобто - професійним вигоранням. Практика свідчить, що люди які неощадливо виявляють емоції врешті-решт приходять до необхідності перебірливо відноситися до зовнішніх впливів і обмежувати емоційність, пов'язану з професією, що може призвести до втрати комунікації будь-якого виду. З другого боку на поведінковому рівні будь-яке критичне зауваження стосовно суб'єкта сприймається ригідно, зумовлює дію захисної системи, сприяє виникнення спорів. Вони актуалізуються у відстороненні, дистанціюванні, небажанні продовжувати подальшу роботу.

Коли починається процес емоційно-професійного вигорання? Чи впливає атмосфера групи колективу, сім'ї на вигорання в професій?

Психологи, а саме Т.С. Яценко вважає, що існує безпосередній зв'язок між емоційним та професійним вигоранням, загальним емоційним станом. За оцінкою особистості і відношенням до

майбутньої професії. Тому вигоряння може розпочатися вже з дитинства. Для відповіді на деякі поставлені питання автором було проведено аналіз емоційно-особистісної оцінки стосовно окремих соціальних груп. До тестування було залучено 10 респондентів – студентів II курсу (група ЕПР-08), 24 респонденти – студентів У курсу (група МП-09с,м), 11 респондентів – викладачі кафедри СГП і ЕіМ. Результати опитування надані в таблиці 1.

Таблиця 1

	студенти 2 курс		студенти 5 курс		викладачі	
	позитив	негатив	позитив	негатив	позитив	негатив
Дитинство	60	40	64	36	91	9
Сім'я	50	50	45	55	74	26
Колектив, група	6	94	26	74	42	58
Робота (майбутня робота)	10	90	269	74	25	75
здоров'я	50	50	61	39	25	75

Отримані результати в цілому надають можливість зробити наступні висновки:

- чим більше зростає емоційне професійне напруження, тим більше ми шукаємо підтримку в дитинстві, сім'ї, а не на роботі або в колективі: що є ознакою вигоряння;
- негативне емоційне ставлення до професії проявляється ще з початкових курсів вищого навчального закладу, отож підґрунття вигоряння вже має місце: ще не оволодівши професією майбутній спеціаліст вже її емоційно зневажає;
- оцінка власного здоров'я не є об'єктивною у студентів, а свідчить що суб'єкт обділений увагою, немає гармонії внутрішнього світу, у ньому переважають потреби опіки і підтримки; а інфантилізм призводить до передчасного емоційно-професійного вигоряння;
- результати, отримані при обробці анкет викладачів в цілому підтверджують вищевикладене стосовно причин професійного вигоряння.

Таким чином, вигоряння не є раптовим явищем, а має глибинні передумови, які пов'язані не тільки з професією, а перш за все з

емоційно-особистісним станом людини, гармонією її внутрішнього життя.

Особистість, обтяжена деструктивними тенденціями може знайти «порятунок» в професії заради вирішення власних проблем чи задоволення амбіцій. Але в цьому випадку процес вигоряння іде швидше, має більш глибокі наслідки та вимагає корекції.

Прояви професійного вигоряння посилюються в умовах нестабільності окремих сфер суспільного життя, необґрунтованого адміністрування та обмеження, «дозування» або планування творчих процесів, перешкод до отримання джерел інформації тощо.

Найбільш вразливою категорією є представники науково-освітньої інтелігенції, професія яких пов'язана не тільки з постійним емоційним перевантаженням, але і активною комунікацією. Не випадково саме ці категорії працівників найактивніше користуються послугами психоаналітиків в розвинених країнах.

Не виникає сумнівів, що важливим завданням є урахування та усунення низки факторів, що призводить до психічного вигоряння і які вже сьогодні можна усунути, а саме: низький соціальний статус професії, неспроможність професії у суспільстві, міжособистісні конфлікти, пов'язані з професійною діяльністю, умови та зміст роботи тощо.

#### Література

1. Гринберг Дж Управление стрессом – СПб: Питер, 2002.-С.18.
2. Святка О. Професійне вигоряння в контексті психологічного опору // Психологія і суспільство. – 2008.- № 2 . – С. 179.
3. Орел В.Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии. // Психологический журнал. – 2001.- №1.; Калашнік І. Проблема психологічної смерті у контексті профілактики психічного вигоряння психолога-практика // Психологія і суспільство. – 2008.- №2; Юрьєва Л.Н. Профессиональное «выгорание» у медицинских работников. – К.: Сфера, 2004. – 272с; Яценко Т.С Основи глибинної психокорекції. – К.: Вища школа, 2006. 282с.
4. Большой энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – Т1. – С 495.
5. Салтыков-Щедрин Е.М. Мелочи жизни. – Собр. соч., т.16. – М., 1974. – С. 12-13.
6. Сковорода Г. Твори: в 2х томах. – Т.1. К., 1973. С. 339.

7. Хайдеггер М, Разговор на проселочной дороге / Под ред. А.Л. Доброхотова. – М: Высшая школа, 1991. – С. 104.

Гайворонський П.Є. (КНВК)

## ШЕВЧЕНКІАНА В ПОЕЗІЇ КРАСНОАРМІЙСЬКА

Красноармійська земля багата на літературні традиції. Письменники Красноармійська, поети та прозаїки, займали й займають міцні позиції в літературі Донеччини та України. Імена Сави Божка, Власа Білявця, Федора Моргуна, Василя Басанця, Степана Таманова добре відомі не лише фахівцям, але й аматорам літератури, широкому читацькому загалу.

Серед сучасних відомих поетів Красноармійська є чимало таких, хто пише свої вірші українською мовою. Їх поезії друкуються на шпальтах місцевих та всеукраїнських періодичних видань, увійшли до авторських та колективних збірок. Значна частина цих авторів двомовна, використовують у своїй творчості як російську, так і українську мову. Серед них привертають увагу такі поети як Євген Півняк, Валентина Михайленко-Рудьковська, Володимир Касьяненко, з'явилися окремі українські вірші у відомого місцевого поета Олександра Товберга. Їх твори переважно інтимно-ліричні, присвячені людським почуттям, оспівуванню рідної природи, рідше торкаються соціальних проблем сьогодення. Так чи інакше ці автори черпають наснагу й свої сили у творах Тараса Шевченка, запозичують окремі його крилаті рядки, перекликаються з ними:

І на чужій дорозі будуть  
Рідненькі зорі нам світить,  
В сім'ї єдиній, вільній, новій  
Нам буде радісно всім жить!

(Євген Півняк)

Гострим громадянським змістом відрізняються деякі вірші Віталія Шайгорданова. У своєму вірші «Многостраждальна Україна» він прямо апелює до українського Пророка:

То встань, Тарасе, подивись  
На понівечену країну.  
Не іноземці, як колись,  
Занапали Україну.

Все зруйнували, розтащили  
І на смітник перетворили  
Свої дурні та хижі свині.  
Садочки знищили, ліси,  
Бур'яном ниви поросли,  
В ставочках навіть риба гине.

Останнім часом усе більше звертають на себе увагу молоді поети, що пишуть переважно українською мовою. Наталя Мацокіна присвятила Великому Кобзарю цикл віршів. До нього входять вірші «Про «Кобзаря», «Роздуми», «Тобі вклонюся» та інші. У вірші «Про «Кобзаря» вона лаконічно висловлює своє ставлення і власну, незалежну оцінку Біблії українського народу – «Кобзаря»:

Серед безлічі книг виділяються ті,  
Що ввібрали у себе науку віків,  
Для народу що є заповітом.  
Тут Шевченко-поет свою душу відкрив  
Перед злим і розтерзаним світом.

Не можна обминути увагою творчість юної поетки з селища Гродівка Красноармійського району Катерини Мазохи. Життєстверджуючі рядки її поезій є своєрідною відповіддю на Шевченкові передбачення «сім'ї вільної, нової». Саме такою мріяв бачити українську новітню юнь Тарас:

Я – патріот, про це скажу усім,  
Мій голос лине впевнено і дзвінко.  
Для мене Україна – рідний дім,  
А я у ньому – щира українка

Вдалим видався дебют на Парнасі Ганни Варфоломєвої. У колективній збірці «Срібний вечір» донецького літературного об'єднання «Світоч» були винесені на суд читача дев'ять її віршів. Один з них, «Молитва», розвиває ідею однойменного Шевченкового вірша:

Подай нам мудрості й терпіння,  
Любов вселенську в нас всели,  
Дозволь очистити сумління,  
Щоб в мирі й злагоді жили.

Українське слово набуває все більшої популярності серед поетів міста й району. Навіть ті поети, які раніше ніколи не писали українською, останнім часом все частіше звертаються до неї. Як і

століттями раніше їх надихає на це, перш за все, гаряче і правдиве слово Тараса Григоровича Шевченка

#### Література

- Касьяненко В.І. Сколки бутя. – Донецьк: «Регіна», 2006  
Касьяненко В.І. Мені підказувало серце – Донецьк: «Регіна», 2008  
Серебряный вечер – Донецьк: «Регіна», 2009  
Товберг А. Знаки – Донецьк, 2008  
Царина степу: Західно-донецький літературний альманах – Донецьк: «Регіна», 2006  
Царина степу: Західно-донецький літературний альманах, №2 – Донецьк: «Регіна», 2008  
«Наш городок», 2008, 11 юлія  
«Наш городок», 2008, 15 августу  
«Маяк», 2009, 6 января

Теряник В.І. (КП ДонНТУ)

### **РОЛЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ПРОГРЕСІ СУСПІЛЬСТВА І ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

Що таке інтелігент? Істинний інтелігент живе заради любові до інших, на це спрямовані всі його думки, почуття та дії. Такі інтелігенти увійшли у вічність. Вони виявили все найкраще, що може людина. Бо їхня свідомість і воля укріпили дух, який віддзеркалився у прекрасному. «Істина людини - це те, що робить її людиною, - писав Анту-ан де Сент Екзюпері. - Лише дух, торкнувшись глини, робить із неї людину».

Абсолютне значення людини ґрунтується на Істині, а не на інтересі. Люди вищої організації розуміють всезагальний космічний закон, відчувають свій зв'язок із Космосом, свідомо й інстинктивно прагнуть до небесної духовної колиски - своєю духовністю наблизитися до найвищого, божественного. І справді, той, хто піднявся до такого рівня, коли не може зрадити високих духовних устремлінь заради прагматичних, корисливих інтересів, повірить в існування високої духовності - Абсолюту. Бо де Любов, там вирішуються всі питання, Любов рятує світ від небуття. Віра й сила-любові рятували життя. І коли люди це усвідомлять, лише тоді вони будуть щасливі.

Особливо гостро відчувають комплекс своєї неповноцінності низькі в духовно-моральному сенсі люди. Вони щосили прагнуть



придушити в інших благородне начало. Саме тому все краще так часто гине. Спрацьовує «закон усередненості», «закон більшості». «Низькі або вивиснені структури відкидаються процесом, він б'є якраз по вищих виявах людини, по всьому, що прагне до сходження, по тих, хто рухає прогрес, - писав Іван Єфремов.

- Закономірність у таких випадках несприятливих збігів

— серйозна тенденція всіх процесів суспільства обертається невдачею, помилкою, руйнуванням з погляду людини». Низькі в духовно-моральному плані люди, користуючись силою своєї більшості, роблять життя під себе. А в ньому немає гідного місця чистоті душі, духовності, моральності, істинній гідності. Адже й нині у суспільстві поширене явище напів інтелігентності. Є неначе поверхневі знання як поводитися заради користі. Вона нерідко провокує здатність низького, підлого вчинку. Ерудиція працює для себе, на себе, але не для гармонії з іншими. Такими індивідами керує лише особистий інтерес.

Цей тип поведінки давній. Його витoki особливо увиразнилися за часів народовольчих пошуків. Інтелігенція зробила народ своїм ідолом. Любов до справедливості, суспільного добра, народного блага паралізувала любов до Істини. Натомість з'явилося корисливе ставлення до неї. Істина мала стати інструментом суспільного перевороту, народного благополуччя, людського щастя. «Але оманливо спрямоване людинолюбство вбиває боголюбність - любов до Істини», - писав Микола Бердяєв.

Емоційність, супроводжуючи прагнення реалізації інтересу, підміняла серйозну розумову діяльність. Услід за демагогією, деморалізацією душі розвивається моральний страх, гасне любов до Істини, думки, втрачається жага справедливості. Таке явище помітне на різних рівнях. Політик не хоче брати на себе відповідальність за вирішення державних справ. І навіть не обтяжує себе глибоким вникненням у суть проблеми. Видавець-хабарник не видасть талановитого твору без задоволення своїх корисливих потреб.

Людина з хорошою, світлою душею в своїх вчинках керується поняттями Добра, Справедливості, Закону, Прекрасного.

Інтелігентну людину передусім характеризує єдність слова та діла. Вона — надійний партнер. Вона відчуває душевний біль інших людей уже навіть інстинктивно. Відповідальність змушує її прогнозувати ситуації, аби не допускати негараздів для інших. А де єдність слова й

діла, там творення, там добро. Така людина обов'язкова. Бо для неї підвести інших ~ те саме, що завдати собі болю.

Для особистостей із таким рівнем відповідальності немає справ, які вони не могли б зробити ще краще. Бо немає межі їхньому прагненню до досконалості. А керуючись добром, завжди можна знайти вихід із скрутного становища. Рівень свідомості, духовний і професійний розвиток дедалі розширюють межі бачення, забезпечують зростання сутнісної значущості ідеалів. За такого світосприйняття справжній інтелігент здатний якнайповніше враховувати фізіологічний, психологічний, морально-духовний стан кожної людини.

Критеріями вчинків виступає духовно-моральна, естетична свідомість. Для інтелігентів людина — не лише засіб виробництва, а насамперед мета. Їхні рішення — це продукт не тільки інтелектуальних вправ, а роботи серця, почуттів. І тоді цінність кожної особистості підтверджується у справі новими ефективними технологіями, діями, соціальним прогресом. Якість рішень керівників з таким світосприйняттям висока, що дає змогу досягати на практиці суспільно значущих результатів. Адже турбота про людину породжує політ думки, висоту почуттів, що наближає Прекрасне у практичних справах, які стають одухотвореними. Дивитися на Прекрасне - самому ставати кращим. Таку думку висловив іще Платон.

А споглядання Прекрасного, у свою чергу, виховує витончений смак, підвищує рівень запитів, особливо естетичних, і в цілому культуру людини. Вона, як земля, обробляється, окультурюється для подальших сходів. Ця взаємозалежність добре простежується на династіях старовинних родів. Там родова, професійна честь (майстрові люди) була вища за все. Діти бачили найкращі зразки поведінки, результати праці. Отож у своєму сприйнятті, розумінні відштовхувалися від побаченого й удосконалювалися далі, прагнули до ще вищих здобутків.

Постійна зайнятість - результат чіткої, осмисленої мети, прагнення її досягти, довести справу до кінця, забезпечити єдність слова та діла.

«Іще мало хто, навіть серед мудрих правителів, знає, що моральність народу, його виховання у гідності й повазі до предків, до праці та краси найважливіше для долі людей і держави. Важливіше від

бойових машин, слонів, воїнів у броні, кораблів. Усе це не допоможе, коли падає моральність і виховання народу», — писав І. Єфремов. Адже в людях тоді проявляється все найгірше. Руйнується віра, чесність, гідність, зникає почуття патріотизму. Саме за таких обставин загинуло чимало сильних свого часу держав.

Нині, коли демократія сприймається багатьма як вседозволеність, водночас продовжують існувати вимоги суворого виконання морально застарілих або недосконалих законів, котрі суперечать здоровому глузду, шкодять розвитку та прогресу, для утвердження моральності нагального значення набуває культура політичного виховання. Бо самі лише заклики до демократії, без спонукання людей до осмислення, аналізу того, що відбувається, спричиняли регрес, забуття уроків історії, нехтування цілями, за які ще недавно боролися.

Політики впродовж десятиріч керувалися своїми інтересами, а не моральністю, релігією, філософією. До того ж в основу політики було покладено будівництво та зміцнення держави, а не удосконалення людини. Нині ситуація може повторитись, якщо духовну моральність, людську культуру, людяність, як найвищий її вияв, не буде піднято на державний рівень, якщо вони не стануть державною політикою.

Може бути багато партій, суспільних сил, різноманітних поглядів на шляхи до Добра, так само, як і різних виявів Абсолюту. Але виправданням їхніх дій, відносин можуть бути лише чисті прагнення до Справедливості, Краси, Гармонії. Наразі суспільні сили переважно визнають лише власну правоту, забуваючи, що добро, здобуте шляхом зла для інших, уже не є абсолютним, ще ж і надто перетворюється на зло. Бо в космічну енергію вноситься дисгармонія, руйнування, хаос, що неодмінно обернеться злом для тих, хто їх спричинив. Отже, моральність має бути критерієм політика.

І саме інтелігенція мусить стати каталізатором найвищих духовних пошуків у суспільстві, прогресивних змін. Саме вона, з її витонченим мисленням і розвиненим серцем, розуміє, відчуває зародження Істини, утверджує її своїми діями в ім'я торжества справжньої, всебічної, цілісної культури - людяності! А вона є тоді, коли Людина є носієм духовного світла.

Стриманість почуттів - як прагнення до краси форми, відповідальне ставлення до людської гідності, своєї й чужої. Кожен жест, рух, слово, інтонація особистості мають засвідчувати повагу до ближніх, її внутрішню красу.

Що багатшою є загальна культура, то людина привабливіша, значущіша, ближча до Абсолюту, як сукупності виявів вищих устремлінь, Божественного. Світлом свого Духу вона виконує космічну місію - наблизитися до Абсолюту, спів діяти з ним, творити. І вона сама тоді розуміє необхідність обмеження індивідуального, власних почуттів, прагнень. Бо інакше анархія, примноження безладу, хаосу. За таким станом суспільства можна судити про періоди його занепаду, невміння знайти правильний вихід зі становища. І це тоді, коли на Землі не може бути іншої альтернативи, як дії для охорони миру, спокою, радості, творчості.

Хаос і розруха створюють ґрунт для захоплення влади певними групами тиранії або позбавленими здорового глузду та культури керівниками. Сила без знань призводить до ще більшої тиранії. У такій обстановці поширюватимуться прислужництво, невігластво. А за жорстокості - страх, аморальність. Не допоможуть і закони, поки люди самі не усвідомлять необхідності їхнього виконання.

Життя в атмосфері обману, страху, за інших негативних чинників спричиняє загальне ослаблення людського організму, погану спадковість. І для подолання цього явища потрібна висока моральна відповідальність, не кажучи вже про складнощі тонкого проникнення в генні структури.

Баюн Р. М., Юсипук Ю. О. (КІІ ДонНТУ)

## **МОРАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

Світ, що оточує людину, - це значною мірою створений нею світ техніки і наукових досягнень. Врешті-решт, він визначає рівень цивілізації людства. Створивши світ небачених швидкостей переміщення матеріальних об'єктів і людей, глобальний інформаційний простір, досягнувши вражаючих успіхів у перетворенні та у використанні різноманітних видів енергії, вийшовши в космос і майже розгадавши геном людини, вона сама - людина-творець - сьогодні, на межі тисячоліть, як ніколи у своїй історії, відчуває усе більшу відповідальність за долю світу, за наслідки розвитку людства, за його майбутнє. Це викликано загрозливим дисбалансом між стрімким зростанням технічного і матеріального

світу та системою моральних цінностей людства, котра зазнає найглибшої кризи.

Гірко, звичайно ж, усвідомлювати, що такі блискучі науково-технічні досягнення століття, як авіація, атомна енергія, космос, обчислювальна техніка, біоінженерія, Інтернет - не зліквідували в суспільстві девальвацію моральних цінностей, культурних та національних традицій, релігійного вільнодумства, ідеологічного занепаду, беззаконня, розладу і громадянської неслухняності. І навіть, навпаки, мораль вседозволеності, поширювана саме через ЗМІ та Інтернет, вже межує з аморальністю і призводить до психічних захворювань й соціальної апатії.

Багато хто вважає, що під відчутним впливом процесів глобалізації та євроінтеграції актуалізується проблема гуманітарного вдосконалення, тобто загальна локалізація розвитку людського суспільства у духовному напрямі.

Як наслідок, у сфері науки і технологій – органічний й всебічний прогрес, а у сфері духовної культури – несталий та хиткий.

Для стабільного функціонування суспільного життя потрібне зовсім протилежне – об'єднання «технології» та «духу» у гармонічний тандем, який сформує високі духовні ідеали, об'єднає строкате українське суспільство в єдину політичну націю, положить край моральному та правовому нігілізму, відродить й збагатить духовний світ людей.

Інтенсифікація зусиль у гуманітарно – технічному напрямку можлива лише при виконанні наступних умов:

По-перше, висока духовність людини повинна переконати її в безальтернативності розвитку технологій як матеріальної основи прогресу.

По-друге, гуманність суспільства повинна створити умови, за яких могутні технічні досягнення, створені для негативного впливу на особистість і суспільство, повинні розглядатися лише як засоби стримування й залякування. Іншими словами, гуманістичні, моральні засади повинні стати фундаментом світотворення, забезпечуючи рівновагу з виробничою компонентою.

По-третє, висока духовність, культура і моральність повинні зумовити безпечне володіння складними технологічними досягненнями й об'єктами, максимально зменшуючи ймовірність техногенних природних агресій.

Майбутнє, звичайно ж, буде часом особливо бурхливого, інтенсивного розвитку технологій, техніки. Тому духовна готовність людства до їх безпомилкового сприйняття на благо, а не на зло ставить на порядок денний нову задачу: самі учасники творчого виробничого процесу зобов'язані гуманітарно його підтримувати, тобто формувати в потрібному напрямі суспільну думку, брати участь у з'ясуванні соціальних аспектів технологічного розвитку світу, підвищувати роль і значущість в сучасному і майбутньому потужно технологічному середовищі, що неухильно розвивається, таких категорій, як моральність, духовність, законність, порядок. Без цього в умовах дії могутньої техніки суспільство ризикує зіткнутися з хаосом, громадянською, економічною і державною дестабілізацією.

Особливу місію в оновленні нашого суспільства виконує інтелігенція, чийм покликанням є збереження соціальних цінностей народу, формування нових моральних імперативів, які відповідали б викликам сучасного й майбутнього.

Українська інтелігенція має для цього унікальні умови.

По-перше, вона відносно численна і представляє широкий спектр сучасних наукових напрямів і знань. По-друге, сама вітчизняна наука і техніка розвинені такою мірою, що роблять Україну однією з найавторитетніших у цьому розумінні держав. По-третє, науково-технічна інтелігенція добре структурована у фахові товариства; в країні функціонують, об'єднуючи їх ідеологічно й професійно, державні і десятки недержавних академій. По-четверте, суспільний авторитет інтелігенції залишається високим, видатні її представники користуються довірою нації.

І, нарешті, Україна має надзвичайно розвинену систему освіти, у тому числі професійної. Науково-технічній інтелігенції цілком до снаги взяти участь у формуванні національної ідеї. Кожен власний внесок до неї може бути позначений як перетворення України в процвітаючу країну з пріоритетом людських цінностей, що мають національні риси і відповідають вимогам сучасного співтовариства, на основі потужного технологічного й економічного розвитку, який знаходиться в гармонійній відповідності з людським фактором.

На ряду з цим не менш колосальна роль науково-технічного фактору.

Промислове виробництво, засноване на нових економічних відносинах, становить суть добробуту і розвитку нації. Воно є

матеріальною складовою національної ідеї. Адже досягнення осяянихвершин відбувається винятково за рахунок промислових і економічних революцій, а духовна основа народів, їх вікові національні традиції правила за надійний фундамент у цій нелегкій боротьбі.

Україна нинішня має унікальні умови та можливості для піднесення культурно-промислового рівня. Наша промисловість багатогалузева і в ній практично немає галузей виробництва, які б не були представлені гідним чином: авіа- і суднобудування, гірнична промисловість, харчова, металургійна, машинобудівна, електротехніка, приладобудування, радіоелектроніка, космічна промисловість і багато інших, у тому числі й військово-промисловий комплекс. Така потужна матеріальна база є гарантією входження України в ряд великих держав. У цьому становленні вкрай важливим є і той міцний духовний фундамент нації, який допоміг піднятися багатьом народам як у далекому, так і в недавньому минулому, хоча смні й солідні напрацювання в промисловості і у відповідних галузях науки й освіти були не у всіх.

Отже, лише культурою, традиціями, нехай і глибокими, своїм історичним корінням, нехай і доведеним, сучасний прагматичний світ не скорити.

З іншого боку, гарна експортна промислова продукція не меншою мірою прославляє країну-виготовлювача, ніж твори літератури, мистецтва, спорт. І авторів знаменитих технічних винаходів весь світ сприймає не тільки як особистостей, а й як візитну картку нації, до якої вони належать (згадаймо технічні поняття - дизель, рентген і ін. Або те, як англійське слово сателіт у шістдесяті роки в усіх мовах стало витіснятися словом супутник).

Таким чином, одна з найважливіших задач науково-технічної інтелігенції в рамках національної ідеї - довести співвітчизникам безальтернативність промислового розвитку країни. Тим самим ми будемо сприяти головному: щоб наша країна була не споживачем, а виробником. Збереження науково-технічного потенціалу буде для нації в тисячі разів економічнішим, ніж його неминуче створення наново в майбутньому.

Сьогодні варто визнати, що науково-технічний потенціал країни відстає від темпів розвитку в ній наукових досліджень, оскільки потребує достатньої інженерної підтримки, розвиненої

конструкторсько-технологічної бази, використання принципів стандартизації, уніфікації, управління якістю, забезпечення надійності, економічної доцільності та ін. В результаті такого стану справ відчутні наслідки фундаментальних і пошукових досліджень наукових закладів є незатребуваними у промисловості через слабку інженерну підтримку. Тобто найчастіше розробки академічних науково-дослідних інститутів залишались унікальними, в одиничних зразках і в такий спосіб не впливали на піднесення промисловості й економіки в цілому. На жаль, треба визнати, що в результаті "науково-технічний" початок узяв гору над "інженерним", "фундаментально-наукові" підходи певною мірою придушили "інженерно-практичну", тобто промислову, значущість. Результат відомий: вчених і дисертацій багато, а гідних інженерних розробок мало.

Нині час не розкидати, а збирати каміння, тобто збирати об'єкти промисловості в потужні конгломерати з конкретними задачами промислової революції в окремих галузях. Науково-технічна інтелігенція може вказати цей шлях, якщо їй доручити самостійну роль і ідеолога, і замовника, і виконавця промислової революції.

У втіленні національної ідеї важливішою стає освітня роль інтелігенції.

Так, у нашого народу давно сформувалась традиція, коли найбільш освічені творчі особистості присвячували себе гуманній справі просвітництва народу. Минуле століття також дало своїх пророків, роль яких у техніці велика й незаперечна тією ж мірою, як і сприятливий їхній вплив на нашу культуру, нашу національну ідею. Це - мосто- і танкобудівник Є.О.Патон, механіки С.П. Тимошенко, А.Ю. Ішлинський, представники космонавтики та авіації С.П. Корольов, І.І. Сикорський, математики М.А. Лаврентьєв, М.Ф. Кравчук, В.М. Глушков. Очевидним є результати величезного впливу на суспільну думку й мораль нині активно діючих представників природничих і технічних наук Б.Є. Патона, М.М. Амосова, П.Г. Костюка та ін. Не буде перебільшенням сказати, що ці люди уособлюють совість нації, їхні вчинки і діяльність завжди під пильною увагою суспільства, а поведінка і висловлювання з проблем громадського, політичного і державного життя країни правлять багатьом за орієнтири у вчинках.

Великим є вплив науково-технічної інтелігенції на наше суспільство через освіту - найбільш демократичний інститут сучасної



цивілізації. Вона також і вирішальний фактор для добробуту суспільства, і надійна гарантія його майбутнього. Природничо-наукова і технічна освіта в нашій країні завжди поважалася, була бажаною і дуже поширеною. Вона ґрунтовна, некон'юнктурна, системна, інтернаціональна, заснована на фундаментальних законах природознавства, розвиває систему об'єктивних пріоритетів. Але освіта також є і дієвим інструментом виховання культури й духовності: по-перше, тому, що вона масова, по-друге, тому, що за кафедрою-трибуною завжди знаходяться люди, які мають глибокі знання й культуру, і по-третє, основний контингент її впливу - молодь.

Тут слід відзначити лише одну складову сприятливого впливу на суспільство природничо-наукової і технічної освіти, а саме - її вплив на гуманізацію суспільства.

Передусім тут треба відзначити внесок вищої школи. Нам здається шкідливим убачати серед її основних задач лише підготовку до безпосередньої професійної діяльності. Основна задача - підготовка людини добре розвиненою гуманітарно: з моральністю, культурою, естетикою, ідейністю, патріотизмом, міцним здоров'ям - усім тим, що складає основу особистості.

Ці якості у вищій природничо-науковій та технічній освіті повинні досягатися комплексно, щоб створити спеціаліста ерудованим не лише у фаховій, а й духовній сфері.

До кола проблем виховання громадянина входить і проблема участі вузу у соціально-суспільному вихованні. Безумовно, залишаючи навчальні заклади поза політичними баталіями, необхідно створити всі умови для студентського самовираження, елементів господарювання, для функціонування груп за інтересами, земляцтва, зв'язків із ровесниками - колегами за фахом, закордонною молоддю. Важливість цього напрямку педагогічної діяльності можна підтвердити думкою про те, що якщо недовивчене за фахом можна компенсувати післядипломною професійною практикою, то огріхи соціально-суспільного, морального і культурного розвитку за роки навчання молодої людини дуже складно заповнити практикою життя. Не лише знаннями красиве наше життя, а й тими морально-вольовими фундаментами, що закладаються в молоді роки.

Отже давайте візьмемо у світле майбутнє науково-технічні досягнення, а також сподівання і віру в силу людського духу й розважливості. Світ постарается, щоб ця сила не поступалася його

технологічній потужності. У нашої нації з її непротим минулим задачі більш складні: визначати своє місце у світовій цивілізації та зайняти його достойно, як належить великій європейській державі. Шлях у світі XXI століття нам відкриє ефективне виробництво матеріальних багатств через промислову революцію. Вона під силу лише духовно багатому народу, прозорливому, наполегливому, твердому в досягненні своїх історичних цілей, який безпомилково формує свою національну ідею для послідувачів часів.

### **Бібліографічний список:**

1. <http://orthodox-lviv.narod.ru/news/conferenc/duhbezu.htm>,  
Архієпископ Львівський і Галицький Августин, конференція "Духовна безпека України" (23 січня 2007 р., м. Ковель Волинської обл.);
2. М. Згуровський, академік НАН України, ректор Національного технічного університету України «КПІ». Науково-технічна інтелігенція та суспільний прогрес// Вісник НАН України. – 2001. – №2.

## **ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Алиева О.Г.

### **К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАНИИ МОДЕЛИ СОЦИО-ГУМАНИТАРНОЙ ПОДГОТОВКИ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**

Для отечественной высшей технической школы наступило время настоящих испытаний. В первую очередь можно говорить о разрушении устоявшейся модели подготовки инженерных кадров, разработанной и внедренной в Советском Союзе. Понятно, что данная модель была связана с перспективами как индустриального общества, так и человека индустриального типа, впрочем, привязанных к тоталитарному администрированию. Во-вторых, целесообразно артикулировать вектор встраивания государства и общества Украины в пространство и логику живневоспроизводства западной цивилизации, и, прежде всего, такой её части как единая Европа. Последнее обстоятельство напрямую связано с перестройкой формы и

содержания образовательного процесса, приведением его параметров в полное соответствие со стандартами т.н. Болонской конвенции.

В складывающейся ситуации на себя обращают два момента. Европейский союз как сложноорганизованное общество характеризуется: а) рыночным хозяйством; б) принципами демократии и свободы личности и правового государства; в) системой безопасности; и, пожалуй, самое важное – г) видением своего места в глобальном мире в качестве научно-технического, экономического, политического и культурного центра силы [1, с. 69]. Последний пункт наиболее важен в виду обострившейся глобальной конкуренции в сфере традиционных и высоких технологий. В подобной ситуации Европейский Союз намерен усилить своё первенство в сферах ядерной безопасности, термоядерного синтеза, телекоммуникационных технологий и биохимии [2, с. 60 - 65].

Естественно, что образовательные практики Европы, призванные реализовать отмеченную амбицию сами находятся на стадии серьезных изменений. Они касаются как усиления естественнонаучной и технической подготовки, так и беспрецедентного секвестирования социо-гуманитарного знания, проделанного не без воздействия прагматизма американской образовательной модели. Понятно, что в стороне от этого процесса не могли остаться высшие технические школы.

Разумеется, этот процесс не вполне покрыл немецкие, французские и британские технические школы, всегда отличающиеся своим консерватизмом в области подготовки кадров. Иное дело – Украина: она стала полем импликации односторонне (рыночно) понимаемых целей, не говоря уже о методах, образовательных усилий. В этой связи возьмем на себя смелость утверждать, что отечественная высшая техническая школа, как и вся система образования в Украине нуждается в серьезной ревизии оснований. Объективность складывающейся ситуации говорит о том, что поиск оптимальной для нашего общества стратегии в области образования, равно как и частной модели технического образования, сопряжен с рядом нерешенных мировоззренческих и методологических проблем.

По большому счету, поиск образовательного оптимума упирается в проблему выбора той или иной аксиологической перспективы, которая (по определению) связывает образовательную деятельность, её субъекта и объекта с конкретным ценностным

ландшафтом современности и перфектных форм будущего. В этой связи целесообразно обратиться к двум базисным аксиологическим установкам, задающим общую мировоззренческую ориентацию образовательного процесса. Речь, во-первых, идет о ценностях, призванных сохранить и закрепить, насколько это возможно, сложившийся порядок вещей (культурные достижения и традиции, институты и нормы); во-вторых, о ценностях развития и роста, воплощенных в мобилизирующих инновации структурах, субъектах и технологиях. Противоречие между ними должно решаться на уровне всей социальной системы, но наиболее остро оно проявляется именно в сфере образования. Укажем почему.

В свое время В.А.Кутырев выявил это противоречие в форме переориентировки знаний с личностно акцентированных и в таком же виде востребованных, на программируемый и безличностный их вариант. В мировоззренческом масштабе – это дилемма Культуры и Тектуры, двух способов организации мира, пространства-времени, процесса изменений, наконец, самого субъекта; в социологическом – это дилемма Социса и Техноса, или естественно-культурных связей и связей искусственно-технологических. Заслугой же российского автора в плане снятия такой конфликтности можно считать намеченную им программу экологизации образования [3, с. 188 - 189]. Оно выражается в предохранении (предупреждении) перерастания образования в программирование.

Но такой общей, хотя и верной идеи недостаточно для оправдания социо-гуманитарной квоты в образовании. Нужен более сильный, причем, методологический аргумент, рассеивающий иллюзии программного аутопозиса. Его мы находим в работах А.П.Назаретяна [4; 5]. При рассмотрении состояния современного этапа социокультурной и антропологической эволюции он выделил и описал закон гомеостазиса биосоциотехнической системы. Для того чтобы социальный организм был жизнеспособен ему необходимо сбалансировать переменную технологического потенциала, переменную классических культурных регулятивов и переменную устойчивости внутренней социальной системы [4, с. 110 - 122]. В таком случае, не вызывает сомнения тот факт, что именно классические культурные регулятивы способны: а) сдерживать мощь технического развития; б) поддерживать социальную стабильность на бесконфликтном уровне.

Однако самое важное методологическое следствие, вытекающее из закона «техно-гуманитарного баланса» состоит, по нашему мнению в том, что классические культурные регулятивы (представленные социо-гуманитарными науками) способны работать на опережение ситуации технико-технологического роста. Поэтому, в техническом вузе обязана быть реализована модель, ориентированная как минимум на паритет естественных, технических и гуманитарных дисциплин, но именно социо-гуманитарному блоку здесь следует сообщить метадисциплинарную функцию. Такой опыт, в частности, уже есть в в Донецком национальном техническом университете и Славянском государственном педагогическом университете, где читаются курсы «Философия науки, техники и образования», «Философия образования», «Глобалистика».

#### Литература:

1. Кувалдин Б.В. Глобальный мир: экономика, политика, международные отношения: учеб. пособие/ Б.В. Кувалдин. – М.: Магистр, 2009. – 207 с.
2. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навчальний посібник. – 2-е вид, доп. – К.: „Хай-Тек Прес”, 2008. – 352 с.
3. Кутырев В.А. Культура и технология: борьба миров/ В.А.Кутырев. – М.: Прогресс Традиция, 2001. – 240 с.
4. Назаретян А.П. Цивилизационные кризисы в контексте Универсальной истории. (Синергетика – психология – прогнозирование)/ А.П.Назаретян. – М.: Мир, 2004. – 367 с.
5. Назаретян А.П. Антропология насилия и культура самоорганизации: Очерки по эволюционно-исторической психологии/ А.П.Назаретян. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.

Білецька Л.Л.

#### **ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ СУЧАСНИХ МОВ**

Державна національна програма «Освіта:Україна ХХІ століття» передбачає удосконалення системи вищої освіти, підвищення якості професійної підготовки фахівців, оскільки ХХІ століття поставило перед Україною завдання систематичного оновлення освіти, переосмислення не тільки змісту, але й форм і методів навчання.

Сьогодні відбувається адаптація наявної сформованої впродовж багатьох років функціонування системи вищої освіти України до норм Європейського життя. Якщо не проводити конкретних, а інколи докорінних змін в організації навчального процесу, то через певний період часу ми одержимо Європейську освіту «по українськи» не в кращому розумінні цього слова. Студенти отримують дипломи, схожі на аналогічні документи Європейських навчальних закладів, при цьому шлях для продовження навчання в іншому ВНЗ (як у вітчизняному так і закордонному) буде закритий, система оцінювання за шкалою ECTS залишиться лише на папері, оскільки насправді плани не уніфіковані бо частини державних стандартів немає, а досягнення студентів оцінюються за звичною 5-бальною шкалою. [1]

На жаль, в Україні за роки незалежності склалися несприятливі умови для розвитку вищої освіти. Багато суперечностей періоду становлення ринкової економіки не стимулюють її розвиток. Освіта потребує нових реформ, що зумовлені як потребами суспільства, так і євроінтеграційними тенденціями. Однією з головних є суперечність між сферою вищої освіти і ринком праці. Якщо на початку 90-х років минулого століття студенти були зацікавлені отримати різноманітні базові знання, щоб бути затребуваними на ринку праці, коли промисловість випускала високотехнологічну продукцію, то сьогодні ситуація інша. Інтелектуально місткі сектори вітчизняної економіки суттєво деградували. На ринку праці стали затребувані переважно працівники сфери послуг, де не потрібні фундаментальні природничі та інженерні знання. Об'єктивно у студентів знизився стимул до набуття таких знань, до якісної, передової освіти.

Існують і внутрішні суперечності в системі вищої освіти. *По-перше*, якість підготовки молоді в загальноосвітній школі суттєво знизилася, особливо з циклу природничих дисциплін. *По-друге*, вища школа в нашій країні суттєво «відрізана» від передової науки. Пересічний викладач перестав вести наукову тему чи науковий напрям. Його лекції не містять передових ідей, вони стають поверховими, без глибокого наукового підґрунтя. [2]

Як свідчать дослідження ІВМ (International Bank Monitoring), студенти пострадянських країн перевантажені фактологічними знаннями на рівні відтворення, що заважає їм швидко й правильно

приймати рішення в нестандартних життєвих ситуаціях. У той же час студенти західноєвропейських та американських університетів, не володіючи таким обсягом фактологічних знань, як наші студенти, майже на десять пунктів випереджають їх у прийнятті нестандартних рішень. Оскільки їх привчають до продуктивної самостійної роботи, а не до відтворення матеріалу підручників чи репродукції вже відомого.

Тому, для формування у студентів сучасних знань про реальність життя в іншомовних країнах, адекватної поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях необхідно перейти від фактологічного підходу у викладанні знань про країну, мова якої вивчається, до ціннісно-орієнтаційного, культурологічного підходу, який передбачає розуміння та сприйняття чужої культури, стосунків між людьми, стилів життя, норм поведінки, тощо. [4]

Метою організації навчального процесу є не тільки розвиток лінгво-комунікативних навичок студентів але й розширення їхнього світогляду, розвиток їхніх творчих здібностей, культурних, етичних та естетичних смаків, виховання поваги та шанобливого ставлення до людей і країни, мова якої вивчається.

Технічний університет формується як провідна ланка безперервної професійної освіти в регіоні, яка функціонально об'єднує навчальні заклади різних рівнів, де вивчення іноземної мови – це формування лінгво-комунікативних навичок використання іноземної мови в професійній (у цьому випадку – технічній та економічній) сфері. Знання іноземних мов стає важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів.

У більшості студентів вищих нелінгвістичних закладів освіти недостатньо сформоване позитивне ставлення до вивчення іноземної мови, відсутнє розуміння зв'язку між знаннями іноземної мови та майбутньою професійною діяльністю, що негативно позначається на результатах навчальної діяльності. Отже, простежується суперечність між суспільно-професійною потребою в оволодінні іноземною мовою та недостатньо сформованим особистісним ставленням студентів до її вивчення. Тому проблема формування мотивації вивчення іноземної мови – одна з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці вищих навчальних закладів на сучасному етапі. [5]

Ефективним засобом організації контролю у навчанні іноземної мови у вищому технічному закладі є тестування. Воно

використовується досить широко. Використання тестів уможливило контроль рівня сформованості мовленнєвих навичок і вмій у великій кількості студентів за відносно стислий термін.

Тест в загальнонауковому розумінні – це стисле стандартизоване випробування, яке спрямоване на отримання найсуттєвішої інформації про ознаки певного конкретного об'єкта з метою встановлення в ньому наявності або ступеня виявлення певної властивості чи якості в стислі терміни.

Слово «тест» викликає у різних людей різні асоціації. Одні його уявляють у формі математичної задачі з одним готовим варіантом відповіді, інші у формі гри або забави. Треті намагаються тлумачити це як переклад з англійського слова «test» (іспит, перевірка). Загалом, щодо цього питання немає єдності думок. Найчастіше нам трапляється спрощене сприйняття поняття «тесту» як простого вибору однієї відповіді з декількох запропонованих на питання. Традиційний тест являє собою стандартизований метод діагностики рівня і структури підготовленості. У такому тесті всі відповідають на ті самі завдання, в межах заданого часу, в однакових умовах і за однаковою шкалою оцінювання відповідей.

Варто зазначити, що в освітніх системах зарубіжних країн тестовий контроль у навчанні іноземних мов вже давно посідає центральне місце і відіграє роль головного інструмента визначення рівня навчальних досягнень в оволодінні іноземними мовами. У США, Великобританії, Німеччині, а останнім часом і в країнах Східної Європи він є головним засобом якості контролю знань студентів, а також випускників усіх рівнів.

У той же час метод тестування несе в собі приховану загрозу зловживань з боку деяких студентів, які мають собі за мету у будь-який спосіб отримати бали або кредити навіть нечесним шляхом. Сюди відносять добре знайомі нам списування роботи іншого студента, отримання допомоги під час контрольних робіт, тестів чи іспитів або ж незаконне придбання тестів чи екзаменаційних завдань до встановленої дати контрольного заходу, копіювання в інших студентів звітів, лабораторних робіт або комп'ютерних програм.

Сьогодні можна говорити про формування «нової ментальності» в освіті, суть якої полягає у відході від таких фундаментальних принципів, як: «навчання – це важка щоденна праця» та «оцінювання знань не може ґрунтуватись на подвійних



стандартах». В Україні питанням академічної нечесності не приділяється належна увага. Ці проблеми рідко обговорюються на кафедрах, про них майже не пишуть у студентській пресі. Найчастіше ця тема є предметом жартів команд КВК або художньої самодіяльності. Викладачі воліють не зважати на випадки академічної нечесності, а суворий тон як засіб впливу на порушників дає лише незначний ефект. Усунення від іспиту як вид покарання застосовується дуже рідко, а випадки виключення з навчального закладу за академічну нечесність практично не трапляються. Академічна нечесність зміцнює звичку ігнорувати закони й порушення прав людини. Фактично, освіта відображає модель суспільства. Перевагу мають ті, хто вміє спритно обходити встановлені правила, тобто списувати, красти ідеї та результати чужої праці. Розумним і чесним вчитися важко. Нахабність брехуна стає популярнішою, ніж розум та наполеглива робота чесного студента. [3]

Педагогічна майстерність – це не тільки висока і всебічна загальна та методична освіта викладача, а й уміння досягти того, щоб кожне його слово дійшло до студентів, було ними засвоєне. Досягти ж цього, не володіючи педагогічним тактом, неможливо. Сьогодні необхідно віддавати перевагу демократичній педагогіці, педагогіці співпраці, яка ставить перед собою мету рівноправних відносин між студентами і викладачами, руйнує бар'єр між тим, хто навчає, і тим, кого навчають. Це педагогіка взаємної довіри і поваги, співдружності і творчості.

### Література

1. Жильцов О. Сучасні підходи до проектування навчального процесу в умовах Євроінтеграції. – Вища школа, № 11/2009.
2. Бойко А. Проблеми розвитку української освіти в умовах Євроінтеграції. – Вища школа, № 2/2008.
3. Чепига М. Академічна нечесність викладачів та студентів: шлях їх подолання в Україні. – Вища школа, № 11/2009.
4. Гришко Р. Компаративна технологія як засіб формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей. – Вища освіта України, № 3/2008.
5. Арістова Н. Формування критеріїв діагностики рівнів сформованості мотивації вивчення іноземної мови студентів

вищих нелінгвістичних закладів освіти. – Вища освіта України, № 1/2008.

Браташ О.О. (КП ДонНТУ)

## **ПРОБЛЕМИ І РОЗВИТОК ВИЩОЇ ГІРНИЧОЇ ОСВІТИ**

Сьогодні вищий навчальний заклад (ВНЗ) є учасником подій, пов'язаних з європейською інтеграцією, у тому числі і в рамках реалізації Болонської конвенції. Здійснюється структурна перебудова освіти, йде пошук оптимальних схем підготовки фахівців і місця учбових закладів всіх рівнів в освітньому просторі.

В світі змінюється фундаментальна роль вищої освіти – з категорії елітарних стандартів вона переходить в статус соціально-культурного мінімуму. Вона стає своєрідним пропуском в сферу професійної діяльності. Жоден підприємець, що поважає себе, сьогодні не візьме на роботу фахівця без вищої освіти. На підприємствах України потрібний не диплом, а знання, які можна отримати тільки в серйозному державному ВНЗ. У таких умовах важливо не допускати зниження якості освіти.

Сучасні тенденції розвитку мінерально-сировинного комплексу країни, його провідна роль у формуванні промислового і економічного потенціалу зумовлюють стан і основні напрями вдосконалення вітчизняної системи підготовки гірничих інженерів. Політика, що проводиться державою, університетськими центрами вищої гірничої освіти, провідними компаніями і фінансово-промисловими групами у сфері розвитку інженерного потенціалу гірничопромислових підприємств, на довгі роки зумовить не тільки темпи, але і характер розвитку багатьох галузей економіки і регіонів України.

У регіонах вища гірнича освіта здобула інтенсивний розвиток, перш за все, там, де підприємства гірничопромислового комплексу стійко розвиваються і грають значну роль у формуванні регіонального економічного потенціалу. До таких регіонів перш за все слід віднести Донбас – домінуючий в плані людських ресурсів і промислового потенціалу регіон, основою економіки, якого є багатогалузева важка промисловість: вугільна, гірничодобувна, чорна і кольорова металургія, металообробка, машинобудування, хімічна, електроенергетична промисловість, виробництво будівельних

матеріалів та інше. Донецька область – найбільший промисловий регіон України, забезпечує близько 20 % промислового виробництва держави (при населенні в 10 % загальноукраїнського).

Система освіти в Донецькій області – одна з найбільш ефективних і престижних в Україні. По кількості учбових закладів Донецька область займає третє місце в Україні після таких вузівських центрів, як Київ і Харків. Система освіти області адаптована до економічних умов, що змінюються, введені нові програми підготовки фахівців з урахуванням потреб економіки Донбасу. Очевидно, що система вищої гірничої освіти є компонентом української вищої освіти, і в умовах здійснення перспективних реформ не може не стояти питання про шляхи її розвитку в українському суспільстві. Україні потрібні професіонали, без цього економічна стабільність і зростання в нашій країні неможливі.

Від якості підготовки гірничих інженерів залежить ефективність освоєння георесурсів, напрям і темпи розвитку сучасних технологій і техніки в гірничій справі, рівні безпеки і технічної оснащеності праці гірників – все те, що визначає інноваційний характер розвитку гірничих підприємств.

Проблема якості освіти існує. На жаль, не всі ВНЗ мають необхідне учбово-лабораторне і методичне забезпечення, а устаткування і оснащення бібліотечних комплексів, наукова діяльність, кваліфікація і склад викладачів залишає бажати кращого.

Крім того, експерти називають дві основні проблеми вищої освіти: незбалансованість спеціальностей (надлишок юристів і економістів) і відірваність знань, отриманих у ВНЗ, від потреб працевдавців.

Якщо говорити про систему освіти в цілому, то проблема в тому, що учнів не орієнтують на вибір тієї або іншої спеціальності. Річ у тому, що школа не працює на розвиток особових здібностей і якостей особи. У школі дуже мало психології, спрямованості на власне «я». Особова самооцінка зараз орієнтована на думку друзів, сім'ї, суспільства. Молоді люди обирають професію юриста, думаючи про високу зарплату і престиж, але не враховують, що від них буде потрібна стовідсоткова стресостійкість, напористість, відмова від особистого часу. Тому складається ситуація, коли із ста юристів на роботу приймають одного, а інші підуть або в інші сфери, або на біржу праці.

Робочі спеціальності, на жаль, не вважаються престижними. До тих пір, поки робочі спеціальності не стануть популярними в молодіжному середовищі, на ринку праці збережеться дефіцит цих фахівців.

Молода людина – випускник школи навряд чи мріє про те, щоб стати розробником підземних родовищ або фахівцем в області збагачення корисних копалини. Для цього йому необхідно дати загальну освіту, підготовку і можливість пройти хорошу виробничу практику. Після цього він встановить контакт з працедавцем і визначиться зі своєю майбутньою професією, стане вузьким фахівцем.

Ринок праці визначає потреби у фахівцях. Інше питання, що державне регулювання повинне здійснюватись шляхом впровадження фінансово-економічних механізмів, стимулюючих розвиток тих або інших галузей. Держава повинна не обмежувати кількість фахівців з вищою освітою, а думати про підтримку сфери освіти. Більшість реформ, що проводяться в системі вищої освіти стосуються рішення організаційних моментів, істотних же змін, поліпшуючих матеріально-технічну базу, систему фінансування, не проводяться.

Однією з найважливіших є проблема спадкоємності якості освіти між різними ступенями освіти. В даний час ВНЗ незадоволені якістю підготовки абітурієнтів, а працедавці незадоволені якістю освіти випускників ВНЗ. Випускників багато, але кандидатів на отримання хорошої роботи мало. Випускники нерідко вважають диплом заставою отримання хорошого місця, але працедавцям потрібно більше.

Коли в промисловості починається процес технічного переозброєння, то виникає необхідність не просто у фахівцях із стартовою освітою, а в людях, які з першого дня роботи можуть оволодіти нові технології, сучасне обладнання, і з першого дня почати працювати. Працедавцеві в цьому випадку зручніше знайти на ринку праці вже підготовленого фахівця. Професійна школа готує випускників, а фахівцями люди стають. Ніколи людина з першого дня роботи не зможе видавати продукцію на 100%. Для цього будуть потрібні певний час і досвід.

Важливою складовою якості підготовки майбутніх інженерів є не тільки їх теоретична, але і практична підготовка. Тісні зв'язки з базовими підприємствами дозволяють це робити на хорошому рівні. Це означає, що випускник ВНЗ може відразу ж після навчання почати реалізовувати на практиці отримані знання.

Працедавці зобов'язані створювати умови для виробничого навчання студентів, а також допомагати ВНЗ в закупівлі сучасного профільного устаткування. Кадровим агентствам країни необхідно інформувати вузи про факти працевлаштування їх випускників, щоб університети могли накопичувати відповідну статистику. У свою чергу, ВНЗ необхідно розробити ефективні механізми адаптації молодих фахівців на робочому місці, а також думати про розвиток перспективних напрямів і перспективних спеціальностей, знаходити компроміс між консервативними традиціями, які необхідно зберігати в освіті і сучасними інноваціями, враховуючи тенденції, пов'язані з глобалізацією економіки. Перехід на дворівневу систему освіти, приєднання до Болонського процесу дозволить вирівняти рівень освіти по всіх напрямках.

Від ефективності вирішення існуючих проблем залежить характер розвитку вищої гірничої освіти на багато десятиліть вперед і її роль у всій системі української інженерної освіти.

Таким чином, можна зробити декілька основних висновків:

- необхідно ще зі школи працювати над розвитком особових здібностей і якостей майбутнього фахівця, що допоможе йому у виборі професії;
- реформи у сфері освіти повинні проводитися тільки після ретельного аналізу всіх можливих наслідків нововведень;
- освітні установи при підготовці фахівців повинні враховувати вимоги працедавців і економіки в цілому;
- процес здобування освіти повинен бути побудований так, щоб випускник в найкоротші терміни після закінчення навчання міг приступити до практичної діяльності і реалізувати отримані ним знання.

И.Ф. Бледнов (НГУ, г. Днепропетровск)

### **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОСОФСКОЙ АНТРОПОГЕНЕТИКИ**

Современное содержание философско-антропологической мысли в генетическом познании дает не только приращение знаний в области мировоззренческой рефлексии, но и порождает комплекс методологических, социально-этических, правовых, педагогических и других проблем человекознания. Оно ведет к осознанию того, что

основным объектом познания человечества в конечном счете является сам человек в его бесконечном измерении.

Среди них имеется наиболее существенные, требующие философской проработки.

В чем специфика философского понимания человека? Нужна ли философская антропология, которая занималась бы общими вопросами целостного понимания человека как в его онтологическом (телесном), так и в социально-этическом измерениях? Такое познание порождает ряд проблем дискуссионного плана. А именно: что в таком познании можно отнести к истинному знанию, а что отнести к заблуждению? Каковы границы объективности такого знания и ограничения в мифологизации поисков осознания исторического понимания человека?

Я имею ввиду исследования современных ученых, породившие неоднозначные понимания концептуальных видений человека как среди ученых естественников, так и среди гуманитариев. Эти разногласия затрагивают сферу не только теоретических поисков в антропогенетики, но и практическое применение результатов этих знаний.

Что это? Кризис методологии познания? Кризис мировоззрения? А ведь споры идут между исследователями, специалистами конкретных областей знания, известными учеными. Эти разногласия вызывают не только интеллектуальную интуицию, но порождают озлобленность, призывы к ограничению поисков исследования.

Да. Действительно, неподдельный интерес вызывают публикации Эрнеста Мулдашева. Это целая серия объемных книг, включающая шесть томов<sup>3</sup>. Они посвящены раскрытию вопросов понимания природы человека в его истории. Автор аргументирует логику своих наблюдений, удачно подбирает иллюстративный материал, который значительно разнится от традиционных подходов, вызывает резкое неприятие со стороны отдельных ученых. К примеру, назову работу П.Образцова «Анти-Мулдашев», в которой автор дает критику лженаучных подходов уфимского офтальмолога к познанию человека, мистификацию его пониманий происхождения человечества. «Как это и бывает во всякой нормальной лженауке, - пишет П.Образцов, - Мулдашев включил в свою сведения о множестве других, столь же несостоятельных и нелепых теорий» [4,

с.5.]. Аргументация автора также логична и последовательна. При этом он не стесняется в подборе слов и выражений.

Не менее сенсационными в познании антропогенетики являются многочисленные работы и публикации Г.П. Грабового.

Основные идеи автора касаются проблем гармонического построения мира, управления событиями, а также вопросов генетических систем воскрешения. В монографии «Воскрешение людей и вечная жизнь – отныне наша реальность», - пишет он, - я расскажу о своей практической работе по воскрешению людей» [1, с.5.]. Прямо скажем: рациональная экспликация идей Грабового Г.П. по воскрешению людей невозможна, а результаты этих поисков не могут быть признаны методологически корректными и достоверными. При этом понятийно-логический способ понимания автором сводится к мистификации, а на уровне обыденного мышления мы сталкиваемся здесь с проблемными ситуациями мировоззренческого масштаба. При обосновании своих идей автор использует научные, технические знания, собственную интуицию и фантазирование.

Общеизвестно скандальная критика этих идей и практических рекомендаций по манипуляции самосознанием.

Казалось бы все доказательства ложности его идей очевидны, но тем не менее, они будоражат людей, вызывают неподдельный интерес и ожидаемые надежды.

Как быть с этими «методологическими» актуализациями познавательных «поисков» и интересов к уникальности человека?

Думаю, такие идеи и их публикации имеют право на существование. Должны вестись дискуссии, логические и теоретические доказательства и опровержения. Во всяком случае, так развивается познание. Это позволит избежать абсолютизации видов познания. При этом не следует акцентировать внимание на «идеологизации» теоретико-познавательных возможностей. Мы уже имели с этим дело и знаем, чем это обернулось для развития знания.

Приращения знания имеет место в условиях тщательного изучения гипотез, выдвижения новых или подтверждения их.

Если мы будем категоричны в отказе «нестандартным» поискам, то по существу мы закроем пути развития идей.

Философы предлагают выход из сложившейся ситуации в понимании уникальности человека. Они дают стратегию научного поиска. В исследованиях ведущих ученых по проблемам перспектив

человека В.Н. Сагатовского, И.Т. Фролова [5], Б.Г. Юдина и других философов отстаивается необходимость развития философской антропологии, которая занималась бы общими проблемами человека.

Именно они предлагают стратегию научных поисков перспектив человека, которая позволит надежно избежать ошибок и направить научные поиски на результативность и гуманистическое применение этих знаний на практике.

Эти принципы должны разработать категориальную структуру человекознания, содержащую в себе то, что обладает универсальностью, то, что способствует рефлексивному анализу познавательной и практической деятельности человека, а также био-психо-этические характеристики бытия, ведущие к пониманию того, что человек – новое целесообразное образование.

При этом мы должны руководствоваться принципом фундаментального противоречия человеческого бытия (это отношение к миру, способность к деятельности, экологические проблемы).

Принцип системного анализа. При таком подходе надо выделить интегральные качества человека. Через них мы можем осознать сущностные основания человека. Однако, системный подход необходим, но недостаточен для анализа человека.

Принцип многомерного подхода к человеку. Человек не сводится к какому-то качеству. Эту проблему детально разработали экзистенциалисты. В методологии такого познания надо двигаться в направлении синтеза структур человекознания.

Деятельностный подход к человеку позволит рассмотреть человека как социально обусловленную систему. При этом надо обратить внимание на то, что такое деятельность, мотивы деятельности, цели, операциональность действий, ведущих к достижению цели. Под мотивами деятельности мы должны понимать жизнеосмысленческие проблемы. Это предостережет нас от однобокости толкования развития человека. Деятельность – это способность к жизнетворчеству, это подход к человеку, который в бытии реализует свою цель и способен к самоопределяемости.

Принцип гуманистического подхода включает в себя подход к человеку как к субъекту. Человек никогда не является замкнутой системой, у него всегда есть что-то непредсказуемое. Он на ходу создает новые смыслы. Если мы к человеку применим гуманистический подход, мы избежим однозначности. Его надо



рассматривать как гармоническую систему. Самостоятельное звучание личности каждого в совокупности составляет смысл гуманистического принципа.

И еще. Необходимо проанализировать генезис воспринимающих способностей человека. Перед исследователями становятся вопросы антропосоциогенеза человека. Концепции моноцентризма и полицентризма надо наполнить содержанием из области современного биологического познания.

На самом деле, если мы будем придерживаться концепции полицентризма, то поле исследовательской деятельности будет иметь более содержательную направленность. А если придерживаться концепции моноцентризма, то мы столкнемся с проблемой случайного происхождения человека. Перед исследователями степень неопределенности во много раз возрастает. Здесь, на мой взгляд, кроится тайна человека, именно она порождает все те проблемы, с которых мы начали анализ.

Многообразие подходов к изучению человека показывает необходимость философского обобщения этих знаний.

Особую озабоченность вызывают знания, связанные с познанием в области генетики человека. Такое познание «ставит вопрос не только о выработке более жестких социально-этических приемов экспериментирования на человеке, но и главным образом, о более строгом контроле за соблюдением этих принципов» [2, с.24], так как вмешательство в наследственный «аппарат» человека может оказаться не только благом, но обернуться большим злом, трагедией для его дальнейшего существования. Даже социальное переустройство общества пагубно сказывается на биопсихических характеристиках целых поколений.

Сегодня многие из нас являются не только свидетелями, но и участниками «социальной реформации», которая самым непосредственным образом коснулась биологии человека. С еще большей по своим масштабам, и практически необратимой катастрофой, человечество может столкнуться в случае вмешательства в генетику человека. После такого вмешательства люди уже не смогут «предотвратить», уничтожить то, что ими будет сделано. Достаточно одного или несколько необдуманных действий, связанных с генетическим вмешательством, чтобы изменить судьбу человека и целых поколений.

Много этических, юридических проблем возникает при имплантации зародыша человека. И это не абстрактные проблемы. Они возникают в связи с частными методами исследования, с попытками избавления от наследственных болезней.

Много проблем вызывает «генная инженерия». Это методы, которые позволяют вести борьбу с наследственными заболеваниями, управляя и структурами и процессами в самом генетическом механизме.

Ясно, что вмешательство в наследственность человека охватывает широкий круг проблем. Быстро развивающаяся техника манипулирования генами порождает массу морально-этических проблем. Это ставит вопрос о необходимости общественного контроля над генетическими исследованиями, которые требуют не только высокого профессионализма, но и наличия гуманистической морали в общественном сознании.

#### Литература

1. Грабовой Г.П. Воскрешение людей и вечная жизнь – отныне наша реальность. СПб., 2002. – 543 с.
2. Лобашев М.Е. Генетика. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1969. – 750 с.
3. Сенсационные результаты научной гималайской экспедиции. Эрнст Мулдашев. От кого мы произошли? «АиФ-Принт», 2000 – 445 с.
4. Образцов П. «Анти Мулдашев». – М.: Яуза, Эксмо, 2004. – 254 с.
5. Фролов И.Т. «Перспективы человека»: Опыт комплексной постановки проблемы, дискуссии, обобщения. – М.: Политиздат, 1979. – 336с.

Ісаєнков О.О., Ісаєнкова Ю.В. (КІ ДонНТУ)

### **СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ ОСВІТИ**

*Розглядаються філософські проблеми розвитку інновацій в системі сучасної освіти, дається аналіз реформ народної освіти на початку ХХ століття, освітлюють соціальні причини, що ускладнюють процес реформування*

Інновації внутрішньо властиві будь-якій суспільній системі, що розвивається. Освіту можна розглядати як процес. В цьому відношенні інновації в області освіти є віддзеркаленням історично змінних вимог суспільства до особи, що обумовлене необхідністю зміни вмісту і методів освіти відповідно до соціального замовлення. Але освіту також можна розглядати і як соціальний інститут. Соціальні мотиви, що породжують інноваційні процеси у сфері освіти, починаючи з 90-х років минулого століття, істотно змінилися. Це привело до небаченої раніше глибини інновацій, що зачіпають самі основи освіти як особливого соціального інституту.

В даний час колосальна роль відводиться знанням у всіх видах людської діяльності, де зростає значення новаторства, здібності швидко реагувати на зміни, створювати нові технології і замінювати їх новітніми, уникати інформаційної ізоляції. Отже, суспільство «швидкого» розвитку створює потребу в «нових» людях, в «новій» системі освіти, здатній адекватно відповісти на виклик зростаючого прискорення в розвитку всіх сфер суспільного життя. Інноваційні процеси у сфері сучасної освіти є більш менш усвідомлена відповідь на ці соціальні вимоги суспільства.

В області освіти виділяють двох типів інноваційних процесів. Перший тип - інновації, що відбуваються значною мірою стихійно, без точної прив'язки до самої потреби, що їх породжує, або без повноти усвідомлення всієї системи умов, засобів і шляхів здійснення інноваційного процесу. Інновації цього роду не завжди пов'язані з науковою рефлексією, з повнотою наукового обґрунтування, частіше вони відбуваються на емпіричній основі, під впливом ситуативних вимог (наприклад, діяльність вчителів – новаторів, вихователів, батьків і т. д.).

Другий тип нововведень – інновації в системі освіти, що є продуктом цілеспрямованої, науково-культивованої міждисциплінарної діяльності. Продукт такої діяльності називають інноваційним навчанням.

У науковій літературі окрім терміну «інновація» розрізняють поняття «новина» або «новий засіб» (новий метод, методика, технологія і т. п.), а інновація – це процес освоєння цього засобу. Під інноваційним процесом розуміється комплексна діяльність по створенню, освоєнню, використанню і поширенню новин.

Новизна будь-якого засобу відносна як в особовому, так і в тимчасовому плані. Народжуючись у конкретний час, вирішуючи прогресивно завдання конкретного історичного етапу, новина може стати надбанням багатьох, нормою або застаріти, стати гальмом розвитку в пізніший час. Отже, новизна завжди носить конкретно-історичний характер.

У тимчасовому аспекті можна виділити дві сторони впровадження інновацій в нашій країні: 1) у застійні роки (діяльність педагогів-новаторів); 2) у сучасний період розвитку суспільства (поява приватних навчальних закладів, гімназій, ліцеїв і т. д.).

В даний час велика частина інновацій у сфері освіти вирішує швидше завдання удосконалення, модернізації існуючої системи, чим завдання корінної зміни його базових структур. Це доводять дані соціологічних досліджень, а також досвід новаторства педагогів-практиків. Будь-яке новаторство вчителів стає важливим джерелом інновацій в освіті в основному тоді, коли воно зростає в живе, масове явище, не обмежуючись нав'язаними суспільством зразками і рамками.

На перший погляд, рух вчителів-новаторів, що почався в нашій країні в кінці 60-х – початку 70-х років, дійсно стає масовим явищем, що охопило всі сфери освіти. Новаторство вихователів, шкільних вчителів, викладачів вузів дало поштовх до створення Всесоюзної асоціації творчої педагогіки, регіонального центру педагогічного винахідництва і так далі. В той же час, всупереч всім ознакам масового руху, творчі почини педагогів не склали настільки глибокої основи для інноваційних перетворень всієї системи навчання. Не змінився в основному існуючий предметно-центристський підхід до організації вмісту навчання. Не змінилися також і принципи організації навчальних взаємодій вчителя з учнями, всупереч проголошеної новаторами «педагогіки співпраці». Не зникло традиційне відособлення школи від життя, недовіра до школи.

Розвиток інноваційних процесів у сфері освіти тісно пов'язаний з характером і масштабом змін самого суспільства. Так, Б. Саймон явно показує на прикладі Англії, що доки не дозріли соціальні умови, на що було потрібно немало часу, не була усвідомлена в суспільстві і необхідність введення обов'язкової освіти – створення єдиної загальноосвітньої школи.

Цікава в цьому відношенні доля реформ народної освіти в Росії і педагогічного новаторства на початку 20 століття. Аналіз архівних документів за період підготовки реформ, що зайняв десятиліття до початку першої світової війни і за період власне післяреформений, – з 1915 по 1917 р., розкрив вражаючу картину стрімкого процесу розвитку народної освіти. Цей стрибок відбився як відносно числа шкіл, що знов відкривалися в даний період, училищ, семінарій, університетів, так і відносно способів викладання. У Росії йшли демократичні процеси, прискорені царським маніфестом 17 жовтня 1905 р., що проголосив свободу слова, друку, суспільних зборів.

Всі соціальні партії Росії після крупної поразки у війні з Японією виражали незадоволеність політикою в народній освіті і пов'язували майбутнє країни із зміною стану освіти. Особливістю новаторського руху була участь в нім не лише вчителів, але і всієї країни. Освіта передреволюційної Росії експериментувала з десятками національних програм розвитку народних шкіл, перебудовувала навчання в початковій школі, зближувала сім'ю і школу, винайшла батьківські комітети і багато що іншого.

Чому новатори і реформатори російської освіти за дуже короткий термін (менше двох років) змогли настільки глибоко змінити систему освіти країни? Швидше за все тому, що основу інноваційних процесів склала як перебудова стосунків школи і суспільства, так і включення інститутів освіти в рішення завдань соціально-економічного перевлаштування суспільства. І тому масштаб інновацій в освіті сьогодні стримується перш за все через відсутність єдності між школою і суспільством. Самі перетворення обмежуються технологічною стороною навчання, не міняючи стосунків між особою і суспільством.

Це ще раз доводить, наскільки сильна соціальна залежність розвитку інноваційних процесів в освіті від системи суспільства.

#### **Література:**

1. *Огурцов А. Наука и философия науки в современном обществе // Выси. образование в России. – 2008. - № 5. - С.150-163.*
2. *Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия. - М.: Политиздат, 1989.*

3. Рябов Л.П. *Инновационные процессы в системах высшего образования // Образовательная политика. – 2006. - № 7. - С. 41-47.*
4. Саймон Б. *Общество и образование / пер. с англ. - М.: Прогресс, 1989. - С. 138-152.*
5. Хомерики О.Г. *Развитие школы как инновационный процесс / Хомерики О.Г., Поташиник М.М., Лоренсов А.В.. - М.: Новая школа, 1994.*
1. Цирульников А. *Новаторы из 1915-го // Знание – сила. – 1991. - № 2. - С. 52-55.*

Перминов А. В. (КГЛ «Надежда»)

### **К ВОПРОСУ О ГАРМОНИЗАЦИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ШКОЛОЙ И ВУЗОМ В КОНТЕКСТЕ БОЛОНСКОГО ПРОЦЕССА**

Одним из наиболее актуальных вызовов для всего человечества в XXI веке становится качество образования и образовательных услуг в целом. Важная роль в этом процессе принадлежит новым европейским стандартам в сфере образования и науки, именуемым как Болонский процесс. Новая парадигма образования, основанная на реалиях динамично развивающегося как европейского, так и мирового сообщества, учитывает не только глобальные изменения в экономике, но и невероятный скачок в развитии информационных технологий, что привело к созданию нового глобального информационного пространства. Министерство образования и науки Украины предпринимает определенные усилия в плане интеграции в Болонский процесс.

Автор предпринял попытку проанализировать соответствие ряда параметров развития общеобразовательных учебных заведений и их соответствие требованиям высшей школы в свете приближения к вышеупомянутым евростандартам.

**Логика развития процесса подсказывает необходимость его гармонизации на всех этапах, однако практика не дает должного подтверждения. Так, в Верховной Раде Украины зарегистрирован законопроект**

**члена фракції НУНС Анатолія Гриценко, в котором содержится предложение о возвращении к прежней десятилетней школе (12). 11 февраля 2010 года Коллегия Министерства образования и науки Украины принимает обращение к Верховной Раде, в котором однозначно не поддерживается данный проект закона Украины и содержится призыв к народным депутатам « не допустить разрушения украинского образования» (2)**

Действительно, из 15 европейских стран (по данным МОН Украины), только в России и Белоруси продолжительность обучения для получения среднего образования составляет 11 лет, в 7 других странах – 12 лет, в Англии, Франции, Италии, Польше, Румынии – 13. В этом плане можно утверждать, что модель двенадцатилетней школы отвечает принятым в мире срокам получения среднего образования и предопределена вхождением Украины в мировое образовательное пространство. Это также соответствует рекомендациям ЮНЕСКО про 12-летний срок получения среднего образования. Кроме того, переход к профильному обучению в старшей школе способствует формированию более четкой ориентации в выборе будущей профессии, и, следовательно, в выборе высшего учебного заведения для продолжения образования. На определенном этапе кризисных явлений в экономике, данная модель позволяет осуществлять весьма выгодную для государства форму занятости молодежи через процесс обучения и не увеличивать нагрузку на рынок труда.

Вместе с тем, реальность показывает, что переход к 12-летней школе лучше осуществляется на концептуальном уровне, чем на практическом. Так, программное обеспечение курсов истории Украины и всемирной истории нуждается в доработке и переосмыслении наполненности содержания различных тем и выработке четких стандартов к изучению исторического процесса. Представляется неоправданным значительный разброс в количестве часов на изучение истории в различных профилях – от 2-х часов в техническом до 6-и в гуманитарном (возможно и больше). Однако внешнее независимое оценивание (ВНО) абсолютно не зависит от количества часов на изучение предмета и нивелирует саму идею профильности образования. В этом плане целесообразно введение оптимального количества часов для изучения предмета, устранивающего подобные перекосы планирования. По мнению автора,

модель распределения учебных часов на изучение курсов истории Украины и всемирной истории, предлагаемая в новой программе 12-летней школы для 12-го класса, близка к ожидаемой (2, с. 6), однако проверку практикой она пройдет только в 2012 году.

Внешнее независимое оценивание, проводимое исключительно в тестовой форме, ориентирует на развитие механической памяти и натаскивание на решение примитивных исторических задач по типу установления хронологической последовательности или поиска соответствия исторических персонажей занимаемой должности, направлению деятельности, научному или литературному труду. Происходит искусственное ограничение в развитии логического мышления, навыков связной речи, умения выражать и отстаивать свою точку зрения. Поэтому концептуальное положение о том, что Программу по истории «побудовано на поєднанні особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання» (3) не стыкується с тестовой формой, что, по мнению автора, должно привести к переосмыслению соответствия целей и задач обучения формам оценивания знаний. Пока же приходится констатировать, что в ВУЗы все больше попадает абитуриентов, у которых снижена активизация познавательной деятельности, которые привыкают работать в заданных координатах процесса без должного творческого подхода.

Перевод школы на аналог вузовских семестров вместо привычных четвертей является, по мнению автора, непродуманным и неоправданным решением. При сохранении учебных программ, ориентированных на относительно небольшие блоки изучаемого материала, устранение четвертного оценивания при наличии четвертных каникул (которые можно рассматривать как вынужденные перерывы в учебном процессе), утрачивается логика подобного нововведения. Для младших и средних школьников это не может быть подготовкой к поступлению в ВУЗ, для старших, при отсутствии сессий или других вариантов проверки знаний, также выглядит не совсем разумно.

Переход на систему профильного образования старшеклассников как элемент гармонизации взаимоотношений средней и высшей школы, находится, по мнению автора, в неопределенном состоянии. Так, потратив несколько лет на организацию экономико-правового профиля и его аналогов,



осуществив необходимые капиталовложения на уровне государства и на уровне отдельно взятого педагога, наработав необходимый опыт проверки знаний в рамках Государственной итоговой аттестации и независимого внешнего оценивания, Министерство науки и образования Украины без должного обоснования исключает основы правоведения и экономику из перечня предметов, выносимых на ВНО. Таким образом, два года углубленного изучения основ правоведения (как правило, не менее 70-105 часов в учебном году), становятся даром потраченным временем, а в частном учебном заведении добавляется и потеря родительских денег. Юридические ВУЗы и факультеты должны принимать сертификаты по истории Украины и другим предметам, что, согласитесь, в корне противоречит изначальной идее профильности. В 2010 году учебные заведения системы МВД объявили, что будут принимать сертификаты по истории Украины и по математике.

Весной 2009 года МОН Украины внесло принципиальные изменения в порядок проведения конкурса-защиты научно-исследовательских работ Малой Академии наук. Менее чем за месяц до очного тура принято волонтаристское решение о замене базового экзаменационного предмета с основ правоведения на историю Украины. Чиновников от управления абсолютно не смущает тот факт, что подобное действие не вписывается в концепцию продвижения в европейское общеобразовательное пространство, существенно ограничивая права субъектов образовательного процесса. Оправдательная аргументация об избытке юристов и экономистов в стране не стыкуется с проблемами возрастания правового нигилизма на фоне развала экономики и роста безработицы.

Заслуживает внимания совместная работа преподавателей ВУЗов и педагогов в деле подготовки учащихся в рамках МАН. Изучая основы научно-исследовательской работы как самостоятельный предмет в 10-11 классах, учащиеся Красноармейского городского лицея «Надежда» получают навыки написания курсовой работы. На предзащите и на защите непосредственно каждый лицеист получает возможность охарактеризовать свою работу, показать ее практическую значимость, продемонстрировать действующие модели, образцы или макеты, научиться вести дискуссию. В течение 2005-2009 учебных годов учащиеся лицея завоевали два первых места в секции правоведения и

одно третье в секции экономики на областном этапе МАНа. Владимир Васильчук стал четвертым на республиканском этапе, а Анна Гайдоба заняла третье место в республике (секция правоведения). В настоящее время они являются студентами Национальной Юридической академии имени Ярослава Мудрого и юридического факультета Национального Университета имени Т. Шевченко соответственно.

Приобретенный опыт позволил нашим учащимся на региональной научно-практической конференции кафедры «Экономика и менеджмент» Красноармейского индустриального института ГВУЗ «ДонНТУ» в 2009 году завоевать одно первое и два третьих места. Таким образом, занятия научно-исследовательской работой дают возможность творческого развития и роста, подготавливают к учебе в ВУЗе, способствуют активизации самостоятельной деятельности и нивелируют отрицательные последствия тестирования.

Актуальным и достаточно спорным является вопрос о соответствии шкалы оценивания учебных достижений школьников и студентов. По нашему мнению, 12-бальная шкала не оправдала возложенных на нее ожиданий и, в определенной мере, утратила авторитет. Если высшая школа сориентирована на проверенную практикой 5-бальную шкалу (модифицированную под европейские стандарты), отличающуюся высокой планкой требований, то школьная, в которой нет ни одной отрицательной оценки, напоминает псевдогуманистические идеи и лозунги и явно не способствует формированию критического мышления учащихся. Поскольку исчез элемент «незнания», не может быть оценена невыполненная работа, ученик не может быть наказан за отказ отвечать,- складываются предпосылки к формированию позиции безответственности и правовому нигилизму у отдельных учащихся. Пролонгированные последствия такой ситуации для высшей школы и для общества в целом нуждаются в специальных исследованиях психологов и социологов и в рамках данной статьи носят постановочный характер.

Адаптация национальной системы образования к европейским стандартам прошла первые шаги и прочно становится на ноги. Усиленного внимания со стороны государства требует общеобразовательная школа всех ступеней, которая и закладывает фундамент знаний, умений и навыков абитуриентов, которые в процессе вузовского обучения приобретают специальность и

получают возможность стать конкурентноспособными специалистами на глобализированном рынке труда. Гармонизация взаимоотношений между школой и ВУЗом поможет в решении многих актуальных проблем переходного периода.

### **Литература :**

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження десятирічного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти» (регистрационный № 5252 от 21.10.2009 г.).
2. МОН за європейську модель української школи. [http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2010\\_1/12\\_02/3/](http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2010_1/12_02/3/)
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-12 класи. Київ, «Перун», Ірпінь, 2005.

Сергиенко Л.Г. (КИИ ДонНТУ)

### **МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ТЕОРИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ**

Известно, что психолого-педагогические основы проблемного обучения достаточно глубоко разработаны в науке и представлены в трудах С. Л. Рубинштейна [1], А. М. Матюшкина [2], М. И. Махмутова [3], И. Я. Лернера [4], Т. В. Кудрявцева [5] и др. Что же касается конкретно-методических разработок для преподавателей различных дисциплин, то их явно мало. Поэтому, обоснование и реализация проблемного обучения на сегодняшний день является **актуальным вопросом**.

Многие методисты и дидакты в своё время задавались вопросом: что же такое проблемное обучение - тип, система, метод или подход к организации познавательного процесса? Но дело, видимо, тут не в терминах (хотя за ними должны стоять весьма существенные понятия), а в сути. Вспомним, однако, о том, что в современной дидактике вообще нет однозначного толкования многих понятий. Не зря на протяжении многих лет ведутся дискуссии, например, о том, как понимать «метод обучения». Естественно, что в рамках рассматриваемых в ней проблем решить полностью все вопросы понятийного характера нельзя. Поэтому нам представляется, что для

понимания сущности проблемного обучения полезнее обратиться к его истокам.

Правильно отмечается, что интерес к проблемному обучению (а вернее, пожалуй, новый всплеск интереса к нему) вызван потребностями современной социальной политики и практики. В нашу эпоху стремительного научно-технического и информационного прогресса требуется новый тип специалистов, способных к самостоятельности, творческой деятельности, принятию нестандартных и нетривиальных производственных и научных решений. Однако, учить студентов решать творческие задачи можно лишь на материале творческих задач. Вот поэтому многие педагоги и психологи обратились к психологии мышления, в которой был накоплен уже немалый опыт изучения процесса решения творческих задач, соответствующих данному направлению подготовки. Обобщая многочисленные экспериментальные данные и понимая под творческой задачей такую, способ решения которой субъекту априорно неизвестен, можно схематически изобразить процесс ее решения следующим образом:



Итак, следуя логике, исследователи и преподаватели поставили перед собой и следующий вопрос: нельзя ли процесс решения творческих задач как-то смоделировать в процессе обучения? Прямолинейно перенести в него приведенную выше схему,

разумеется, нельзя. Ведь любая деятельность человека состоит из двух основных компонентов - творческого и исполнительского. Но какой из них должен быть подчиненным? Думается, что любые исполнительские компоненты деятельности (в том числе и учебной) должны служить решению более общих проблем, быть средством их решения. Вот почему нам представляется, что проблемное обучение должно рассматриваться как один из важнейших дидактических принципов обучения, как психолого-дидактическая позиция, на основе которой могут совершенствоваться уже имеющиеся и вновь возникающие методы, и приемы обучения.

К числу исходных, основных понятий теории проблемного обучения относится понятие проблемной ситуации: именно она вызывает активную деятельность субъекта. «Начальным моментом мыслительного процесса, - справедливо утверждал выдающийся психолог С. Л. Рубинштейн, - является проблемная ситуация. Мыслить человек начинает, когда у него возникает потребность что-то понять. Мышление начинается с проблемы или вопроса, с удивления или недоумения, с противоречия». Проблемная ситуация - это сложное психическое состояние, включающее в себя как познавательные, так и мотивационно-потребностные компоненты деятельности. Ярче всего оно выражается в познавательном затруднении как субъективном отражении неопределенности целей, условий и средств (или способов) деятельности. Причем такого рода неопределенность, являющаяся следствием противоречивости отношений субъекта с объектом, может касаться как отдельных компонентов деятельности, так и их комбинаций.

Следует различать два вида проблемных ситуаций - по их динамике. Первичная проблемная ситуация возникает тогда, когда субъект лишь «наталкивается» на противоречие, но не осознает его (по крайней мере, полностью), хотя и испытывает недоумение, удивление и т. п. Вторичная ситуация возникает в том случае, если проблема осознана и четко сформулирована, т. е. тогда, когда субъект видит, в чем состоит противоречие. Очевидно, что понятие проблемы неразрывно связано с понятием противоречия. Проблемность познания вытекает из противоречивости, с одной стороны, элементов бытия (онтологический аспект), а с другой — элементов знания о бытии (гносеологический аспект). И хотя сама проблема является

субъективной реальностью, она есть отражение в сознании субъекта противоречий, заложенных в структуре любого объекта.

Таким образом, исходным для построения теории проблемного обучения является понятие проблемной ситуации, попадая в которую человек испытывает противоречия и потребность их разрешить, а в процессе этого разрешения приобретает нечто большее, чем конкретное знание: он развивает свое мышление и познавательные способности, ибо известно, что разрешение противоречий – это движущая сила всякого развития.

В качестве **резюме** хотелось бы отметить, что проблемное обучение - дело не новое. Обычно ссылаются на то, что его элементы всегда присутствовали в лекциях и более того - в высказываниях выдающихся ученых - Жан-Жака Руссо, А. Дистервега [6], Дж. Дьюи, К. Д. Ушинского [7], Н. Г. Чернышевского и др. Все это так, но мы ведь говорим не об элементах, а о системе, стройной теории, о структуре взаимосвязанных понятий. Такими понятиями в развивающейся теории проблемного обучения мы считаем проблемную ситуацию, учебную проблему и ее тип, способ ее разрешения, уровень проблемности в обучении и т.д., на что правильно обращают внимание многие методисты и дидакты. Думается, что обсуждать вопрос о том, ново или не ново проблемное обучение, попросту непродуктивно: сейчас важно обратиться к нерешенным его задачам. Верно и то, что в практику вузовской педагогики проблемное обучение пробивает себе дорогу с большим трудом.

### **Литература**

1. Рубинштейн, С.Л. О мышлении и путях его исследования [Текст]/ С. Л.Рубинштейн. – М.: АН СССР, 1958. – 147 с.
2. Матюшкин, А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении [Текст]/ А.М. Матюшкин. - М.: Педагогика, 1972. - 208 с.
3. Махмутов, М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории [Текст]/ М.И. Махмутов. - М.: Просвещение, 1975. - 367 с.
4. Лернер, И.Я. Дидактические основы методов обучения [Текст]/ И.Я.Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
5. Кудрявцев, Т.В. Проблемное обучение- понятие и содержание

[Текст]/ Т.В.

Кудрявцев //Вестник высшей школы. - 1994. - № 4 - С. 24-32.

6. Дистервег, А. Избранные педагогические сочинения [Текст]/ А. Дистервег: сост. В.А. Ротенберг. - М.: Учпедгиз, 1956. - 374 с.
7. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т./сост. С.Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1990.

Юсипук Ю. О. (КП ДонНТУ)

## **ГУМАНІТАРНІ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ІНЖЕНЕРНІЙ ОСВІТІ**

Якою бути Україні в майбутньому багато в чому визначається станом системної освіти, її структурним, змістовним, якісним наповненням. Будучи найважливішою сферою життєдіяльності суспільства, освіта визначає шляхи його функціонування й перспективного розвитку, звідси не випадково проблема вдосконалення системи освіти заявлена в якості одного з найважливіших національних пріоритетів України. Нинішній етап розвитку системи освіти нашої країни, що підписала Болонську конвенцію, характеризується орієнтацією на входження у світовий освітній простір і, як наслідок, на значні зміни в структурі й змісті традиційної для України освіти. Передбачається, що подібні кроки приведуть до підвищення якості освітнього процесу, академічної й професійної мобільності студентів і фахівців, вирішать проблему ностріфікації дипломів, і т.д. Однак дослідження питання показує, що єдиного погляду на цю проблему не існує. У науковій пресі періодично спалахують жаркі дискусії прихильників і супротивників (в особі українських дослідників, педагогів, політиків) входження України у світовий освітній простір шляхом європеїзації традиційної української освіти. Висловлювані ними різноманітні, часом діаметрально протилежні погляди на одну проблему - проблему вдосконалення системи освіти, по-новому актуалізують питання якісного відновлення змісту вищої професійної освіти.

Освіта сьогодення характеризується відходом від звичних моделей трансляції знань і пошуком нових концептуальних ідей реалізації стратегії життєдіяльності в глобальному світі. Звідси всі

частіше в педагогічному середовищі піднімається питання: чому і як учити студентів для того, щоб вони, ставши професійно компетентними фахівцями, були реально затребувані й конкурентоспроможні на ринку праці, а, головне, щоб вони були готові до професійного росту й професійної мобільності, гнучкості мислення, міжнаціональному діалогу, толерантності й співробітництву.

Очевидно, що найважливішу роль у формуванні й становленні сучасного фахівця, грають отримані знання й уміння їхнього застосування, а високий рівень підготовки має на увазі одержання студентами базових знань у різних галузях науки при оптимальному сполученні як природничих, так і гуманітарних дисциплін.

Однією з найважливіших функцій вищої освіти в культурній і духовній сферах суспільства є допомога в розумінні, інтерпретації, збереженні, розширенні, розвитку й поширенні національних і регіональних, міжнародних і історичних культур; сприяння захисту й зміцненню суспільних цінностей, що становлять основу демократичного громадянства, внесок в обговорення стратегічних напрямків і в розширення перспектив гуманізму. Звідси завдання одержання освіти, у тому числі, інженерної, не є просто передача знань щодо конкретних технологій зі спеціальності, які в майбутньому стануть засобом і змістом професійної діяльності випускника, але і формування особистості самого студента, розвиток його індивідуальних якостей і особливостей, виховання як патріота і громадянина незалежної держави.

Сьогодні в усьому світі оточення людини характеризується величезними масштабами його техногенної діяльності, найчастіше з негативними наслідками, і звідси серйозними змінами в традиційних відносинах людини із природою й суспільством, підвищенням значення людського фактора в розвитку багатоаспектного сучасного суспільства. Поступово формується технічна дійсність нового типу, для якої характерний тісний зв'язок між інженерною діяльністю й різними соціально-культурними процесами.

У цій ситуації значно розширюється поле діяльності вищої технічної школи, і особливе навантаження в рішенні даних завдань лягають на гуманітарну підготовку. Саме гуманітарні аспекти професійної підготовки сприяють адекватному визначенню основних шляхів і напрямків формування фахівця як творчої особистості, що



поєднує в собі високий професіоналізм із соціально-психологічними якостями, здатна вирішувати як складні науково-технічні, так і соціальні проблеми. Плюралізм, альтернативність, креативність, діалогічність, індивідуалізація, властивому гуманітарному знанню, стають невід'ємними характеристиками сучасної моделі розвитку освіти, і, в остаточному підсумку, сприяють подоланню існуючих технократичних недоліків інженерної освіти.

Привнесення креативних компонентів у технічну освіту, розширення гуманітарних рамок професійного знання з метою формування ініціативних, творчих професійних, комунікативних якостей випускників інженерних вузів, вимагають нові освітні потреби, які характеризуються усвідомленням з боку особистості, суспільства й держави необхідності змін у підготовці дипломованих фахівців із всього спектра інженерних професій.

Численні педагогічні дослідження в області гуманітаризації інженерної освіти, значення гуманітарного знання для студентів технічного профілю свідчать про надзвичайну актуальність даної тематики. І, незважаючи, здавалося б, на дослідженість проблеми, питання гуманітаризації технічної й природничої освіти, а також місця, ролі й завдань гуманітарного знання як людино утворюючого фактора у формуванні особистості фахівця, залишаються як і раніше актуальними й обговорюваними в педагогічному середовищі. Це говорить про те, що гуманітарна освіта в підготовці фахівців технічного профілю реально затребувано: не тільки в середовищі педагогів-гуманітаріїв, але й в українському суспільстві в цілому зміцнює розуміння взаємозв'язку й взаємовпливу між всебічними процесами життєдіяльності й розвитку особистості, суспільства й держави.

У світлі вищесказаного представляється актуальним глянути на вже наявний досвід гуманітарної освіти як невід'ємної частини професійної підготовки по-новому. Мова йде про використання як вітчизняного, так і закордонного досвіду застосування гуманітарного знання в підготовці фахівців технічного профілю. Ідея можливості вдосконалення гуманітарної освіти в сучасній вищій школі за допомогою сукупного закордонного досвіду заснована на існуванні практично ідентичних пріоритетних напрямків розвитку педагогічної науки, орієнтованих на вихід зі своєї освітньої кризи, що полягає

в неефективності сучасної освіти перед особою глобальних проблем людства.

За рубежом про увагу до питань гуманітарної освіти свідчить розгалужена мережа дослідницьких педагогічних центрів. Теорію й практику навчання вивчають приватні й державні організації: провідні університети в США, Франції, Японії, Академія виховання в Сполучених Штатах, Суспільство педагогічних досліджень у Великобританії, Центр педагогічної документації у Франції й багато хто інші. У Європі, в Америці складається система, при якій традиційна природнича освіта здобуває деякий глобалістичний відтінок, при цьому номенклатура дисциплін гуманітарного профілю й роль у навчальному процесі неухильно зростає. Приміром, у США, де підготовка фахівців у більшості вузів носить сугубо прагматичний, вузькопрофесійний характер, зараз проявляється істотний інтерес до гуманітарної освіти в рамках підготовки по природничим і технічним напрямкам. У ряді університетів розроблені міждисциплінарні курси, що сполучають матеріали гуманітарних, природно-математичних і технічних наук, функціонує спеціальний центр гуманітарних наук, що координує гуманітарну підготовку на різних факультетах і в коледжах.

Безперечно, питанням гуманітарної підготовки вища школа протягом багатьох десятиліть приділяла увагу, хоча найчастіше гуманітарне знання носило або яскраво виражений ідеологічний, або формальний контекст. З 90-х років минулого сторіччя гуманітарні науки стрімко розвиваються. З початком реформування вищої школи, із введенням державних освітніх стандартів, з'являються нові гуманітарні спеціальності, з'явилися нові напрямки роботи, підвищилася кількість гуманітарних дисциплін, що викладаються, зросло число гуманітарних факультетів і вузів, як державних, так і комерційних. Крім того, була переглянута система викладання гуманітарних дисциплін, розширений їхній перелік, оновлено зміст і методичне забезпечення. Логічним було б припустити, що в нинішній якості ці дисципліни дозволяють здійснювати глибоку професійну підготовку в гармонічному сполученні із всебічним сучасним науковим мисленням, високим рівнем загальної культури й освіти як процеси формування особистості - суб'єкта професійної діяльності й суспільних відносин.

Однак на наш погляд проблема ширше, ніж просто збільшення кількості гуманітарних дисциплін в інженерному вузі або збільшення годин, що відводяться для їхнього вивчення. Незважаючи на те, що в сфері гуманітарної освіти в технічних вузах накопичений значний досвід, реалізуються інноваційні концептуальні ідеї, воно найчастіше усе ще залишається традиційною системою передачі об'єктивних знань про факти й закономірності зовнішнього миру, що не орієнтовано повною мірою на розвиток особистості й становлення її ціннісної свідомості.

Дана тенденція накладає певні вимоги на зміст освітніх програм по гуманітарних дисциплінах, найважливіша функція вивчення яких повинна полягати в тім, щоб дати майбутньому фахівцеві перспективу - розуміння ідей, тенденцій, цінностей. Відзначимо одну з характерних рис сучасних умов життєдіяльності - знання, отримані в технічному вузі, застарівають досить швидко в силу інтенсивного створення й розвитку нових і більше dokonаних технологій. Звідси виходить потрібно з того, що якісна підготовка фахівців повинна орієнтуватися не тільки на досягнення минулого, але й на запити майбутнього. Тобто необхідно готувати молодих людей до універсальної діяльності, що очікує її у швидко мінливому практичному світі. І, насамперед треба навчити самої здатності вчитися, умінню працювати з постійно мінливою інформацією, навчити комунікативним навичкам, основам корпоративної культури, ділового спілкування, а звідси, і вмінню працювати в колективі, адже сучасному суспільству не потрібні просто «люди з дипломами, що прослухали якийсь набір лекцій».

Дійсно, найчастіше випускники технічних вузів мають глибину й широтою професійних знань: сучасна вища технічна школа формує основи професійної компетентності інженера, що дозволяє їм випускникам створювати об'єкти, що відповідають складнішим технічним вимогам. Однак у практичній діяльності вчорашні студенти не завжди проявляють гнучкість, маневреність, варіативність рішень. Найчастіше в них недостатньо розвинені творче бачення подальшої перспективи, адекватна реакція на зміну конкретної ситуації, соціальна компетентність, що проявляється в розумінні й оцінюванні наслідків створюваних ними технічних пристроїв на суспільство й середовище перебування [4], що здатне завдати шкоди суспільству в соціальних, екологічних, культурних, економічних і інших аспектах.

Нарешті, це керівники, що не вміють вирішити будь-який міжособистісний конфлікт у своєму колективі, не здатні підібрати професійні кадри, що не мають достатніх комунікативних навичок, і, шабашковому не вміють адекватно виразити свої думки, і т.д.

Звідси зовсім очевидно, що особистісний і професійний успіх, конкурентоспроможність сучасного випускника вузу, яку б спеціальність він не придбав, багато в чому залежать від здатності креативно мислити й діяти, від мотивації до самоосвіти, від готовності до інновацій і вміння знаходити нові рішення. Перераховані вище якості стають на даний момент основним ресурсом розвитку моделі українського суспільства, найважливішими стратегічними цілями освіти. Рішення цього завдання нам бачиться в розвитку додаткових надпрофесійних навичок і вмінь, формуванні інтелектуальної культури, цивільного достоїнства, соціальної саморефлексії, постійного духовного саморозвитку, у розвитку адаптаційних якостей особистості, навичок самостійної творчої роботи, використовуючи багатий потенціал гуманітарних наук. Тому що без живої неформальної участі гуманітарного знання як креативного компонента професійної освіти підготовку фахівців не можна вважати особисто й соціально повноцінною.

### **Бібліографічний список:**

1. Баду, Дж. Мы готовим инженеров будущего. <http://www.2edu.ru>.
2. Всемирный доклад ЮНЕСКО по социальным наукам. /Под ред. А. Касанжигила, Д. Мэкинсона, 1999.
3. Лупанов В.Н. Социальные технологии в управлении системой гуманитарного образования //Технологии информационного общества - Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции. – СПб., 2005.
4. Муравлев И.О., Блейхер О.В. Формирование специалистов в области техники и технологии для инновационной инженерной деятельности. <http://aeer.cctpu.edu.ru/winn/magazine/m2/st25.pdf>.

Черкавская Т.М., Кучеренко Е.В. (НГУ, Днепропетровск)

## **РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕГИОНАЛЬНОМ АСПЕКТЕ ЗАНЯТОСТИ**

Возрастание роли человеческого фактора, усиление социальной ориентации хозяйственного механизма обусловлены закономерностями не только развития производительных сил, но и обновления системы производственных отношений, соответствующих современному этапу развития Украины. Усиление внимания к социальным процессам и человеческому фактору, в частности, связаны с НТП и изменением роли человека в системе производительных сил. Можно указать ряд причин, которые обусловили повышение роли человека в производстве:

Во-первых, изменения в технологии и характере труда, которые делают определяющими такие качества работника, как творческое отношение к труду, инициативность, заинтересованность в качественных результатах. Следует подчеркнуть, что новые технологии приводят к тому, что производственный процесс становится все более интегрированным, резко возрастает коллективная ответственность персонала на соблюдение технического режима.

Во-вторых, рост фондовооруженности труда, что увеличивает значение эффективного использования средств производства, повышает роль ответственности, профессионализма, квалификации работников.

Наукоемкость производства выдвигает в качестве внешней проблемы – проблему квалификации и подготовки кадров. Это усиливает значимость общего уровня образования, понимание ответственности за качество работы, определения своего места в производственном процессе.

В-третьих, важным требованием НТР является демократизация производства, создание гибкой, подвижной, открытой для инновационных процессов социальной организации. Социологи, психологи, специалисты по организации производства пишут о необходимости широкого использования гибких форм организации и мотивации труда на предприятиях. Особые требования предъявляются к управленческим инженерно-техническим работникам, которые должны обладать новым экономическим мышлением.

В этой связи, возрастает роль образования, которое является единственной специализированной подсистемой общества, целевая функция которой совпадает с целью общества. Если различные сферы и отрасли хозяйства производят определенную материальную и духовную продукцию, а также услуги для человека, то система образования «производит» самого человека, воздействуя на его интеллектуальное, нравственное, эстетическое и физическое развитие.

За последние годы стремительно возрастает доля работников, имеющих высшее специальное образование (таблица 1). Если в предыдущий период времени (конец XX века) большинство молодых людей начинали свою трудовую деятельность предварительно получив специальность в системе профессионально-технического или специального образования, то сегодня выпускники школ, практически полным составом приходят учиться в высшие учебные заведения.

Таблица 1

**Количество лиц, которые учились в учебных заведениях\***

(на начало учебного года; тыс.)

	2000 /01	2001 /02	2002 /03	2003 /04	2004 /05	2005 /06	2006 /07	2007 /08	2008 /09
<b>Всего</b>	<b>9220</b>	<b>9222</b>	<b>9122</b>	<b>8974</b>	<b>8813</b>	<b>8605</b>	<b>8381</b>	<b>8124</b>	<b>7818</b>
В общеобразовательных учебных заведениях	6764	6601	6350	6044	5731	5399	5120	4857	4617
дневные	6647	6486	6237	5936	5626	5301	5026	4768	4533
вечерние, включая тех, кто учился заочно	117	115	113	108	105	98	94	89	84
В профессионально-технических учебных заведениях	525	512	502	493	507	497	474	454	437
В профессионально-технических учебных заведениях	525	512	502	493	507	497	474	454	437
В высших учебных заведениях									
I - II уровней аккредитации	528	561	583	593	548	505	468	441	399
III - IV уровней аккредитации	1403	1548	1687	1844	2027	2204	2319	2372	2365

\*Источник: Статистический сборник: Украина в цифрах 2008 г.

Профессиональное образование – это важный этап в общественном становлении личности, в ее гармоническом развитии. Именно поэтому особое место в обогащении интеллектуального потенциала страны принадлежит высшему учебному заведению.

Основными функциями высшего образования являются:

- гуманистическая;
- аксиологическая;
- социокультурная;
- социально-адаптивная;
- социально-мобильная;
- инновационная;
- социально-интегрированная;
- прогностическая.

Развитие интеллектуального и морального потенциала нашего общества сделает возможным гуманное использование резервов природы и общества; будет стимулировать поиск и использование рациональных средств и способов получения материальных благ; будет активизировать участие людей в решении глобальных проблем, таких как бедность, голод, неграмотность, охрана окружающей среды и т.д.

На сегодняшний день человечество находится на изломе своего развития, о чем свидетельствует система кризисов – экологического, демографического, продовольственного и др.

Следует отметить, что в настоящее время система образования в Украине, в полной мере не исчерпывает свой потенциал относительно формирования у студентов проектной детерминации будущего, ответственности за него, веры в себя, уверенности в своих профессиональных способностях относительно влияния на развитие общества. По мнению ученых на состояние образования в нашей стране влияет кризис общественно-политической и социально-экономической систем, что обусловлено:

- недостаточным уровнем социального внимания к образованию;
- низким финансированием;
- слабой социальной защитой участников учебно-воспитательного процесса;
- неудовлетворением базовых потребностей молодежи в нормальных материальных условиях жизни, в образовании, самоутверждении;
- медленным развитием социально профессиональной ориентации.

Интеграция высшего образования и фундаментальных наук способствует созданию новых технологий для взаимовыгодного международного сотрудничества. Таким образом, высшее образование является приоритетной отраслью, которая обеспечивает стабильное функционирование и развитие всех сфер жизнедеятельности общества.

В этой связи, возрастает роль экономического образования и недопустимо переходить на систему самостоятельного, ограниченного выбора студентами экономических дисциплин, как пытаются сделать некоторые «реформаторы» в Министерстве образования. Даже такая постановка вопроса на обсуждение в высших учебных заведениях «обеспечит» провал интегрирования Украины в пространство развитых стран. Только образованные, здоровые, творчески мыслящие смогут осуществить инновационный прорыв (о котором так давно говорят политики), превратив страну в равного партнера и достойного конкурента.

Важной является необходимость решения региональных проблем занятости во взаимосвязи с рациональной специализацией производства, размещением производительных сил. Численность трудоспособного населения в последний период сократилась. Приспособить производство к особенностям формирования трудовых ресурсов в современных условиях сложно. Это можно осуществить решив проблему роста производительности труда, создания новых производств, повышения квалификации кадров, их обучения и переобучения.

Тип занятости, адекватный интенсивному этапу развития, экономики должен в значительной степени отвечать не только потребностям производства, но и задачам качественного воспроизводства и развития самого трудового потенциала, в том числе за счет повышения внимания к сфере воспитания и образования. Условием воспроизводства трудового потенциала является: увеличение социальной мобильности, предоставление больших возможностей в выборе сферы и форм приложения способностей, повышение социальной активности людей в производстве.

В управлении занятостью населения необходима прочная взаимосвязь механизма воспроизводства трудовых ресурсов с блоками хозяйственного механизма, которые управляют занятостью населения, специализацией производства, направлениями инвестирования и



соціальними вимогами до нової техніки, технологій і розвитку виробничих сил в цілому. Без підвищення ролі регіональних органів управління економікою, рішення поставлених проблем буде ускладнено.

Перехід до типу зайнятості і форм управління трудовим потенціалом, адекватним інтенсивному розвитку, забезпечує посилення єдності економічних і соціальних аспектів організації праці: досягнення повної зайнятості є фактором зростання ефективності; покращення умов праці потребує радикальної модернізації виробництва; гнучкий і мобільний перебіг сили праці, виходячи з потреб ринку виробництва; задоволення потреб у праці за рахунок часткової зайнятості, гнучкого графіку роботи для певних контингентів працівників; наділення регіональних центрів зайнятості відповідними фінансовими можливостями.

Стимулювання працівників тільки на основі диференціювання рівня оплати в сучасних умовах неповно і недостатньо, так як праця перестає бути тільки засобом отримання зарплати, а стає способом вираження людської індивідуальності. Крім матеріальної зацікавленості в мотиваційному механізмі працівника, посилюються соціальні вимоги в сфері трудової діяльності, які вимагають адаптації економіки до людини. Розвиток і мобілізація її потенціалу стає головним фактором економічного зростання і підвищення творчої віддачі працівника.

Гнучка спеціалізація виробництва, розширення зовнішньоекономічного співробітництва і встановлення довготривалих зв'язків, дозволить підтримувати рівень зайнятості в регіонах країни.

Поцулко О.А. (ДонІЗТ)

## **МІСЦЕ ОСВІТИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА**

Реформа освіти в суспільстві, що трансформується, повинна мати чітко визначені мету, сенс, ціннісні пріоритети, тобто орієнтири при введенні тих чи інших інновацій, виборі методів розв'язання освітніх проблем тощо. При цьому необхідно враховувати як набрані віками цінності українського суспільства, його культурні

константи, так і демократичні, гуманістичні цінності, напрацьовані в інших країнах, оскільки цей принцип задекларувала наша держава.

Процес переходу від державно-планової економіки до ринкової, заміна повної залежності від вказівок «згори» вільним вибором засобів навчання, освітньо-виховних методик суттєво позначаються на пріоритетах педагогічної спільноти та педагогічній свідомості соціуму.

З іншого боку, змінюється соціальне замовлення педагогам, переоцінюються роль і місце освіти в житті людини і суспільства. У зв'язку з цим загострюється проблема вибору цінностей для окремих педагогів, для всієї освітянської галузі, для суспільства в цілому.

Сьогодні освіту, у першу чергу, намагаються перетворити на систему, яка обслуговує виробничу сферу, а характер її розвитку визначається не потребами суспільства, а попитом на ринку праці. Перед освітою ставлять завдання не стільки громадянського, політичного і культурного розвитку населення, скільки підготовки кадрів.

Друга «пастка» – перетворення освіти з суспільного блага, яке не має ринкової ціни і не є предметом купівлі – продажу, на товар. США залишається лідером в процесі глобалізації торгівлі освітніми послугами. «Ринок освіти», «освітні підприємства», «ділове підприємництво у сфері освіти» – про все це вперше заговорили в Америці [1: 14].

Освіта зорієнтована не на виявлення і розвиток здібностей кожного учня, студента, а на забезпечення особистого успіху талановитих індивідів, а також окремих країн в конкурентній боротьбі на світових ринках. Це вже третя «пастка».

Підпорядкування освіти технологічному процесу – ще одна загроза (четверта «пастка») для неї.

І, нарешті, п'ята «пастка». З нашої точки зору, найнебезпечніша. Система освіти використовується як засіб легітимізації сучасних форм соціального розшарування. Дух підприємництва навряд чи додасть імпульсу системі підготовки нових поколінь, покликаних втілити в життя ідею «суспільства знань». Однак, вважає професор Р. Пестрелла, коли не усунено «старих» причин соціальної нерівності, знання, доступ до них та інформації взагалі стануть непереборною перешкодою між професіоналами і «глобальним пролетаріатом» [2: 23]. Ось чому американський досвід

не завжди позитивно впливає на освітній рівень нації і не завжди сприяє подоланню соціальної напруженості.

Сучасна політика у сфері освіти повинна враховувати унікальність і багатоманітність, універсальність і специфічність, глобальність і локальність на всіх рівнях окремих індивідів, угруповань, країн і регіонів. А знання і вміння, їх збереження, розвиток і поширення необхідні для здійснення суспільно корисної діяльності. Мета такої політики – виховання нової генерації людей, високий рівень компетенції котрих дозволить їм зрозуміти логіку світового розвитку і вирішувати новітні проблеми.

Освіта забезпечує цілісність процесів навчання (передача знань, досвіду, вмінь, навичок), виховання (соціалізація особи), просвітництва (прилучення до культури). Її розглядають одночасно як мету і засіб, діяльність, систему, цінність, процес, результат. Просвітництво, освіта – одно корінні слова, і це світло допомагає людині виборсатися з темряви неутца. Невігласу не дано зрозуміти, що знання – це свято, яке завжди з тобою. У зв'язку з інтернаціоналізацією, масовістю освіти більшого значення набуває саме її просвітницька функція.

Смисл латинського кореня слова education (освіта) тлумачать як «вести за собою або витягати щось». Українська освіта етимологічно пов'язане з німецьким bildung, що означає виявлення і становлення образу, отримання правильних уявлень про щось, входження в курс справи, просвітництво, навчання грамоті, етикету тощо. Слово «освіта» в українській мові має ще один смисловий відтінок: створення нового, раніш невідомого. Цим підкреслюється активний, творчий характер спільної діяльності тих, хто вчить, і тих, кого вчать.

Освіта як процес – це послідовність етапів у житті людини, котра зростає, змінюється, дорослішає. Динаміку видів та рівнів зрілості російські вчені уявляють так:

- у дошкільнят – шкільна зрілість;
- у випускників початкової школи – учбова зрілість;
- у випускників основної школи – особистісна зрілість;
- у випускників середньої школи – соціальна зрілість;
- у випускників професійної школи – професійна зрілість;

- в освіті дорослих – життєва зрілість;

духовна зрілість – найвищий рівень саморозвитку людини протягом всієї її життєдіяльності [1: 18].

Розуміння освіти як життєдіяльності дозволяє розрізнити її та навчання, що зводиться до засвоєння знань в організованих умовах. Навчання не заміняє і не підміняє освіту, яка будується нині у формі бесід, консультацій, розмов, порад, обговорень, засідань. І це зайве свідчення того, що освіта перестає бути засобом засвоєння готового і загальновизнаного, а перетворюється на процес інформаційного обміну з оточенням, що здійснюється в кожному акті життєдіяльності людини протягом усього життя. Основою освіти залишається спілкування з іншими людьми – носіями необхідних знань та інформації.

Студент і учень залишаються об'єктом цілеспрямованих «впливів», хіба що не таких всебічних і ефективних, як раніше. Сьогодні вже не так відверто прагнуть виховати «стандартно-еталонну особистість «політичної людини», «технократа – виконавця», масовидного індивіда – обивателя».

Менш стандартизованим (уніфікованим) стає зміст освіти (навчальні плани, програми, підручники, посібники). Водночас ми ще далеко не досягли торжества виховання «вільної людини культури (цілісного індивіда)». Молода особа досить часто є де індивідуалізованою, інфантильною, людиною – функцією. Інакше кажучи, строго прив'язаною до певної суспільної функції. Але в нинішніх умовах вже недостатньо готувати лише фахівця для, так би мовити, ринкового господарства. На освіту покладається дещо інша функція: вона стає обов'язковим етапом розвитку творчих, інтелектуальних можливостей людини, становлення особистості. Саме вона визначатиме прогрес суспільства.

Ще одне завдання освіти – мотивація успіху в навчанні та житті завдяки активній, творчій діяльності в рамках морально-правових норм. При цьому орієнтація на досягнення високих результатів ґрунтується на вихованні з підліткового віку всього багатства потреб, почуття відповідальності за свою долю і вибір життєвої стратегії. Освіта веде за собою розвиток суспільства, з її допомогою держава творить сама себе. А людині, якщо вона повинна стати людиною, необхідно отримати освіту.

Коли враховувати, що період оновлення знань постійно скорочується (в кілька разів за життя одного покоління), то виникає необхідність навчити не тільки чомусь конкретному, але й навчити вчитися впродовж життя. За цим критерієм, можливо, оцінюватиметься робота педагога.

Перехід від принципу «освіта на все життя» примушує молодь якнайшвидше визначатися зі своїми інтересами, захопленнями, здібностями. І все ж це проблема не тільки індивідуальна, а й організаційна. В уявленні українських вчених неперервна освіта передбачає не тільки «довічний процес набуття знань», але й постійне оновлення його змісту, єдність підготовки до життя і самого життя, перманентний характер змін в освіті, неперервний процес перетворення освіти в самоосвіту. Останнє слід розглядати як виклик сучасності, а не лише потреби вдосконалюватися.

Саме вищі навчальні заклади мають піклуватися про розвиток громадянської відповідальності не лише окремого студента як особистості, але й студентства як представників інтелігенції. На відміну від пріоритету певної соціальної верстви (дворянство, робітники, інші), для якої соціум розробляв новітні технології прискорення засвоєння культурного спадку на попередніх етапах, в інформаційному суспільстві, на перший погляд, такої групи немає, оскільки кожна країна зацікавлена в розвитку здібностей кожного індивіда як потенціального «виробника» знань, цінностей. Однак фактично такою групою стає інтелігенція, яка найактивніше забезпечує нарощення знання, інформації, удосконалення технологій, зокрема інформаційних та соціально-виховних, духовної культури загалом. Проте це відкрита група, більше того, соціум через удосконалення технологій навчання намагається залучити до неї якнайбільші кола співгромадян. Але, щоб це сталося в реальному суспільному житті України, інтелігенція має взяти на себе тягар відповідальності не лише за якість її професійної діяльності, але й за розбудову громадянського, демократичного, правового суспільства. У такому разі надзвичайне значення має організована участь студентів у соціальному захисті не лише своїх товаришів, але й усіх співробітників навчального закладу, особливо допоміжного складу, добровісна діяльність із збереження культурних, природних пам'яток, соціальна підтримка, допомога малозабезпеченим верствам

мікросоціуму. Такі позанавчальні заходи сприятимуть профілактиці групового егоїзму майбутньої інтелігенції [3: 32].

Підвищення ролі засобів масової інформації та комп'ютерних інформаційних технологій в сучасній освіті та суспільстві, на наш погляд, потребує цілеспрямованого інформаційного розвитку учнів та студентів. Проте глобальні інформаційні канали можуть відігравати й негативну роль (як, до речі, і все те, що створено людиною). Саме вони підвищують можливість маніпулювання індивідуальною та соціальною свідомістю й набуття соціальними суб'єктами нового виду залежності – інформаційної. Тому технології соціального виховання навчального закладу сьогодення повинні мати культурологічні соціально-педагогічні програми не лише адаптації молоді до сучасного знання, інформації, глобальних комунікацій, усвідомлення їх ролі в розвитку культури кожної людини, суспільства, але й захисту від маніпулювання їх свідомістю, від «поневолення» новими інформаційними технологіями, через усвідомлення того, що останні є лише засобом удосконалення життєдіяльності одухотвореної людини, а не її метою.

Таким чином, основна функція сучасної освіти – в соціалізації людей, в прилученні до базових цінностей, досвіду (знання, навички, вміння, технології як складові культури) попередніх поколінь, у відтворенні їх ментальності. Тобто підготовка до самостійного життя відбувається насамперед через навчання – основний засіб освіти. Вона забезпечує зв'язок поколінь з урахуванням соціальної перспективи, стабільність суспільства. Цю функцію можна назвати гуманістичною, бо формування особистості відбувається завдяки всебічному впливу на інтелект, моральний, фізичний і естетичний розвиток. Тільки відчуття самодостатності допоможе спеціалістові адаптуватися до жорстких вимог ринкової економіки, а зрозуміти її моральні засади він здатний при умові ґрунтовної загальнокультурної підготовки.

Зрозуміло, що є всі підстави говорити про багатофункціональність освіти. Це залежить від того, як її розглядати: як цінність, процес, систему чи результат? Очевидно, що завжди називають пізнавальну, виховну, гуманітарну, розвиваючу, перетворюючу, прогностичну, координуючу, адаптивну функції освіти. Але в широкому смислі вона є механізмом відтворення історичного здоров'я нації, її культури, кадрового потенціалу науки і

самої освіти. Вона, крім усього іншого, є одним з механізмів подолання «кризи родини» і «кризи нації».

Ми стаємо свідками нетрадиційного сприйняття освіти – не як невиробничої сфери, що поглинає кошти, зароблені в інших галузях. Вона сама вже є самостійною цінністю. Вчити треба, виходячи з поваги до природних можливостей людини, але в результаті молодь має бути здатною відповідати і за власний, і за суспільний добробут. Не просто зрозуміти, в тому числі і в освіті, що досягти рівності взагалі неможливо. А ось зробити реальністю однакові стартові умови у сфері навчання в соціальній країні цілком реально.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Золотухін Г. Освіта – не товар, студенти – не покупці [Текст] / Г. Золотухін // Соціальна психологія. – 2005. – № 1(9). – С. 14 – 36.
2. Пестрелла Р. Пять «ловушек» на пути развития образования [Текст] / Р. Пестрелла // Социология образования. – 2003. – № 5. – С. 21 – 27.
3. Рижанова А.О. Сучасна соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності / А.О. Рижанова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 27 – 34.

Моїсеєнко Л.М. (КП ДонНТУ)

### **ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ХРИСТИЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НАПЕРЕДОДНІ РЕФОРМ 1905 – 1907 років.**

Розглянуто правове становище християнських конфесій напередодні реформ 1905 – 1907 років; розкриті принципи державно-церковної політики Російської імперії в 80 – і XIX століття – 1902 рік; виявлена специфіка державного регулювання діяльності християнських громад.

*Ключові слова: віросповідне законодавство, Православна церква, конфесія, визнані, невизнані конфесії, розкольники, секта.*

За період незалежності в Україні істотно позбавилося релігійне життя, значно збільшилася кількість релігійних організацій та об'єднань. Ці процеси поставили перед українською державою та конфесіями

проблему налагодження конструктивних відносин. У цьому процесі зацікавлена і держава, і конфесії. Конфесії потребують допомоги держави у відновленні та зміцненні позицій, а держава – допомоги у моральному та духовному оздоровленні суспільства. Отже, створення якнайкращих умов для реалізації прав і свобод українським населенням потребує дослідження правового становища християнських конфесій, державно-церковної політики в минулому з метою осмислення історичного досвіду з його негативними та позитивними моментами.

Об'єктом дослідження є державно-церковна політика Російської імперії в кінці 80 – х років XIX ст. – 1902 рік.

Предметом дослідження є конкретно-історичний прояв закономірностей розвитку правового становища християнських конфесій в кінці 80 – х років XIX ст. – 1902 рік.

Метою статті є аналіз правового становища християнських конфесій за період з 80 – х років XIX ст. – 1902 рік. Для реалізації даної мети були поставлені такі завдання: проаналізувати російське віросповідне законодавство; розкрити принципи державно-церковної політики; виявити специфіку державного регулювання діяльності християнських релігійних громад.

Проблема державно-церковних стосунків, правового становища представників християнських конфесій в Російській імперії цікавила та цікавить юристів, істориків, світських та церковних авторів дореволюційного, радянського та сучасного періодів. До революції 1917 року були підготовлені загальні роботи, які освітили проблеми свободи совісті, хід віросповідних реформ, їх значення для долі народів в імперії (К. Арсеньєв, А. Пругавін та ін.) [1;27]. У радянський період продовжували дослідження церковно-державних стосунків, правового становища релігійних конфесій П. Каширін, М. Куров, В. Клочков та ін.[13;14;15]. Роботи відрізнялись спробою переоцінки історичних подій та явищ, застосуванням архівних матеріалів. Разом з тим переважала негативна оцінка законодавства, базування на коментуванні робіт засновників марксизму - ленінізму, підсилення атеїстичної пропаганди.

Державно-церковні відносини, статус християнських конфесій в Російській імперії залишаються ключовою темою в дослідженнях як російських так і українських учених. На сучасному етапі характеристики віросповідного законодавства приділяли увагу дослідники Д. Поспеловський,



Ю. Полунов, А. Бендін та ін. [24;26;2]. Стан Православної церкви відображений у роботах Г. Надтоки, І. Лимана [19;16]. Правовий статус старообрядництва показаний у дослідженнях І. Поздєєвої та О. Єршової [25;10]. За останній період відбулися якісні зміни змісту наукових праць: роботи характеризуються відсутністю ідеологічної та політичної заангажованості, автори намагаються об'єктивно аналізувати державно - церковну політику. Але, незважаючи на значну кількість досліджень з питань - державно-церковного законодавства тема потребує доповнення, систематизації та узагальнення.

У багатоконфесійній російській державі у віросповідній політиці діяв принцип, відповідно до якого належність до тої чи іншої національності жорстко пов'язувалася з конфесійною приналежністю, тому бути росіянином автоматично означало бути православним християнином, поляком – причетність до католицизму. Цей принцип закріплювався у Зводі Законів Російської імперії, в якому носіями релігії називали не окремі духовно - релігійні союзи, не церкви й секти, а саме “племена та народи” [29].

Порядок церковно-релігійних відносин в імперії історично визначався терміном віротерпимість, який передбачав специфічну практику державного регулювання діяльності релігійних громад у відповідності до ієрархічної системи віросповідних відносин.

Правовий простір віротерпимості визначався та структурувався спеціальним станом Православної церкви. Звід законів Російської імперії проголошував панування Православної церкви, остання знаходилася під безпосередньою охороною імператора, який мав сповідувати тільки православ'я [29]. Одночасно держава гарантувала повагу релігійної самобутності тих народів, які в ній живуть, проголошуючи, що всі підлеглі імперії користуються вільними “правами на сповідання та богослужіння за їх зразками” (Ст. 44). Ст. 45 наголошувала на тому, що свобода віросповідання надавалася не тільки християнам, але й євреям, магометанам та язичникам. За ст. 60, 90 розкольники (в 1905 році термін “розкольники” був змінений на старообрядці), крім тих, хто належав “до єресей, поєднаних з лютим бузувірством та фактичним замахом на життя своє або іншої людини”, не переслідувалися за віру [15,с.39].

У Російській імперії церква завжди розглядалась світською владою як важливий інститут і використовувалась як інструмент внутрішньої політики. Разом з тим не було єдиного документа, який би визначав права християнських конфесій. Їх діяльність регламентувалася численними законодавчими актами. Серед основних: “Закон о состояниях”, “Законы

гражданские”, “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных”; “Устав о предупреждении и пресечении преступлений”, “Уставы духовных дел иностранных исповеданий”, “Устав учреждений и статуты строительных” [29 - 34].

Російське віросповідне законодавство передбачало правову градацію релігійних організацій [29]. Критерієм оцінки релігій була їх догматична наближеність до православ'я. Відповідно до цього одні були під “охороною” та користувалися підтримкою, діяльність інших заборонялася. Православна церква мала статус “пануючої”, інші сповідання ділилися на “терпимі визнані”, “терпимі невизнані”, “нетерпимі невизнані” [22].

До терпимих визнаних релігійних конфесій відносили інославні (неправославні християни): римо-католицька, лютеранська, вірмено-григоріанська, та іновірні: ісламська, буддистська, іудейська конфесії [33]. До цієї ж групи входили визнані, але позбавлені привілеїв деякі секти: меноніти, баптисти Закавказзя, братська громада аугсбургського сповідання.

Цікаву градацію релігійних конфесій наводить білоруський вчений А. Бендін, спираючись на висновки дореволюційних спеціалістів з галузі державно - церковних відносин [2]. На першому місці за обсягом прав та привілеїв стояла пануюча Православна церква. В наступній групі “терпимих визнаних” конфесій спочатку йшли ті, що знаходилися під “заступництвом” російського уряду, а саме лютеранська та реформатська церкви, община гернгутерів, вірмено-грегоріанська, вірмено-католицька та римо-католицька церкви; далі за обсягом прав стояли общини євреїв-караїмів, мусульман-сунітів та шіїтів; менш привілейованими була община євреїв-талмудистів; та останньою з привілейованих общин була ламаїстська калмиків і бурят. Визнаними, але позбавленими привілеїв були шотландські та базельські сектанти, меноніти та баптисти Закавказзя, сибірські шампаністи та язичники.

Терпимими, але невизнаними законом в якості релігійних общин були російські старообрядці. З одного боку, ще з Великого московського церковного собору 1666 –1667роках було винесено рішення вважати “розкольників” – окремою групою православних, які не згодні з деякими пунктами офіційної церкви [35]. З іншого боку, держава вважала “єресь та розкол” кримінальними злочинами, які підлягали суворим покаранням [21].

Нетерпимими вважали сектантів, які “відпали від православ'я”. До цієї групи відносили ті секти, учення яких було поєднано з бузувірством та фанатичним пошкодженням свого здоров'я, життя та здоров'я інших або протиправними діями [36]. Список нетерпимих сект не був постійним і коливався відповідно політики уряду. Так, до шкідливих сект протягом

1884 – 1897 роках відносили духоборів, молокан, скопців, хлістів, штундистів тощо [36].

Закон передбачав правову та адміністративну практику регулювання визнаних законом релігійних общин у відповідності до ієрархічного принципу віросповідних відносин [3].

Державною церквою керував обер-прокурор при Святішому синоді, який не тільки здійснював нагляд за законністю синодального судочинства, а мав і права міністра. Завдяки чому обер-прокурор ставав посередником між Православною церквою та верховною владою.

Офіційно святкувалися тільки православні свята [32]. Закон наказував православним християнам виконувати релігійні обов'язки. Кожен православний християнин від семирічного віку мав не менше ніж раз на рік сповідуватися та причащатися Святих Таїнств.

Привілейованість Православної церкви була також в її виключному праві щодо проповідування свого віровчення. Духовним же та світським особам інших християнських сповідань та іновірців суворо заборонялося втручатися в релігійні справи інших конфесій, в іншому разі, вони “підлягали покаранню” [ 31; 32].

Окремо приділялася увага вихованню дітей у православних традиціях. Заборонялося проводити пропаганду та агітацію серед неповнолітніх (ст. 188), тим більше проводити над ними неправославні обряди. За порушення передбачалося засудження до тюремного ув'язнення строком до 16 місяців. Діти засуджених батьків передавалися на виховання родичам, а в разі відсутності останніх – спеціально призначеним особам православного сповідання [36]. Неправославні особи, які вступали в шлюб з православними мали писати розписки, в яких запевняли, що не будуть наполягати на виході членів сім'ї з православ'я та виховуватимуть своїх дітей в православних традиціях [29]. У цивільному кодексі існували розпорядження щодо дотримання в питаннях шлюбу та сім'ї правил, розроблених Православною церквою.

Терпимі конфесії користувалися особливими пільгами, які в багатьох випадках збігалися з пільгами Православної церкви. Вони мали право публічно відправляти богослужіння, духовенство визнавалося окремим станом, релігійні общини мали права юридичних осіб, визнавалися чернецькі обітничі. Закон визнавав дисциплінарну владу, юрисдикцію шлюбних стосунків та духовну цензуру. Остання мала слідкувати за книгами релігійного змісту та попереджати виникнення в інославнох церквах нових сект.

Довірою з боку держави користувалися протестантські конфесії та секти. Їх діяльність визначався “Уставами духовых дел иностранных исповеданий” [33, с.54-204]. У розділі “О учении” характеризувалося віровчення та висувалася вимога до його чіткого дотримання.

Неправославні християнські сповідання користувалися “особливим заступництвом імператора”, одночасно, життєдіяльність неправославних сповідань жорстко регламентувалася відповідними законами і знаходилася під контролем Департаменту Духовних Справ іноземних сповідань Міністерства Внутрішніх Справ [28]. Духовенство зобов’язувалося виконувати деякі поліцейські, державні функції (ресстрація актів громадського стану, видача метричних свідоцтв, читання правових актів у церкві) [28;29].

Норми релігійного законодавства щодо терпимих релігійних конфесій, які діяли в кінці XIX – на початку XX століття, обмежували важливі принципи віросповідної свободи, а саме розповсюдження віровчення, створення нових релігійних груп серед визнаних законом віросповідань, а також залежність особистих прав громадян від віросповідання. Отже, конфесії, позбавлені будь-якої можливості розповсюдження свого релігійного вчення зовні, являли собою практично закриту систему, яка при цьому жорстко контролювалася системою державного управління [ 32; 33].

Російське законодавство охороняло не тільки цілісність Православної церкви, але й цілісність християнських конфесій. Наприклад, за вихід із християнської віри в магометанську, єврейську або в іншу нехристиянську, винний підлягав каторжним роботам строком від 8 до 15 років [36]. За пропаганду інших релігійних поглядів серед толерантних конфесій передбачалися громадські та кримінальні покарання з урахуванням “обставин зведення” [32].

Християнам заборонялися шлюби з язичниками, за виключенням лютеран і то лише з євреями та магометанами, при дотриманні таких умов: 1) вінчання в лютеранській церкві; 2) хрещення дітей виключно в лютеранській або православної вірі; 3) отримання дозволу на шлюб від місцевої лютеранської консисторії; 4) відмова нареченого від багатоженства [36].

Така система державно-церковних відносин мала, за думкою уряду, затвердити легітимність верховної влади та внутрішню стабільність терпимих релігійних конфесій.

До категорії визнаних, але обмежених в привілеях, входили баптисти.

Загальні громадські права надавалися сектантам Маковським циркуляром від 27 березня 1879 року [22,с. 85 - 86]. Відповідно до нього

баптисти мали право сповідувати без перешкод своє віровчення та виконувати обряди віри; громадське богослужіння вони могли відправляти в домах, одведених їм з дозволу губернатора; духовні наставники (старшини, учителі, проповідники) обиралися баптистами, а отримували право проповідувати та відправляти обряди після затвердження їх у званні губернатором. Якщо ж духовні наставники були іноземцями, то присягали на вірність під час перебування їх у Росії; метричні записи велися місцевою громадською владою [4, с. 68]. Але закон набував чинності тільки для баптистів - німців.

Складно та суперечливо розвивалися стосунки між урядом та старообрядцями. Релігійно-правова практика Імперії включала низку обмежень для старообрядців, які належали до невизнаних, а лише терпимих державою сект. Цей процес взаємовідносин ускладнювався тим, що старообрядці знаходилися у введєнні як світської, так і духовної влади.

Старообрядцям було заборонено публічне засвідчення своєї віри; мати богослужєбні книжки (їх купували в урядовій друкарні); вступати до іконописних цехів можна було тільки з дозволу Міністерства внутрішніх справ. Старообрядці були позбавлені права законного церковного шлюбу, не мали вони права приймати до церкви осіб неправославного сповідання.

Закон від 19 квітня 1874 року "О браках раскольников" поклав початок офіційному визнанню "розколу" як особливому сповіданню. Закон був виданий у зв'язку з введенням загальної військової повинності, у відповідності з яким світська влада мала реєструвати шлюби старообрядців, заносити їх у метричні книжки, таким чином шлюби визнавалися дійсними. Була ліквідована традиція, за якою новонароджених старообрядців силоміць хрестили за православним обрядом. Але ті особи, що були народжені та охрещені до виходу закону, продовжували вважатися православними [11; 24].

Старообрядцям заборонялося "розповсюджувати свої хибні погляди", організувати хресні ходи, будувати зовнішні каплиці в храмах, розміщувати ікони над входом. На ремонт старих молитовних споруд спеціально дозволу не вимагали, але для будування нових необхідно було отримати дозвіл міністра внутрішніх справ. Релігійні треби проводилися тільки в приватних будинках та на цвинтарях [25,с.34]. Богадільні старообрядців були визнані незаконними та безпосередньо підлягали ведєнню поліції [17, с. 6 - 13].

Зміна державної політики щодо старообрядців настала в період так званої реакції Олександра III (1881–1894). Саме в цей час чиновники почали

відмовлятися від стереотипних поглядів на “розкольників” як на ворогів царя та держави [24].

Право богослужіння “розкольникам усіх сект” надавав закон від 3 травня 1883 року. Змінювалися та доповнювалися правила, що стосувалися послідовників розколу: їм на загальних засадах видавали паспорта при переїзді в межах країни; дозволялося виконувати духовні треби та богослужіння як в приватних домах, так і в спеціальних будинках, за умови додержання загальних правил благочинного й громадського порядку; ремонтувати молитовні споруди, не змінюючи їх зовнішній вигляд, тощо [20, с. 39].

Таким чином, цей закон ставив старообрядців у рівне положення перед законом з інославними конфесіями щодо отримання права на молитовні збори та виконання треб. Але ст. 10 вказаного Закону підтверджувала заборону на розповсюдження “хибних погляди” серед православних. Таким чином відкривалися можливості для переслідування старообрядців.

Звід Законів мав близько 40 статей, які забороняли розповсюджувати вчення та „зводити в розкіл” (“Устав о предупреждении и пресечении преступлений” ст. 53–54, 59) [32; 23; 5]. Вказані статті підкріплювалися карними санкціями численних нормативних актів. Вони встановлювали сувору кримінальну відповідальність (каторжні роботи строком до 15 років, висилку, тюремне ув’язнення) за розповсюдження ересей та розколу, а також „створення будь-яких нових сект, які псували віру” (ст.196). Покаранням підлягали не тільки „звідники”, але й особи, які не чинили перешкод цим діям [36].

Не дивлячись на те, що закон надавав право старообрядницьким наставникам та іншим особам виконувати духовні треби, адміністрація на місцях постійно вимагала від пастирів відмови від священного звання й виконання треб. Ті старообрядці, які не хотіли виконувати цих вимог, підлягали негайному заслання [20, с. 40].

На початку ХХ століття Святіший синод, який діяв разом з урядом, як загальні заходи боротьби зі старовір’ям, продовжував традиційний шлях переслідувань. Зокрема, циркуляр Міністерства внутрішніх справ від 30 квітня 1900 року “О преследовании „лжеиерархов”) пропонував зменшувати число старообрядницьких ієрархів через приєднання старообрядців до Одновірчеської церкви [25, с. 8 - 15].

Результати урядової політики щодо старообрядців, що тривала понад два століття, досить чітко визначив письменник Є. Мельников у своїй статті „Закон и жизнь”, в якій акцентував увагу на тому, що всі закони

видавалися з метою - не налагодити життя старообрядців, а скувати його ланцюгами й поступово припинити існування” [23, с. 182].

До категорії нетерпимих релігійних груп держава ставилася, як до антицерковного, ворожого руху. Вони не користувалися правом юридичних осіб, їх пастирі не мали особливого юридичного стану, не вели метричних книг, церкви не повинні були мати вигляд православних, їм забороняли будувати нові церковні споруди, пропагувати своє віровчення [15,с.58; 31; 32;].

Стаття 203 „Уложения о наказаниях” надавала необмежену ніякими принципами законності можливість застосування кримінальних репресій до невизнаних сект, що переслідувалися в царській Росії [36, с.129 - 130]. Зарахування тієї чи іншої секти до „особливо шкідливих, бузувірських” ґрунтувалося, як правило, на тих ознаках, якими характеризувала це віровчення та культ Православна церква [37]. Звинувачення в судах виносили на підставі висновків священників - експертів з питань сектантства, які завжди знаходили докази, що підтверджували провину підсудних [37].

Для боротьби з сектантами використовувалися виконавча та судова влада [6]. Так, до канцелярії Катеринославського губернатора систематично надходили клопотання єпископа Катеринославського та Павлоградського про прийняття заходів для припинення діяльності різних сект та їх злочинів [7, с. 181 – 202; 8]. Регулярно повітові поліцейські управління доповідали про наявність злочинів розкольників проти православних. До злочинів відносили ересь, зведення, порушення церковного благочинія [ 38].

У кінці XIX століття продовжував діяти Циркуляр МВС від 13 квітня 1862 року За ним лікарі повинні були докладно оглядати пацієнтів на предмет пошкодження дітородних органів, складати описи пошкоджень та передавати відомості до відповідних служб [6; 9]. Одночасно з цим уряд вводив більш жорсткі заходи переслідування. Усі справи про відхід від віри були вилучені з ведення суду і вирішувались адміністративним шляхом, що призводило до додаткових зловживань. Сотні старообрядців без всякого приводу підлягали переслідуванням, потрапляючи врешті - решт до тюрми і до Сибіру [18, с. 6 - 13].

Кримінальне переслідування за невиконання санкціонованих правом релігійних правил носило масовий характер. Судові репресії посилювалися на початку XX століття. Кількість підсудних за такі злочини збільшувалася. Відповідно до Зводу статистичних даних з кримінальних справ в 1874 – 1883 роках було засуджено 1575 осіб, 1884 – 1893 роках – 4878 осіб, 1894 – 1903 роках 4671 осіб, 1904 – 1913 роках – 8000 осіб [15,с. 41-58]. При цьому

необхідно враховувати, що значно більша кількість старообрядців та сектантів зазнавали репресій в адміністративному порядку.

До категорії нетерпимих були віднесені також штундисти. Кількісний зріст штундизму викликав різко вороже ставлення до цього руху в церковних колах [37, с. 308].

Спочатку боротьбу проти штундизму очолила Православна церква. Але проти розповсюдження цього віровчення вона була безсила. Тоді уряд застосував правові норми [12, с. 9]. Закон від 1 травня 1893 року мав зупинити розповсюдження штундизму [12, с. 9]. Усім сектантам було заборонено залишати місце свого проживання. Усі злочини проти Православної віри розглядалися не у світських, а в духовних судах. Паспорти сектантів помічалися особливим чином, так, щоб їх власників ніде не приймали ні на роботу, ні на проживання. І знов держава акцентувала увагу на неповнолітніх. Діти сектантів повинні були насильно відбиратися та виховуватися в православній вірі [12].

Під тиском К.П. Победоносцева 4 червня 1894 року був надрукований циркуляр, який оголосив штундизм „найбільш шкідливою сектою” [26, с. 108]. Але юридично оформити репресії не вдалося. Сенат вимагав від судів, щоб вони зараховували до штундистів лише тих віруючих, у чиїх поглядах і діях були виявлені всі перераховані в циркулярі ознаки (невизнання влади, присяги, військової служби і таке інше); але такого в практиці судів не зустрічалося [2; 5].

Таким чином, регулювання діяльності християнських конфесій проходило відповідно до політики абсолютизму, спрямованої на підкорення державній владі всіх сфер життя.

Держава проводила віросповідну політику, основними принципами якої були: охорона православ'я, невизнання прав особи на релігійне самовизначення; наявність правової ієрархії конфесій та їх нерівність у правах, привілеях та обмеженнях; втручання у внутріцерковну діяльність християнських конфесій; фактична заборона переходу в інше віросповідання крім православного; заборона місіонерської діяльності для всіх конфесій, крім Православної церкви.

Російське право не знало розмежування між державою та релігійними спільнотами, ані свободи останніх. Це було зумовлено політичною необхідністю регулювати національні відносини через включення релігії в систему загально-державного управління.

Дана стаття тільки намітила напрями дослідження проблеми.



Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі впливу віросповідного законодавства на діяльність християнських конфесій в Україні та Донецькому регіоні.

Висновки, зроблені в статті, можуть допомогти створити цілісну картину історії релігій в Україні, певну схему вирішення проблем державно-церковних і міжконфесійних відносин.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРА

1. Арсеньев К. К. Свобода совести и веротерпимость: сб. ст. / К. К. Арсеньев. - СПб.: Тип. «Общественная польза», 1905. – 292 с.
2. Бендин А.Ю. Веротерпимость и проблемы национальной политики в Российской империи (вторая половина XIX – начало XX века) / А.Ю. Бендин // Церковно – исторический вестник, – 2004. - № 11. - С. 113-138.
3. Бендин А. Ю. Эволюция понятия веротерпимости и указ 17 апреля 1905 г. [Електронний ресурс] / А. Ю. Бендин // Официальный портал Белорусской православной церкви. – Режим доступа ст.: <http://www.church.by>. – 23.08.08.
4. Бонч-Бруевич В. Д. Преследование баптистов / В. Д. Бонч-Бруевич. - СПб., 1902. – С. 68.
5. Державний архів Харківської області. - Ф 3, оп. 219, спр. 54. – 10арк.
6. Державний архів Харківської області. - Ф. 3, оп.111, спр. 59. – 87 арк.
7. Державний архів Харківської області. – Ф. 3, оп. 216, спр. 45. – Арк. 181 – 202.
8. Державний архів Харківської області. – Ф. 3, оп. 250, спр. 6. – 8 арк.
9. Державний архів Харківської області. - Ф. 3, оп.250, спр. 22. – 60 арк.
10. Ершова О.П. Старообрядчество в системе государственной политики России в XVII - нач. XX в. / О.П. Ершова. - М.: Наука, 1999. - 202 с.
11. Из законодательных итогов текущего года //Русское богатство. – СПб, август. 1903. № 8.
12. Карев А. В. Евангельско – Христианское движение в России / А. В. Карев // Братский Вестник.- 1957. - № 4. - С. 9.
13. Каширин П. О свободе совести / П. Каширин. - М.: Молодая гвардия, 1939. – 47 с.
14. Куров М. Н. Проблемы свободы совести в дореволюционной России / М. Н. Куров. – М.: Наука, 1981. – 324 с.
15. Ключков В.В Закон и религия / В.В. Ключков - М.: Политиздат, 1982. – 160с.
16. Лиман І.І Державна церква і державна влада: Південна Україна (1775 – 1861) / І.І. Лиман. – Запоріжжя:Тандем -У, 2004. – 488 с.

17. Мельгунов С. П. Старообрядцы и свобода совести / С. П. Мельгунов. - М., 1917. – 87 с.
18. Миловидов В.Ф. Старообрядчество в прошлом и настоящем / В.Ф. Миловидов.–М. : Мысль, 1969. – С.6-13.
19. Надтока Г.М. Православна церква в Україні 1900 – 1917 / Г.М. Надтока. - Київ, 1998. – 240с.
20. Общий обзор деятельности Министерства внутренних дел за время царствования Императора Александра III. - СПб.: Изд. департамента общих дел, 1901.– С.236.
21. Павлов А. С. Курс церковного права / А. С. Павлов. - Сергиев Посад, 1912. - 765 с.
22. Пинкевич В. К. П. А. Столыпин и религиозный вопрос в начале XX века [Электронный ресурс] / В. К. Пинкевич // Национальные интересы. – 2004. - № 4. - Режим доступа ст.: <http://nijournal.ru> – 13. 12. 08.
23. Пинкевич В.К. Вероисповедные реформы в России в начале XX века (1903 – 1917 гг): диссертация на ... доктора истор. наук: 07.00.02/В.К. Пинкевич – М., 2000.- С. 182.
24. Поспеловский Д.В. Русская Православная Церковь в XX веке / Д.В. Поспеловский. - М.: Республика, 1995. – 511 с.
25. Поздеева И.В. Русское старообрядчество и Москва в начале XX века / Н. Поздеева // Мир старообрядчества.- М., 1995. - Вып. 2. - С. 34.
26. Полунов А. Ю. Под властью Обер-прокурора / А. Ю. Полунов. - М., 1996. – 144 с.
27. Пругавин А. С. Монастырские тюрьмы в борьбе с сектантством / А. С. Пругавин. - М.: Тип. М. П. С. (Т-ва И. Н. Кушнерев и Ко), 1906. – 130 с.
28. РДИА.- Ф. 796, оп. 79, спр. 133. – 132 арк.
29. Свод законов Российской империи: в XVI т. / [Сост.: Балканов Н.П., Войт С.С., Герценберг В. Э.; ред. и примечания И.Д.Мордухай - Болтовского]- СПб.: Русское книжное товарищество «Деятель». - 1912.  
Т.1 . Ч. 1: Свод основных государственных законов. - 1900 .
30. Свод Законов Российской империи: в XVI т. / [сост.А.Полянский]. – М.: Издание Московского юридического книжного магазина А. Ф. Скорова, 1895.  
Т. IX: Закон о состояниях. - 1876. - 451 с.
31. Свод Законов Российской империи: в XVI т. / [сост.: Тютрюмов И.М.] - [Изд. 5]. - Петроград: Изд. юрид. кн. магазина И.И. Зубкова под фирмою "Законоведение", 1915.  
Т. X, ч. 1: Свод законов гражданских. - 1877. - 804 с.

32. Свод законов Российской Империи, повелением государя императора Николая Первого составленный: в XVIт. –СПб. , 1890.  
Т.XIV : Устав о предупреждении и пресечении преступлений. -1890. - 262с.
33. Свод законов Российской Империи, повелением государя императора Николая Первого составленный: в XVIт. - СПб. : Государственная типография, 1896  
Т. XI. Ч.1 : Уставы духовных дел иностранных исповеданий. -1896.-406 с.
34. Свод законов Российской Империи, повелением государя императора Николая Первого составленный: в XVIт. - СПб.,1900. – 489с.  
Т. XII, Ч. 1: Устав учреждений и статуты строительных. – 1900. – 32с.
35. Толстой М. В. История русской церкви / М. В. Толстой. - Валаам: Изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря,1991. – 594 с.
36. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. -7-е изд., пересмотр. и доп. –СПб.:Изд.Н.С. Таганцева,1892. -796 с.
37. ЦДА. – Ф. 419, оп. 3, спр. 60.ч.1. – Арк. 301 – 307.
38. ЦДА. – Ф. 1072, оп. 3, спр. 1573. – 345 арк.

Коробський Р.В. (КП ДонНТУ)

### **ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗНАТЬ ЧЕРЕЗ ІНТЕРПРЕТАЦІЮ СИМВОЛІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПАТЕРНІВ**

Численні спроби поведінкової психології віднайти логічну позицію, якій була б властива динамічна збалансованість між середовищем і спадковістю через суб'єктивне та об'єктивне вираження дії, спричинили посилений інтерес до адаптивних патернів, які допомагають логічніше визначатись у поетапному процесі наукового дослідження і більш ефективно аналізувати його результати через синергетичне доповнення розвитку цієї діалектичної єдності ідеями компонентної взаємодії. За такою методологією із компонентів складної структури обирається вирішальний, ним виступає дія «тілесного» плану, а щодо розумового вона характеризується як похідна, розвиток якої відбувається всередині попередньої. В своєму контексті внутрішня дія становить певне відображення дії зовнішньої, що характеризує змістовну симетрію внутрішньої та зовнішньої дії через поняття інтеріоризації, яке визначає правила симетричного перетворення через певні суб'єктивні деформації.

Оскільки у векторі інформаційної взаємодії мети та дії першість належить меті, то дія співвідноситься з розумовою активністю індивідуума. За визначенням Ж. Піаже інтелект - це "певна форма когнітивного аспекту поведінки, функціональне призначення якого - структурування відносин між середовищем і організмом" [1]. Тобто, на думку Піаже, інтелект має адаптивну природу, якою позначається баланс між засвоєнням матеріалу й пристосуванням його до певної ситуації, уявного моделювання проєктів майбутньої галузевої дії.

Розширення тлумачення поняття освітньої культури призвело до розробки різних теоретичних визначень та різної методології при дослідженні матеріальної та знакової культур. Методологічно вони розрізняються не тільки через те, що відносяться до різних аспектів людської діяльності, але і тому, що їх дослідження ґрунтується на різних типах даних.

Визначення культури через алгоритми людської поведінки і символічні структури, які надають цій поведінці сенсу і значимості, надає можливість абстрактної інтерпретації культури, як «способу організації і відбору знаків відповідно до їх значущості для майбутньої діяльності людей».

Що стосується освітніх патернів, тобто систем або комплексів символів, то їх найважливішою родовою ознакою є те, що вони становлять зовнішнє джерело інформації. Під зовнішнім підкреслюється те, що вони (на відміну, наприклад, від генів) перебувають за межами індивідуального організму, як такого, в тому інтерсуб'єктивному світі спільного порозуміння, в якому народжуються всі людські індивіди, в якому вони прямують кожен своїм окремим життєвим шляхом. Під джерелами інформації можна розуміти те, що вони, як і гени, забезпечують план чи шаблон, за допомогою яких процесам, зовнішнім відносно них самих, можна надати визначену форму. Послідовність базових елементів у нитці ДНК утворює закодовану програму, набір інструкцій для синтезу структурно складних протеїнів, які формують органічне функціонування; освітні патерни забезпечують аналогічну програму для інституалізації соціальних та психологічних процесів, які формують публічну поведінку. Хоч тип інформації і спосіб її передачі в цих двох випадках дуже відмінні, порівняння генів із символами - це не тільки натягнута аналогія типу соціальної спадковості, а й досить

суттєвий зв'язок, бо саме завдяки тому, що генетично запрограмовані процеси в людині мають високу міру узагальнення порівняно з нижчими тваринами, так важливі культурно запрограмовані процеси; лише тому, що людська поведінка так довільно зумовлюється внутрішніми джерелами інформації, таку надзвичайну вагу мають її зовнішні джерела. Для спорудження сот бджолам потрібні лише відповідне місце й належні матеріали – а спосіб дій запрограмований фізіологічно [3]. Людині ж, у генах якої така будівельна інформація відсутня, потрібне ще й уявлення, яке вона може отримати лише з якогось символічного джерела: проекту, підручника або серії лекцій, прочитаних кимось, хто знається на архітектурі; можна, звичайно, досягти такого уявлення і самостійно, маніпулюючи відповідними графічними або мовними елементами. Цей момент інколи подається як аргумент на користь того, що культурні патерни є моделями, що це набори символів, відношення між якими моделюють відношення між речами, процесами тощо у фізичних, органічних, соціальних або психологічних системах шляхом імітації цих відношень. Однак термін модель має два значення: "модель чогось" і "модель для чогось". І хоч це лише різні аспекти одного основного поняття, для дослідницьких цілей їх корисно розрізняти. У першому випадку наголос робиться на маніпулюванні структурами символів із метою зробити їх більш-менш відповідними заздалегідь установленим несимволічним системам, так само, як ми досягаємо спосіб роботи гребель, розробляючи теорію гідродинаміки або креслячи схему потоку. Теорія або схема моделюють фізичні відношення так, аби зробити їх зрозумілими, вони передають їх структуру в синоптичній формі; це - модель реальності. У другому випадку наголос робиться на маніпулюванні несимволічними системами на підставі відношень, виражених у символічній формі, - як тоді, коли ми будуємо згідно з технічними умовами, тут теорія є моделлю, відповідно до якої організуються фізичні відношення, це модель для "реальності". Для психологічних і соціальних систем та для культурних моделей справа стоїть аналогічно. На відміну від генів та інших несимволічних джерел інформації, які є лише "моделями для", а не "моделями чогось", культурні патерни мають внутрішній подвійний аспект: вони надають об'єктивної концептуальної форми соціальній та психологічній реальності, водночас пристосовуючись до неї і пристосовуючи її до себе. Фактично саме цей подвійний аспект вирізняє справжні символи

з-поміж інших типів сигніфікативних форм. "Моделі для" виявляються в природі скрізь, де передаються взірці, потреба в таких програмах диктується простою логікою. Але моделі "чогось" - лінгвістичні, графічні, механічні, природні та інші процеси, функція яких полягає не в забезпеченні джерел інформації, на підставі яких можна моделювати інші процеси, а в репрезентації цих змодельованих процесів як таких, у вираженні їх структури за допомогою альтернативного засобу, є рідкіснішими і можуть приписуватися лише людині. Сприйняття структурної відповідності між однією сукупністю процесів, дій, зв'язків, речей тощо та іншою сукупністю, для якої перша виконує роль програми, що її можна вважати за репрезентацію, тобто концепцію запрограмованого, становить сутність людського мислення. Взаємозамінність моделей "для" та моделей "чогось", яку уможлиблює символічне формулювання, - це особлива прикмета наших освітніх алгоритмів культури.

Одну з найбільш цікавих подій у біхевіоральних науках становить спроба фізіологічної психології відійти від тривалих досліджень рефлексорної дуги. Починає переглядатися звичне уявлення про сенсорний імпульс, який прокладає свій шлях через лабіринт синапсу до закінчення моторного нерва після того, як найвідоміший представник цього погляду вказав на його непридатність для пояснення інтеграційних аспектів поведінки. Сьогодні робиться акцент на більш доказовому тлумаченні: концепції ритмічної, спонтанної, централізованої схеми нервової діяльності, на яку накладаються конфігурації периферійних подразників і з якої виникають накази авторитетного спонукача. Висунуте під гаслом "активного організму" й підтримане ретельним дослідженням замкнутого контуру, нове переконання підкреслює спосіб, у який неперервні процеси мозку та другорядних скупчень нейронів добирають настанови, фіксують досвід і впорядковують реакції, спричиняючи точно модульований шаблон поведінки: "Робота центральної нервової системи ґрунтується на ієрархії: функції вищих рівнів не втілюються безпосередньо в кінцевих структурних складниках, нейронах чи моторних елементах, а діють через активізацію нижчих схем, що відзначаються власною, відносно автономною структурною єдністю. Те саме стосується й сенсорного вхідного сигналу, який не проектується на останній, кінцевий провідний шлях моторних нейронів, а діє через вплив, викривлення, видозмінення вже існуючих, сформованих схем центральної координації, які, в свою чергу, передають ці викривлення нижчим

схемам здійснення і так далі. Таким чином, кінцевий вихідний сигнал являє собою результат цієї ієрархічної, нисхідної передачі викривлень і видозмін внутрішньо здійснених схем збудження, які в жодному разі не є точними копіями вхідного сигналу. Структура вхідного сигналу не створює структуру вихідного сигналу, а лише видозмінює внутрішню нервову діяльність, яка має власну структурну організацію".

Подальший розвиток цієї теорії автономно збуджуваної, ієрархічно організованої центральної нервової системи обіцяє не лише позбавити системної загадковості штучних нейронних мереж, але й після двох десятиріч майже повного забуття підвищити інтерес до них.

Ця теорія має також виявитися корисною для створення переконливої неврологічної підпори тієї сукупності навичок і схильностей, з яких складається людський розум. Адже біологічне обґрунтування здатності людини застосовувати логічні докази або її схильності хвилюватися перед виступом вимагає чогось більшого за рефлекторну дугу, за умовні чи якісь інші рефлекси.

І саме поняття вищого та нижчого еволюційних рівнів розумової діяльності систем наче припускає існування якоїсь порівнянної градації ступенів автономії розуму, яка несподівано відкриває можливості використання обчислень в сферах, які до цього відносились лише до області людського інтелекту, можливості створення машин, здатність яких вчитися і запам'ятовувати дивним образом нагадує процеси мислення людини, і наповнення новим значним змістом терміну «штучний інтелект, як симптом сучасних освітянських напрямків».

#### Література:

1. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. - М.: Международная педагогическая академия, 1994, - 674 с.
2. Heidegger M. Phenomenologie und Theologie // Heidegger M. Gesamtausgabe, Bd. 9. - Frankfurt, 1981.
3. Морис Метерлинк. Сокровище смиренных. Погребенный храм. Жизнь пчел- М.: Агни, 2000, - 440 с.

## **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ**

Албіна С.І., Яцюк М.М.(КП ДонНТУ)

### **РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ**

Головним завданням освіти є формування людини як особистості та громадянина, розвиток її талантів розумових і фізичних здібностей, підготовка громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Якщо виходити з того, що Україна перебуває в процесі переходу від індустріального етапу розвитку до суспільства, яке надає перевагу знанням, і коли економіка все більше орієнтується на знання та компетенції, то роль студентства у цьому процесі є важливим чинником.

Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал держави, є стратегічним напрямком підвищення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету країни.

Однією із форм впливу на життєдіяльність вищого навчального закладу та демократизацію навчального процесу і управління вищою школою є студентське самоврядування. На наш погляд студентське самоврядування – це засіб реалізації студентською громадою своїх прав, обов'язків та ініціатив у вирішенні питань, що стосується студентства на рівні академічної групи, курсу, факультету, гуртожитку, студентського містечка та вузу в цілому.

Для розуміння суті студентського самоврядування необхідно виходити з того, що:

- діяльність органів студентського самоврядування та самоврядних студентських осередків має бути скерована на виконання місії університету;

- самоврядування в кожному навчальному закладі, керуючись загальними принципами, має свої особливості залежні від традицій і методів управління, що притаманні цьому закладу;



- студентське самоврядування потребує системного навчання і творення формалізованої нормативної бази в межах самого навчального закладу задля гармонійного «включення» студентської активності в діяльність університету;

- між органами студентського самоврядування та адміністрацією університету має відбуватися постійний діалог, для узгодження діяльності на користь всієї академічної громади.

Ведучи мову про студентське самоврядування, неминуче постає питання щодо його корисності для студента, навчального закладу, роботодавця тощо. А тому спробуємо визначити їх.

Перше. Чому студентське самоврядування потрібне студенту?

а) це - практична школа для тих, хто хоче спробувати себе у якості адміністратора, координатора, керівника групи; навчитися роботі у команді, вмінню визначати пріоритети, формувати стратегічні завдання і тактику їх виконання, тобто на практиці спробувати застосувати знання, отримані під час навчання;

б) можливість реалізувати суспільно корисні проекти та ініціативу, що сприятиме не тільки саморозвитку, а й розвитку громади;

в) постійне вдосконалення комунікативних навичок: знаходити аргументи для своїх колег для залучення їх до діяльності, ефективно співпрацювати з адміністрацією в межах завдань, вибудувати довготривалі стосунки з зовнішніми партнерами;

г) самоврядування – це шлях до громадянського суспільства, коли громада (університетська спільнота) висуває своїх лідерів і вчиться контролювати їх дії;

д) можливість робити щось цікаве, спробувати себе у різних якостях: виконавця, керівника.

Друге. Чому студентське самоврядування потрібне навчальному закладу?

а) ефективне студентське самоврядування сприяє гармонійному розвитку навчального закладу, допомагає вчасно побачити проблеми, сформувати цілі та стратегії, динамічно

реагувати на зміни, але обов'язково за посильною участю самих студентів;

б) саме завдяки студентському самоврядуванню навчальний заклад може відчувати себе єдиною корпорацією, де панують партнерські стосунки, атмосфера взаємодії та взаєморозуміння;

в) завдяки студентським ініціативам можна визначити нові напрями розвитку поза навчальної діяльності, вдосконалювати навчальний процес, не зупинятися на досягнутому, навчаючи навчатися самим;

г) розвинуте та активне студентське самоврядування може стати додатковим фактором, що впливає на вибір абітурієнтом навчального закладу;

д) якщо студентське самоврядування розглядається керівництвом навчального закладу як невід'ємна частина навчального-виховного процесу, то гарантується набуття навичок практичної діяльності й стажування, на відсутність яких часто нарікають випускники та роботодавці.

Третє. Чому випускники університетів з розвинутим студентським самоврядуванням потрібні роботодавцям?

Відповідь полягає в тому, що роботодавці орієнтуються на якісну робочу силу, а студентське самоврядування сприяє:

- виробленню навичок і вмінь, необхідних на виробництві та сфері послуг;
- при звичаєнню до самодисципліни і формуванню почуття відповідальності;
- розумінню корпоративних правил, здобуттю навичок командної роботи;
- активності і розумінню своїх можливостей.

Зрозуміло, що такому переліку вагомих позитивних впливів важко опонувати. Хоча з іншого боку, слід зауважити, що у студентського самоврядування, як і у будь-якого іншого громадського руху є свої ризики і загрози.

Журко Г.В., Василенко А.І., Пархоменко М.М.

## **ПРАВА І ОBOB'ЯЗКІВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ЗАХИСТ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ**

Актуальність теми обумовлена тим, що питання прав і свобод дитини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики України. Саме стан справ у сфері забезпечення прав малолітніх і неповнолітніх, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Проблема дотримання прав дитини гостро постає в сучасному суспільстві. З часів своєї незалежності, Україна взяла на себе низку важливих зобов'язань щодо поліпшення умов життя та розвитку дітей, але захист дітей та обізнаність населення з правами дитини залишається недостатньою. Тому це питання потребує поглибленого вивчення.

За роки незалежності в Україні збільшилась кількість дітей, які погребують захисту. Ця проблема характеризується різними чинниками, але у своєї сукупності не можна мінімізувати відповідальності держави за політику в цій сфері. Тому і виникла нагальна необхідність поліпшити умови розвитку та захисту дітей в Україні.

Українські діти є такими ж громадянами і потребують захисту, як з боку держави, так і з боку міжнародних організацій та суспільства. Найменші громадяни мають права, які держава у своїй Конституції зобов'язалася виконувати. Оцінка ситуації у сфері захисту прав дитини в Україні постійно здійснюється державними структурами. Україна повинна звітувати перед світовою спільнотою про те, як вона забезпечує права своїх громадян. Це підтверджує і Конвенція ООН про права дитини - міжнародний документ містить всеосяжний комплекс міжнародних правових стандартів щодо захисту і забезпечення належних умов для виховання дітей. Кожна держава, яка підписала цю Конвенцію, зобов'язана підготувати національний звіт щодо становища дітей у своїх країнах, використовуючи однакові індикатори. Крім того, відповідні дані надають недержавні організації національного та регіонального рівнів для того, щоб можна було об'єктивно оцінити виконання прав дитини у конкретній країні.

На сьогодні в Україні найголовнішими проблемами, які потребують особливої уваги суспільства, є такі порушення прав дітей, як недбале ставлення та злочинні дії по відношенню до малолітніх, а саме примушування до праці і торгівля дітьми.

Закон України «Про охорону дитинства», прийнятий Верховною Радою України 26.04.2001 року на виконання Конвенції про права дитини, завданням якого є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав і законних інтересів дитини в Україні, забезпечує кожній дитині право на житло та майнові права

Окрім вищезгаданих, дитина має й інші, передбачені Сімейним кодексом України, Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Законом України «Про освіту» права.

Але крім прав дитини, в Україні існують і багато не вирішених проблем, пов'язаних з виконанням цих прав та обов'язками держави по їх забезпеченню та охороні.

Більшість населення України і уявлення не має про особисті права дітей, Конвенцію ООН про права дитини, інші міжнародні документи цієї спеціалізації, тому дуже легко порушити права дітей, бо історично склалося, що ці права завжди порушувались, до дітей не ставилися як до самостійної особистості. На жаль, дуже багато дорослих не вважають за потрібне і зараз визнавати ці права, бо бояться великої відповідальності, а також звикли до старих канонів виховання.

Доповіді державних посадовців, предметом яких є нібито права дитини, насправді зазвичай розповідають про кількісні та якісні показники благодійності та розміри соціальної допомоги. На таку проблему звертає увагу й Комітет ООН з прав дитини у своїх рекомендаціях щодо другої періодичної доповіді України: «Комітет залишається занепокоєний тим, що державна молодіжна політика, яка охоплює соціальну допомогу, охорону здоров'я... та захист дитини, не базується на правах дитини та не охоплює всіх прав, що містить Конвенція». Не є виключенням у цьому сенсі й виконання Указу Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей».

Декларуючи соціальні гарантії дітям, держава на сьогодні далеко не завжди забезпечує виконання елементарних завдань щодо дотримання мінімальних стандартів стосовно прав дитини. Наприклад, широко відомими є випадки порушення процесуальних норм (а головне -недосконалість цих норм) допиту неповнолітніх правоохоронними органами, випадки насильства і жорстокого поводження з дітьми в закладах освіти, незаконне залучення дітей до участі в мітингах і демонстраціях і т.п.

Треба звернути увагу на деякі найболючіші проблеми, проблемні позиції стосовно дотримання прав дитини в Україні, що потребують змін і вирішення, слід передусім зауважити декларативний характер українського законодавства, відсутність системного підходу до створення дієвих процедур захисту прав дитини:

Що стосується право на життя, то офіційні дані державних органів засвідчують високий рівень дитячої смертності. Проблеми в галузі охорони здоров'я були й залишаються. Вони не мають територіального чи особистісного характеру. Це проблеми державного рівня. Заходи та дії держави, спрямовані на подолання смертності серед дітей та немовлят, не є ефективними. На поверхні лежать такі проблеми, як брак професійної підготовки кадрів з питань охорони здоров'я матері і дитини, неукomплектованість штатів, особливо в сільській місцевості, відсутність системного підходу до розв'язання проблеми матеріально-технічного забезпечення галузі, впровадження нових технологій. Замість реальних планів та конкретного аналізу недоліків заради негайного їх виправлення державою висуваються розпливчасті програми і заходи загального характеру.

Право на захист індивідуальності. Існуючі норми законодавства забезпечують виконання вимоги реєстрації дитини після народження, Відповідно до статті 144 Сімейного Кодексу України, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану є обов'язком батьків, які повинні це зробити в місячний термін.

Громадянство дитина отримує вже за фактом народження. Немає проблем з набуттям громадянства й під час усиновлення. Усиновлення є однією з підстав набуття громадянства України за Законом України «Про громадянство України».

Проблемою в Україні є забезпечення права дитини на захист індивідуальності у випадках усиновлення.

Положення сімейного кодексу щодо таємниці усиновлення вступають в протиріччя зі статтями 7 та 8 Конвенції про права дитини ООН. Зокрема, стаття 7 Конвенції гарантує дитині «...наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування», а стаття 8 передбачає, що «Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання».

У випадку усиновлення можуть бути змінені ім'я, прізвище дитини, навіть якщо дитина вже усвідомлює, як її звати, можуть бути змінені місце народження та дата народження дитини. Це не тільки обмежує право дитини на захист індивідуальності, але й обмежує право дитини на контакт з обома батьками й зв'язки з кровними родичами (брати, сестри, батьки).

У свою чергу, правові положення, що гарантували б усиновленим дітям збереження, а потім надання інформації про їх кровну сім'ю, справжню дату народження та місце народження дитини відсутні в національному законодавстві. Більше того, розголошення таємниці усиновлення є кримінальним злочином.

Свобода від принижуючого гідність поведження і покарання. Велика увага повинна приділятися стану дотримання свободи від принижуючого гідність поведження і покарання. Прокурорські перевірки встановлюють порушення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» органами внутрішніх справ, опіки і піклування, освіти, служб у справах неповнолітніх. За інформацією Генеральної прокуратури України, відповідальними державними органами порушуються вимоги законів «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про міліцію», «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх». Звертається увага на те, що в переважній більшості областей відповідальними органами не розроблено програми щодо запобігання насильству в родинах, не визначено потребу регіонів у спеціалізованих установах для жертв насильства, не вивчаються причини та умови, що сприяють цим негативним проявам.

Судова система потребує відповідної спеціалізації. Практично не задіяний у системі захисту прав дитини інститут Уповноваженого з прав людини Верховної ради України. І, якщо, у період дії радянських законів, справи, які торкалися неповнолітніх, розглядалися головою суду або суддею з великим стажем роботи, то на теперішній час, розглядаються любим суддею, незважаючи на стаж його роботи та практику.

За даними Генеральної прокуратури, упродовж 2007 - 2008 років судами визнано потерпілими від злочинів понад 8 тис. неповнолітніх. Проте до сьогодні не внесено змін до кримінально-процесуального кодексу, які були б спрямовані на те, що дитина-свідок має спілкуватися з особами, що ведуть слідство лише в безпечній обстановці та в присутності психолога. Сучасна редакція ст. 168 КПК передбачає лише обов'язкову присутність педагога й то - така присутність є обов'язковою тільки для дітей молодше 14 років, діти від 14 до 16 років отримують таку можливість на розсуд слідчого. А для неповнолітніх віком від 16 до 18 років така можливість не передбачається взагалі. Присутність лікаря, батьків чи інших законних представників буде забезпечено, як зазначає законодавець, лише при необхідності, при цьому не вказані навіть орієнтовні критерії такої необхідності.

Що стосується процедури пред'явлення обвинувачення і допиту неповнолітнього обвинуваченого, то вона передбачає лише обов'язкову участь адвоката, а участь в ньому інших осіб, таких, наприклад, як психолог, педагог чи батьки, можливий лише для осіб молодше 16 років та визнаних розумово відсталими, за клопотанням адвоката. Крім того, на практиці, маючи проблеми з наданням адвоката, обвинуваченого допитують, як свідка.

Залишається проблемним і питання безпосередньої участі неповнолітнього в судовому засіданні, оскільки Кримінально-процесуальний кодекс не передбачає можливості запису показань неповнолітнього, зроблених під час досудового слідства та їх подальшого оприлюднення в судовому засіданні з метою звільнити дитину від необхідності приходити до суду та повторно давати показання в напруженій обстановці судового розгляду, що може негативно вплинути як на психічний стан дитини, так і на якість її показань.

Щодо допиту неповнолітнього - потерпілого, стаття 171 Кримінально-процесуального кодексу України взагалі не передбачає ніяких особливих гарантій для неповнолітніх, оскільки вона встановлює порядок допиту потерпілої особи майже ідентично порядку допиту свідка, відсилаючи до статей 166 та 167, нічого не кажучи про необхідність дотримання гарантій для неповнолітніх, навіть передбачених статтею 168 Кримінально-процесуального кодексу України.

Право на повагу до приватного та особистого життя. Приватне життя дітей, які перебувають в освітніх, медичних або інших закладах, має бути захищеним. Представники персоналу цих закладів мають поважати особисте життя учнів, вихованців та дітей-пацієнтів, особливо це актуально в умовах колективного проживання.

Ця проблема поки що не викликає резонансу з боку держави. Зрозумілим є те, що, як і багато інших, ця проблема може бути актуальною не тільки для України. Однак, не існує жодної державної програми, частиною якої було б намагання покращити ситуацію з дотриманням цього права.

Обов'язкові базові знання з прав дитини для кожного спеціаліста, який працює з дітьми вже були б великим зрушенням у напрямку покращення цієї ситуації. Отримання таких знань повинні бути частиною програм системи підготовки та підвищення кваліфікації професійних груп, які працюють з дітьми й в інтересах дітей.

Право на інформацію та право знати свої права. Держава органи засвідчують, що створена система правової освіти в школі. Однак, по-перше - освіта в сфері прав людини не є цілком ідентичною правовій освіті, по-друге - уже не перший рік поспіль піднімається питання пронеологіки, викликані змістом програми предмету «Правознавство». Є також певні риси, пов'язані з відсутністю чіткої системи освіти в сфері прав людини. Найважливішим є те, що за умови обов'язкового її введення необхідною буде спеціальна підготовка педагогічних кадрів для викладання відповідних предметів, розробка та видання відповідних підручників, що неможливо зробити швидко.

Навчальні програми підготовки та підвищення кваліфікації професійних груп, які працюють з дітьми та в інтересах дітей, не передбачають обов'язкових базових знань з прав дитини.



Відповідно до статті 9 Закону України «Про охорону дитинства» держава сприяє, зокрема, «...виданню та розповсюдженню дитячої літератури та підручників шляхом створення пільгових умов для їх видання...».

Уже вкотре вказується на проблему невиконання зобов'язань державою щодо реалізації положень статті 42 Конвенції про права дитини ООН щодо зобов'язання держави «... використовуючи усі належні засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей».

Проблема невиконання цих положень пов'язана не тільки з рівнем освіти в сфері прав людини, але й з нехтуванням обов'язком широко поширювати матеріали періодичних доповідей України до Комітету ООН з прав дитини та рекомендації Комітету на ці доповіді.

Право на освіту. Результати дослідження, проведеного коаліцією громадських організацій у 2009 році, знову звертають увагу на існування великої кількості дітей, які не відвідують школу. В рамках досліджень були проведені опитування, зібрані статистичні дані: «Кількість дітей, які систематично або постійно не відвідують школу, є показником невиконання п. 1 статті 28 Конвенції ООН про права дитини.

Не відбулось помітних зрушень стосовно рівного доступу до освіти дітей, які мають проблеми з психічним здоров'ям. В Україні є діти, які повністю або частково позбавлені доступу до освіти. На даний час в Україні є великий відсоток дітей, які взагалі не отримують освіти. Особливо це стосується дітей-інвалідів з порушеннями психічного та розумового розвитку, а також тих дітей, що знаходяться на державному утриманні в дитячих будинках-інтернатах системи соціального захисту, які не здійснюють освітньої діяльності та не мають у штатних розписах відповідних фахівців та педагогів.

Важливо відмітити, що проблема соціальної інтеграції дітей з особливими потребами, зокрема, їх рівного доступу до освіти й можливості навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, потребує чіткої програми дій. Необхідними є підготовка відповідних фахівців, підготовка та створення необхідної матеріальної бази, обладнання будівель, де розташовані навчальні заклади, спеціальними засобами, підготовка усіх без винятку

учасників навчально-виховного процесу до змін, які відбудуться, адаптація навчальних програм.

Свобода думки, совісті і релігії. Найбільше занепокоєння викликають підходи державних органів до введення в шкільні програми уроків з християнської етики. Школа в Україні відділена від церкви. Це закріплено статтею 35 Конституції України. Виховання духовності в школі є беззаперечним, однак способи такого виховання повинні обиратись з повагою до релігійної свободи. Конкретна релігія або система цінностей конкретної релігії не може бути предметом навчання в школі.

Право вільно висловлювати власні погляди та бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини (у власних справах).

Думка дітей ще недостатньо враховується в контексті ряду юридичних та адміністративних рішень. Зокрема, у найбільш поширених життєвих ситуаціях - визначенні місця проживання при розлученні батьків, прийнятті віросповідання та прийнятті рішення щодо входження в прийомну сім'ю, перебування в дитячих будинках чи спеціалізованих школах-інтернатах. Нововведення щодо залучення дітей до обговорення важливих проблем їхньої життєдіяльності за «круглими столами» під час парламентських слухань та інших заходів все ще відлунюють певною формальністю, лише видимістю вислуховування думки дітей, позаяк здебільшого необхідної уваги і реалізації вони не знаходять.

В липні 2007 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію Державної програми «Здорова дитина» на 2008-2017 роки відповідно до Європейської стратегії ВООЗ «Здоров'я та розвиток дітей і підлітків».

Отже, виходячи з названого, Україна взяла на себе ряд зобов'язань з покращення добробуту дітей - зокрема, підписавши Конвенцію ООН про права дитини. Крім того, у 2003 та 2005 роках відповідно український Парламент ратифікував два факультативних протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та щодо участі у збройних конфліктах, які з того часу стали частиною національного законодавства.

Література:

1. Конституція України - Харків: Веста: видавництво «Ранок», 2009.-48с.
2. Сімейний кодекс України // Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
3. Цивільний кодекс //Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
4. Кримінальний кодекс України// Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
5. Закон України "Про охорону дитинства"// Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
6. Горбунова Л.М. Цивільні права малолітніх і неповнолітніх та їх цивільно-правова відповідальність / М-во юстиції України. - К.,2006. -42с. - Бібліогр., с.41.
7. Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні на тему "Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей" (надана Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді).
8. Державна доповідь про становище дітей в Україні (надана Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді).
9. Декларація прав дитини: Проголош. Генер. Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 р.
10. Окремі проблеми дотримання прав дитини. - Українська Гельсінська спілка з прав людини. -2007р.
11. Джеральдіна Морріссон Проблеми прав дитини в Україні// Статті з питань освіти 2008р.

Ісаєнков О.О., Ляшок Я.О. (КП ДонНТУ)

## **ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПОНЕНТИ В ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ В НЕМОВНОМУ ВУЗІ**

Співпраця України з іншими країнами в області політики, економіки та освіти виявило потребу держави в компетентних, мобільних і конкурентоздатних фахівцях. Ринок праці диктує необхідність модернізації системи вищої освіти, а саме посилення її професійної компоненти. Особливу роль тут грає іноземна мова, володіння якою на сучасному етапі є неодмінним атрибутом успішного фахівця. Проте, не дивлячись на те, що питання оцінки якості професійної підготовки неодноразово піднімалися у вітчизняній педагогіці, дану проблему в сучасних умовах не можна вважати вирішеною.

Реальний «прорив» як іноземна підготовка фахівця вищої кваліфікації можливий за умови внесення істотних змін до процесу навчання іноземній мові у вузі шляхом впровадження інноваційних освітніх технологій, орієнтованих на професійну сферу і забезпечуючих чіткі критерії оцінки мовних компетенцій (система якості освіти). Необхідно знайти таку універсальну технологію навчання іноземній мові, яка, максимально відповідаючи Болонському контексту, забезпечить інтеграцію мовної і загальнопрофесійної підготовки, активізацію діяльності студентів на цій основі, розвиток їх професійно-мовних і особово-професійних компетенцій. «На сьогоднішній день основне завдання навчання іноземним мовам полягає у навчанні професійно-орієнтованому спілкуванню» [3], а сам процес вчення повинен носити прикладний характер.

Широкі можливості для такої модернізації процесу іноземної підготовки у вузі відкриваються в рамках застосування технології Європейського мовного портфеля (ЄМП). У вигляді проекту ЄМП [2] впроваджується в країнах Європи з 1998 року і є гнучким інструментом, що забезпечує викладача не лише всіляким арсеналом лінгводидактичних засобів, але і системою оцінки мовних компетенцій студентів залежно від реально досягнутого ними рівня володіння іноземною мовою, що дає можливість рівневого планування навчальної діяльності.

На основі наявних дескрипторів загальномовних компетенцій, представлених в ЄМП, можлива подальша розробка критеріїв оцінки

мовної поведінки студентів і вживання їх в конкретно-професійних областях. На думку експертів від Ради Європи, «такі дескриптори можуть бути контекстуальними, специфічними для певних цільових груп і, можливо, орієнтованими на результат (залежно від учбового плану вищого навчального закладу). Будучи тісно взаємозв'язаними з реальною практикою викладання, ці дескриптори можуть виявитися надзвичайно корисними для розвитку навиків самооцінки, а якщо їх якимсь чином пов'язати з ЄМП, то вони стануть свідомством безумовної значущості і самого ЄМП [4].

Таким чином, ЄМП може бути адаптований до цілей професійної освіти і послужити основою різних лінгводидактичних моделей, що забезпечують технологізацію компетентнісного підходу в процесі іншомовної підготовки в умовах немовного вузу. Все це дозволило нам розробити методику застосування технології ЄМП в процесі реалізації курсу ESP в системі немовної університетської освіти. Виділивши, згідно даним Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти по напрямку «Гірництво», основні сфери діяльності майбутніх фахівців і проаналізувавши професійні компетенції, якими повинні оволодіти студент-гірник за час навчання в університеті, можна розробити модель професійно-мовного портфеля (ПМП) для студентів, що навчаються по програмах «бакалавр з гірництва» і «магістр з гірництва».

Цю модель необхідно розробити відповідно до принципів компетентного і особово-орієнтованого підходів і вона повинна бути розрахована на студентів, що вивчали іноземну мову в середній школі і досягли, згідно з міжнародним стандартом, рівня володіння мовою A2 («рівень виживання»). В моделі необхідно сформулювати і розвинути у студентів ключові комунікативні, професійні і професійно-мовні компетенції; сформувати вміння автономної роботи студентів в області іншомовної підготовки; розвивати у студентів навик самооцінки свого мовного досвіду на основі Загальноєвропейської шкали компетенцій; сприяти побудові індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

Були вибрані наступні принципи відбору і організації навчального матеріалу:

- **практична спрямованість**, що передбачає інтеграційну взаємодію пізнавальної, дослідницької і професійної

діяльності з ціннісними орієнтаціями майбутніх гірничих спеціалістів;

- **професійна спрямованість**, що дозволяє врахувати особливості професійної підготовки бакалаврів і магістрів з гірництва;
- **варіативна**, що передбачає облік індивідуальних особливостей професійного становлення студентів;
- **гуманізація**, що обумовлює діалогічність навчального матеріалу, орієнтує студентів на зіставлення різних точок зору, позицій, концепцій;
- **гуманітаризація**, що виявляється в обґрунтуванні ціннісних основ теоретичних побудов, в розвитку професійно-особової рефлексії.

Модель складається з чотирьох модулів - по кількості виділених на основі освітнього стандарту основних професійних сфер діяльності майбутніх гірників (науково-дослідна, експериментальна, теоретична і розрахункова діяльність). Кожен модуль розвиває ряд іншомовних компетенцій, пов'язаних з відповідною сферою професійної діяльності і формуються в процесі цієї діяльності.

Зокрема, модуль, присвячений науково-дослідній діяльності, розвиває такі професійно-мовні компетенції, як пошукова, когнітивна, бібліографічна і медіакомпетенція. Сюди включені різні завдання, пов'язані з пошуком необхідної автентичної інформації (із спеціальної тематики, ключових слів, понять, термінів і ін.), вправи на висунення гіпотез, формулювання проблем, завдання на підбір бібліографічних джерел, на розвиток умінь складання анотацій, навиків складання медіаповідомлень і формування умінь роботи на іншомовних форумах.

Модуль, що розглядає експериментальну діяльність, призначений для розвитку лабораторно-експериментальної компетенції і знайомить студентів з сучасними методиками проведення експериментів і документацією до лабораторного устаткування. Вправи у складі цього модуля сприяють формуванню у студентів термінологічного словника, розвитку навиків роботи з вузькоспеціальною автентичною документацією (інструкції до приладів, описи практичної експериментальної діяльності).

Модуль, присвячений теоретичній діяльності, націлений на розвиток навиків критичного і аналітичного мислення і, відповідно,

навчальні завдання включають вправи на підбір і оцінку автентичної інформації, її порівняння, узагальнення, аналіз і синтез. Матеріалом для цього модуля послужили тексти вузівських лекцій з курсів спеціальних дисциплін, а також інші джерела по самих різних напрямках сучасної гірничої справи.

Нарешті, модуль, пов'язаний з розрахунковою діяльністю, призначений для розвитку розрахунково-обчислювальної компетенції і знайомить студентів з міжнародними системами вимірів, принципами розмірного аналізу, формує уміння пояснювати хід вирішення завдань на іноземній мові.

Модель містить тексти і вправи, розраховані на рівні професійно-мовних компетенцій B1 і B2. Проходження матеріалу рівня B1 є обов'язковим для студентів бакалавріату в ході вивчення ними курсу ESP. Матеріал рівня B2 призначений для проходження за програмою підготовки магістрів, а також може використовуватися на елективних курсах для студентів-гірників і для тих студентів бакалавріату, рівень іншомовної підготовки яких, згідно даним вхідного тестування, відповідає стандартам рівнів B1, B2 і вище.

Концепція моделювання ПМП, на наш погляд, досить універсальна і може застосовуватися для будь-якої спеціальності немовного вузу. Як основа моделювання нами був прийнятий один із загальноєвропейських алгоритмів проектуванні освітніх програм [1], що передбачає послідовне виконання наступних кроків:

Крок 1. Визначення потреб.

Крок 2. Опис академічних і професійних профілів.

Крок 3. Ідентифікація результатів вчення.

Крок 4. Виявлення загальних і професійних компетенцій.

Крок 5. Розробка модулів, організаційних форм, оцінного інструментарію.

Крок 6. Вироблення процедур і способів забезпечення якості (безперервне спостереження, оцінювання, коректування).

Крок 7. Складання цільових модулів (облік попередніх знань і навиків, планування компетенцій, співвідношення з рівнем – дескриптори, кваліфікаційні рамки, форми контролю, методи викладання і навчання, освітнє середовище, трудовитрати студентів).

Даний алгоритм можна застосовувати при розробці моделі ПМП для студентів-гірників. При цьому «кроки» алгоритму набувають наступного вигляду:

Крок 1. Виділити основні сфери діяльності фахівця з вибраної спеціальності і проаналізувати існуючі потреби мовного спілкування.

Крок 2. Проаналізувати можливості існуючого академічного профілю.

Крок 3. Проаналізувати дескриптори загальномовних компетенцій і на їх основі скласти опис аналогічних професійно-мовних дескрипторів.

Крок 4. Описати конкретні професійно-мовні компетенції відповідно до виділених професійно-мовних дескрипторів.

Крок 5. На основі рівневого підбору автентичних лінгводидактичних матеріалів (по мірі професійної складності - для рівнів B1 і B2) сформувати модель розвитку професійно-мовних компетенцій на базі загальної технології ЄМП (модель професійно-мовного портфеля).

Крок 6. Представити ПМП у вигляді готової розробки.

Практика впровадження ПМП в інших вузах показує збільшений інтерес студентів до навчальної дисципліни «Іноземна мова», і як наслідок поліпшення успішності в групах. Результатом вживання даної моделі стало кількісне підвищення показника якості освіти у студентів експериментальної групи (2 групи - 30 студентів) на 20%, тоді як аналогічний показник у студентів контрольної групи (2 групи - 29 студентів), що навчалися по традиційній методиці, за час експерименту зріс лише на 3 %.

На наш погляд, таке підвищення якості освіти сталося саме завдяки професійній спрямованості вживаній технології. Усвідомлення студентами значущості компетенцій, що розвиваються, викликало підвищення мотивації до вивчення іноземної мови, відповідальності за власне професійне зростання і за результати освітнього процесу в цілому. У створюваних викладачем ситуаціях професійного іншомовного спілкування відбувається моделювання соціального і наочного вмісту майбутньої професійної діяльності на іноземній мові, що допомагає студентам усвідомити її суть і вимоги і сформувати образ професіонала, здатного ефективно виконувати цю діяльність на рівні міжнародних стандартів.

Формування професійно-мовної компетентності, що дозволяє фахівцеві кваліфіковано судити про явища у вибраній їм сфері діяльності, є необхідним кваліфікаційним базисом випускника в системі державної вищої освіти. При цьому важливою умовою



формування професійно-мовних компетенцій в процесі вивчення іноземної мови у вузі виступає створення в ході аудиторних занять, а також в процесі самостійної роботи студентів на основі ПМП ситуацій, адекватних майбутній професійній діяльності.

Таким чином, розвиваючи необхідні професійні компетенції випускника вузу засобами дисципліни «Іноземна мова», технологія ПМП вирішує одну з найважливіших проблем сучасної вищої освіти в епоху глобалізації – підготовку фахівців, готових до соціальної і академічної мобільності і компетентних в професійному відношенні.

### Литература:

2. *Байденко В.И. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения.* - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. - С. 81-82.
3. *Европейский языковой портфель. Перевод.* - М.: «Еврошкола», 1998.
4. *Сафроненко О.И. Программно-методическое, технологическое и кадровое обеспечение качества системы многоуровневой языковой подготовки студентов неязыковых вузов.* – Ростов н/Д: Изд-во ООО «ЦВВР», 2006. - С. 43.
5. *Lenz P., Schneider G., University of Fribourg/Switzerland. Introduction to the bank of descriptors for self-assessment in European Language Portfolios.*  
[www.coe.int/T/DG4/Portfolio/documents/descripteurs.doc](http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/documents/descripteurs.doc).

Ляшок Н.Ю. (КИИ ДонНТУ)

### **ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ**

В связи с интенсивным развитием информационных технологий возникают основания для пересмотра подходов к образованию молодых людей, которые будут жить в системе знаний и деятельностей, отличающихся от сегодняшних. Развитие локальных и глобальных электронных сетей, мультимедийных средств обучения, стремительная компьютеризация могут существенно изменить формы, содержание, а, быть может, и смысл образования. Эти изменения

относятся, прежде всего, к обучению с использованием ресурсов и технологий сети Интернет.

Предполагается, что по мере развития информационных технологий человек будет отводить до 40% своего общего учебного времени на дистанционные формы образования, сочетая их с очными занятиями (40%) и самообразованием (20%).

Дистанционное обучение имеет следующие преимущества перед очным:

- оперативные (преодоление барьеров в пространстве и времени, получение актуальной «свежей» информации, быстрая обратная связь);

- информационные (возрастает доступность образовательных массивов, которые находятся на специализированных серверах, поставляются потребителю с помощью интерактивных веб-каналов, публикуются в телеконференциях, списках рассылки и других средствах сети Интернет);

- коммуникационные (увеличивается число потенциальных участников обучения, которые взаимодействуют друг с другом с помощью электронных сетей; снимаются территориальные ограничения для проведения Интернет-занятий, проектов, олимпиад);

- педагогические (в силу дистанционных коммуникаций обучение становится более мотивированным, интерактивным, технологичным и индивидуализированным; упрощается публикация работ в сети, их экспертиза и оценка);

- психологические (создание более комфортных по сравнению с традиционными эмоционально-психологических условий для самовыражения учащегося, снятие психологических барьеров и проблем, устранение погрешностей устного общения);

- экономические (общие затраты на обучение уменьшаются примерно на 40% из-за экономии транспортных расходов, затрат на аренду или содержание помещений, сокращение «бумажного» делопроизводства и тиражирования пособий);

- эргономические (дистантные учащиеся и педагоги имеют возможность распределять время занятий по удобному для себя графику и темпу, выбирать и использовать для занятий наиболее подходящую технику и компьютерное оборудование).

Понятие «дистанционное обучение» - одно из развивающихся понятий современной дидактики. Данный термин иногда

употребляется для обозначения форм обучения, которые существовали задолго до появления компьютеров. Заочное, корреспондентское, домашнее обучение, экстернат – эти типы обучения претендуют на название «дистанционное», поскольку обозначают обучение на расстоянии, дистанции.

Среди толкований смысла дистанционного обучения следует выделить два существенно различающихся с дидактической точки зрения подхода.

Первый достаточно распространенный сегодня подход понимает под дистанционным обучением обмен информацией между педагогом и учащимся (группой учащихся) с помощью электронных сетей или иных средств телекоммуникаций. Учащемуся приписывается роль получателя некоторого информационного содержания и системы заданий по его усвоению. Результаты его самостоятельной работы высылаются затем обратно педагогу, который оценивает качество и уровень усвоения материала. Под знаниями понимается транслируемая информация, а личный опыт учащихся и их деятельность по конструированию знаний почти не организуется.

Второй подход принципиально отличается от предыдущего. Доминантой дистанционного обучения выступает личностная продуктивная деятельность учащихся, выстраиваемая с помощью современных средств телекоммуникаций. Этот подход предполагает интеграцию информационных и педагогических технологий, обеспечивающих интерактивность взаимодействия субъектов образования и продуктивность учебного процесса. Обмен и пересылка информации играют в данном случае роль вспомогательной среды для организации образовательной деятельности учащихся. Обучение происходит в реальном времени (чат, видеосвязь, общих для удаленных учащихся и педагога «виртуальные доски» с графикой), а также асинхронно (телеконференции на основе электронной почты). Параллельно с созданием учащимися образовательных продуктов происходят их внутренние образовательные приращения. Личностный, креативный и телекоммуникативный характер образования – основные отличительные черты дистанционного обучения данного типа.

Отличительные признаки дистанционного обучения:

- физическое разделение преподавателя и некоторых или всех учащихся по крайней мере на большую часть учебного процесса;

- использование образовательных мультимедийных средств и электронных ресурсов как удаленных, так и находящихся в непосредственном окружении учащихся;
- обеспечение телекоммуникаций между педагогами и учащимися, а также между самими учащимися;
- продуктивный характер образовательного процесса, то есть получение в качестве результата образовательной продукции, отличающейся от той, которая используется в качестве электронной образовательной среды.

Итак, дистанционное обучение нельзя сводить только к усовершенствованию заочного обучения, когда обычная почта заменяется на электронную, либо к простому переносу информационных технологий в сферу образования.

Дистанционное обучение – это обучение с помощью средств телекоммуникаций, при котором удаленные друг от друга субъекты обучения осуществляют образовательный процесс, сопровождающийся созданием образовательной продукции и их внутренними изменениями. Современное дистанционное обучение осуществляется в основном с помощью технологий и ресурсов сети Интернет.

Опыт использования Интернет-ресурсов в обучении выявил проблему информационного перенасыщения и дезориентации учащегося, который не подготовлен к продуктивной деятельности. Студент, входящий в океан Интернет-информации, должен уметь не только усваивать, но и создавать собственную образовательную продукцию. Креативная позиция учащегося, предупреждающая «впитывание» им экологически нефильтрованной информации, - необходимое условие личностно-ориентированного образования. С целью реализации данной направленности в дистанционном обучении определены следующие педагогические принципы.

1. Продуктивная ориентация обучения. Главная цель Интернет-занятий – создание учащимися собственных творческих продуктов в изучаемых с помощью сети образовательных областях, использование ими информационных и веб-технологий для демонстрации и обсуждения достигнутых результатов.

2. Индивидуализация дистанционного обучения. Организация проектов, олимпиад и других форм дистанционного обучения

происходит с опорой на индивидуальные особенности, уровень подготовленности и мотивацию субъектов деятельности.

3. Открытость содержания образования и учебного процесса. Взаимодействие с образовательными массивами развивает у учащихся универсальные умения дистанционной деятельности, которые не формируются в традиционном обучении, но являются условием жизни в современном обществе.

4. Приоритет деятельностного содержания перед информационным. Традиционное содержание образования концентрируется в единообразных источниках – учебниках и пособиях, основное назначение которых – трансляция учащимся отобранного содержания. Возрастание объема образовательных Интернет-ресурсов, возможность быстрого доступа к мировым культурно-историческим достижениям человечества меняют привычную роль содержания образования. Значительный объём, открытость и доступность информации в сети Интернет не требуют от учащегося её полного усвоения и репродукции. Акцент в данном случае переносится на деятельность учащегося, на технологию, с помощью которой он создает планируемую образовательную продукцию.

5. Интеграция педагогических и телекоммуникационных технологий. Цели, содержание, формы и методы обучения должны соответствовать особенностям технических, программных и технологических компьютерных средств. Необходима алгоритмизация дистанционной деятельности, её интеграция с организационно-управленческой образовательной деятельностью. Система организации дистанционного взаимодействия удаленных друг от друга субъектов обучения направлена на создание благоприятных условий их продуктивной деятельности, решение проблем взаимопонимания, поэтапного развития необходимых навыков коммуникации, адекватную оценку результатов обучения.

6. Принцип оптимального сочетания очных и дистанционных форм деятельности учащихся. Для каждого студента устанавливаются соотношения между его сетевой и очной учебной деятельностью, поддерживаемой как очными, так и удаленными педагогами.

7. Деятельностные критерии оценки. Существующая система образования приводит к тому, что лидерами посещаемости среди образовательных сайтов являются всевозможные коллекции

рефератов и готовых контрольных работ, а не «коллекции образовательных инструментов», где содержались бы наборы способов познания, методов обучения, необходимых для осуществления реального образования. Использование учащимися готовых рефератов определяется несовершенством контрольных требований традиционной системы образования, в которой проверяется отчужденный от учащегося продукт, а не его собственные образовательные изменения. Проверке должны подлежать не информационные, а деятельностные результаты обучения.

Дистанционные курсы, проекты и другие формы обучения, разрабатываемые на основе перечисленных выше принципов, направлены на творческую самореализацию дистантных учащихся, на выработку индивидуальных траекторий их обучения в каждой из образовательных областей, на формирование у них пространственного мировоззрения.

Литература:

1. Дистанционное обучение. Учеб. пособие/Под ред. Е.С.Полат.- М.: Гуманит. из. центр ВЛАДОС, 1998.-192 с.
2. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования. - М.: Школа-Пресс, 2006.-205с.
3. Хуторской А.В. Дистанционные технологии обучения. -М.: ИОСО РАО, 2007

Немцева Н.С., Немцев Е.М. (КП ДонНТУ)

### **ФОРМУЛА УСПІХУ**

"Формула неухади: "Пытаться  
всем угодить"

М. Молец

"Формула" – поняття у більшості випадків математичне і являє собою залежність функції (кінцевий результат) від одного або кількох параметрів, які можуть бути як константою, так і змінною величиною (також функцією). Можна навіть побудувати графічне зображення, яке відображає дану залежність – це пласка або просторова лінія чи поверхня, видима в областях свого існування, що яскраво вирізняється

своїми екстремумами.

"Формула успіху" – поняття, що відноситься до царини психології, хоча вона також може бути записана у вигляді залежності кінцевого результату – "успіху", що залежить, як буде показано нижче від багатьох складових. Ці складові, в свою чергу, також будуть функціями, що залежать від більш простих елементів, та кінець кінцем, остаточна залежність також може бути зображена наочно – її віддзеркалення і є буття людини, її життя.

Формула успіху – чи існує вона насправді? Успіх – це те, чого бажає досягти людина у своєму житті, і особливо це стосується індивідуума у суспільстві 21-го століття.

Існує багато підходів розуміння успіху з точки зору філософії, антропології, релігії, із усіх можливих варіантів, ми розглядаємо лише той, який допоможе нам достатньо розкрити розуміння успіху, як з теоретичної так із практичної точки зору. Як зазначають психологи, для більшості процвітаючих людей: успіх та вдалі досягнення у будь-якій справі – це бажана мрія, для досягнення якої використовуються різні методи.

Отже, успіх – це "елемент" життя, який є бажаним, тобто досягнення бажаної мети. Щоб краще зрозуміти, що таке успіх і як його досягти, слід звернути увагу на наступні ключові поняття: "досягнення" і "мета".

Досягнення – означає подолання, сходження до чогось бажаного, досягнення є завершенням початку, джерелом великого задоволення, яке в свою чергу закріплює почуття успіху.

Мета – це зрозуміла для людини висота, яку вона намагається досягти. Але перед тим, як поставити мету, слід розглянути наступні компоненти: якою є вірогідність того, що "Я" зможу цього досягти й наскільки отриманий результат задовольнить "Мої" потреби.

Отже, мета кожної людини є головною життєдіяльною основою, оскільки вона орієнтує людину займати активну життєву позицію, стимулює до певних дій, та не дає зупинитись. На думку Гегеля досягнення мети – це "безглузда витівка, це гра за невідомими правилами, це ніби корабель який пливе внікуди і ніколи не досягає своєї мети". Беручи до уваги таке судження, ми пропонуємо успіх поділити на дві категорії: бажана мета та вдача.

Перша категорія означає мати та досягати того, що потрібно у певний період життя. Людина щось планує і намагається цього

досягти, наприклад, кожен студент вузу намагається здобути диплом, підкріплений знаннями у певній галузі, і для цього він використовує різні методи, які допомагають здійсненню бажаної мети.

Друга категорія – вдача – на думку психологів є головним елементом, який вказує на присутність фортуни, володіють якою не всі. Як зазначають філософи – фортуна сама обирає собі того, хто наполегливо намагається її зустріти.

Отже, зважаючи на вищезазначене можна сміливо стверджувати, що для пізнання формули успіху слід насамперед встановити життєве правило (кредо), за думкою Гегеля: "досягти успіху можна через розмову, тобто людина повинна насамперед уміти спілкуватись без обмежень" – це, на нашу думку, можна вважати першим кроком до успіху. Як зазначають психологи спілкування допомагає людині створити образ власного "Я" – який є ключем до її поведінки, і передбачає її можливості, а саме, що вона зможе здійснити, а що ні. Тобто, адекватна, реалістична уява про самого себе, яка допомагає людині набути нових здібностей, перетворюючи невдачі в житті на успіх.

Психологія образу власного "Я" надає та допомагає зрозуміти відомий усім феномен, який у психологів не знаходить однозначної відповіді. Наприклад, на думку деяких психологів суспільство поділяється на процвітаючих, невдах, щасливців; тому образ власного "Я" розкриває концепцію позитивного мислення і, найголовніше, надає відповідь: чому одні "процвітають", а інші лише про це мріють. На нашу думку, успіх приходить лише тоді, коли позитивне мислення співпадає з уявою людини про себе. Тобто, той, хто хоче досягти успіху, повинен переглянути свої погляди на життя, а у першу чергу на самого себе. Життєве спостереження: впевнена у собі людина розглядає світ лише з позитивної точки зору, навіть якщо об'єктивно відбувається щось негативне – вона вміє це правильно сприйняти, тому наслідки від такого "удару долі" будуть мінімальними. Все чого бажає у своєму житті людина, що позитивно мислить, обов'язково відбувається. У тієї людини яка запевнила себе, що вона незграбна, некрасива, нещаслива все в житті відбуватиметься так як вона і сприймає. Психологи пропонують нескладний прийом для створення позитивного ходу думок: кожного ранку перед дзеркалом подумки повторювати все те, чого бажаєте, адже дзеркало це і є Ваше "Я". До того ж, ніколи не слід порівнювати себе ні з ким іншим, навіть



найуспішнішим, бо Ви – особистість, єдина і неповторна у всьому Всесвіті.

Наступна складова "формули успіху" – щастя. За словами Паскаля: "ми ніколи не живемо, а лише "маємо надію жити", завжди очікуємо щастя попереду, тому ніколи не відчуваємо його сьогодні", а Авраам Лінкольн зазначав: "більшість людей щасливі наскільки, настільки вони вирішили бути щасливими". Для підтвердження цих суджень можна розглянути такий приклад: людина постійно говорить про те, що коли укладе шлюб, або вступить до інституту, або придбає щось – лише тоді буде щасливою, але, як правило, їх завжди чекає розчарування, адже відчуття щастя – це стан психіки, склад розуму. Ставши звичкою, чекання бути щасливим відпрацьовується, і все життя можна чекати щастя, а в "останній день" зрозуміти, як помилявся. Якщо Ви хочете бути щасливим, просто будьте таким, а зі свого лексикону викиньте слова "якщо" і "коли". Отже, можна сміливо стверджувати, що відчуття щастя викликають не об'єкти, а ідеї, думки, погляди, які людина може сама розвивати. За словами відомого філософа та поета Ральфа Емерсона, межею психічного здоров'я слугує схильність в усьому шукати гарне та приємне, ніхто за Вас не в змозі вирішити, якою повинен бути образ Ваших думок.

Ще один рецепт пропонує Ігор Доброворський, за його дослідженнями успіху можна досягти за допомогою правил, яких слід дотримуватись протягом життя:

- буду веселим наскільки, настільки це можливо;
- намагатись відноситись до людей доброзичливо;
- намагатись менше критикувати й засуджувати людей;
- поводити себе так, ніби успіху вже досягнуто;
- судження повинні мати лише позитивний характер;
- щоб не трапилось. завжди слід реагувати спокійно, а головне – адекватно;
- почувати себе щасливим.

На нашу думку коли починають говорити будь-кому про методи досягнення успіху, всі відразу уявляють методику з правилами, якої слід дотримуватись, але у нашому випадку, розглянувши різні можливості, ми пропонуємо закономірності, які допомагають досягти успіху:

- розмірковувати категоріями успіху;
- бути впевненим у собі;

- сформулювати мотивацію досягнення бажаного результату;
- не зважати на перепони;
- побудувати план, як саме досягти цілі;
- уявляти бажаний результат;
- насолоджуватись сьогоднішнім, цікавитись майбутнім;
- відчувайте себе завжди щасливим.

Але слід пам'ятати, що "формулу успіху" кожен виводить для себе особисто.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Алберти Р., Эммонс М. Умейте постоять за себя! М., 1992.
2. Добротворский И.Л. 1001 путь к успеху. – М., 2000.
3. Марден Р. Успех в жизни. М., 1990.
4. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность. Карьера. Успех. М., 1993.

Певнева Г.Г., Карабут М. (КП ДонНТУ)

### **ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Українська мова - один із вирішальних чинників самотності українського народу. Тому без набуття студентами елементарної лінгвістичної освіти, без мовленнєвих умінь і навичок неможливо говорити про розвиток особистості, котра усвідомлює себе частиною нації. У сучасних умовах зростає роль мовних умінь і навичок, які сприяють формуванню інтелектуальних здібностей студентів та розвитку їхньої духовності.

Важливими складовими літературної освіти у ВНЗ є курс української мови, який реалізує загальнодержавні завдання розвитку національної культурної свідомості громадян України. Концепції мовної освіти передбачають формування мовної особистості, що володіє даром слова – усного і писемного, умінням вільно, комунікативно виправдано користуватися

мовними засобами під час сприйняття, створення висловлювань у різних сферах, формах, стилях і жанрах мовлення, тобто забезпечення її всебічної мовленнєвої компетенції. Уся робота викладачів підпорядкована головній меті – допомогти студенту найбільш ефективно використати свої знання у впровадженні в життя державної мовної політики. Ми з викладачем працювали над такою проблемною темою: «Формування професійної компетентності студентів в процесі вивчення української мови». Під час занять з української мови викладачами кафедри активно впроваджується метод проектів та інші інтерактивні методи, створюються належні умови для творчого самовираження і саморозвитку студентів – національно свідомих громадян України, виховання компетентної особистості. Справжній викладач, на думку П. Куліша, навчаючи, знаходить істину. Саме цьому і сприяють інноваційні технології, які враховують вибір методичних прийомів, здатних виявити та розвинути хист, азарт кожного студента, врахувати його вдачу, здібності, схильність до пошуку наукових знань, які йому цікаві. Студенти, здобуваючи знання, дають оцінку вчинкам, стосункам людей, явищам та процесам, спостерігають і роблять власні висновки. Адже нинішньому суспільству потрібна вільна, мисляча й активна особистість. Одним із стратегічних завдань освіти, є формування творчої особистості, здатної на свідомий та відповідальний вибір за різних життєвих обставин. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості, буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ висуває високі вимоги до діяльності людини, конкурентноспроможною може бути лише посправжньому компетентна особистість. А формування компетентностей відбувається в процесі різноманітних видів діяльності під час занять з української мови. Тому методична робота викладачів мови спрямована на реалізацію таких завдань:

- вироблення у студентів компетенцій комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;
  - виховання свідомого прагнення до вивчення української мови;
  - ознайомлення з мовною системою як основою для формування мовних умінь і навичок;
  - формування духовного світу студентів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому;
  - зацікавлення студентів художнім твором як явищем мистецтва слова;
  - підняття загальної освіченості студентів: набуття ними знань, необхідних для повноцінної інтеграції в суспільстві на різних рівнях;
  - формування читацької культури студентів, розвиток естетичного смаку, вміння розрізняти явища класичної і масової культури;
  - сприяння національному самоусвідомленню і стійкому відчуттю приналежності до європейської спільноти
  - формування гуманістичного світогляду, розвиток духовного світу, утвердження загальнолюдських морально-етичних орієнтирів;
  - розвиток творчих і комунікативних здібностей студентів, їхнього самостійного і критичного мислення, культури полеміки, вміння аргументовано доводити власну думку;
  - вироблення вміння застосовувати здобуті знання, навички у практичному житті;
  - розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності вчитися.
- Чимало зусиль доклала радянська система до того, щоб змінити саму психологію, менталітет українців. А оскільки основою менталітету є мова, то робилося все можливе саме для того, щоб зміцнити мовне середовище. Тому тепер ми повинні переконати нашу молодь у суспільній, практичній, моральній, культурній доцільності ґрунтового

володіння українським словом. Адже коли інша мова витісняє рідну, поступово відбувається відчуження від своїх предковичних джерел, а, отже, відчуженість від власної моралі, культури, історії, звичаїв, змінюються норми поведінки, мислення.

В своїй більшості молодь у нас прагматична і тому обирає ту мову, яка зручніша для певної ситуації, за допомогою якої можна заробити на життя, яка допоможе втриматися в загальноприйнятих стандартах життя. А вони відображаються в одязі, у розвагах, у мові. Тобто здійснюється принцип “бути як всі”. Тому і завдання вищих навчальних закладів- навчитися впливати на формування національних стандартів життя студентів. Велику роль у формуванні поваги до української мови та в піднесенні її престижності повинна також відіграти внутрішня мовна політика кожного окремого навчального закладу, а саме: бажання адміністрації сформувати систему стимулів і заохочень як для студентів, так і для професорсько-викладацького складу. За підтримки держави слід заохочувати до видання українських підручників, які матимуть певні переваги: відповідатимуть навчальній програмі, нестимуть сучасний рівень досягнень науки, будуть доступними для засвоєння.

Мова науки мусить залишатися складовою національної культури, відтак дбати про вироблення національних термінологічних систем. А для цього потрібна гарна мовна підготовка наших студентів, основними завданнями якої: на наш погляд є модернізація системи підготовки студентів, удосконалення післядипломної освіти;

- поглиблення міжнародного співробітництва у сфері новітніх педагогічних технологій та розширення співпраці з діаспорою;

Пропонуємо більш детально звернути увагу на:

- 1) методика проведення уроків контролю знань і вмінь студентів
- 2) індивідуальну і диференційовану роботу зі студентами.
- 3) розвиток мовленнєвої діяльності студентів під час занять з української мови
- 4) нетрадиційні практичні заняття та методи їх проведення.
- 5) використання мультимедійних технологій під час занять з української мови.

6) розвиток творчих здібностей студентів

Виявлено, що динаміка формування готовності студентів в умовах традиційного навчання не була достатньо високою на всіх рівнях. Різні темпи розвитку готовності майбутніх фахівців пов'язані, як показала дослідно-експериментальна робота, з впливом таких чинників: індивідуальними психологічними, особистісними, творчими відмінностями студентів; недостатньою узгодженістю між дисциплінами різних циклів, навчально-пошуковими практиками. Складовими операційно-діяльнісної готовності є вміння і навички оперувати набутими мовними, літературними, психолого-педагогічними знаннями у професійній діяльності, формування вмінь проектувати фахову діяльність, здійснювати науково-професійне спілкування у певній галузі науки, оволодіння інструментарієм науково-дослідницької роботи в галузі різних наукових дисциплін; навичками роботи збирача й обробки, в т.ч. комп'ютерної, автентичного матеріалу, створення навчально-методичних комплексів з елементами польових експедицій тощо. Формування цього компонента готовності дозволяє ознайомити студентів з конкретними результатами підготовки, розкрити технологію їхнього оцінювання, навчає керувати пошуково-дослідницькою діяльністю студентів.

На жаль, на сьогодні система освіти позбавлена належної державної підтримки, зокрема у посиленні кадрового потенціалу та поліпшенні фінансування, а також у забезпеченні сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцненні матеріально-технічної бази навчальних закладів.

Не подолано вплив негативних чинників, що спричиняють відпливу висококваліфікованих педагогічних працівників до інших

сфер..Існує невідповідність між суспільною роллю і соціальним статусом фахівця..

Сьогодення наголошує на необхідності творчого підходу до своєї справи. Поділяємо думку В.Сухомлинського : «Учитель має право вчити інших, допоки вчиться сам». Не зупинятися в пошуках, творити себе, бути щасливим і дарувати щастя іншим – тільки так можна відчувати задоволення від своєї праці й побачити вогники вдячності в очах студентів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Луговий В. І. Системна модернізація традиційної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В. І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 20-29.
2. Бабин І. І. Стратегія й сучасні тенденції розвитку вищої освіти в контексті європейського простору вищої освіти / І. І. Бабин // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 61–71.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн., кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: наукове видання. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

Дяченко Н.І., Поліщук Н.О. (КП ДонНТУ)

### **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ В ОРГАНІЗАЦІЯХ**

Для багатьох людей контроль означає перш за все примус, обмеження, відсутність самостійності. Саме обмеження свободи особистості викликає негативні емоції. Але зводити контроль тільки для забезпечення підпорядкування чомусь, на нашу думку, неправильно. Контроль – багатоаспектне поняття. Він є заключною стадією управлінського процесу; обов'язковою функцією менеджменту, яка полягає в поєднанні керуючої і керованої системи. Якщо відмежуватися від конкретної сфери контролю, то суть його полягає у вимірах і аналізі проходження певних операцій, пов'язаних з реалізацією планів і програм, використанні інформації для корекції діяльності організації. Правильна постановка контролю потребує

дотримання діалектичної єдності трьох його стадій: установлення фактів, їх критична оцінка, розробка заходів впливу на керований об'єкт у потрібному напрямі. Контроль – це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети. Процес контролю складається з установлення стандартів, виміру фактичних результатів і проведення корекції, якщо досягнуте істотно відрізняється від установлених стандартів. Контроль є невід'ємним елементом суті будь-якої організації. Це спонукає П.Друкера визначити, що „контроль та визначення напрямку – це синоніми”. [1] Але реалізуючи процедури контролю, треба брати до уваги поведінку людей. Саме вона може сприяти як ефективним та позитивним змінам в організації, так і орієнтувати підлеглих на поведінкові симуляції. Метою даної статті є визначення психологічних особливостей контролю в організаціях.

Проблематика контролю в організаціях висвітлювалася в роботах О.С.Виханського, Герчикової І.М., Вудкока М., Френсіса Д., Мескона М.Х., Альберта М., Хедоурі Ф. та інших.[2] Разом з тим, психологічні аспекти контролю в організаціях ще не знайшли достатнього розгляду.

Менеджери організацій сподіваються, що співробітники в умовах реального та ефективного контролю свідомо будуть намагатися уникати помилок в роботі. Разом з тим, як свідчить практика, підлеглі роблять те, що керівництво хоче побачити від них під час перевірок; це має назву – поведінка, орієнтована на контроль. Інший негативний ефект контролю полягає в тому, що він може стимулювати людей надавати неправильну інформацію. Це пов'язано з тим, що будь-який примус людиною пов'язується з негативними наслідками навіть тоді, коли підстав для останніх немає. Існує і проблема емоційного напруження в очікуванні або самого процесу контролю з боку керівництва, або його наслідків для конкретної особи. Як відомо, накопичення емоцій (незалежно яких – позитивних чи негативних), особливо в умовах структурованої організації, призводить до стресів, погіршення психологічного клімату в організації та підвищенні конфліктності. Звичайно, ці прояви не сприятимуть ефективній діяльності організації та будуть ускладнювати процес управління менеджеру організації.

Кожний керівник, незалежно від своєї посади, здійснює контроль, навіть якщо ніхто йому цього персонально не доручає. Ні планування, ні створення організаційних структур, ні мотивацію



неможливо розглядати повністю окремо від контролю. Останній виконує виховну, профілактичну, захисну функції, сприяє збереженню власності, дотриманню фінансової, виконавчої, трудової дисципліни тощо. Але як співвіднести необхідність та невідворотність контролю з його психологічними впливами та наслідками?

Проаналізувавши наявні джерела з психології праці і управління, вважаємо доцільним звернути увагу на деякі принципові положення. По-перше, будь-який контроль цілеспрямований на виконання завдань організації, а не для того, щоб збирати інформацію з метою маніпуляції. Якщо контроль відповідає потребам людей, простий і зрозумілий як по меті, так і по застосованим методам, працівники, як правило, його підтримують, надають достовірну інформацію, не відчують психологічного дискомфорту. Зворотний ефект має ситуація, при якій контроль коштує більше, ніж він дає для досягнення мети. Надмірний контроль, „контроль для остраху”, перевантаження різними формами контролю може призвести до безладдя в організації. Робота підлеглих буде поглинатися підготовкою до контрольних заходів і відпочинком в психологічному розумінні від нього. Мотивація власне до праці знижується. Адже, згідно з мотиваційною теорією очікування, можна мотивувати людей для досягнення лише тієї мети, яку вони схильні вважати реальною. Якщо стандарт сприйматиметься як нереальний чи несправедливо високий, він взагалі може зруйнувати мотиви працівників.

По-друге, контроль має бути своєчасним та здійснюватися з певними інтервалами часу. Своєчасний контроль, або навіть контроль з деяким випередженням, сприймається психологічно більш позитивно, ніж очікування заходу. Більш того, якщо контроль в організації поєднує перевірки зверху і знизу, висновки контролерів аргументовані, доведені до кожного працівника та не мають заангажованого характеру, - такий порядок сприймається в організації як елемент системи виробництва та управління, і не буде викликати негативних емоцій.

І наразі психологічно комфортно є винагорода внаслідок процесу контролю. Більшість сприймає контроль як потенційну загрозу, можливе покарання тощо. Тому менеджер повинен бути спрямований і готовий до подолання цього стереотипу та справедливо винагороджувати за досягнення встановлених стандартів і результативність. Якщо працівники не вбачають зв'язку між

контрольними заходами та позитивними або негативними наслідками в діяльності організації; або відчувають, що винагорода або стягнення є несправедливими, то продуктивність їхньої праці в майбутньому зменшуватиметься. Це стане свідченням неефективності контролю.

Таким чином, предметом нашого аналізу стали загальні психологічні прояви та впливи контролю на організацію. На наш погляд, подальшого аналізу вимагає особистісно-емоційна оцінка окремих видів контролю та їх впливу на мотиваційну сферу працівників.

#### Література

1. Новіков Б.В., Сініок Г.Ф., Круш П.В. Основи адміністративного менеджменту. – К.: ЦНЛ, 2004. – С.225.
2. Виханский О.С., Наумов А.Н. Менеджмент. – М.: Гардарика, 1996. – 414 с.; Герчикова И.Н. Менеджмент: Учебник. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 480 с.; Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. – М.: Дело, 1999. – 320 с.; Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1992

Романій С.М., Коломоєць О.В. (КП ДонНТУ)

### **РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

#### **В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

Для того, щоб правильно оцінити вплив фізичної культури на професійну діяльність випускників вищих навчальних закладів, необхідно перш за все розглянути значення фізичної культури в житті людини незалежно від її професійної приналежності, характеру майбутньої роботи. Необхідно виявити та розглянути специфічні особливості, що притаманні певній групі людей, які спеціалізуються на певній професійній діяльності, мають свої умови праці. Кожній категорії працівників висувуються вимоги до стану здоров'я та фізичної сили.

Для вивчення впливу фізичної культури на життя людини та його професійну діяльність необхідно враховувати як постійно існуючі фактори, що не змінювались протягом багатьох років, так і

нові що ставлять перед людиною завдання більше вдосконалюватись та розвиватись, в тому числі і фізично.

Окрім того, значення фізичної культури повинно розглядатись з позиції не тільки різних вікових категорій людей, але і з позиції їх соціальної та професійної орієнтації. Саме цим критерієм керуються під час оцінювання значення ролі фізичної культури в професійній діяльності технічної інтелігенції.

Предмет «Фізична культура», що викладається у вищому навчальному закладі, утворює ще один пласт в загальному фізичному стані, здоров'ї, фізичній підготовленості та фізичному вдосконаленні людини. У ВНЗ цей предмет викладається на більш високому рівні та сприймається більш свідомо, ніж у школі. Тому викладачеві необхідно зробити все можливе, щоб студент не втратив момент, коли необхідно ретельніше стежити за своїм фізичним вдосконаленням, станом свого здоров'я, займатись фізичними вправами або найелементарнішими, або видами спорту. Також викладач повинен докласти всіх зусиль, щоб виконати орієнтаційне завдання, що ставить за мету «Педагогіка» і «Теорія і методика фізичного виховання», частіше говорити студенту про те, що прийде час і він зможе гідно оцінити результат своїх занять і його значення в своєму житті. Сьогодні вимагає від молоді більшої фізичної активності та підготовленості. Навантаження, що з кожним днем зростають, лягають важким тягарем на її плечі протягом всього життя і потребують більш високого рівня фізичного вдосконалення, якого можна досягти шляхом наполегливих занять фізичними вправами.

Студенти – це без п'яти хвилин робітники підприємств і вони повинні знати, що в наш час соціально-економічної та культурної розбудови країни, великої конкуренції на ринку праці залишається у вигравші найсильніший, а до цього ще можна додати і найздоровіший. Роботодавці зазвичай чекають від працівника прояву його професійних якостей, але їм не потрібен фізично слабкий, постійно хворий працівник, який погано переносить навантаження і стреси, якими заповнене сучасне життя. Тільки людина, що має стійкий моральний та фізичний стан не замислюючись вирішує проблеми, які виникають на його життєвому шляху.

Необхідно додати, що працівник – це не тільки робітник, але й обличчя підприємства і чим здоровіше має вигляд людина, чим життєрадісніше у неї настрої, тим результативніше вона буде працювати, створювати сприятливий мікроклімат у колективі, що гарно позначиться на економічному зростанні підприємства.

Не слід забувати і про те, що працівник, який має гарну фізичну форму і підготовленість, володіє більшою працездатністю. З наростанням працездатності підвищується і якість роботи, людина виконає поставлене перед нею завдання з максимальною віддачею.

Всі перелічені вище фактори, за якими підприємства та організації потребують фізично підготовлених, здорових робітників, і визначають роль фізичної культури в професійній діяльності людей.

Вищевикладене зовсім не передрікає долю та кар'єру людей з фізичними вадами. Однак є привід замислитись і почати будувати своє життя по-новому, взявши за основу заняття фізичними вправами, спортом. Людина, що веде здоровий спосіб життя, – повноцінний та повноправний член суспільства.

Беручи до уваги професійну діяльність технічної інтелігенції, ми уявляємо собі людину, що займається перш за все розумовою працею, але умови цієї праці вимагають наявності доброї фізичної форми та відмінного здоров'я. Досягти всього цього можна за умови регулярних занять фізичними вправами.

Підсумовуючи викладене вище, треба ще раз підкреслити деякі моменти.

По-перше, необхідність занять фізичними вправами існує протягом всього життя. Коли людині ще немає 20 років, вона не відчуває браку сил та енергії, та коли, виходячи із стін вищого навчального закладу, вона занурюється в трудове життя, сповнене всілякими проблемами, тоді виникає відчуття необхідності поповнювати сили та енергію щоб нормально жити і працювати на благо себе та суспільства.

По-друге, сьогодні країні потрібна добра робоча сила, що буде в змозі відновити та підвищити рівень економіки.

По-третє, заняття фізичними вправами надає людині не тільки відчуття фізичної досконалості, але й надає їй силу, формує дух, підвищує рівень моральних якостей людини, необхідних для соціально-економічної та культурної розбудови регіону.

Спорт та фізична культура в суспільстві в цілому, і у вищому навчальному закладі зокрема, - це не тільки здоровий спосіб життя, це здорове життя, яке відкриває нові можливості для реалізації своїх сил і талантів.

Література:

Физическая культура: Учебное пособие / под ред. В.А.Коваленко. М.: Изд-во: АСВ, 2000 г.;

А.К.Кузнецов. Физическая культура в жизни общества. М.: 2000 г.

**Gulykh O, Biletska L.L.**

### **HOW NOT TO BEHAVE BADLY ABROAD**

In the course of mastering the English language making use of the comparative method of teaching is very helpful. The comparative method consists in learning traditions, customs, beliefs, lifestyles and also moral priorities and norms of etiquette and communicative behavior of English-speaking nations. Such comparison is not aimed at determining which nation is better but at the acquisition of national self-consciousness by each student through the realization of his belonging to a corresponding nation, at breaking up stereotypes as to Americans, Englishmen and themselves. Ignoring the importance of the above mentioned facts may result in failure in establishing international business contacts.

Travelling to all corners of the world gets easier and easier. We live in a global village, but how well do we know and understand each other? Here is a simple test. Imagine you have arranged a meeting at four o'clock. What time should you expect your foreign business colleagues to arrive? If they're German, they'll be bang on time. If they're American, they'll probably be 15 minutes early. If they're British, they'll be 15 minutes late, and you should allow up to an hour for the Italians.

When the European Community began to increase in size, several guidebooks appeared giving advice on international etiquette. At first many people thought this was a joke, especially the British, who seemed to

assume that the widespread understanding of their language meant a corresponding understanding of English customs. Very soon they had to change their ideas, as they realized that they had a lot to learn about how to behave with their foreign business friends.

**For example:**

- The British are happy to have a business lunch and discuss business matters with a drink during the meal; the Japanese prefer not to work while eating. Lunch is a time to relax and get to know one another, and they rarely drink at lunchtime.
- The Germans like to talk business *before* dinner; the French like to eat first and talk afterwards. They have to be well fed and watered before they discuss anything.
- Taking off your jacket and rolling up your sleeves is a sign of getting down to work in Britain and Holland, but in Germany people regard it as taking it easy.
- American executives sometimes signal their feelings of ease and importance in their offices by putting their feet on the desk whilst on the telephone. In Japan, people would be shocked. Showing the soles of your feet is the height of bad manners. It is a social insult only exceeded by blowing your nose in public.

The Japanese have perhaps the strictest rules of social and business behaviour. Seniority is very important, and a younger man should never be sent to complete a business deal with an older Japanese man. The Japanese business card almost needs a rulebook of its own. You must exchange business card immediately on meeting because it is essential to establish everyone's status and position.

When it is handed to a person in a superior position, it must be given and received with both hands, and you must take time to read it carefully, and not just put it in your pocket! Also the bow is a very important part of greeting someone. You should not expect the Japanese to shake hands. Bowing the head is a mark of respect and the first bow of the day should be lower than when you meet thereafter.

The Americans sometimes find it difficult to accept the more formal Japanese manners. They prefer to be casual and more informal, as

illustrated by the universal ‘Have a nice day!’ American waiters have a one-word imperative ‘Enjoy!’ The British, of course, are cool and reserved. The great topic of conversation between strangers in Britain is the weather – unemotional and impersonal. In America, the main topic between strangers is the search to find a geographical link. ‘Oh, really? You live in Ohio? I had an uncle who once worked there.’

### **Keep your distance**

Police officers in all societies always stand very close to people when they are interrogating them, and managers often stand close when they are trying to get information from their staff. Teachers sometimes do this with students, too! We all feel uncomfortable when someone stands or sits too close to us. We think of space near our bodies as our territory. But what is ‘too close’?

All over the world, people in big cities stand closer to one another than people in small towns, and people in small towns stand closer to one another than people from the country. The idea of personal space changes in different countries. In some parts of India people stay 60 cm apart. In Britain, Australia and North America personal space for most people is about 45 cm from the body. Researchers say it is 25 cm in Japan but only 20 cm in both Denmark and Brazil.

This difference can cause communication problems. Latin Americans and Asians often say that the British and Americans are cold and unfriendly. On the other hand, the British and Americans often see other cultures as too assertive and aggressive. In both examples, the problems are different ideas of personal space.

So, if you want to be successful, you should be aware of the peculiarities of the national mentality and norms of behaviour adopted in the country where you are going to expand your business.

Рак Ю., Стеценко О., Самофалова Т.В. (КИИ ДонНТУ)

### **ДЕСЯТЬ ПРИЧИН ЛЮБИТЬ И ИЗУЧАТЬ ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК**

Социальный заказ современного общества предполагает развитие высокоморального, духовно развитого человека, который

готовит себя к профессиональной деятельности и понимает все процессы социально-культурной жизни и определяет свое место в ней. Иностранный язык сегодня рассматривается как фактор социально-экономического, научно-технического и общекультурного прогресса нашего общества. Поэтому проблема изучения иностранного языка является очень актуальной. Нельзя недооценивать роль иностранного языка, как фактора, который развивает человека, его профессиональное становление.

По целому ряду причин люди, владеющие иностранными языками, и в особенности французским языком, обладают явным преимуществом. Если английский язык большинство изучает для деловой жизни, то очарование французского языка желают ощутить по большей части из любви к нему или просто как другой иностранный язык. Самым красивым языком французский считает большинство людей в мире. Если это мнение могут ещё как-то оспорить поклонники других языков, то необходимость изучения французского языка для того, чтобы понять прекрасную Францию, уж точно никто не оспорит.

Чтобы убедиться в значимости изучения французского языка, можно привести несколько доводов.

### **Французский – язык, на котором говорят во всем мире.**

Французский язык занимает 12-е место по распространенности в мире и второе - по популярности изучения в качестве иностранного языка. По мнению многих исследователей, на нем сегодня говорят более 200 миллионов человек в 68 государствах. Французский (помимо Франции) - один из официальных языков Бельгии, Швейцарии, Канады, также на нем говорят жители африканских государств: бывших французских колоний.

### **Козырь для профессиональной карьеры.**

Французский язык – это язык, который нужен для того, чтобы найти работу. Умение говорить на французском и английском увеличивает шансы найти работу на международном рынке труда. Французская экономика является одной из самых сильных в мире. В действительности, Франция – четвертая экономическая держава в мире (после Соединённых Штатов, Японии и Германии). Таким образом, владение французским языком является целесообразным с профессиональной точки зрения.

### **Открытие неподражаемого культурного мира.**



Французский язык — язык культуры. Изучая французский язык, мы погружаемся в мир моды, гастрономии, искусства, архитектуры и науки. Еще в 19в. никто не мог назвать себя образованным человеком, если он не знал французского языка. Именно на нем общались герои романа «Война и мир» Льва Толстого.

На французском пели несравненные Мирей Матье, Эдит Пиаф и Джо Дассен. На нем был написан великий роман «Отверженные», на нем свое великую энциклопедию жизни создавал Оноре де Бальзак, на нем разговаривали лихие и веселые мушкетеры Дюма,

Изучение французского языка поможет открыть доступ к оригиналам произведений великих французских писателей.

### **Язык для путешествий.**

Франция – самая посещаемая страна в мире (70 млн туристов в год). В этой связи туризм во Франции имеет очень важное значение. Со знанием французского языка будет более комфортно посетить Париж и все регионы Франции (от ласкового Лазурного берега до заснеженных вершин Альп, проезжая дикие уголки Бретани), а также понять культуру, менталитет и искусство жить по-французски. Французский язык также будет полезен во время поездок в Африку, Швейцарию, Канаду, Монако.

### **Преимущества учебы во Франции.**

Умение говорить по-французски сегодня не только приятно, но и полезно. Поскольку это позволяет продолжать обучение во Франции в известных университетах (Сорбонна, университет Пьера и Марии Кюри...) .430 французских школьных учреждений в 130 странах принимают более 235 000 учеников, из которых 56% иностранцы.

Франция всегда гордилась своей системой образования с ее многовековыми традициями. На всей территории Франции действует отлаженная как часы и тщательно контролируемая система образования, разработаны превосходные методики. Различные языковые курсы предлагают обучающие программы для разного уровня владения языком. На курсах в зависимости от ваших целей и интересов, подбирают оптимальный вариант обучения.

Во Франции государственное высшее образование бесплатное, вузы и научные фонды этой страны предоставляют иностранцам целый ряд стипендий на обучение и стажировки, непременным условием получения которых является знание французского.

### **Французский - язык международных отношений.**

Французский-это в то же время деловой язык и один из двух официальных языков ООН, ЮНЕСКО, НАТО, Европейского Союза. Это язык Международного Олимпийского Комитета, Международного Красного Креста. Французский - это язык многих международных юридических инстанций, его используют на многочисленных международных научных съездах и симпозиумах по психологии, философии, праву, медицине. Владение французским необходимо для каждого, кто стремится построить карьеру в международных организациях.

### **Открытие мира.**

После английского и немецкого, французский – третий язык в Интернете. Понимание французского языка позволяет обладать другим взглядом на мир, общаясь с франкофонами на всех континентах и получая информацию, благодаря международным СМИ на французском языке (TV5, France 24, Radio France Internationale).

### **Язык, приятный для обучения.**

Можно очень быстро достичь уровня, позволяющего общаться на французском языке, поскольку – французский легкий для обучения. Существует множество методик, чтобы изучать французский язык.

### **Французский помогает изучить другие языки**

Человек, владеющий несколькими иностранными языками, не только лучше знает свой родной язык, он также имеет возможность получить широкий доступ к знаниям. Изучение не менее двух иностранных языков облегчает изучение нового языка, поскольку даёт ключ к анализу языка и помогает выработать необходимые для учёбы навыки (учит учиться). В этой связи следует подчеркнуть, что французский язык открывает дверь в мир языков, производных от латинского, а именно, испанского и португальского, которые в свою очередь также являются языками международного общения. Кроме этого, при изучении французского языка помогает владение английским языком (в частности, наличие определённого лексического запаса) и наоборот.

### **Язык любви и разума.**

Если мысль нужно выразить не только логически четко и ясно, но и красиво и изящно, то лучше всего выразить ее на французском языке. Он так мелодичен и приятен для слуха, что самая обыкновенная, бытовая, обиходная фраза звучит, как строка из песни. Изучать французский язык, это – прежде всего, удовольствие изучать красивый язык, который часто называют языком любви. Как гласит

народная мудрость: "Английский для бизнеса, немецкий для войны, итальянский для искусства, а французский для любви".

Французский язык - также аналитический язык, который развивает критический ум, что очень полезно при проведении переговоров и дискуссий.

Французский язык имеет все шансы еще долгое время удерживаться в десятке самых распространенных языков мира. Согласитесь, все же будет скучно, если во всем мире будет властвовать один английский, пусть это и язык великого Шекспира.

Его учат не только по необходимости (в связи с развитием торговых отношений между странами, резко возрос спрос на профессиональный перевод с французского среди представителей крупного и среднего бизнеса), но и просто из интереса.

Самофалова Т.В. (КП ДонНТУ)

### **Проблеми навчання студентів читанню текстів за фахом у немовному ВНЗ.**

Останніми роками внаслідок глобальних змін у політиці, економіці, суспільних відносинах вивчення іноземної мови набуває все більшої актуальності. Першочергове завдання такого навчання - формування вмінь читати фахову літературу. Читання іноземною мовою – важливий вид іншомовної мовленнєвої діяльності, оскільки саме читання може набути найбільшого застосування у майбутній професійній діяльності. Власне тому студентів необхідно навчити читати тексти, які містять інформацію пов'язану з майбутньою спеціальністю.

Навчання читанню фахової літератури іноземною мовою повинно відбуватися у тісному зв'язку з навчанням інших видів мовленнєвої діяльності: говорінню, письму та аудіюванню.

Для цього необхідно використовувати тексти за фахом, а також враховувати їх складність.

Складність будь-якого тексту має три аспекти: предметний, логічний та мовний. Предметна складність залежить від теми тексту і предмета, про який іде мова, від особливостей культури та побуту народу, мова якого вивчається. Другий аспект складності читання

оригінальних текстів зумовлений логікою їх побудови та викладу змісту.

До мовних складностей можна віднести: довгі речення, звороти та підрядні речення, багатозначні слова, лексику, що виражає лінгвокраєзнавчі поняття, незнайомі слова та граматичні форми. Ці складнощі усуваються шляхом попереднього вивчення того мовного матеріалу, що зустрічається в тексті.

Окрім вище перерахованих складностей, існує ще один вид, всебічно проаналізований у методичній літературі, - це відмінність мовної системи та мовленнєвої поведінки у рідній та іноземній мовах. Наприклад, студенти можуть неправильно зрозуміти співвіднесеність подій, не вловити модальність висловлювання, заплутатися в синтаксичних конструкціях, неправильно визначити об'єкт та суб'єкт дії тощо. Отже, головним засобом подолання складностей є поступовість їх пред'явлення студентам та їх розкриття і пояснення.

Робота з оригінальними текстами може відбуватися в три етапи, які сучасні американські методисти рекомендують для роботи з будь-яким окремим текстом: перед читання (pre-reading), читання (reading) та після читання (post-reading).

Першому етапу – передчитанню - надається особливе значення, оскільки на цьому етапі досягається розуміння студентами того, про що вони читатимуть в тексті. Цей етап, в свою чергу, ділиться на дві стадії.

Перша з них – введення студентів у тематику текстів, що вивчатимуться. Це усна розповідь викладача іноземною мовою, присвячена узагальнюючому ознайомленню студентів з відповідною галуззю інформації, до якої належить і пропонований текст. Такий огляд за потреби може відбуватися і рідною мовою, коли по-іншому неможливо створити у студентів достатню базу для подальшого розуміння тексту.

Необхідно також попередньо ознайомити студентів з ключовими словами та мовним конструкціям, виписати їх на дошці або на роздаткових картках, у разі потреби з перекладом рідною мовою. Отже, вид іншомовної мовленнєвої діяльності студентів на цій стадії – це аудіювання.

Природним продовженням аудіювання є власне говоріння студентів. На цьому етапі відбувається обговорення іноземною мовою всією групою студентів того, що було сприйнято. Воно відбувається у

два етапи: а) обмінювання власними знаннями з обговорюваних питань; б) прогнозування, коли в процесі обміну думками студенти прогнозують зміст тексту, висловлюють передбачення про вирішення проблем, які розглядаються в тексті. Одна з головних функцій викладача на цій стадії – забезпечувати студентів необхідними підказками.

Першою стадією етапу читання є читання про себе студентами групи загального тексту, якому і був присвячений етап передчитання. В роботі над текстом студентам рекомендується виконати такі дії:

- 1) переглянути всі заголовки, початкові та заключні частини розділів, щоб визначити головну думку; сформулювати питання до змісту тексту;
- 2) прочитати текст та знайти в ньому відповіді на поставлені запитання;
- 4) коротко переказати самому собі знайдені відповіді на запитання;
- 5) скласти розгорнуте резюме.

Після закінчення власне читання студенти обговорюють прочитаний текст іноземною мовою на основі питань викладача. Під час обговорення з'ясовується, наскільки те, що студенти прочитали, відрізняється від їх передбачень, зроблених на етапі передчитання, як співвідноситься одержана інформація з тією, що була раніше відома студентам, які висновки вони можуть зробити з прочитаного. Таке обговорення також допомагає викладачеві перевірити, наскільки правильно студенти зрозуміли зміст тексту. Другою стадією етапу читання є робота з індивідуальними текстами, що мають схожу тематику, а також розширюють і доповнюють інформацію основного тексту.

Остання фаза етапу читання – це обговорення прочитаних індивідуальних текстів. Основною метою обговорення є обмін інформацією.

Першою стадією післячитання є загальногрупова дискусія (говоріння іноземною мовою) на основі всього комплексу одержаної інформації. Друга і третя стадії етапу післячитання цілком пов'язані з письмом. На другій стадії студенти одержують завдання скласти іноземною мовою розгорнуте письмове резюме всієї прочитаної та почутої інформації з проблем, що розглядаються в поданих текстах, однак основна робота над резюме розгортається на третій стадії.

Отже, перешкодою до розуміння текстів взагалі є їх складність: предметна, логічна, мовна, а для читання іноземною мовою ще й розбіжності в культурі народів, в системах мов, у мовній

поведінці. Складність співвідноситься з підготовленістю читача до подолання вказаних перешкод, тому основним завданням методики є поступове введення джерел складності в навчальний процес і навчання студентів долати ці складності. Навчання читанню текстів за фахом повинно відбуватися в тісному зв'язку з навчанням усіх інших видів мовленнєвої діяльності: говоріння, письма, аудіювання.

література:

1. Г.І.Бородіна. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі. „Іноземні мови”№2, 2005, с.28-30
2. Фоломкина С.К. Обучение чтению в неязыковом вузе. – М.: Просвещение,1973.

## **РОЛЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ І ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

Журко Г.В., Василенко А.І. (КП ДонНТУ)

### **ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТОК ДИТИНИ В УКРАЇНІ ЗА ДОПОМОГОЮ РОЗШИРЕННЯ СИСТЕМИ ДИТЯЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Зараз знов набуло актуальності питання ролі і місця дитячих та юнацьких організацій в житті підростаючого покоління. Адже з розвалом СРСР дуже швидко відмовились від піонерської та комсомольської організацій. А що замість них запропонували дітям? Безлад в політичному житті країни, розвал економіки, пошуки батьками місця роботи на тлі жорстокості і розбещеності з телеекранів, азартних ігор, вільного продажу тютюнових та алкогольних напоїв? Треба розуміти, що без залучення дітей до соціально значущої діяльності, організації їх вільного часу, захисту прав дітей не буде майбутнього для всього суспільства.

Ми говоримо: «Діти – наше майбутнє». Яке ж воно буде через 20-30 років, коли ми станемо пенсіонерами, а наші діти – дорослими? Чи не кусатимемо лікті, що свого часу задля економії (багато ж «на економили»!) зі шкіл прибрали посади старших вожатих, які безпосередньо і займались осередками районної дитячої організації в школах. Зараз у школах знов починають відновлювати посади

педагогів-організаторів, але як же важко відновлювати те, що так швидко зруйнували.

Отже, треба розширити систему дитячих організацій, через яку можна правовими засобами впливати на виховання молоді на всіх стадіях їх розвитку, як патріотів України, носіїв культурної спадщини, продовжувачів розбудови України та інтеграція її у світову мережу як самостійної та незалежної держави.

Дитячі організації повинні бути захищені від впливу різних націоналістичних організацій, які б сіяли розбрат та неприйняття інших людей, повинно більше приділятися уваги особам, які очолюють ці організації, фінансувати з бюджету та залучати благодійні фонди.

Потрібно створити єдину систему дитячих організацій, яка буде об'єднувати організації на правах рівних партнерів. Дитячі організації мають великий вплив на розвиток особистість дитини та вони (дитячі організації) набагато більше, ніж інші інститути виховання акцентують увагу на розвиток самостійності, ініціативності, управлінських навичок, стимулюють прояву лідерських якостей.

Можливо не потрібно зацикловатися на відродженні піонерської організації, яка існувала в СРСР, але потрібно створити нову всеукраїнську організацію. Не має значення як вона буде називатися чи то піонерська, чи то скаутська чи по іншому. Головне, щоб в ній кожен учасник-дитина почував себе особистістю та мав змогу розвиватися.

Дитячі організації – це необхідний елемент в нашому суспільному житті. Дитина об'єднується зі своїми ровесниками для самоствердження, самозахисту, для реалізації своїх інтересів і потреб.

Треба головним завданням в покращенні захисту та підвищенні рівня врегулювання законодавства щодо дітей в Україні є створення Всеукраїнської дитячої організації, великої кількості дитячих громадських формувань, відродження скаутського руху. А запорукою існування повноцінних громадських дитячих організацій є державна підтримка. В наш час в Україні значно погіршилась підтримка існування громадських об'єднань, у тому числі дитячих, тим самим почалась втрата одного з найважливіших - соціального інституту. Завданням соціальних інститутів різного цілеспрямування є виховання, формування позитивного соціального досвіду юного

громадянина. Як свідчить світовий досвід, саме з цією задачею найефективніше справляються дитячі громадські формування.

Всеукраїнська дитяча організація повинна визначити основні напрями своєї діяльності, що дозволить будувати взаємовідносини з державою, громадськістю по новому, обираючи за головне формування власних, спільних програм, проектів, що передбачають перш за все соціально-педагогічні функції, що спрогнозують та забезпечать подальший розвиток суспільства.

Найголовніша ознака Всеукраїнської дитячої організації повинно бути самоврядування, яке сприятиме розвитку демократичної культури, сформує навиків громадського спілкування та діяльності, сприятиме вихованню громадських, патріотичних якостей дитини, відчуття причетності до людських проблем.

Всеукраїнська дитяча організація України – це можливість об'єднання на рівних засадах найрізноманітніших за структурами, програмами, принципами управління, членським устроєм самостійних місцевих, всеукраїнських дитячих громадських структур, діяльність яких не суперечить діючому законодавству.

а) Дитячі організації – повинні бути самостійними, добровільними, суспільними, багатонаціональними об'єднаннями дітей, орієнтоване на суспільно-людські цінності, яке буде представляти і захищати інтереси і права своїх членів.

Всеукраїнська дитяча організація України повинна мати свою програму діяльності, зміст якої повинен полягати в наступному:

- Створення мов для отримання додаткових інформаційних, наукових, практичних, громадянських знань дітьми, що є членами цієї організацій.

- Залучення до програмних заходів Всеукраїнської дитячої організації дітей різноманітних соціальних, національних прошарків населення України.

- Розвиток дитячого самоврядування як уроків громадської свідомості, соціально-громадської активності, культури спілкування, формування сучасних молодих лідерів.

- Пріоритетність ігрових форм роботи з дітьми.

- Визнання та використання досвіду, традицій, особливостей діяльності місцевих, всеукраїнських, міжнародних дитячих громадських формувань, створення всеукраїнських, регіональних програм, проектів, участь в міжнародних.



- Використання принципів колективної творчої діяльності.
- Розробка власних, спільних з зацікавленими державними, громадськими структурами довгострокових соціально, педагогічно цінних програм, проектів, які не дублюють діяльність державних, громадських інститутів.

Що стосується науково-методичної бази Всеукраїнської дитячої організації, то в цьому напрямі повинен бути створений власний науково-методичний центр шляхом залучення фахівців з місцевих дитячих громадських формувань, існуючих педагогічних, методичних центрів, відділень; підготовка на існуючій базі організаторів, методистів, науковців, використовуючи спільні програми підготовки кадрів з провідними науково-педагогічними інститутами в Україні та за її межами; проведення практичних, наукових конференцій, семінарів для організаторів дитячих громадських колективів; випуск циклу методичних збірників, довідників, дайджестів з питань діяльності дитячих громадських об'єднань; проведення конкурсів проектів діяльності громадських дитячих об'єднань.

Кадрове забезпечення Всеукраїнської дитячої організації повинно бути здійснено шляхом залучення до діяльності дитячих організацій педагогів, батьків, творчої інтелігенції, надання максимальної інформації про діяльність сучасної дитячої організації; ініціювання відродження руху педагогічних загонів вищих, спеціальних педагогічних учбових закладів, подальше використання досвіду загонівців як організаторів дитячого руху; залучення до діяльності місцевих дитячих організацій студентів; впровадження постійно діючого семінару-тренінгу організаторів дитячих громадських формувань; залучення до реалізації програм дитячих організацій України фахівців різних галузей виховання.

Всеукраїнська дитяча організація повинна проводити випуск інформаційного журналу; співпрацювати з радіопередачами, студіями Національної радіомовної компанії України, з редакціями Національного телебачення, телеканалами з метою створення спільних програм для дітей; подавати інформаційні матеріали до засобів масової інформації, що діють згідно чинного законодавства; випускати рекламно-інформаційні листівки, проспекти, плакати; створення електронних засобів інформації Всеукраїнської дитячої організації.

Що стосується міжнародної організації, то в цьому русі повинна проводитись співпраця з дитячими громадськими організаціями, рухами інших країн; діяльність у Міжнародній спілці дитячих громадських об'єднань; використання можливостей вступу до міжнародних спілок, об'єднань, що займаються дитячими проблемами; проведення в Україні міжнародних дитячих заходів; участь у реалізації міжнародних програм, проектів з проблем дитинства.

Всеукраїнська дитяча організація повинна співпрацювати з державними установами, громадськістю України, а саме пріоритетною вважаємо співпрацю з освітянськими закладами, установами, Міністерством освіти і науки України, Академією педагогічних наук України; створення та реалізація спільних програм, проектів із зацікавленими у вирішенні проблем виховання підростаючого покоління міністерствами, державними комітетами та їх підрозділами; участь у роботі державно-громадських рад, центрів, комітетів; спільні програми, проекти з громадськими формуваннями України.

Таким чином, Всеукраїнська дитяча організація повинна стати об'єднанням самостійних місцевих громадських дитячих організацій, спілок, інших формувань з метою спільної програмної діяльності, вирішення питань розвитку дитячого громадського руху, захисту інтересів дитячих громадських об'єднань, посилення пріоритетності місцевих дитячих організацій, спілок.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сімейний кодекс України // Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
2. Закон України "Про охорону дитинства" // Офіційний сайт Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua/>).
3. Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні на тему "Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей" (надана Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді).
4. Державна доповідь про становище дітей в Україні (надана Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді).
5. Декларація прав дитини: Проголош. Генер. Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листоп. 1959 р.

Лещова О.С. (КІІ ДонНТУ)

## **АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ.**

Проблеми соціально-економічного становища українського суспільства на сучасному етапі, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні цінності підростаючого покоління. Рівень масової культури досить низький. Культ насилля і розпусти практично заповнив наші екрани, де мало не на кожному каналі ми можемо побачити аморальні чи агресивні сцени. Зарубіжні фільми часто пропагують західну систему цінностей, виховуючи у молоді культ споживацтва, прагнення до насолоди, всюдозволеності. Загрозливого поширення серед молоді набули такі соціально небезпечні хвороби, як туберкульоз, СНІД, наркоманія, хвороби, що передаються статевим шляхом. Україна за темпами розповсюдження ВІЛ-інфекції/СНІДу займає одне з перших місць серед європейських держав. Порівняно з початком 90-х років скоротилася кількість молоді, що займається фізичною культурою та спортом. За даними Міністерства охорони здоров'я України сьогодні близько 50 % шкільної молоді має рівень фізичного розвитку нижче середнього, 80 % учнів старших класів курять, вживають алкоголь, а деякі й наркотики. Значна частка молодих громадян зайнята в тіньовому секторі економіки. Збільшуються обсяги нелегальної зовнішньої трудової міграції. Рівень злочинності та правопорушень серед молоді зріс у 1,5 рази порівняно з початком 90-х років.

На наших очах виростає покоління молодих людей позбавлених почуття національної гідності, гордості, якому насаджується безкультур'я, нівелюється совість, деградується мораль, честь, справедливість та меркантилізм, манкурство. "Педагогічна драма виховання, – за висловом академіка С.І. Гончаренка, – стрімко перетворюється на загальнонаціональну трагедію". За висловом заслуженого учителя України, ветерана війни і праці Петра Щербаня, в державі "відбувається процес деморалізації, дебілізації і денационалізації сучасної молоді, яка втрачає не тільки національне, а

й людське обличчя" [1]. Ці проблеми є серйозними загрозами національній безпеці України.

Дані соціологічних досліджень засвідчують, що рівень патріотизму українських громадян є недостатньо високим. За даними опитування проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова у 2009 р на запитання «Чи вважаєте Ви себе патріотом України?» 44,2 % респондентів відповіли «так», 35,6 % «скоріше так», 9,7 % «скоріше ні», 4,3 % «ні», 6,2 % «важко відповісти» [2]. Згідно результатів соціологічного опитування, що проводилося Центром соціальних досліджень «Софія» в серпні 2009 року, 40% українців хотіли б виїхати за кордон. Ще кожен шостий громадянин України бажає емігрувати назавжди. Кожен десятий опитаний зовсім не пишається своїм громадянством, «скоріше не пишається» і того більше - 17,2% [3]. Не однозначним виявилось ставлення українців і до Дня незалежності. Згідно соціологічних опитувань, що проводились Центром Розумкова у жовтні 2009 року великим святом цей день вважають 16% українців, звичайним святом - 44% українців, звичайним вихідним днем - 31% співвітчизників [4].

Подібну тенденцію ми спостерігаємо і у молоді. Згідно результатів соціологічного опитування серед молоді, зокрема випускників загальноосвітніх навчальних закладів, що проводилося фондом «Демократичні ініціативи» у кінці 2008 року тільки близько 30 % опитаних школярів вважає, що головне, що об'єднує населення України у єдину націю це патріотичні почуття громадянина України. Об'єднуючими чинниками також були визнані рівні права громадян України (34%), єдина державна мова (31%), спільна історія (25%). У частини школярів можна відмітити прагнення до виїзду за кордон (зокрема 40% молодих українців не хотіли б проживати в Україні, а прагнуть виїхати в країни зарубіжжя (у країнах Західної Європи бажають жити 18%, у США – 12%, у Росії – 10%). Частина студентства також прагне до виїзду за кордон. За даними Державного інституту розвитку сім'ї та молоді майже 30 % українських студентів планують назавжди залишити Україну після навчання, а ще 25% хотіли б поїхати на заробітки за кордон [5]. Хоче ці прагнення зумовлені не стільки відсутністю патріотичних почуттів, скільки неможливістю в повній мірі реалізувати свій потенціал і мати достатній рівень матеріального благополуччя на Батьківщині.

У цих умовах постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму та формування національної свідомості населення України як основи консолідації суспільства і зміцнення держави. В Стратегії національної безпеки України зазначається, що заради консолідації українського суспільства слід поширювати серед різних соціальних, вікових, освітніх, культурних верств Українського народу ідею спільності історичної долі, переваг тісної співпраці і взаємодопомоги, безпосередньої залежності успішності кожного громадянина України від рівня єдності українського суспільства, що сприятиме формуванню національної ідеї в її широкому, світоглядному розумінні.

Але особливу увагу потрібно приділяти саме молоді. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, важливою складовою національної безпеки України. Ставлення владної еліти до виховання молоді на кращих зразках історії рідного народу, його досвіду, традицій, освіти та культури, вищих християнських ідеалів, є лакмусовим папірцем її справжніх намірів у будівництві соборної самостійної держави національного типу.

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти. Головною складовою патріотичного виховання є формування у молоді любові до рідної країни, що здійснюється в першу чергу сім'єю, безпосереднім соціальним оточенням через передавання певних культурних традицій, звичаїв, обрядів, вірувань. Значну увагу патріотичному вихованню молоді приділяють органи державної влади, які здійснюють його переважно через формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави, поваги до української історії, видатних пам'яток культури.

Виховання молоді на кращих прикладах життя борців за становлення української державності є одним з найбільш важливих шляхів формування історичної пам'яті. Патріотичне виховання молоді

сприяє конструюванню національного історичного нарративу через донесення до молоді правдивої інформації про героїчне минуле українського народу та звільненню історії від ідеологічно заангажованих, а то й відверто маніпулятивних трактувань радянсько-імперської доби.

В цілому слід відзначити, що хоча органами державної влади й проводиться певна робота у плані здійснення патріотичного виховання молоді, але існує ряд значних проблем у даній галузі. Зокрема до цього часу не прийнятий законопроект про патріотичне виховання молоді. Кожна з державних інституцій реалізує свою концепцію патріотичного виховання, що не завжди узгоджується з іншими державними структурами та неурядовими організаціями, що здійснюють подібну роботу. Відсутня Загальнодержавна програма патріотичного виховання молоді, не визначена інституція, яка б здійснювала координацію діяльності всіх структур у забезпеченні патріотичного виховання. Не налагоджена ефективна взаємодія органів державної влади з громадськими організаціями. Крім того неурядові організації формують і намагаються реалізувати концепції патріотичного виховання, які суперечать одна одній. Якщо козацькі організації проводять заходи по вихованню молоді на національних традиціях, створюючи умови для формування у молоді українського національного історичного нарративу, то ветеранські організації пропонують програму патріотичного виховання молоді, яка відтворює радянський історичний нарратив. Зокрема Український фонд соціальних гарантій військовослужбовців та ветеранів Збройних Сил, Український фонд пошуку «Пам'ять» запропонували для впровадження у вітчизняних навчальних закладах Програми героїко-патріотичне виховання учнівської молоді «Навчання доблесті і слави» у рамках якої будуть висвітлюватися такі теми: «Історична роль Переяславської козацької ради у долі двох братських народів Українського та Російського», «Радянська Армія, з миротворчою місією в гарячих точках планети», «Нескорена і легендарна Радянська Армія, надійний щит нації.»

Також потрібно відмітити низький рівень інформаційно-пропагандистське забезпечення патріотичного виховання молоді. В ЗМІ досить мало матеріалів які б висвітлювали героїчні сторінки української історії, на яких молоді могла б вчитися, на багатьох програмах транслюються передачі, що відображають імперське

минуле Російської Федерації. Подібні тенденції спостерігаються і у вітчизняному кінопрокаті, який заповнений здебільшого російськими та американськими фільмами, які пропагують цінності зарубіжних країн. На жаль фільмів вітчизняного виробництва, які б виховували молодь на кращих зразках української історії на сьогодні досить мало.

Для подолання вищезазначених проблем потрібно здійснити ряд наступних кроків, зокрема:

- Удосконалити нормативно-правову базу патріотичного виховання молоді шляхом розробки і затвердження Загальнодержавної концепції національно-патріотичного виховання молоді та інших відповідних нормативно-правових документів;

- Створити єдиний координаційний центр під патронатом Президента України для забезпечення ефективного здійснення патріотичного виховання молоді з залученням представників відповідних міністерств та відомств, громадських організацій, ЗМІ

- Сприяти посиленню співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування.

- Створити механізми економічного стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють підтримку заходів неурядових організацій, спрямованих на патріотичне виховання молоді.

- Розробити та реалізувати місцеві і галузеві програми патріотичного виховання молоді центральними й місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

- Активізувати інформаційно-пропагандистське забезпечення патріотичного виховання молоді шляхом розроблення рекомендацій щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення та телебачення, матеріалів друкованих засобів масової інформації.

- Здійснити підтримку виробництва вітчизняної кінопродукції, видання творів, постановки спектаклів, спрямованих на патріотичне виховання підростаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Щербань П. Проблеми сучасної освіти. //Літературна Україна". – 13 липня 2006.

2. Чи вважаєте Ви себе патріотом України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт] - Режим доступу: [http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll\\_id=399](http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=399)

3. Дзеркало–2007 (настрої і стереотипи населення України). [Електрон. ресурс] // ЦСД»Софія» [веб-сайт] - Режим доступу: <http://www.sofia.com.ua/page42.html>

4. Як Ви ставитеся до національного свята – Дня Незалежності України? [Електрон. ресурс] // Центр Разумкова [веб-сайт] - Режим доступу:

Нагорна К.Д., Яцюк М.М. (КПДОННТУ)

### **Студентське самоврядування у ВНЗ України: історія та сучасність**

На сучасному розвитку невинно зростає суспільна активність студентської молоді. Це відбувається з тієї причини, що студенти все більш відчувають необхідність об'єднання для реалізації власних інтересів та потреб.

У цьому розумінні найбільш цінною є робота органів студентського самоврядування. Реалізація студентами різних програм в області соціального захисту, громадянської активності, організації відпочинку має виключну значимість у вирішенні найактуальніших проблем молоді.

Що ж таке студентське самоврядування і звідки в нього можуть бути проблеми? Існує багато визначень студентського самоврядування. Ось одне з них: студентське самоврядування - це право студентів на участь у керуванні університетом. І вже з цього визначення випливає перша проблема.

Хоча в університетах і існує визначена специфіка в керуванні, але в основному це повноваження Вченої ради та ректора. Єдині ж всі університети в тому, що участі в керуванні ним не приймають студенти. До речі, безсумнівно те, що університет не може існувати без студентів, які являють собою більшість вузівського соціуму, так, і хто окрім них знає проблеми зсередини. Тому досить дивним є те, що студенти не приймають участі в керуванні «своїм життям». Але про все по черзі.

Багато хто вважає, що ССУ щось нове для України та зобов'язане своїм виникненням переходу до ринкової економіки та



демократизації в суспільстві. Але історія ССУ в нашій державі сягає XVI – першої половини XVII сторіччя, адже саме у ці часи у Львівській братській школі, Острозькій академії, Києво-Могилянській академії створюються перші студентські об'єднання. Далі форми ССУ відчули значних модифікацій: товариства, корпорації, конвенти, пізніше з'являється інститут старост, студентська міліція, студентський суд честі, студентські «сходки». Історія розвитку ССУ має велику кількість проблем, оскільки тільки в малій кількості університетів воно визнавалося та підтримувалося адміністрацією.

З встановленням на Україні радянської влади всі старі студентські об'єднання були закриті та жорстко переслідувалися. В 30-ті роки у ВНЗ складаються так звані «вузкоми» - вузівські комітети ВЛКСМ, що діяли на основі виборності. Але не можна казати про повну «реабілітацію» студентського самоврядування: відроджений принцип виборності діяв тільки у відношенні тих студентів, які вступали до комсомолу, а не всього студентства ВНЗ. ССУ фактично існувало на папері, але в реальності було задавлене партійно-комсомольською дисципліною.

Однак з середини 30-х років поступово відродилися давні традиції науково-просвітницьких товариств. Починаючи з 40-х років налагоджується діяльність наукових гуртків, інших організацій, що просували студентську науку. В кінці 60-х початку 70-х з'являються студентські будівельні загони. В результаті комсомол перетворився на єдину в той час молодіжну організацію, яка розвивала соціальну активність студентів, науково-технічну творчість, займалося моральним та етичним вихованням, розвитком художньої самодіяльності. Чи було це студентським самоврядуванням? Здається, що так. Хоча виступало воно й не під демократичним лозунгом незалежності. До переваг комсомолу можна віднести те, що він виявився гарною школою для молодих управлінців та допомагав вирішити проблему, яка на сьогоднішній день є достатньо гострою – нестача якісних управлінських кадрів.

Різкі економічні та політичні зміни, що відбулися в нашій державі в 90-ті роки, поставили під сумнів необхідність організованого студентського руху в Україні та комсомольська організація повсюдно припинила своє існування.

Перед вищою школою в плані виховної роботи виникла гостра проблема – чим замінити вузівський комсомол, який за своєю суттю

та діяльністю і був студентським самоврядуванням з величезним творчим потенціалом, ресурсною базою, вибудованою структурою та кадровою політикою. У багатьох університетах частину перерахованих функцій взяли на себе профспілки. Але основною діяльністю студентських профспілок були, а багато в чому і залишаються соціальні функції, якими їх наділила держава: розподіл путівок, проїзних квитків, соціальних стипендій та здійснення матеріальної допомоги. Підтримка ж ініціатив студентів – не властива профспілкам діяльність. Переважне число профспілок також неможна назвати студентським самоврядуванням, оскільки очолюються вони вже далеко не студентами, а людьми досить старшого віку. Існує у профспілок та ж проблема, що і у комсомолу, їх діяльність розповсюджується тільки на їх членів, студентське самоврядування ж не повинне підкріплюватися якимись документами чи внесками. Людина, що вступила у ВНЗ і стала студентом, вже повинна мати право на участь в управлінні університетом.

Тому з 2000 року поступово у різних ВНЗ України почали створюватися самостійні студентські організації. Створення нових форм ускладнювалося тим, що в ряді ВНЗ до того часу укріпилися студентські профспілки, що виконували хоч і не властиві їм функції, але не ждали появи нових форм студентської самоорганізації. Ряд університетів зовсім не мав студентських організацій. Досвід же створення організацій ССУ мала досить маленька частина ВНЗ, але так як подібного роду організації створювалися за ініціативою самих університетів, то вони значно відрізнялися одна від одної. Основною проблемою була відсутність нормативно-правових актів, що дозволяли б РСС працювати у ВНЗ. Цю проблему можна рахувати частково вирішеною тільки на сьогодні, оскільки зовсім нещодавно Верховною Радою прийнятий Закон про студентське самоврядування. Але і його не можна назвати ідеальним, бо механізми виконання функцій РСС ще досі не прописані.

Будуючи свою систему студентського самоврядування, наша держава постійно рівняється на захід та посилається на те, що ми ще не вийшли зі свого радянського минулого і ці стереотипи не дають нам розвиватися далі. Аналізуючи це, можна привести приклад Російської Федерації, у якої таке ж радянське минуле, як і в нас. Але в Росії Закон про студентське самоврядування прийнятий ще у 2004 році, а в 2008 розроблена Державна концепція розвитку студентського

самоврядування. Тому, можна зробити висновок, що розвиватися нам не дає власне небажання це робити. А ще небажання держави дати самоврядуванню реальні демократичні свободи. У всі часи студентські ініціативи притискалися, і теперішній не виняток, як би дивно це не звучало. Є один досить яскравий приклад: 2004 року в Україні створено Всеукраїнську студентську раду при МОН. Поки вона розвивалася, влада її підтримувала, але як тільки студенти не стали підтримувати владні рішення, ВСР розформовують, а замість неї створюють Студентську раду при Кабінеті міністрів. На перший збір СРКМ, який відбувся на початку грудня 2009 року, в змозі було прибути тільки 150 студентів. І знову багато обіцянок, жодної з яких до даного моменту не виконано. А студенти знову чекають.

На сьогоднішній день самоорганізація студентів та їх право на участь в управлінні університетами досить сумнівна. Але позитивний досвід ВНЗ, де студентські ініціативи підтримуються, показує, що ССУ – є невід’ємною частиною практичної підготовки випускника вищої школи. Тому, доки студентським організаціям не дадуть реальних прав і свобод, годі чекати їх продуктивної роботи, ну, а для показовості демократії, звісно, і цього вистачить.

Пєвнева Г.Г. (КП ДонНТУ)

### **РОЛЬ УКРАЇНОЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ І ВИХОВАННІ МОЛОДІ**

Своєрідність сучасного розвитку України характеризується відродженням споконвічних коренів нашої національної минувшини: історії, державницьких традицій, духовності. Потребує свого відродження і національна система виховання, яка історично склалася в Україні. Лише заглиблюючись у споконвічну історію рідного краю ми зможемо відновити національну гідність кожної людини, сформувати з неї палкого патріота України.

Серед найактуальніших питань сучасності на чільне місце виходить проблема формування у молодих людей розуміння необхідності мати свою державу, виховання готовності будувати її, жити і працювати в ній, а якщо треба, то зуміти її захистити. Сьогодні зміст вузівської освіти, на жаль, в достатній мірі ще не зорієнтований на виконання цих завдань. В результаті допускається спрощений підхід до тлумачення ключових понять державного будівництва і духовного

відродження України. Впродовж всієї історії людства молоде покоління характеризувалося рядом загальних рис. Це, насамперед, несформованість характеру, пошук свого "Я" і свого місця в суспільстві, безкомпромісність, нетерпимість, прямота, максималізм, оголеність почуттів та спрага до життя. У всі часи молоде покоління завжди виділяло зі свого середовища незадоволених існуючими порядками, що повставали проти всього застарілого, консервативного.

Боротьба зі старим властива всім епохам. Ще на початку 20-го століття, коли повіяли вітри волі, геніальний Каменяр (Іван Франко) закликав українську молодь (а саме молодь мала реалізувати ідею Української Держави) позбутися балакучості і пустомельства, байдужості до важливих справ, зайнятості у дрібницях, пустої амбітності, некультурності і взятися за поважну, більш мовчазну, ніж галасливу, працю. Працю по "витворенню величезної етнічної маси українського народу, української нації, суцільного культурного організму, здібного до самостійного культурного і політичного життя, відпорного на асиміляційну роботу інших націй, звідки б вона не пішла та притім податний на присвоєння собі в якнайширшій мірі і якнайшвидшім темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна, хоч і яка сильна, держава не може остоятися."

Тому на чільне місце виступає завдання створення єдиної (однорідної) держави. Конституція України у статті 10 проголошує: "Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України ..." , а у статті 11 говориться: "Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України." Але хто з нас сьогодні може скласти свій родовід, починаючи хоча б з 16-17 століть? Хто знає і може докладно розповісти про значення і суть звичаїв наших предків, про їх вірування та філософію мислення? Чи знаємо ми сьогодні про те, чим служив у наших пращурів поріг, рушник, його вишивання і таке інше? А чи знаємо ми, чого нас так звать, що означає наше ім'я?

Наука доводить, що справжнє виховання глибоко національне за суттю, змістом, характером та історичним покликанням. Адже нація

– це, насамперед, система різноманітних природних (біологічних, зокрема, анатомічних, фізіологічних, психічних ), історично зумовлених ознак тіла , душі й розуму, тобто психології, характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільності людей.

Особистість може розвиватися успішно лише в умовах рідного для неї етнокультурного і соціокультурного середовища , суспільства в цілому з боку правої держави, забезпечення кожній особистості можливостей для всебічного розвитку.

Українська національна самосвідомість- це відчуття і усвідомлення гордості за приналежність до своєї нації. Національна самосвідомість формується успішно у тієї молоді, яка у сім'ї й у навчальному закладі користується рідною мовою, охоче вивчає історичне минуле України , її культуру. У цьому їй всіляко сприяє українознавство. Воно концентрує всю багатогранну діяльність студентів на загальнонаціональних завданнях, проблемах, стимулює самовіддану працю на користь України. В молоді при цьому формується стійка потреба приносити користь народу, нації. В них зростає громадянська відповідальність за свої вчинки. Українознавству належить і провідна роль у формуванні “кореневої системи” духовності молоді. Вітчизнознавство починається із українознавства-історичного, етнографічного, географічного, літературного.

Наша Донецька область- одна з найбільших областей України. Ще у 1895 році поет Микола Чернявський писав:

І степ, і гори обгорілі  
Донцем облило громовим,  
Та знов такі є немилі,  
Нічим не скрасившись новим,  
Ревуть гудки. Дими стовпами  
Повзуть за вітром по степу,  
А там, під степом, у склепу,  
Шахтар зомлілими руками  
Б'є камінь, вугіль добува,  
І в землю вік свій зарива.

З того часу виростили нові промислові підприємства, важку працю гірника й металурга механізовано, але не зникли дими:

Донець і копальні,  
Дим заводу над синню ріки...  
Як салюти гудуть привільні

Над віками Донбасу гудки.

Одноєю з причин порушення єдності людини з природою було те, що нехтувалися численні засоби національної системи виховання, спрямовані на формування в молоді екологічного світобачення. Народна виховна мудрість із колиски плекали в кожній дитині відчуття гармонії природи. Національна система виховання домагається глибокого усвідомлення студентами того, що відображення в свідомості українців рідна природа (жива і нежива) є “корінням”, “фундаментом” національної духовності і культури. Географічні, біологічні та інші фактори природи обумовили національну специфіку українців, у тому числі й національний спосіб мислення.

Формування особистості майбутнього фахівця є невіддільним від формування його внутрішньої культури. Духовні орієнтації повинні стати провідними при формуванні внутрішнього світу, життєвої позиції сучасного студента. Орієнтація на нові підходи до вивчення і національного виховання, на пізнавальні потреби молоді, насамперед в оволодінні цінностям рідного народу, найбільше відповідає природній гармонії життя особистості і розвиває її активність, самосвідомість. Поняття духовності не може бути другорядним для майбутнього фахівця.

Подолати нинішню кризову ситуацію, яка пов'язана з дефіцитом гуманітарних знань у студентства, і потрібно, і можна. Розвиток таких основ класичної педагогіки, як природовідповідність, культуровідповідність, народність забезпечує реалізацію принципу гуманності навчального процесу, який є неодмінною умовою підвищення духовного потенціалу сучасної вищої школи.

Формування державотворчих ідей молоді може здійснюватися, на мій погляд, такими шляхами:

а) через створення національної системи виховання, переборення почуття власної меншовартості, запровадження дієвої громадської практики для молоді;

б) через засоби масової інформації;

в) через єдину державну кадрову політику, посадову відповідність, не тільки за анкетними даними, а справді вдосконалим володінням державною мовою при виконанні службових обов'язків, а

також підготовкою та направленням фахівців відповідного профілю в навчальні заклади областей східного регіону.

Необхідно подолати технократизм мислення, що обмежує культуру молодшої людини, сприяти гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, забезпечити здобуття особистістю, як загальнолюдських, так і національних звичаїв. Не можна уявити відродження духовності й культури, гармонійне виховання сучасника без оволодіння рідною мовою, рідною літературою, культурою, без поваги до національних цінностей, звичаїв, вірувань, традицій, без знання витоків вітчизняної історії, культури.

Рідний край – це земля наших батьків, дідівщина. Крім України ми маємо й вужчу батьківщину: землю Донецьку, рідний район, місто, село. Любити їх – не злочин і, навіть, не гріх. Тому, хай нам буде дороговказом на нашому життєвому шляху заповіт нашого земляка Володимира Сосюра:

Любить свій край – це для народу жити,  
Боротися за юне, за нове.  
Любить свій край – це значить все любити,  
У чім його святе ім'я живе.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Семенов О.М. Шлях до професійної майстерності словесника. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки. перспективи: Монографія ,Н.Г.Ничкало, І.А.Зязюн, Л.П.Пуховська та ін.- К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. - С. 185 - 196. - 1,1 авт. арк.
- 2.Верменко М.М. Наш край-історія жива.Педагогічна освіта Донеччини,№5,2001.-С.31-33
- 3.Сайко А.Т.Про суперечності педагогічного процесу.Освіта Донеччини №8,1999-С.18-20
- 4.Пасічник Є.Н. Вивчаємо рідний край.Педагогічна скарбниця Донеччини№2,2003-С.27-29

5. .Семенов О.М. Професійна компетентність викладача української мови . Програма спецкурсу для студентів.- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 49 с. - 2, 91 авт. арк.

Рязанцев Н.А.(КИИ ДонНТУ)

## ПРИДУМАННАЯ ИСТОРИЯ

*Автор этой реферативной статьи не претендует на новизну или оригинальность. По сути это попытка популяризации трудов академика Левашова Н.В., который изучая дошедшие до нас древние исторические документы, заставляет по-новому взглянуть на историю человечества в целом, и Великой Руси в частности. Всем, кого заинтересует предлагаемый материал, советуем обратиться в интернете на сайт академика Левашова Н.В. или непосредственно к Славяно-Арийским Ведам.*

Большинство людей прекрасно понимают, что история пишется по заказу власть держащих и переписывается по их требованию и желанию. Возникает только вопрос, кто заказал нынешнюю версию истории Киевской Руси, и почему в ней столько неувязок.

Ни для кого не секрет, что современную версию истории русского народа создавали при романовской династии, пришедшей к власти в 1613 году. Наиболее известными авторами, написавшими «Историю Государства Российского», являются немцы Байер, Миллер и Шлецер, толком даже не знавших русского языка. Ломоносов и Татищев при своей жизни издать свои исторические труды не смогли, и только после смерти их труды были «творчески переработаны» и изданы вышеуказанными немцами.

По официальной версии славяне до девятого века жили в земляных ямах и были примитивными настолько, что своей письменности и своей собственной государственности не имели, и пригласили править к себе варягов. Славянскую письменность, созданную на основе греческой, «подарили» святые Кирилл и Мефодий только в IX веке. Славяно-русское государство Киевская Русь возникло в IX –X веках сразу в готовой форме, со своим сводом законов, с довольно сложной государственной иерархией, системой верований и мифов. И все это благодаря тому, что «дикие» славяно-русы пригласили к себе на княжение варяга Рюрика, якобы шведа.



На самом деле Рюрик никакого отношения к шведам не имел, а был князем из венедов и принадлежал к касте варягов – профессиональных Воинов, изучавших искусство боя с детских лет. По существующим у славян в то время традициям, на Вече выбирались на княжение наиболее достойные. Власть имела две ветви – гражданскую и военную, которые изначально были равновесны, не подчинялись одна другой, а служили противовесом друг другу. В мирное время большее значение приобретал мирской князь, а в военное время – военный князь - Хан. Ни один из них не обладал абсолютной властью, не мог передать ее по наследству, выбирался временно. При этом мирные жители выбирали мирского князя, а профессиональные воины – военного вождя – Хана. И только в случае особых заслуг перед народом (бывали такие редкие случаи) один и тот же князь выбирался как на одну ветвь власти, так и на другую, при этом правление могло стать пожизненным, но никогда не передавалось по наследству.

Вообще нужно сказать, что русские законы значительно отличались от законодательства соседних стран, и, в первую очередь, от законов викингов, которые, кстати, никакого организованного государства в то время еще не имели, а были дружинами ярлов - морских пиратов, признававших только один закон – закон силы. Иногда они нанимались служить в гвардии или дружине того или иного правителя.

В связи с этим, проблема возникновения в Киевской Руси сильного и сложно-организованного государства встает очень остро. Не могла сложная государственная система возникнуть «вдруг» и «ниоткуда».

Если верить публикациям последних лет со ссылками на Славяно-Арийские Веды, Велесову Книгу и др., на территории современного континента Евразия более ста тысяч лет назад возникла Славяно-Арийская Империя. Часть древней Славяно-Арийской империи, лежащей западнее Уральских (Рипейских) гор, называлась Рссенией, позже Рассеей и, наконец, Россией. Земли восточнее Урала до Тихого океана и далее от Русского Севера (Лукоморья) до центральной Индии носили имя - Земля Свята Расы – страна асов (ас - бог, живущий на Земле). Ее населяли четыре Великих Рода Асов: *да'Арийцы, х'Арийцы, Рассены и Святорусы*, жившие общинно-родовым укладом. До конца восемнадцатого века иноземцы называли

эту страну Великой Гартарией (дети Тарха и Тары – брата и сестры, которые, по представлениям древних славян, были хранителями земли русской).

Наиболее древние немногочисленные представители этой империи – Уры жили на Земле более 600 тысяч лет, прийдя через Врата Междумирья (энергетические комплексы с использованием гравитационных и пространственно-временных спин-торсионных систем для перемещения между звездными системами). Основная же часть переселенцев возникла на Земле около сорока тысяч лет назад. Уры были учителями всех остальных предков человечества, прибывших на нашу планету из разных Звездных систем: Великой Расы (белых), Великого Дракона (желтых), Огненного Змея (Красных) и Мрачной Пустоши (черных). До исчезновения уров, все славянские племена имели второе имя уррусы. После исчезновения уров, у руссов сформировалось несколько каст: волхвы – носители знаний и традиций; каста профессиональных воинов, защищавших от внешних врагов; касты ремесленников, хлеборобов и скотоводов. Над всеми этими кастами стояла родовая аристократия.

С началом похолодания в Сибири началось великое переселение древних славян в Европу. Кочевые племена славян-скотоводов называли себя скоттами, земледельцев – полянами, жителей лесов – древлянами. Часто к своему общеплеменному имени русы прибавляли приставку, отражавшую их основной род деятельности (эт'русски – просветленные русы, носители высокой культуры; п'руссы – Перуновы Русы или Венеды, воинственные племена западных славян). Позже происходило дальнейшее обособление славянских племен в поисках новых земель для обитания. Ушедшие роды брали в виде самоназвания имена своих вождей – князей. Рода, ушедшие с князем Антом, стали называться антами, с князем Сарматом – сарматами, ушедшие с князем Скифом – скифами. Скифы образовали в Европе провинцию Славяно-Арийской Империи – Скифию, которая позже стала называться Киевская Русь. Ответвляясь от материнской империи и позже вновь сливаясь с ней, славянские племена вносили свежую струю в местную культуру новых земель, ряд племен навсегда покидали свою материнскую империю и, со временем, из этих племен возникли новые славянские племена: сербы, болгары, македонцы, хорваты, чехи, словены, поляки и многие другие. Но вне зависимости от этого, все эти племена, вплоть до средних веков, помнили и знали

Славяно-Арийскую ведическую империю (Веды – Славяно-Арийские священные предания и фундаментальные знания о материальном и нематериальном мирах), существовавшую десятки тысяч лет.

Таким образом, резкое похолодание и изменение климата Сибири и Дальнего Востока вынудило огромное число древних славян покинуть метрополию и переселиться на незанятые земли Европы, что привело к значительному ослаблению самой метрополии. Этим попытались воспользоваться южные соседи – аримы (жители Аримии – так в древние времена назывался Китай). Война была тяжелая, но тем не менее Великая Рассения одержала победу над Древним Китаем – Аримией. Победа была столь значительной и тяжелой, что день заключения мирного договора (День Сотворения Мира) 22 сентября по христианскому календарю 7511 лет назад, наши предки избрали новой, поворотной точкой отсчета своей истории (от Сотворения Мира). От Сотворения Мира русская история имеет более семи с половиной тысяч лет новой эры. Символом победы над Древним Китаем стал русский воин, пронзающий копьём змея, известный в настоящее время, как *Георгий Победоносец*.

Столица Славяно-Арийской империи - город Асгард Ирийский (храмовый город на слиянии Иртыша с Омью, ныне Омск) был разрушен ордами джунгар в лето 7038 от Сотворения Мира ( в 1530 году от Рождества Христова). Этот город гигантских каменных пирамид, город волхвов и ведунов, был богатейшей сокровищницей знаний, которые хранились в искусственных подземных пещерах под пирамидами. Город был окружен невидимой энергетической защитой, но джунгарам удалось ее нейтрализовать. Очень многое было уничтожено, но, к счастью, не все.

После уничтожения храмового города Асгарда Ирийского единое пси-поле империи, поддерживаемое Высшими Волхвами, значительно ослабло, и в первую очередь в окраинных провинциях (особенно европейских). Началось уничтожение любых следов, свидетельствовавших об их связи с бывшей метрополией. Уничтожались книги, писались новые, скорректированные так, чтобы в новых «историях» не упоминалось о Славяно-Арийской империи. Период до X века был объявлен варварскими веками, в которые свет просвещения принесла культура Священной Римской империи. К началу XI века после уничтожения касты русов практически все

западноевропейские провинции Славяно-Арийской Империи были потеряны или находились в процессе отчуждения.

Очередным этапом подготовки к захвату той или иной страны силами, которые условно назовем Социальными Паразитами, является замена истинных событий прошлого – фальсификацией, основанной на доктрине избранности. На первом этапе этого процесса народам навязывается религия, которая до конца XI века называлась греческой (культ Дионисия), а с начала XII века стала называться христианской. Эта религия несла в себе ряд разрушающих идеологических программ. Прежде всего, навязывается извращенное представление о женщине и женской природе, само материнство объявляется грязным и порочным грехом, пороком объявляется близость между мужчиной и женщиной, чувство любви объявляется искушением дьявола. В человеке христианство воспитывает рабскую сущность и его полную подвластность иудейскому Богу, в то время как ведизм самого человека – творца называл Богом.

На престол одного из осколков Славяно-Арийской империи - Киевской Руси пришли Рюриковичи. Владимир Кровавый насильно крестил Русь (при этом было уничтожено 70% населения), однако христианство, хотя и стало государственной религией, оставалось правоверным. Люди жили по нормам православия – системы представлений и норм жизни славянского ведизма, основанного на мудрости тысячелетий, по которым славяне не вписывались в догмы христианства. Для полного отторжения Киевской Руси от Великой Славяно-Арийской Ведической Империи к власти была приведена проевропейская (читай проиудейская) династия.

Русь стала Московской (Московской Тартарией). Устроив смутное время и физически уничтожив старую династию Рюриковичей, на московский трон посадили Романовых, которые изначально занимали прозападную позицию. В 7161-7154 годах от С.М. (1653-1656 годах от р.х.) патриархом Никоном проводится религиозная реформа. В христианство внесли целый ряд древних обрядов, назвали православным, однако рабскую суть самого христианства оставили. Собственно христианство и было придумано для оправдания рабства, которого, кстати, на Руси никогда не было. Почти одновременно с этим в лето 7190 от С.М. (в 1682 году от р.х.) при царе Федоре Алексеевиче Романове на Руси было отменено местничество. При этом были сожжены все книги, имевшие к этому

отношение, в том числе и знаменитые Разрядные Книги, содержащие историю государственных назначений на Руси за прошедшие два столетия, Родословные Книги, прослеживающие родословные знатнейших фамилий империи. Взамен была написана новая родословная книга – Бархатная Книга, в которой «все было, как надо».

При Петре I была проведена еще одна грандиозная диверсия. Отменив патриаршество, подчинив христианскую церковь государству, Петр I, ввел на землях Московской Руси христианский календарь. В одно мгновение лето 7208 от Сотворения Мира превратилось в 1700 год от Рождества Христова. У русских было украдено 5508 лет после заключения мира между Славяно-Арийской империей и Древним Китаем. Но это было только начало.

Петр I объявил себя Императором Российской Империи, как знак возрождения славы своих предков. Однако, обратим внимание на размеры «Великой» Империи петровских времен. На всех неисправленных картах до 1772 года, территория подвластная династии Романовых «простиралась» на западе от Риги, Смоленска до Белгорода, упиравась в Маленькую Тартарию, более известную как Запорожская Сечь. На юге граница проходила по Дону, огибая Волгу в нижнем и среднем течении, проходя севернее Самары и на этой широте упиравась в Уральские горы. На востоке граница проходила по Уральским горам, упиравась в Карское море. На севере Российская империя граничила с Лапландией и Швецией. И называлась романовская Империя – Московской Тартарией.

В первом издании британской энциклопедии 1771 года Русской Империей, более известной как Великая Тартария, называли совсем иную территорию: восточнее Дона, на широте Самары до Уральских гор и вся территория восточнее Уральских гор до Тихого океана. Как следует из Британской энциклопедии 1771 года и карты 1693 года, существовала громадная страна Тартария, провинции которой имели разные размеры. Самая большая провинция этой империи называлась Великой Тартарией и охватывала собой земли Западной Сибири, Восточной Сибири и Дальнего Востока (часть Америки также принадлежала Ведической руси). На юго-востоке к ней примыкала Китайская Тартария (не путать с Китаем). На юге от Великой Тартарии была Независимая Тартария (Средняя Азия). Тибетская Тартария располагалась на северо-запад от Китая и на юго-запад от Китайской Тартарии. На севере Индии находилась Монгольская

Тартария (современный Пакистан). Узбекская Тартария была зажата между Независимой Тартарией на севере, Китайской Тартарией на северо-востоке, Тибетской Тартарией на юго-востоке, Монгольской Тартарией на юге и Персией на юго-западе.

В Европе тоже было несколько Тартарий: Московская Тартария, Кубанская Тартария и Маленькая Тартария. Это наводит на мысль, что еще совсем недавно, в Средние Века существовала единая Славяно-Арийская Империя, называемая в Западной Европе Великой Тартарией. Отделение Московской Тартарии произошло во времена Дмитрия Донского, захватившего абсолютную власть во Владимиро-Суздальском княжестве. До Дмитрия Донского в этом княжестве абсолютной монархической власти не существовало. Дмитрий Донской разгромив в результате гражданской войны войско тысяцкого Ивана Вельяминова (Мамай) сумел отстоять полную независимость и отпочковался окончательно от материнского тела Славяно-Арийской Империи.

Началось великое искажение истории. Особенно заметным оно стало во времена «Великих дел» Петра I.

Что же великого сделал Петр?

1. Ввел христианский календарь и украл у русского народа более 5 тысяч лет истории.

2. Ввел крепостное право (фактически рабство), которого никогда ранее не было в Славяно-Арийской Империи.

3. Петровские экономические реформы и войны привели к тому, что численность населения с 1700 по 1725 годы сократилась с 18 до 16 млн.чел. Введение крепостничества отбросило экономику далеко назад.

4. Петровские церковные реформы были направлены против правоверного христианства и против ушедших в подполье волхвов-хранителей Славяно-Арийского Ведизма. Он приказал свезти со всех монастырей, городов и весей старые книги для «снятия копий», после этого ни этих книг, ни их копий никто не видел.

5. Изгнал из пределов Московии казачьи войска и сформировал армию по западному образцу, что, в конце концов, привело к противостоянию аристократии и народа.

6. Разгромил шведскую армию и «прорубил окно» в Европу. Правильнее сказать, он «прорубил окно» в Московию для европейских стран, чем сильно укрепил их.

7. Ввез из Швеции водку и создал государственную водочную монополию, превратив русских в «пьяную нацию».

Но самое главное то, что в 1772-1775 годах от р.х. была развязана гражданская война между Московской Тартарией и Великой Тартарией (христиане воевали с ведической русью). По своей сути эта война между русскими - была Первой Мировой Войной современности, так как за спиной Империи Романовых стояли западноевропейские страны, а сама война финансировалась на иудейские деньги. В этой войне Славяно-Арийская Империя (Великая Тартария) потерпела поражение.

После победы над Славяно-Арийской Империей вся история современного человечества в Московской Руси была переписана заново и сфабрикована в угоду западным покровителям. Все свидетельства реальной истории уничтожались, а сам факт существования Славяно-Арийской Империи, которая в первом издании Британской Энциклопедии от 1771 года описывается, как самая большая страна мира, из современной истории исчез. Уже во втором издании об этой империи не говорится ни слова, а гражданская война между войсками Романовых и войсками Великой Тартарии, которая столь кардинально изменила современность, объявляется подавлением восстания казаков и крестьян под предводительством Емельяна Пугачева!

В 1775 году Великая Славяно-Арийская Империя погибла. В начале ХУІІІ века была установлена новая граница с Китаем (по Амуру), Аляска и Северная Калифорния были отданы в аренду вновь образованному государству Америка, началась совсем другая история совсем другого государства по названию Российская Империя.

І. Шинкаренко, Т.Щербинка

### **СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ОСНОВІ БІОГРАФІЧНИХ ДАНИХ**

1917 - 1918 рр. – один з героїчних і драматичних періодів історії українського народу, який визначив шляхи подальшого розвитку української держави. У цей час у запеклій і безжальній боротьбі зійшлися численні претенденти на владу в Україні, зброєю вирішуючи, хто і яка форма правління мають право на утвердження.

Ця епоха висунула своїх яскравих лідерів із середовища української інтелігенції.

Автор намагається проаналізувати факти біографії керівників української національно-демократичної революції (М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри), порівняти їх походження, рівень освіти, тривалість і активність політичної кар'єри, хист тощо, зробити свої висновки.

Радянська історіографія національно-визвольні змагання українського народу 1917-1918 рр. назвала «контрреволюцією», а видатних українських державних діячів М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюру – «платними агентами іноземного імперіалізму». Правдивої відповіді на те, де в цей час був український народ і як він реагував на події, не давалось. Проте відомо, що визвольно-революційна боротьба цього періоду забрала майже 1,5 млн людських життів. Пересічний українець потерпав від воєнних дій, голоду, епідемій, розстрілів і погромів. Лідери нації потерпали також, проте для них це був і їх зоряний час – можливість не лише висувати, а і втілювати в життя свої ідеї. Хто ж вони, керівники української національно-демократичної революції?

В історії української революції М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра відігравали різні ролі, проте всі вони помітні і ключові: М.Грушевський був обраний головою Центральної Ради, В.Винниченко очолив роботу Генерального Секретаріату, С.Петлюра був Генеральним секретарем військових справ.

Серед трьох історичних діячів М.Грушевський був найстаршим. Він прожив 68 років. В.Винниченко і С.Петлюра були ровесниками (відповідно 1880 і 1879 років народження). Найтриваліше життя прожив В.Винниченко – 71 рік. С.Петлюра пішов з життя найраніше – у 47 років. На момент початку української революції М.Грушевському був 51 рік, В.Винниченко – 37, С.Петлюрі – 38 років. Історія показує, що вік від 35 до 60 років найбільш плідний і сприятливий для політичної діяльності. Можливо, це одна з передумов їх активної участі у революції.

Майбутні лідери національної революції за місцем народження представляють широку географію: М.Грушевський народився у м. Холм (Хелм) (в наш час це територія Польщі), В.Винниченко – у центральній Україні, в м. Єлисаветград (в наш час – обласний центр Кіровоград), а С.Петлюра – у передмісті Полтави. За походженням



М.Грушевський і С.Петлюра були нащадками священників. С.Петлюра мав у своєму родоводі ще й козацькі корені. В Винниченко найменше міг похизуватися своїм походженням. Він народився в небагатій родині.

Щоб стати керівником, повести за собою людей необхідні були не лише лідерські якості особистості, а і ґрунтовні знання. Двоє з трьох осіб навчалися у Київському університеті – М.Грушевський на історичному факультеті, а В.Винниченко – на юридичному. Про останнього відомо, що він був виключений з числа студентів університету за участь у агітаційно-пропагандистській роботі без права поновлення у навчанні. М. Грушевський не лише блискуче закінчив університет, а і реалізував свою схильність до наукової діяльності – став викладачем, а невдовзі – завідувачем кафедри у Львівському університеті. Згодом очолив діяльність наукового товариства ім. Т.Шевченка. Наукова діяльність історика М.Грушевського відома і поважана не менше, ніж політична і, на відміну від останньої, ні в кого не викликає жодних сумнівів. Щодо освіти С.Петлюри, то він навчався в духовній семінарії, з якої був виключений за революційну діяльність. З часом він зумів отримати фах журналіста. Необхідність самоосвіти добре усвідомив кожний з названих історичних діячів. Вони були цікавими людьми для свого оточення, мали багато талантів. Наприклад, усі троє лідерів революції прекрасно володіли ораторським мистецтвом і пером: М.Грушевський підготував велику кількість фундаментальних праць з історії, В.Винниченко став відомим письменником, С.Петлюра був прекрасним публіцистом. Кожний з них окрім власних творів редагував журнали, збірки, альманахи, в яких друкувалися відомі письменники.

Українська національно-демократична революція стала найвищим досягненням у політичній діяльності двох її лідерів. Після поразки Центральної Ради М.Грушевський повертається до наукової кар'єри. В.Винниченко і С.Петлюра у листопаді 1928 року входять до складу Директорії, проте такий крок можна розглядати як спробу очолити майже безсилу державу. Уже у лютому 1919 року В.Винниченко залишає ряди керівників Директорії, займається літературою і досягає визнання як письменник. Його твори навіть вивчають за програмою з української літератури учні загальноосвітніх шкіл. Публічна кар'єра С.Петлюри тривала найдовше і була яскравою, хоча і обірвалася

трагічно дуже рано. Петлюру вважають фундатором української національної армії. Після революції він сформував Гайдамацький Кіш Слобідської України і взяв активну участь у придушенні більшовицького повстання в Києві, став Головним Отаманом Армії УНР. На чолі Директорії УНР отримав практично диктаторські повноваження. Багато зробив для організації воєнно-політичного союзу з Польщею проти більшовицької Росії. У листопаді 1920 р. керував роботою еміграційного уряду УНР у Польщі.

Відомо, що у всіх трьох діячів української революції не кращим чином склалися відносини з більшовиками. Усі вони свого часу зазнали переслідувань і арештів від різної влади і у їхніх біографіях були роки еміграції. В.Винниченко навіть пережив німецько-фашистську окупацію Франції.

І ще одне, але воно – найголовніше – єднає М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюру: служіння національній ідеї. Сутність такого служіння можна висловити рядками з щоденника В.Винниченка: «Українська нація повинна жити, повинна бути увільнена від усяких утисків, від усякого поневіряння і знуцання, звідки б воно не походило...Самостійність державна; цілком незалежний, чисто національний український уряд; українська мова в усіх інституціях, урядах, школах; не тільки посереднє, але й безпосереднє активне національне визволення; незалежне військо; військовий і економічний союз та взаємна найтісніша допомога» [1, с.102].

І М.Грушевський, і В.Винниченко, і С.Петлюра були синами свого часу, вони мали як досягнення, так і прорахунки у своїй політичній діяльності. Проте це аніскільки не применшує їх ролі в українській національно-демократичній революції 1917-1918 рр.

#### Література

1. Видатні особистості в історії України: У 2 ч. / Упоряд. Т.Ковтунович. – К.: Ред.загальнопед. газ., 2004. – Ч.ІІ – 128 с.
2. Мельничук Г. 1000 незабутніх імен України. – К.: Школа, 2005. – 288 с.
3. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення: Навч.посіб. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2004. – 390 с.
4. Чугуєнко М.В. Шокуюча Україна. Лабіринти історії. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2003 – 320 с.

Черкавская Т.М. (НГУ, Днепропетровск)

## СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ

Социально-экономическое развитие человечества во 2й половине XX века столкнулось с такими проблемами, которые затрагивают интересы всех стран и народов, угрожают самому существованию жизни на земле. К числу кардинальных препятствий на пути дальнейшего прогресса человечества, которые получили название «глобальные проблемы современности», относится воздействие общества на природу, несбалансированное производственное и непроизводственное вмешательство человека в природные процессы, чреватое необратимыми нарушениями биологических, экологических и климатических связей в масштабах всей планеты. Экономическая проблема привлекает к себе огромное внимание правительств и общественных организаций. Например, на правительственном уровне разрабатываются специальные программы, направленные на улучшение качества окружающей среды, защиту воздуха, воды, почвы от загрязнения отходами производства и другой деятельности человека, на учет экологических последствий различных хозяйственных и природопреобразующих проектов.

Источник, основание экологических дисбалансов в обществе коренится в самой диалектике человеческого существования, в объективных закономерностях взаимодействия общества и природы. Непрерывная связь с природой как с первичной, внешней, естественной, непосредственной средой человеческого общественного существования всегда будет являться условием жизни человека и общества, как и обособление от природы, её все более широкое и глубокое преобразование, материально-производственное и научно-техническое освоение в соответствии с демографическими, социально-экономическими и культурно-духовным развитием общественной жизни. Экологизация материального производства и всей общественной практики, экологизация науки, нацеливание ее на раскрытие и использование специфически экологических связей и законов природы, экологизация всего общественного сознания и прежде всего воспитания и образования – пути, способствующие овладению человеком сложной экологической ситуации.

Кризисные тенденции в структуре взаимоотношений между человеком и природой носят социальный характер. Преодоление экологических дисбалансов в ходе исторического развития человечества заключаются в организации контроля общества над процессом стихийного, анархического воздействия на природу. В современных условиях научно-технической революции, интенсивной индустриализации и урбанизации, непрерывного роста потребностей, сложность задач по оптимизации взаимодействия общества и природы значительно возрастают.

Взросшую общественную потребность в экологическом воспитании и образовании нельзя рассматривать лишь как проявление научно-технического прогресса. Современная экология – это сложный междисциплинарный научно-практический комплекс, который затрагивает все современные естественноисторические науки и общественно – производственную деятельность людей. Представители различных направлений науки и практики все чаще стали в центр исследований ставить человека, его биосоциальную природу, его интересы, благополучие, важнейшим условием которого является прежде всего социальное и психофизическое здоровье. Здоровье каждого – это следствие сложной биосоциальной эволюции общества. Научная организация социальной, производственно-экономической структуры общества в целом, организация условий труда, отдыха, условий духовного и физического воспитания, развитие культуры, образа жизни – это залог и гарантии охраны и развития здоровья. Решение этих проблем возможно лишь тогда, когда взаимодействие общества в целом с природными условиями будет направлено на совершенствование природной среды, сохранение и развитие ее в целях создания условий для дальнейшего совершенствования человека, природы и гармонии между ними.

Экологическое мышление – это уровень знаний, культуры, воспитания, при котором каждый в своей профессиональной и непрофессиональной деятельности преследует цели создания и организации наилучших условий психоэмоциональной, природной и общественной среды для дальнейшего развития человека, сохранения и развития его здоровья. Речь идет о понимании закономерностей взаимодействия людей с окружающей средой, о динамике природной среды и народонаселения, сохранении здоровья, совершенствовании физических и психических возможностей вида *homo sapiens*. Таким

образом, все очевиднее становится необходимость развития самого комплекса экологической науки и его важнейшего раздела – экологии человека, а также дальнейшее совершенствование экологического образа мышления, «экологизации» всех наук, всех сфер производственной и непроизводственной деятельности. Экологические знания, экологическое мышление, экологические идеи превращаются в материальную силу прогрессивного развития общества, науки, техники, культуры, в условиях растущих материальных потребностей человека. Именно поэтому необходимо дальнейшее внедрение экологических знаний в систему воспитания, образования молодого поколения.

Современный научно-технический прогресс есть закономерное проявление социально-исторического развития общества конца XX века. Научные знания, проникая все глубже в тайны живой и неживой природы, все полнее отражая естественно-исторические и социальные закономерности, создают неограниченные возможности использования источников энергии, природных запасов сырья, химического синтеза, молекулярно-генетического конструирования, производства электронно-оптических систем памяти и управления для удовлетворения потребностей человека, которые постоянно растут.

В современных условиях возникает необходимость комплексного системного подхода ко всем явлениям общественной жизни: социально-экономическим, медико-биологическим, экологическим и др. Это связано с тем, что сейчас происходит самое активное по сравнению с прошлыми эпохами вторжение человека в природу, которое оказывает существенное влияние как на природу, так и на самого человека – на биологические стороны его жизни. Ответственность человечества за последствия научно-технической революции возрастают, о чем свидетельствуют исследования по проблемам экологии, гигиены, здравоохранения, соотношению социального и биологического и др.

Открывая новые возможности для человечества, научно-техническая революция порождает и противоречия в использовании этих возможностей. Эти противоречия проявляются не только в социально-экономических принципах распределения материальных благ, ценностей культуры и искусства, но и во взаимодействии человека с окружающей средой, а также с психофизической и биологической природой самого человека. Научно-технический

прогресс отражает потребности общества в повышении производительности труда, где психофизиологические качества работающего развиваются и все больше «вооружаются» современными техническими комплексами. Увеличение показателей производительности труда, сопровождается негативными техногенными, социальными и медицинскими последствиями: увеличение безработицы, рост нервно-психических заболеваний и т.д. В связи с указанным, основные социальные задачи общества – это повышение благосостояния, улучшения условий труда, качественное медицинское обслуживание, доступность образования и т.д. Всё это способствует всестороннему развитию человека как цели общества, которое требует изучения всех сторон его жизнедеятельности.

В связи с активным вторжением человека в природу преобразование ее начинает носить настолько существенный характер, что оно касается уже непосредственно и одного из сложнейших явлений этой природы – человека. Как отмечал В.И. Вернадский, начинают действовать особые закономерности, в которых сложнейшим образом переплетаются законы неживой и живой природы, законы общества и законы человеческого мышления. Научно-техническая революция, являясь благом и завоеванием человека, приносит существенные издержки выражающиеся в возникновении экологических проблем.

В основу формирования экологического мировоззрения должен быть положен принцип биосоциального благополучия человека. Формирование экологической культуры происходит через экологическое образование и воспитание. Экологическое образование – это формирование знаний о окружающей среде, антропогенное влияние на нее, пути достижения гармонии между человеком и природной средой. Экологическое образование позволяет сформировать у граждан понимание основных приоритетов, которые определяют характер взаимодействия общества и природы.

Осознание опасной деградации природной среды привело к возникновению новой формы взаимодействия общества и природы – охране окружающей среды. Современное развитие охраны окружающей среды характеризуется тремя основными тенденциями:

- гуманизацией охраны окружающей природной среды, что выдвигает на первое место общечеловеческие приоритеты;

- экономизацией охраны окружающей среды, в результате которой на основе развития экономического стимулирования предприятий экологическая безопасность становится неременным условием их хозяйственной деятельности;

- интернационализацией охраны окружающей среды, так как природа не имеет государственных границ и ее охрана требует усилий и единства действий всех государств.

Управление качеством окружающей природной среды подразумевает и планирование природопользования, являющегося составной частью социально-экономического планирования общественного развития. Особое значение при этом должно придаваться территориальному планированию как непосредственному инструменту охраны природы, рационального использования природных ресурсов и создания окружающей среды. Установление связи между экономическими, экологическими и социальными факторами, позволяет сделать следующие предложения:

- существуют связи между социально-экономическим статусом, занятостью и демографическими тенденциями;

- здоровые окружающая среда и условия жизни влияют на человеческий капитал и занятость;

- использование природных ресурсов влияет на уровень здоровья;

- инструменты внедрения экологической политики и обеспечения соблюдения экологического законодательства взаимосвязаны.

К концу XX столетия на фоне процессов глобализации, а также социального и имущественного расслоения общества, в том числе в странах с развитой рыночной экономикой, возникла концепция экологической справедливости. Она исходит из того, что экология – это всё, где люди живут, работают, играют, ходят в школу, как и материальный мир, и природа. Поэтому нельзя отделить материальную среду от культурной среды. Движение за экологическую справедливость стремится решить все проблемы неравенства, которые вызваны человеческими поселениями, размещением промышленных объектов или промышленным развитием. Экологическая справедливость затрагивает и такие важные сферы, как: декларирование интересов общества, предотвращение конфликтов, обеспечение эффективного использования ресурсов,

укрепление уровня здоровья общества и повышения местного потенциала к развитию. Экологическая справедливость касается не только неравенства в распределении экологических «благ» и «зол», но и представления различным социальным группам принимать участие в процессах принятия решений, полномочий и ответственности. Существует ряд причин, по которым местным органам власти следует способствовать экологической справедливости:

- защита общественных интересов, т.к. органы власти должны представлять и балансировать интересы всех граждан, соблюдать нормы международных конвенций и конституционные права, где содержатся предписания относительно недопустимости социальной и экологической эксплуатации;

- создание условий для смягчения противоречий и предотвращения расслоения общества в целях предотвращения конфликтов;

- избежание неконтролируемого использования природных ресурсов, поскольку ограниченный доступ к природным ресурсам может привести к неконтролируемому использованию таких ресурсов.

Решение проблем экологической несправедливости создает прочный фундамент для гражданского участия и доверия между большинством и меньшинством, усиления социальной сплоченности, что сопровождается поддержкой изменений в экологической и социальной политике на национальном уровне.

Скалозуб О.М. ( КІП ДонНТУ)

## **ТЕСТУВАННЯ УМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЧИТАННЯ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

Метою навчання іноземної мови в технічному ВНЗ є формування іншомовної комунікативної компетенції. Читання входить до сфери комунікативної діяльності людини. У сучасному суспільстві читанню належить дуже важлива роль, оскільки саме воно є джерелом отримання спеціалістами необхідної інформації. Професійно орієнтоване читання англійською мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є важливим видом мовленнєвої діяльності, а також найбільш необхідним видом мовлення в професійній діяльності наукових робітників, викладачів та студентів.



Особливістю професійно-орієнтованого навчання іноземної мови є врахування потреб студентів у вивченні іноземної мови, що зумовлюється особливостями майбутньої професії. Ідея вивчення іноземної мови для спеціальних цілей узгоджується з діяльнісним підходом до навчання: коли в центрі уваги знаходиться студент зі своїми інтересами, потребами, когнітивними та емоційними здібностями. Тому професійно-орієнтоване навчання розглядається нами як підхід до навчання іноземної мови, що побудований на потребах тих, хто навчається, і вважається ефективним засобом отримання додаткових знань з обраної спеціальності, одним із шляхів використання набутих знань у професійній діяльності.

Визначення рівня навчальних досягнень студентів в оволодінні професійно-орієнтованим читанням – це самостійний компонент педагогічного процесу.

Контроль умінь професійно-орієнтованого читання знаходиться у певному взаємозв'язку з навчанням та вихованням [1; 2; 3; 5; 6; 8; 10].

Тестовий контроль вважається одним з найефективніших засобів контролю у вивченні іноземної мови. Базуючись на теоретичних положеннях, визначених у дослідженнях багатьох вчених (Ж.В. Вітковська, В.А. Коккота, О.О. Молокович, С.Ю. Ніколаєва, О.П. Петрашук, Т.І. Труханова, Штульман, А.Б. Юдис, Н.С. Madsen, С.І. Weir), розглянемо доцільність тестової форми контролю професійно-орієнтованого читання в технічному вищому навчальному закладі з урахуванням сучасних досягнень в теорії та практиці тестування, лінгвістики та методики викладання англійської мови.

Стосовно предмета нашого дослідження зазначимо, що підсумковий тестовий контроль професійно-орієнтованого читання дає можливість прийняти рішення щодо рівня навчальних досягнень студентів у цьому виді діяльності за період обов'язкового вивчення іноземної мови (перший рік навчання). Даний вид контролю довготривалий та перевіряє певну кількість умінь.

Основною метою навчання професійно-орієнтованого читання англійською мовою в технічному вищому навчальному закладі є формування умінь практичного володіння англійською мовою в обмеженому обсязі як вторинним засобом спілкування у сфері професійної діяльності. Особливу роль у навчанні читання професійно-орієнтованих текстів відіграє принцип автентичності, зміст якого полягає у відборі автентичного текстового матеріалу

професійного спрямування та організації роботи з ним. Використання автентичних текстів, зміст яких відображає реальне мовлення носіїв або компетентних користувачів мови, допомагає студентам оперувати основними термінами, формувати мовленнєві навички та вміння, життєво необхідні для реального професійного спілкування. Тематика автентичних професійно-орієнтованих текстів посилює мотиваційну готовність студентів технічного ВНЗ до їх читання, потребу в отриманні інформації.

У читанні професійно-орієнтованих текстів вагоме значення має опанування фаховою термінологією іноземної мови, володіння якою є важливим компонентом іноземної комунікативної компетенції фахівця інженерно-технічної галузі, а також збагачення знань студентів загальнонавчальною лексикою як основою для плідної інтерактивної мовленнєвої діяльності. У системі роботи, спрямованої на формування термінологічної компетенції, викладач повинен допомогти студентам ідентифікувати й розуміти основні значення спеціальної лексики та основних словотворчих компонентів термінів, підготувати їх до досягнення повного і точного розуміння інформації.

Таким чином, основним об'єктом контролю вважаються уміння професійно-орієнтованого читання залежно від його мети: з повним розумінням змісту тексту (вивчаюче читання), з розумінням основного змісту (ознайомлювальне читання), з розумінням інформації, яку треба вилучити з одного або декількох текстів (переглядове читання). У першому семестрі закінчується формування вмінь у ознайомлювальному та вивчаючому видах читання. Окремими завданнями навчання читання на даному етапі є автоматизація технічних навичок ознайомлювального читання та вмінь декодувати незнайомі лексичні одиниці, наприклад, за допомогою мовної та контекстуальної здогадки, словника. Таким чином, на цьому етапі рекомендується перевіряти дані види читання. Дуже важливою є робота на закріплення термінологічного мінімуму за фахом. До кінця першого курсу з метою підготовки студента до подальшої роботи над професійно-орієнтованим текстом доцільно ввести переглядове читання. Перенесення переглядового читання на кінець цього етапу пов'язане з тим, що воно потребує від читача володіння мовним матеріалом великого об'єму. Ознайомлення зі змістом тексту передбачає читання без спеціального аналізу мовних засобів, але

достатньо глибоке, а не поверхнєве розуміння змісту. Таким чином, під час тестового контролю даного виду читання перевіряються уміння студента виконувати набір певних дій. Наприклад, чи вміє студент поєднувати для ознайомлення з текстом такі дії,

в яких використовується логіко-змістовний аналіз тексту та ін. Для підвищення ефективності та якості читання іноземною мовою текстів з обраної спеціальності студентам необхідно навчитися визначати вид читання, складати план до тексту та швидко знаходити потрібну інформацію.

Перед підсумковим контролем професійно-орієнтованого читання стоять завдання перевірки:

1) сформованості вмінь, загальних для всіх видів читання; впізнання та осмислення граматичних форм і лексичних одиниць, змістовна обробка інформації тексту;

2) сформованості вмінь в різних видах читання:

- для вивчаючого читання: раціональне використання двомовних словників та інших довідкових матеріалів;

- для ознайомлювального читання: розуміння основного змісту (не менше 75% інформації тексту), осмислення значення знайомих слів та словосполучень, встановлення засобів зв'язку та відношень між елементами тексту, виділення ключових слів і словосполучень в тексті;

- для переглядового читання: визначення теми, опис новизни значущості інформації, виділення необхідної інформації тощо.

Виконанню вищевказаних завдань перевірки сформованості вмінь професійно-орієнтованого читання підпорядковано комплекс тестових завдань, який ми розуміємо як набір тестових завдань, що забезпечує перевірку досягнення студентами на першому курсі немовного вищого навчального закладу рівня сформованості вмінь, загальних для всіх видів читання, а також сформованості вмінь у різних видах читання [2: 8].

Далі визначимо основні типи питань при формуванні комплексу тестових завдань для контролю професійно-орієнтованого читання, враховуючи місце тестового контролю професійно-орієнтованого читання в системі навчання іноземних мов у немовному вищому навчальному закладі, а також об'єкти даного виду контролю, та групуємо ці питання для перевірки:

- вмінь читання лексико-граматичної направленості;
- вмінь, необхідних для вилучення смислової інформації із тексту;
- вмінь читання з різною глибиною розуміння залежно від мети, яка стоїть перед читачем.

Розглянемо приклади таких типів питань та їх завдання:

1. Про значення певних одиниць в контексті (визначити значення слів, словосполучень, фраз в контексті):

The word "\_\_\_\_\_" in line is closest in meaning to \_\_\_\_\_.

2. Про можливі співвіднесення лексичних, граматичних одиниць (співвіднести лексичні, граматичні одиниці або фрази):

The word "\_\_\_\_\_" in line refers to which of the following?

3. Про головну ідею, головну тему, головну ціль (визначити правильну відповідь стосовно головної ідеї, теми):

Which is the main idea of the text?

4. Про експліцитні факти та деталі (знайти специфічну інформацію та деталі в тексті):

According to the text where did ...?

According to the author why did ... ?

Which of the following is true, according to the text?

5. Негативні питання (визначити, якої інформації немає в тексті):

According to the text, all the following is true EXCEPT ... ?

Which of the following is NOT mentioned in the text?

Which of the following is the LEAST likely?

6. Про місце в тексті, де згадується певний факт (знайти місце в тексті з певною інформацією):

Where in the text does the author first discuss ...?

7. Про можливі висновки до тексту (зробити висновки):

Which of the following can be inferred from the text?

The author implies that which of the following is true?

Основні типи питань в комплексі тестових завдань для контролю професійно-орієнтованого читання в немовних вищих навчальних закладах визначено на основі аналізу міжнародних тестів [7; 9] та практики тестового контролю в Красноармійському Індустріальному Інституті.

Отже, як результат нашого дослідження зазначимо, що до ряду умов, виконання яких сприяє організації навчання читання на оптимальному рівні, належить застосування підсумкового комплексу тестових завдань для перевірки вмінь професійно-орієнтованого

читання в технічних вищих навчальних закладах як раціональної форми контролю, адекватної названому виду мовленнєвої діяльності.

Література

1. Бородіна Г.І. Система та характер вправ професійно-орієнтованого підручника для інтенсивного навчання читання // Іноземні мови. - 2000. - №3. – с. 37-39.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання – доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – Київ: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Коккота В.А. Лингводидактическое тестирование: Науч. теор. пособие. – М.: Высш. шк., 1989. – 127 с.
4. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. – М.: Высш. школа, 1987. – 207 с.
5. Юдис А.Б. Использование тестов для контроля умений студентов читать научно-техническую литературу: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02/Киев. гос. пед. ин-т иностр. яз. – К., 1975. – 19 с.
6. Aebersold J.A., Field M.L. From Reader to Reading Teacher. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997. – 263 p.
7. Burgess S., Acklam R. First Certificate Gold. – London: Longman, 2000. – 144p.
8. Hughes A. Testing for Language Teachers. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1991. – 172 p.
9. Hutchinson T., Riley T. New tests and grammar reference. Hotline Intermediate. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1996. – 180 p.
10. Madsen H.S. Techniques in Testing. – Oxford: Oxford Univ. Press, 1983. – 112 p.

Скалозуб О.М., Скалозуб Л.К. (КП ДонНТУ)

### **ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ**

Добре освічена людина не завжди може бути сформованою як фахівець і навпаки. Це пов'язано з набуттям, наприклад, студентами економічних спеціальностей соціокультурної компетенції, яка виявляється для майбутніх менеджерів у сучасному, відкритому для

міжнародних контактів світі, не менш важливою якістю, ніж професійна компетенція (вища освіта).

Висококваліфікований менеджер має поєднувати фахові та соціальні компетенції, відповідно до поставлених галузевих завдань.

У сучасному суспільстві міжкультурна комунікація відіграє дуже важливу роль, адже вона сприяє обміну досвідом у різних сферах людської діяльності, спрямовує усвідомлення людством своєї ролі в глобальних процесах сучасної цивілізації, підвищує відповідальність кожної людини за свої вчинки, за свій народ, свою країну на світовому рівні. Володіння іноземною мовою стає в наш час однією з умов професійної компетенції спеціаліста [3: 20]. Відомо, що на успішність іншомовного спілкування та співпраці з представниками іншого народу позитивно впливає, по-перше, доконтактний досвід – це ознайомлення з історією, культурою, економікою, умовами життя країни, її суспільними цінностями тощо, а по-друге – здатність тих, хто спілкується, організувати свою мовленнєву та немовленнєву поведінку відповідно до визначених завдань комунікації. Саме тому перед викладачами іноземної мови постає продиктована часом необхідність якісно підготувати студентів до рівноправної міжкультурної взаємодії.

Метою цієї статті є аналіз соціокультурного змісту мовного та мовленнєвого компонентів навчання іншомовної комунікативної компетенції студентів – майбутніх менеджерів.

Відомо, що мова, являючи собою одну з основних ознак нації, виражає національну культуру народу. Тому навчання іноземної мови має бути організовано у такий спосіб, щоб поступове оволодіння цим предметом на кожному етапі навчання впливало на систему ціннісних орієнтацій студента і формувало у нього позитивне ставлення до культури країни, мова якої вивчається, а також відповідне ставлення до рідної культури, представником якої він є.

Положення про необхідність засвоєння іноземної мови у тісному зв'язку з культурою народу-носія цієї мови в методиці викладання іноземних мов вже давно сприймається як аксіома. Численними дослідженнями доведено, що використання країнознавчої та культурознавчої інформації у навчальному процесі забезпечує підвищення пізнавальної активності студентів, розширює їхні комунікативні можливості, сприяє створенню позитивної мотивації на занятті, надає стимул для самостійної роботи над мовою.

Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти "У рамках міжкультурного підходу головною метою навчання мови є: сприяти розвитку цілісної особистості того, хто вивчає мову, та його самоусвідомлення шляхом збагачення досвіду, розуміння відмінностей між іншими мовами та культурами" [1: 54]. Отже, мовна освіта розглядається як засіб оволодіння іноземною мовою та культурою. Це означає, що оволодіння другою мовою передбачає паралельне оволодіння студентом другою культурою. Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів, яка включає мовні, мовленнєві та соціокультурні знання, навички і вміння, дозволяє тому, хто навчається, цілеспрямовано варіювати свою мовленнєву поведінку залежно від функціональних факторів одномовного чи двомовного спілкування, що створює основу для комунікативного полікультурного розвитку особистості [4: 97]. Однак присутність соціокультурного змісту відчувається як у мовному, так і в мовленнєвому компонентах навчання іншомовної комунікативної компетенції студентів, які співвідносяться як складові частини одного цілого.

Важливість соціокультурного компоненту іншомовної освіти тісно пов'язана перш за все з культурно обумовленими відмінностями у виборі комунікативних зразків, які часто є причиною непорозумінь та можуть призвести до дискомфорту або навіть до конфліктів між людьми. Для уникнення культурного шоку учасникам міжкультурного спілкування треба добре усвідомлювати, що лінгвістичні знання в різних культурах часто передають один і той самий культурний факт зовсім по-різному.

Отже, необхідність включення соціокультурного компоненту до змісту мовної компетенції пов'язана з тим фактом, що знати слова та правила граматики ще недостатньо для використання мови з комунікативним наміром. Так, наприклад, під граматичною компетенцією розуміють не просто здатність "будувати граматично правильні речення, але й вибирати з них саме ті, які найбільш адекватно відображають соціальні норми поведінки в актах мовленнєвої взаємодії" [5: 4]. Поєднання знання лексичного словника та граматичної будови з соціокультурними знаннями надає можливість комплексно формувати лексико-граматичні та соціокультурні навички та вміння, які є вкрай необхідними для реалізації різних комунікативних завдань. Методологічний зміст цієї

єдності культури і мовленнєвої діяльності полягає в тому, що функціями мовленнєвої діяльності неможливо оволодіти у відриві від функцій культури, а функції культури у свою чергу не можуть бути засвоєні поза функціональним навчанням мовленнєвої діяльності [3: 37].

Крім того, що вивчення культури не повинно розглядатися як перенесення іноземної культури на культурну ниву рідної країни, також неприпустимо думати, що ті мовні зразки, які використовуються під час спілкування рідною мовою, можна переносити на іншомовне спілкування у діалозі культур. Для того, щоб здійснювати комунікацію з носіями мови, студентам слід знати широке коло культурно обумовлених способів та засобів взаємодії іноземною мовою [7: 19].

Першим кроком до ефективної міжкультурної комунікації є розуміння та усвідомлення відмінностей між мовами та культурами. Знання, усвідомлення та розуміння зв'язків (подібних і відмінних рис) між світом походження і світом спільноти, мову якої вивчаєш, лежать в основі міжкультурної свідомості. Міжкультурна свідомість охоплює усвідомлення ширшого діапазону культур, ніж уже наявних у тих, хто вивчає мову. Ця ширша свідомість допомагає помістити обидві мови та культури до певного контексту. На додаток до об'єктивних знань міжкультурна свідомість включає усвідомлення того, як виглядає кожна спільнота у перспективі порівняно з іншою, часто у формі національних стереотипів [6 : 103].

У той час, як набуття професійної компетенції пов'язано з матеріальними та часовими витратами, формування соціокультурної компетенції залежить насамперед від того, чи готова людина ментально відкритися по відношенню до свого суспільства та інших культурних кіл. Вирішальною якістю при цьому є здібність усвідомлювати зразки поведінки особистої культури. Лише маючи цю здібність, економіст-менеджер може оволодіти соціокультурною компетенцією, що робить його конкурентоспроможним, тобто фахівцем міжнародного класу. Застосовуючи ці якості, здібності і знання у поєднанні з фаховою компетенцією, такий спеціаліст спроможний принести конкретну користь для економіки своєї держави.

Однією з відмінних рис викладання іноземної мови у немовному, тобто нелінгвістичному вищому навчальному закладі, є викладання не



просто іноземної мови, а фахової іноземної мови. Викладачі іноземної мови мають, безперечно, крім знання іноземної мови, добре розумітися на економічній термінології. Це дуже суттєва особливість викладання іноземної мови у немовному вузі. Заняття з іноземної мови є дуже сприятливими для формування професійної культури студентів — майбутніх менеджерів тому, що сприяють виробленню у них соціокультурної компетенції, що важливо для випускників економічних спеціальностей. Саме на заняттях з іноземної мови можна відтворити зразки мовного середовища, акцентуючи увагу на зразках поведінки носіїв мови, підкреслюючи цим інтеркультурологічні моменти, що, у свою чергу, веде до розуміння як культури іншомовного народу в цілому, так і підприємницької культури.

Звісно, студенти одержують основний обсяг економічних знань на заняттях з фахових дисциплін. Але вдало побудоване заняття з іноземної мови, тематично узгоджене із загальним планом, може виконувати подвійну функцію — з одного боку, бути цінним доповненням до дисциплін основного фаху та розвивати його, а з іншого — удосконалювати знання іноземної мови – усні, письмові та інтеркультурологічні. Досягнення цієї мети залежить від наявності достатнього професійного рівня у викладача, його педагогічного таланту, хисту, інтелекту, толерантності, відповідальності і, що особливо важливо у контексті даної проблеми — наявності інтеркультурологічних знань.

Отже, мова є важливою складовою культури народу, що спілкується цією мовою, і засобом передачі її іншим народам, а відтак міжкультурний підхід до вивчення іноземної мови, на наш погляд, сприяє розвитку в студентів здатності використовувати мову як засіб спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Викладач іноземної мови повинен підготувати особистість до толерантного сприйняття інших культур і народів, до порівняння з власною соціокультурною специфікою і до визнання рівноправності культур та загальнолюдських цінностей [2: 28]. Відповідно до цього, викладання іноземної мови з урахуванням соціокультурного змісту мовного та мовленнєвого компонентів навчання іншомовної комунікативної компетенції студентів має базуватися на ідеї інтеграції навчання мовної структури (лексики, граматики, фонетики) з формуванням

готовності майбутніх спеціалістів до відкритого сприйняття культурних відмінностей і рівноправної участі в діалозі культур.

Таким чином, у своїй статті ми проаналізували соціокультурний зміст мовного та мовленнєвого компонентів формування іншомовної комунікативної компетенції студентів. Перспективу подальшого дослідження цього питання вбачаємо у практичних розробках навчальних матеріалів для використання під час викладання іноземної мови для професійного спілкування.

#### Література

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / За ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Калініна Л.В. Навчання мови та культури у соціокультурному аспекті // Іноземні мови в навчальних закладах, 2008. – № 1. – с. 27 - 29.
3. Пассов Е.П. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития личности в диалоге культур. – Липецк: ЛПИ, 1998. – 158 с.
4. Сафонова В.В. Изучение языков межкультурного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. – 237 с.
5. Топалова В.М. Формування соціокультурної компетенції студентів технічного вузу (на матеріалі англійської мови): Автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1998. – 16 с.
6. Хахалина М.Ю. Языковое сознание в аспекте межкультурной коммуникации // Теория языка и межкультурная коммуникация: межвузовский сборник научных трудов / под ред. Т.Ю.Сазоновой. – Курский государственный университет. – Курск: КГУ, 2006. – с. 101 - 104.
7. Boulanovych N. Cross-Cultural Aspects in Teaching the English Language // Розвиток міжкультурного взаєморозуміння за допомогою викладання англійської мови: тези доповідей. – Горлівка: Видавництво ГДШМ, 2004. – с.19-20.

I. Шинкаренко

## ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2009-й рік двічі нагадав про афганські події 1979-1989 років знаменними річницями: двадцятою - з дня виведення Обмеженого контингенту радянських військ (ОКРВ) з Афганістану (15 лютого 2009 року) і тридцятою - з моменту введення ОКРВ до Афганістану (25 грудня 2009 року). Активними учасниками зазначених подій були і громадяни Української РСР. Достатньо часу минуло, а події в Афганістані та навколо нього наприкінці 70-х – на протязі 80-х рр. і сьогодні у полі зору уваги дипломатів, миротворців, військових, істориків.

Дослідниками вже проаналізовано передумови, причини, перебіг воєнно-політичної спецоперації СРСР в Афганістані 1979-1989 років, її геополітичні, міжнародні, військові, ідеологічні, політичні параметри та наслідки. З'ясовано спільні і відмінні риси афганської спецоперації радянських військ і американської війни у В'єтнамі та сучасної антитерористичної операції, яку проводять Міжнародні сили з підтримки безпеки в Афганістані (ISAF) на чолі з США. Проте будь-які історичні події – це долі людей (безпосередніх учасників, членів їх сімей, близького оточення тощо). На жаль, поза увагою дослідників і сьогодні залишається вивчення гуманітарного аспекту зазначених подій, як під час перебування ОКРВ в Афганістані, так і після повернення учасників бойових дій – „афганців” на Батьківщину. В цьому плані відсутні праці, в яких досліджується комплекс процесів адаптації «афганців» в українському суспільстві. Автор статті намагається розкрити особливості соціальної адаптації «афганців» в українському суспільстві через аналіз еволюції їх соціального статусу (соціальний статус – це соціальне положення людини в суспільстві, узагальнена характеристика, що охоплює професію, економічне становище, політичні можливості і демографічні ознаки людини [3, с.143]).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1980 року до сьогоднішнього дня. При цьому період адаптації чітко поділяється на два етапи:

I (1980 рік - 24 серпня 1991 року) – адаптація в умовах існування Української РСР у складі СРСР.

II етап (24 серпня 1991 року – до сьогоднішнього дня) – адаптація в умовах існування незалежної держави.

Цікаво проаналізувати процес післявоєнної адаптації учасників афганських подій через призму *соціалізації* особистості в суспільстві (терміни «*соціальна адаптація*» і *соціалізація* в даній статті вживаються як синоніми). Під соціалізацією в сучасній соціології розуміють процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування індивіда в даному суспільстві [6, с.686-687]. Соціалізація – складний багатовимірний процес взаємодії особистості з суспільством, що здійснюється протягом життя і поділяється на первинну (соціалізація дитини) і вторинну (соціалізація дорослих). Завдяки соціалізації люди реалізують свої потреби, можливості, хист, налагоджують свої відносини з іншими членами суспільства, суспільством загалом. Все це дає змогу людині почуватися впевнено в суспільному житті. Водночас і соціалізація виступає найважливішим чинником стабільності суспільства, нормального функціонування, наступності його розвитку.

Протягом людського життя і особа, і суспільство змінюються неодноразово. Іноді зміни відбуваються дуже швидко одноразово охоплюють коло найважливіших проблем і тому травмують особистість. Саме з такими змінами і зустрілися воїни-інтернаціоналісти (за *радянською термінологією*), що виконували наказ і брали участь у подіях в Афганістані. Бойові будні швидко міняли їх учасників. Але не тільки. Після 1985 р., коли в СРСР розпочалася безсистемна перебудова, вони поверталися іншими людьми і в іншу державу, де за короткий термін була зруйнована система цінностей, що формувалася десятками років. Аналіз процесів післябойової адаптації воїнів-інтернаціоналістів дозволяє говорити не стільки про вторинну соціалізацію, скільки про *десоціалізацію* – процес, зворотний соціалізації. Внаслідок нього людина може частково або повністю втратити засвоєні раніше норми і цінності. До такого результату призводять ізоляція людини, уніфікація, обмеження спілкування тощо.

У перехідних суспільствах, до яких належить і Україна, часто спостерігається і таке явище як *ресоціалізація* – докорінні зміни

соціального середовища, які зумовлюють необхідність пристосування особистості до нових соціальних обставин, норм і цінностей. Ресоціалізація характеризується як болісний процес, який нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на суспільство, переоцінки свого життя, руйнування попереднього і нового світорозуміння, розриву з традиційними цінностями, необхідності брати на себе незвичну соціальну роль тощо.

Десоціалізація і ресоціалізація – дві сторони одного процесу – дорослої соціалізації. На відміну від соціалізації, що відбувається поступово, плавно, майже непомітно для самої особистості, десоціалізація протікає досить травматично, може заходити дуже далеко, навіть руйнувати моральні основи особистості, яка опинилася в таких екстремальних умовах, як військові події. Десоціалізація не здатна відновити усе багатство втрачених цінностей, норм, статусів, ролей. Ресоціалізація теж може бути глибокою. Деякі військовослужбовці, що потрапили у афганський полон, а потім прийняли іслам, опинилися в оточенні зовсім іншої культури – мусульманської, не менш багатой і різнобічної, ніж християнська. Відвикання від традиційних норм, цінностей, ролей компенсувалося в даному прикладі сприйняттям нового життєвого досвіду.

На перебіг процесів соціалізації, десоціалізації, ресоціалізації індивідів суттєво впливають такі чинники:

- Сукупність статусів і ролей, які пропонує кожне суспільство;
- Сукупність соціальних інститутів і організацій, які забезпечують виробництво і відтворення цінностей;
- Сукупність соціальних цінностей, норм, знань, які домінують у суспільстві;
- Конкретні історичні події та події власного життя кожної окремої людини;
- Сама індивідуальність особи.

З п'яти вище перерахованих чинників перші чотири вважають зовнішніми відносно індивіда і лише п'ятий є внутрішнім, який протистоїть чотирьом попереднім. Спробуємо проаналізувати вплив деяких з вищеназваних чинників на процес післябойової адаптації „афганців” в українському суспільстві.

Виконання функцій держави не завжди обмежується лише її територією. Історії відомі чисельні приклади діяльності громадян

держави за її наказом на території інших держав. Справа в тому, як ці громадяни і їх діяльність оцінюються у своїй державі. Наприклад, у США героїзують американських учасників війни у В'єтнамі, їх проблемами переймається спеціальне міністерство, незважаючи на те, що саму війну світова спільнота засудила. Останній приклад відсилає нас до аналізу українського досвіду суспільної оцінки діяльності «афганців».

Для визначення соціального статусу учасників афганських подій наше суспільство використовувало різні поняття, які поступово еволюціонували. На I етапі соціальної адаптації (в умовах існування Української РСР у складі СРСР) на початку 80-х років найбільш вживаними визначеннями були «учасник бойових дій» і «афганець» - військовослужбовець, радник, спеціаліст, робітник, службовець РА, що брав участь у спецоперації в Афганістані [5, с. 27]. Головним критерієм в них виступає зв'язок особи з подіями в Афганістані як у географічному регіоні. В цей час з'явився важливий документ – сумісна Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 17.01.1983 № 59-27 «О льготах военнослужащим, рабочим и служащим, находящимся в составе ограниченного контингента советских войск на территории Демократической Республики Афганистан, и их семьям». І хоча прийнятий документ був опублікований лише у 1988 році (через 5 років!), він визнав права учасників бойових дій і зобов'язання держави стосовно їх. У 80-і роки отримав розповсюдження сюжет про виконання радянськими воїнами інтернаціонального обов'язку в Афганістані. Один із засновників афганського руху С.Червонописький у своєму виступі на I з'їзді народних депутатів СРСР (март 1989 р.) називає своїх бойових побратимів по Афганістану «воїнами-інтернаціоналістами» [5, с. 352]. У понятті «воїн-інтернаціоналіст» головним є визнання причини присутності особи в Афганістані – виконання інтернаціонального обов'язку. У першій половині 80-х починається суспільне визнання солдатського подвигу в Афганістані. У 1985 році, через п'ять років після початку спецоперації в Афганістані вперше було опубліковано списки Героїв Радянського Союзу, що отримали високе звання за участь у афганських подіях. У 1986 році, коли з Афганістану були виведені деякі воїнські з'єднання, ЦК КПРС звернувся з привітанням до воїнів-інтернаціоналістів, подякував їм за службу і пообіцяв вирішити всі їхні питання. На жаль, 15 лютого 1989 року, коли останні

радянські військовослужбовці виходили з Афганістану, їх не чекали ні привітання ЦК КПРС, ні будь-хто з співробітників ЦК. Зустріч обмежилася спільним вітанням ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, Верховної Ради СРСР. Країні, що переживала етап дезінтеграції, було не до вшанування своїх героїв [2, с. 35, 39]. Дискусії по Афганістану, які розгорнулися на I і на II з'їздах народних депутатів СРСР (травень, грудень 1989 р.), привернули увагу суспільства до проблем соціальної адаптації «афганців», але не вирішили їх і навіть не спланували шляхи їх вирішення. Стало зрозуміло, що у новому мирному житті «афганцям» необхідно соціалізуватися самостійно. Саме в цей період учасники бойових дій в Афганістані активно включаються в соціально-політичне життя країни – обираються делегатами з'їздів комсомолу, партії, депутатами різних рівнів. Активним учасником соціальної адаптації «афганців» був насамперед комсомол.

Після 1991 року колишні радянські республіки починають самостійне життя. З його початком вони опиняються сам-на-сам перед комплексом афганських проблем. Одна з характерних рис II етапу соціальної адаптації «афганців» - це спроби встановити кількість загиблих у Афганістані і віддати дань пам'яті загиблим. Починається видання Книг пам'яті про загиблих в Афганістані. Вони вийшли майже у всіх пострадянських республіках і в багатьох регіонах. В Україні Книги пам'яті про загиблих в Афганістані видані в усіх обласних центрах. На жаль, не зважаючи на їх благородну місію, необхідно сказати про наявність в таких виданнях великої кількості фактичних помилок. 90-і роки XX століття, на жаль, сприяли деякою мірою приниженню соціального статусу учасників афганських подій – завдяки публікаціям деяких письменників преса стала називати їх «убивцями мирних афганських жителів», солдатами «армії-агресора», окупантами тощо [2, с. 49]. Це в цілому відповідало зневажливому на той час ставленню суспільства до будь-яких авторитетів, викликаному активними спробами перегляду історії не з позицій об'єктивного її висвітлення, а кон'юнктури.

Загалом 90-і роки цікаві ще й тим, що учасники бойових дій в Афганістані вголос заявили про себе як організовану силу – виникає такий інститут соціалізації як афганський рух. Перші організації воїнів-інтернаціоналістів почали з'являтися ще на початку 80-х. До початку 90-х вони вже мали певний досвід роботи і отримали суспільне визнання. 25 червня 1990 року Республіканська рада воїнів

запасу разом з ЦК ЛКСМУ провели установчу конференцію Спілки воїнів-інтернаціоналістів України (СВІУ). У 1991 році організація була перейменована в Українську спілку ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів) – УСВА. Головними напрямками роботи УСВА були визначені увічнення пам'яті загиблих воїнів, контроль за соціальним захистом молодих ветеранів війни і сімей загиблих, військово-патріотичне виховання молоді. Саме завдяки діяльності УСВА українські воїни-інтернаціоналісти мають своє «афганське» законодавство, систему соціального забезпечення і реабілітації. Вони представлені у радах різного рівня і у складі багатьох суспільних організацій.

Сьогодні для позначення осіб, що брали участь у афганських подіях, використовують термін «громадяни, які виконували військовий обов'язок на території інших держав», який зафіксований в Указі Президента України № 180 від 11 лютого 2004 року «Про день вшанування пам'яті учасників бойових дій на території інших держав»[1, с.8]. Визначальними словами у наведеному понятті виступають «громадянин» і «військовий обов'язок», тобто держава визнає себе відповідальною за направлення своїх громадян за кордон з військовою місією, вона відповідає за діяльність своїх посланців у інших державах, в тому числі – і в Афганістані. Останнє означає, що держава визнає за необхідне турбуватися про таких громадян після завершення їх військової місії хоча б теоретично. До того ж Указ Президента прирівнює «афганців» до інших категорій громадян, що діяли не за власним бажанням, а за наказом держави на території інших країн.

Отже, учасники подій в Афганістані 1979-1989 рр. виступають окремою соціальною групою в українському суспільстві. Соціальний статус учасників цієї групи неодноразово змінювався, в основному в напрямку еволюції від замовчування подвигу до його визнання на державному рівні і сприйняття відповідальності за вирішення проблем соціалізації воїнів-інтернаціоналістів. Видання Указу Президента України № 180 від 11 лютого 2004 року «Про день вшанування пам'яті учасників бойових дій на території інших держав», а також факти відкриття нових пам'ятників, меморіальних знаків на честь загиблих «афганців», нагородження учасників подій державними нагородами, організація телемарафонів, «круглих столів» з афганської тематики, покладання квітів тощо свідчить як про зрілість



українського суспільства, яке піднялося до визнання і сприйняття найвищого статусу учасників афганських подій, так і про те, що зусилля українських вчених – афганістів щодо об'єктивної ідентифікації українських громадян – воїнів-інтернаціоналістів не були марними.

#### Література

1. «Афганцы» Донетчины: историко-мемориальное издание / авт.-сост. А.А.Костыря; ред. кол.: А.Л.Третьяк, П.В.Добров [и др.]. – Донецк: ООО «ИПП «ПРОМІНЬ», 2009. -560 с.
2. Костыря А.А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979-1989 гг.): монография / А.А.Костыря. – 2-е изд., доп. и испр. – Донецк: ООО «ИПП «Промінь», 2009. – 600 с.
3. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Базовий курс: Підручник. – К.: Каравела, 2006. – 312 с.
4. Перинская Н.А. Ресоциализация // Знание. Понимание. Умение. – 2005. - №4. с. 161-162
5. Червонопиский С.В., Костыря А.А., Сироштан В.Г. Военно-политическая специальная операция СССР в Афганистане (25 декабря 1979 -15 февраля 1989 гг.). Словарь-справочник. – К.: Межрегиональный издательский центр «Мединформ», 2007. – 380 с.
6. Энциклопедический социологический словарь / Под общ. Ред. Г.В. Осипова. – М.: ИСПИ РАН, 1995

## ВНЕСОК ВІЗ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ РОЗБУДОВУ РЕГІОНУ

Школяренко О.О.

### ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

*Показано необхідність нового підходу щодо ефективного використання економічного аналізу при формуванні соціально-економічної політики регіону*

Визначений в Україні курс розвитку економіки передбачає розв'язання багатьох виробничих, науково-технічних, організаційних, соціальних та економічних проблем як на державному рівні, так і на рівні регіонів.

Регіональний соціально-економічний розвиток України дотепер зберігає деякі риси, придбані з початку періоду корінних політичних і економічних перетворень у країні. Спад промислового і сільськогосподарського виробництва, інвестиційної активності, зниження рівня життя, наростання безробіття відбувалися в усіх без винятку регіонах країни. Повсюдно спостерігалось і, на жаль, спостерігається загострення соціальних проблем, погіршення криміногенної обстановки й екологічної ситуації.

Після здобуття незалежності ознаки стабілізації економіки довго не виявлялися в жодному регіоні. Це особливо було помітно у фінансовій сфері і матеріальному виробництві. Сьогодні створюються умови, при яких відбувається нагромадження потенціалу позитивних явищ у господарському механізмі, поява класу власників, зміцнення ринкових інститутів, пристосування до потреб світового ринку. Однак положення на деяких територіях залишається важким і хитливим, а іноді просто тяжким.

Можливості державного впливу, що розширилися, на хід регіонального розвитку використовуються, однак, далеко не повною мірою. Не слід скидати з рахунків обставину, що на зміну політичним амбіціям місцевої еліти, що розривали Україну, приходять стійкі тенденції до соціально-економічної і політичної інтеграції, державотворення .

Поки зазначені тенденції не перетворяться в стійку реальність, ці протиріччя будуть тим гостріше, ніж сильніше буде різнитися економічна і соціальна ситуація по регіонах України. Вони будуть тим небезпечніше, чим менше для них будуть значити зв'язки з іншими територіями країни.

Прості зіставлення і більш точні методи математичної статистики свідчать про те, що в міру просування реформ міжрегіональна диференціація виробництва і споживання не знижується. Глибше стає різниця між відносно благополучними і територіями, що бідують.

Схема розміщення регіонів, у різному ступені труднощів перехідного періоду, що випробує, являє собою досить строкату картину. Території одного таксономічного рангу не складають, як правило, замкнутих утворень, а регіони, що бідують, сусідять з відносно благополучними. Таке положення підсилює соціальну напруженість і істотно ускладнює вироблення і проведення обґрунтованої регіональної політики.

Територіальні диспропорції, що виникли за роки централізованого планування і лише приглушені специфічною системою цін і прямим перерозподілом національного багатства, із всією очевидністю виявили себе при переході до ринку. Регіони показали різну підготовленість до швидкого розгортання ринкових відносин і їхньому включенню у світогосподарчі зв'язки.

З позицій територіальних і галузевих зрушень вага конкуренції світового ринку стала більш вагомим фактором, ніж нові пріоритети внутрішнього ринку. Якщо внутрішній ринок вимагав підвищення частки переробних галузей і, насамперед, галузей, орієнтованих на випуск товарів народного споживання, то світовий ринок, виставляючи якісну продукцію обробної промисловості, пред'явив попит на сировину і напівфабрикати. Перехід до майже відкритої конкуренції, що відбувся внаслідок розпаду СРСР і змушеного встановлення «прозорих» границь, виявив нездатність вітчизняних товаровиробників надати споживачу дешеві і якісні товари, що відповідають світовим стандартам.

Продукція обробних галузей світових товаровиробників, у міру становлення відповідної інфраструктури, до середини 1998 р. захопила ринки ряду прикордонних областей, а потім стала просуватися в глиб країни. У 2000 р. процес її проникнення на український ринок у цілому був довершений. У результаті рівень виробництва обробних галузей продовжував швидко падати. У той же час продукція видобувних галузей вітчизняної промисловості продовжує користатися попитом в основному іноземних споживачів. Убік погіршення ситуації діяв і ціновий фактор. Однак треба помітити, що зараз продукція вітчизняних товаровиробників поступово витісняє імпорт. Це дуже добре помітно по продукції харчової промисловості.

У значно кращому положенні виявилися території, багаті природними ресурсами і, насамперед, запасами корисних копалин.

Постачання сировини на зовнішні ринки дозволили знизити в них гостроту кризових явищ.

Структурна перебудова продуктивних сил, що могла б згладити негативні наслідки переходу до ринкових методів господарювання, стримувалася через недолік фінансових ресурсів, ріст цін на будівельну продукцію, низку інвестиційну активність. Виробничі капітальні вкладення, що направляються на розвиток діючого виробництва, лише стимулювали процес посилення сформованих територіальних диспропорцій.

У тім же напрямку діяли іноземні інвестори, що вклали кошти в розробку природних ресурсів. Недостатня територіальна і професійна мобільність робочої сили, зародковий стан, у якому перебуває ринок житла, також сприяли міжрегіональним диспропорціям.

Єдино привабливою для інвестицій і бурхливо розвивається сфера - інфраструктура ринку, що практично була відсутня в країні на початку реформ. Завдяки розвитку інфраструктурних галузей у великих містах вдалося придушити негативні наслідки спаду промислового виробництва, створити нові робочі місця з високим рівнем оплати праці. Це послужило фактором, що стабілізує ситуацію в найбільш важливих точках країни. Процес становлення інфраструктури ринку не закінчена і надалі варто очікувати прискорення темпів її розвитку в середніх і малих містах.

Скорочення бюджетних можливостей уряду сприяло зниженню прямої і непрямой підтримки традиційно відсталих регіонів країни, що ще погіршило їхнє становище.

Початі в Україні інституціональні перетворення, перехід до ринкових методів ведення господарства, включення в систему світогосподарчих зв'язків на більш відкритих умовах, порушення кооперації з державами, що раніше входили в СРСР, відбилися на економіці і соціальній сфері регіонів нашої держави.

Сформована система територіального і галузевого поділу праці виявилася непристосованою до змін, що відбуваються. Підсилилася нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів, зростає регіональна диференціація рівнів виробництва, споживання, якості життя.

Економічна і фінансова ситуація свідчать, що стабілізація соціально-економічного розвитку регіонів ще не досягнута. Регіональні виробничі комплекси і соціальна сфера піддаються істотним коливанням у залежності від стану регіону, галузевої структури його господарства й інших факторів розвитку. Розриви між відносно благополучними і відсталими районами, збільшення числа останніх за рахунок районів, підданих економічній кризі, негативно позначається на загальній економічній динаміці.

Вплив владних структур на положення регіонів не цілком адекватно відбиває потреби в стабілізації економічної, соціальної, політичної ситуації на території країни. Державна регіональна політика страждає через недосконалість законодавчої бази, відсутності чітких пріоритетів, недостачі і слабого контролю за використанням бюджетних коштів.

У цій ситуації програма розвитку районів повинна бути частиною загальної концепції регіональної політики, що включає вибір пріоритетів і конкретних заходів для надання державної допомоги регіонам. Метою цієї програми повинна бути локалізація, зниження гостроти і наступне усунення кризових явищ в економіці і соціальній сфері на найбільш підданим цим явищам територіях України.

Для конкретних обґрунтувань визначення рівня розвитку регіонів із усієї сукупності територій необхідно використовувати спеціальні методи, засновані на обробці за визначеними правилами системи показників, що характеризують соціально-економічне положення регіонів і дають можливість проводити міжрегіональні зіставлення.

З огляду на складність і неоднозначність статистичної бази, нестійкість показників за часом і в процесі надання державної підтримки соціально-економічному розвитку регіонів, можна користатися класифікацією регіонів на основі інтегральних оцінок (як правило, використовується більш 70 показників соціально-економічного розвитку суб'єктів за 3-5 років) і більш складного апарата типологізації, рейтингової порядності, кластерного аналізу; ранжируванням на основі більш спрощених процедур (виділення 2-3 опорних показників і їхнє уточнення).

Показники можуть виконувати різну роль:

- що констатує, на основі якої здійснюється діагностика соціально-економічного стану району, аналізується глибина руйнівних процесів у структурі господарства, інерційність їхньої динаміки, а на цій основі виділяються домінантні проблеми чи відновлення розвитку;

- що характеризує внутрішній потенціал регіону, передумови і можливості подолання відсталості, депресії, кризи за рахунок внутрішніх сил і коштів, наявність ефективних імпульсів і «точок зросту», сприяє виявленню обґрунтованості (конкурентоздатності) претензій того чи іншого регіону на пріоритети в розвитку і державну допомогу.

Одним з найбільш прийнятних і часто використовуваних показників є ступінь відносної зміни виробництва валового внутрішнього продукту в регіоні. При класифікації регіонів і їхньої складової частин за рівнем соціально-економічного розвитку опорним міг би стати показник виробництва валового внутрішнього продукту на душу населення і допоміжними - середньодушові показники виробництва промислової і сільськогосподарської продукції, доходів бюджетів на території, а також реальні доходи на душу населення, показники розвитку соціальної і виробничої інфраструктури і т.д.

Найбільш прийнятну попередню оцінку стану господарства регіону дає аналіз показників динаміки промислового виробництва. Цей показник свідчить про стан найважливішої галузі господарства.

Аналіз стану і динаміки розвитку промисловості лежить в основі регіональної політики. Визначаючи рівень розвитку чи відставання тієї або іншої галузі промисловості і вкладаючи інвестиції, видаючи субсидії, дотації, уряд може стимулювати розвиток галузі, а також уникати перекосів у розвитку регіонів. Аналіз допомагає також виявляти різні проблеми в діяльності підприємств. А тому що «хто попереджений, той озброєний», то такий аналіз дозволить уникнути чи звести до мінімуму наслідки цих проблем.

Нині підприємства виступають як самостійні господарюючі суб'єкти, що мають статус юридичної особи та здійснюють всі види діяльності (виробничу, науково-дослідну, комерційну) з метою одержання прибутку. А для цього діяльність підприємства вимагає економіко-правового аналізу виробничо-фінансового стану та його змін при відповідних змінах ринкової кон'юнктури.

Відомо, що для досягнення успіху в підприємницькій діяльності, забезпечення стабільності ринку в умовах конкуренції необхідна кропітка аналітична робота в усіх сферах діяльності підприємства з метою оцінки слабких місць і недоліків, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків економічних показників, виявлення винуватців та дольової участі партнерів в одержаних результатах. Лише ті виробничі колективи, які володіють досконалою системою аналітичних досліджень, можуть уникнути необґрунтованого ризику у прийнятті господарських рішень, швидко адаптуватися до зміни ринкового середовища.

Дослідження економічних явищ вимагає вивчення прояву економічних законів і категорій ринкової економіки в умовах різних видів підприємств та об'єднань, їх специфіки на кожному етапі розвитку ринкових відносин.

Для економічного аналізу характерна також об'єктивна оцінка ефективності виробничо-фінансової діяльності й стабільності ринкового становища. Прибутковість та конкурентоспроможність є основними критеріями оцінки виробничо-господарської діяльності кожного підприємства і його підрозділів. Нарешті, важливою рисою економічного аналізу є діагностика і пошук резервів та можливостей їх мобілізації в поточному і перспективному періодах.

В умовах ринкової економіки механізм господарювання, як відомо, відрізняється будовою від того, який складається у директивно-плановій системі. Тому його функціональні важелі, в тому числі й економічний аналіз, суттєво змінюють свою цільову орієнтацію, предмет і метод дослідження.

Поверхневі і неточні оцінки, здійснені при розриві економічних зв'язків в умовах ліквідації державного планування і розподілу, створення приватного підприємництва, зміна фінансово-кредитної політики поглибили економічну кризу в Україні. Вибірковий аналіз лише стану приватизації об'єктів господарювання в окремих регіонах України показав, що у чотирьох випадках з п'яти допущені серйозні помилки і зловживання: неправильно оцінено майно, не визначена ефективність приватизації, не встановлені переваги конверсії. Тому на сучасному етапі розвитку ринкової економіки економічний аналіз має значну питому вагу серед інших економічних важелів.

Таким чином необхідно:

- Змінити характер аналітичних досліджень;

- Розширити зону діагностики і пошуку. Сферу аналітичних досліджень повинні становити як внутрішнє, так і зовнішнє економічне середовище кожного суб'єкта господарювання. Аналіз дозволить швидко адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури, передбачати можливі зміни поведінки партнерів, уникати невиправданого ризику співпраці. Виробнича діяльність при цьому повинна оцінюватися з точки зору досягнення максимальних фінансових результатів та економічної стабільності на ринку, а фінансова діяльність, управління фінансовими ресурсами повинна розглядатися крізь призму оптимізації виробництва, пошуку найбільш вигідних сфер підприємництва, раціонального маневрування грошовими потоками. Все це можливо лише в умовах широкого застосування економічного аналізу.

- Аналіз економіки необхідно проводити на різних рівнях. Цілком природним та гармонійним є перехід від мікрорівня до макрорівня. Тобто від аналізу діяльності одного підприємства до аналізу діяльності регіону, до загальнодержавних показників. На макрорівневому етапі аналізу використовують різноманітні дані, що були отримані при аналізі на мікрорівні, але вже використовуються більш узагальнені показники.

У цілому економічний аналіз є необхідним фундаментом, базою, без якої просто неможливо ефективного здійснення регіональної соціально-економічної політики як на загальнодержавному рівні, так і на рівні міста.

Поліщук Н.О. (КП ДонНТУ)

## **ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Розвиток підприємництва, бурхлива кампанія роздержавлення власності в Україні на початку 90-х років ХХ ст. в Україні, обумовили впровадження в практику нових форм управління, необхідність застосування новітніх теоретичних досягнень в сфері бізнесу. Разом з тим, підприємці, досвід управління яких сформувався ще за радянських часів, не мали часу для накопичення нових знань та їх



використання. В цей час і виникає потреба в професійній допомозі та підтримці управлінських інновацій вітчизняних підприємств, а саме в консультативній діяльності.

Метою даної статті є аналіз становлення консалтингового бізнесу в Україні та його особливостей.

Консалтинг – це професійна діяльність, яка полягає у наданні незалежних і об'єктивних порад та технічної допомоги кваліфікованими спеціалістами фірмам, організаціям, окремим підприємцям з метою сприяння останнім у визначенні та дослідженні управлінських проблем, пошуку їх оптимальних рішень та методології впровадження рекомендацій.

Успіх консалтингової діяльності у світі пов'язаний складністю управлінських проблем, які виникають на сучасних підприємствах, невизначеністю ділового середовища, що спричиняє невпевненість менеджерів та змушує їх звертатися за допомогою. Активність ринку управлінських консультативних послуг пояснюється також відсутністю узгоджених стандартів (на відміну від таких видів консалтингу, як юриспруденція чи бух облік), що дозволяє практично будь-якому спеціалісту, навіть психологу, займатися консультуванням з проблем управління. Але найважливішими причинами розвитку управлінського консультування у світі є загальна тенденція глобалізації бізнесу; можливість використання ідей і таланту консультанта як конкурентну перевагу; необхідність впровадження інформаційних технологій, які дозволять підвищити продуктивність компанії.

Не зважаючи на те, що сьогодні в Україні працює понад 300 вітчизняних консалтингових фірм, з яких 42% займаються виключно наданням послуг з питань управлінського консультування, ця сфера в країні ще не стала предметом наукового інтересу.[1] Найбільший інтерес до цієї проблеми сформувався в 90-ті роки ХХ століття. Роботи Алешнікової В.І., Литвака Б., Маккхема К., Юксвярав Р., Хабакук М., Лейманн Я. та інших [2] вийшли на науковий простір, але особливої зацікавленості не викликали. На нашу думку, це було пов'язано з тим, що поява менеджмент-консалтингу спричиняється високим рівнем управлінського досвіду, коли підприємець сам усвідомлює необхідність допомоги консультантів для підвищення свого конкурентного статусу та оптимального вирішення проблем, що виникають в процесі його роботи. Такого досвіду українські

підприємці ще не набули. Тільки на початку нового століття, коли вітчизняний бізнес набуває риси цивілізованої діяльності, виникає дійсна потреба в професійному консалтингу та його науковому обґрунтуванні. Проблеми управлінського консультування стають об'єктами дослідження, які, на жаль, мають епізодичний характер. [3] У вищих навчальних закладах впроваджується спецкурс для підготовки менеджерів вищої кваліфікації „Основи управлінського консультування”; випущена була і навчально-методична література для забезпечення вищеназваного курсу.

Ринок консалтингових послуг в світі сформувався вже давно, починаючи з другої половини XIX ст. Він чітко сегментований, і невеличкі консультаційні фірми не можуть скласти серйозну конкуренцію провідним компаніям, даючи їм тим самим мати переваги в боротьбі за клієнта.

Сьогодні в Україні діють філіали великих іноземних багатофункціональних фірм, таких, як „Андерсен Консалтинг”, „Консалтинг Груп” тощо. Вони мають консультаційні проекти з українськими державними структурами з питань оподаткування, бюджетного регулювання, удосконалення нормативно-правової бази, а також обслуговують спільні та іноземні компанії.

Представництва іноземних консультаційних фірм досліджують привабливість українського ринку з метою завоювання нових ринків збуту. Деякі іноземні консультаційні фірми надають допомогу з питань управлінського консультування в пріоритетних галузях народного господарства. Крім них, на ринку послуг діють і вітчизняні консультаційні фірми, спеціалізацією яких є питання приватизації підприємств, включаючи оцінку майна, підготовку документального супроводження процесу приватизації тощо.

Консалтинг вже став бізнесом в Україні, але для іноземних компаній та високооплачуваних іноземних топ-менеджерів. Сьогодні управлінське консультування є важливим елементом економічної інфраструктури розвинених країн. Так, в 1990 році менеджмент-консалтинг в США був виділений в окрему галузь, річний обіг якої склав 50 млрд. дол.[4]

Стимулом розвитку вітчизняного консалтингу повинна стати державна підтримка цього бізнесу, адже він має дві складові: висока професійна підготовка консультантів і якісний консалтинговий, конкурентоспроможний продукт на ринку послуг. Вітчизняні фахівці

вже мають переваги, а саме: знають специфічні причини існуючих управлінських проблем, які пов'язані з національними традиціями та особливостями; бачать шляхи адаптації сучасних методів управління до особливостей вітчизняних підприємств тощо. Разом з тим, питання ліцензування консалтингової діяльності в правовому просторі до цього часу не вирішено. Тому консалтингова діяльність переважно і розглядається як вид іноземного, а не національного бізнесу. Навіть поширене вже в суспільній свідомості поняття „топ-менеджер” найчастіше пов'язують з іноземним консультантом, навіть при умові кратшої професійної підготовки власних кадрів.

Звичайно, на поширення консультаційного бізнесу в Україні впливають і інші причини: загальне зниження ділової активності внаслідок фінансової кризи; побоювання щодо порушення конфіденційності та комерційної таємниці; низька платоспроможність клієнтів, які потребують консультаційної допомоги; відсутність правових гарантій щодо позитивного ефекту від консультування, не зважаючи вже на економічні гарантії, нерозвинений (а іноді – нецивілізований) ринок послуг із страхування; складність отримання об'єктивної інформації про консультаційні фірми та їх можливості. Всі ці причини і обумовили до цього часу низький попит на консультаційні послуги в Україні.

На нашу думку, для стимулювання ринку консультаційних послуг в Україні необхідні наступні заходи організаційно-правового характеру, враховуючи особливості розвитку бізнесу в Україні:

- визначити правовий статус консультаційної діяльності, порядку її ліцензування та шляхи державної підтримки;
- створити доступний для підприємців реєстр саме вітчизняних консалтингових фірм з метою їх популяризації та громадської підтримки;
- визначити правове поняття „консалтингова послуга”. Адже вона є інтелектуальним продуктом, що залишається у володінні клієнта після завершення консультування, і якість якого залежить від професіоналізму та творчості конкретного консультанта, а результат може бути отримано через деякий час, тому права та обов'язки сторін угоди повинні регулюватися окремою нормою, а не тільки цивільно-правовою;
- забезпечити можливість і безперешкодність для сторін процесу страхування ризиків в консалтингових відносинах, що не

тільки забезпечуватиме формування довірливих стосунків консультанта і клієнта, але і матиме економічні гарантії.

#### Література

1. Верба В.А., Решетняк Т.І. Організація консалтингової діяльності: Навч. посібник. – К.; КНЕУ, 2000. – С.10.
2. Алешникова В.И. Использование услуг профессиональных консультантов. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 240 с.; Литвак Б. Принятие управленческих решений. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 312 с.; Маккхем К. Управленческий консалтинг./ Пер. с англ. – М.: «Дело и сервис», 1999. – 288 с.; Юксвярав Р, Хабакук М, Лейман Я. Управленческое консультирование. – М.: Дело, 1989. – 236 с. та інші.
3. Бондаренко И. Что делают в Украине консалтинговые фирмы?// Рынок капитала. – 1999. - №6; Верба В.А. Запросы украинского и иностранного топ-менеджера.// Компаньон. – 1999. - №12; Діордіца С.Г., Соколовська З.М., Шурупова Ю.Г. Роль консалтингової фірми як елементу інфраструктури ринку інвестицій.// Фінанси України. – 1999. - №4; Довгань Л., Гудима О. Український консалтинг – проблеми росту.// Економіка. Фінанси. Право. – 2000. - №10; Душина О. Диагностика потребности в обучении как элемент управленческого консультирования.// Управление персоналом. – 2001. - №2; Чернявський А. Консалтинговий менеджмент: досвід і проблеми.// Персонал. – 1999. - №3.
4. Верба В.А. Запросы украинского и иностранного топ-менеджера.// Компаньон. – 1999. - №12. – С.48.

Іванісов С. М. (КП Дон НТУ)

### **ЕНЕРГЕТИЧНА ГАЛУЗЬ ТА ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Сировинними ресурсами індустриальної енергетики, яка виробляє та використовує електричну і теплову енергію за допомогою технологій і машин, є нафта, природний газ, кам'яне вугілля, уран-235, гідроенергія річок та морських течій, а також сонце і вітер, проте їх частка в загальносвітовому енергетичному балансі не досягає 3%. Нафта і газ, крім енергетики, забезпечують функціонування транспорту (авіація, автомобільний та водний транспорт, залізничне сполучення) і також є сировиною для хімічних виробництв, зокрема синтетичних матеріалів та сільськогосподарських добрив. За нинішніх темпів видобутку невідновлюваних енергетичних ресурсів, які вже ніколи людство не

зможемо використати ще раз, рентабельних енергетичних ресурсів залишилося всього на кілька десятків років: вугілля — на 200-300 років, природного газу — на 70-80 років, нафти — на 50-60 років. Таким чином, на початку XXI століття на тлі надзвичайного «демографічного вибуху» спостерігається зовсім потворне розбазарювання надзвичайно обмежених енергетичних ресурсів Землі.

На початку XXI століття переважна більшість країн світу визнала необхідність цілеспрямованого стратегічного регулювання економіки та активізацію ролі держави в цьому процесі, який передбачає сукупність конкретних дій, системи заходів державного впливу, спрямованих на структурні перетворення та визначення пріоритетних ланок. Необхідність стратегічного регулювання зумовлена тим, що ринкові механізми мають недостатню системну координацію, не можуть своєчасно виявити порівняльні переваги та критерії конкурентоспроможності новітніх промислових технологій і не гарантують оперативної концентрації необхідних ресурсів для швидкого розвитку пріоритетних напрямків. За умов глобалізованої економіки навіть у розвинених країнах досить часто виникають ситуації, коли дія основних ринкових регуляторів, таких, як ціни, податки, процентні ставки, валютний курс, прибутки, грошова система та доходи населення, деформується.

Як наслідок стрімкої ескалації вартості енергоносіїв, ще у 2006 році в найбільш розвинених країнах світу, зокрема США, Німеччині, Південній Кореї, Японії спостерігались пов'язані з надмірною капіталізацією тенденції деформації економічних принципів у будівельній індустрії, металургійній промисловості, кораблебудуванні, автомобілебудуванні та інших найбільш енергоємних галузях, що внаслідок глобалізації економіки та ринку енергоносіїв призвело до глобальної економічної кризи 2008 року, домінуючими передумовами якої є такі чинники:

1. Глобальний потенціал створений на спекулятивних операціях банківських фінансових активів напередодні кризи у декілька разів перевищував поточну вартість реального сектору економіки, така ситуація спостерігалася в багатьох країнах світу і перш за все в США. З початком світової кризи першими з проблемами зіткнулися банки та фінансово-кредитні установи, деякі з них були оголошені банкрутами, інших підтримувала держава. Але невдовзі не лише фінансовий, а й реальний сектор економіки повною мірою відчули на

собі всі прояви кризи. Перш за все різко впала купівельна спроможність населення та зменшився попит, промислові підприємства, в свою чергу, змушені були скоротити обсяги виробництва та перерозподілити виробничі сили в напрямку більш дешевого і менш якісного продукту. Такий стан справ скоротив загальносвітове енергоспоживання, що призвело до падіння вартості нафти із \$147/барель до близько \$40/барель. Однак навіть після такого різкого падіння нафтотрейдери не зупинили видобуток нафти, а продовжують її експортувати в межах світового попиту. Це свідчить про те, що навіть така ціна є економічно вигідною для нафтоекспортерів, хоча й позбавляє їх надприбутків. Падіння цін на енергоносії, скорочення виробництва в реальному секторі економіки спровокувало глобальну інфляцію та спричинило суттєве падіння рівня життя насамперед у розвинутих країнах. Внаслідок поглиблення кризи подальше зниження рівня життя неминуче загострить міжнаціональні та міжетнічні конфлікти, здатні призвести навіть до варіації політичного устрою світу.

2. Накопичення державного і громадського фінансового кредиту у передових країнах світу, де значна частина населення так чи інакше живе за кредитами і загальна сума боргів зросла до за критичного рівня при зниженні реальної вартості фінансових активів. При цьому інспіроване стрибком вартості енергоносіїв неповернення кредитів в одній з країн з найбільшим енергоспоживанням, зокрема США, внаслідок глобалізації економіки викликало ланцюгову реакцію не тільки в країнах доларової зони, а і по всьому світу, що призвело до рецесії промислового виробництва насамперед у найбільш енергоємних галузях світової економіки.

3. Недостатня системна координація ринкових механізмів закономірно створила надвиробництво та затоварення глобального ринку, що спричинило граничне зниження прибутковості багатьох видів бізнесу, які до ХХІ століття при обмеженій глобалізації компенсували цю проблему насамперед розширенням колоніальних ринків збуту. Однак у ХХІ столітті розширювати ринки практично нікуди, незначний резерв за досить обмеженої купівельної спроможності залишається у підвищенні рівня життя в Індії, Китаї, країнах Африки та колишнього соцтабору. Ще у ХХ столітті задля зростання рентабельності значні обсяги промислових виробництв було переведено з розвинутих країн до країн з меншою енергоємністю

виробництва (теплий клімат, дешеві морські перевезення та ін.), проте глобалізаційні процеси значною мірою нівелювали ці переваги та ще більш поглибили кризу.

4. Наявна перспектива вичерпання вуглеводних ресурсів, насамперед нафти і природного газу, та тенденції переходу цих енергоносіїв з категорії біржових, ринкових товарів у категорію дефіцитних, а то і політичних, при надзвичайній ескалації (понад економічне обґрунтування) вартості призвели до обвального скорочення попиту та ціни майже до рівня нульової рентабельності. Запроваджене корпоративне скорочення видобутку неспроможне втримати прийнятну вартість енергоносіїв, тому в процесі виходу з глобальної кризи світовий нафтогазовий ринок ймовірно розпадеться на кілька некорельованих секторів, утворених за географічними, політичними чи валютними принципами (наприклад, долари, євро та рублі), що ймовірно може знизити глобалізаційні тиски та підвищити конкурентоспроможність виробництва і використання енергоресурсів.

Нині ведеться запекла боротьба за доступ до енергетичних ресурсів. Тому енергетична безпека кожної держави стає темою номер один світового порядку денного, а енергетичний сектор економіки потребує особливої уваги. Для України це зумовлено не тільки величезним значенням енергетики в сучасному суспільстві, а й незадовільним станом її розвитку протягом останнього часу. Ми маємо певні ознаки стабілізації, але говорити про надійну роботу галузі було б передчасно. Загроза енергетичній безпеці держави залишається достатньо серйозною.

Рівень розвитку енергетики має визначальний вплив на стан економіки в державі, на вирішення проблем соціальної сфери та рівень життя людей. Паливно-енергетичний комплекс України (ПЕК) — це технологічно складна, територіально розгалужена система з розвідування, видобування, переробки, виробництва, зберігання та транспортування паливно-енергетичних ресурсів, що поєднує потужну електроенергетичну систему, систему тепlopостачання, вугільну, ядерну, газову, нафтову і нафтопереробну промисловості.

Призначенням ПЕК є забезпечення економіки та соціальної сфери країни основними видами кінцевих енергоносіїв — електричною та тепловою енергією, природним газом, моторними та котельно-пічними видами палива, а також сировинними ресурсами для потреб хімічної, нафто- та вуглехімічної, металургійної промисловості — коксівним вугіллям, продуктами нафто- і газопереробки.

Принциповою особливістю паливно-енергетичного комплексу України є те, що він сформувався як невід'ємна складова цього сектору економіки Радянського Союзу, будувався й розвивався, виходячи зі стратегії й інтересів СРСР. Тому навіть за відсутності кризових явищ ПЕК та енергетичне господарство України вимагали б докорінної перебудови.

Електроенергетична система держави не має достатніх маневрових та пікових потужностей, які забезпечувалися до 1991 року завдяки використанню міжсистемних перетоків в Єдиній енергосистемі СРСР. Через наявність басейнів з більш якісним вугіллям та кращими економічними показниками (Кузнецький, Кансько-Ачинський, Екібастузький і ін.) не отримали необхідного розвитку українські вугільні басейни. Будівництво атомних станцій відбувалося на шкоду модернізації, реконструкції та розвитку теплових електростанцій, особливо тих, які працюють на місцевому вугіллі.

У результаті, на сьогодні тепла енергетика України перебуває в найкритичнішому становищі як через паливний дефіцит, так і через старіння. Енергетичне господарство України було зорієнтоване на переважне використання природного газу. З огляду на це такий дорогий вид палива, як газ (значною мірою імпортований), переважає у застосуванні над дешевим вугіллям власного видобутку. У цілому такий стан призводить до великих економічних втрат.

Хронічний дефіцит коштів, криза платежів та необґрунтована амортизаційна політика, зростання частки фізично зношених та морально застарілих основних фондів обумовило стагнації виробництва й погіршення основних економічних показників. Практично всі енергетичні галузі не мали можливості підтримувати устаткування в нормальному технологічному стані — проводити ремонти, закуповувати запчастини, матеріали тощо.

Разом з тим, слід зазначити відсутність в Україні централізованого підходу до розробки і періодичної корекції політики енергозбереження. Законодавчо жодне з профільних міністерств функціонально не визначене в якості розробника єдиної і узгодженої на макрорівні політики заощадження енергоресурсів. Національне агентство України з питань ефективного використання енергетичних ресурсів може лише "вносити пропозиції" по її змісту.



Серед ефективних передумов державного регулювання в сфері енергозбереження слід виділити програмне забезпечення енергозбереження, як і енергогенерування НІЕ і ВІЕ. Практично все індустріально розвинуті країни мають і послідовно упроваджують програми енергозбереження на національному регіональному і галузевому рівнях.

Серед найбільш ефективних механізмів державного регулювання у сфері енергоефективності слід виділити нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю продукції. Показники норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів безпосередньо впливають на об'єм податкових надходжень до державного бюджету, оскільки відповідно до чинного податкового законодавства витрати на придбання паливно-енергетичних ресурсів відносяться на валові витрати платника податку. Тим самим забезпечується неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів. Тому з метою підвищення ефективності використання цих ресурсів необхідно внести до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємства" зміни, відповідно до яких передбачалася б заборона на віднесення на валові витрати вартості паливно-енергетичних ресурсів, спожитих платником податку, понад норму питомих витрат цих ресурсів, встановленою законодавством.

У зв'язку з цим потрібно змінити порядок узгодження і затвердження норм питомих витрат шляхом обов'язкової державної експертизи розроблених норм. Також необхідно ввести на всіх підприємствах-споживачах енергії енергопаспорта.

Важливо забезпечити перехід до масового застосування засобів обліку споживання електроенергії. Існує необхідність впорядкування оплати за спожиті ресурси споживачами комунальних послуг, яка в даний час проводиться в основному за встановленими нормами, що значно перевищує фактичні об'єми споживання ресурсів.

Слід зазначити, що масштаб і рівень рентабельності діяльності більшості вітчизняних підприємств не дозволяють самостійно реалізувати інвестиційні проекти і програми по технологічній модернізації екологічного напрямку і енергозбереженню.

Найважливішим напрямом окрім політики енергозбереження є розвиток використання альтернативних і поновлюваних джерел

енергії. Основною перевагою використання цих джерел енергії є їх невичерпність і екологічна чистота, що сприяє поліпшенню екологічного балансу на планеті.

Загальний річний техникососяжний потенціал поновлюваних джерел енергії України в перерахунку на умовне паливо складає більш 76млн.т., зокрема 60 млн. т. у. т. за рахунок альтернативних джерел енергії, 16млн. т. у. т. за рахунок використання вторинних джерел енергії.

Найбільш перспективними напрямками альтернативних і поновлюваних джерел енергії в Україні, на думку фахівців, є біоенергетика, утилізація шахтного метану, освоєння економічно доцільного гідропотенціала малих річок України.

Тільки утилізація шахтного метану дасть можливість отримати економію 5млн.т.у.т. традиційних енергоресурсів в рік. Газифікація бурого вугілля, торфу, відходів деревини оцінене може забезпечити в цілому не менше 20 млн.т.у.т. Розвиток цих альтернативних джерел може стати пріоритетним в частині зменшення використання природного газу і доведення його споживання до 40 мрд.м3, відповідно до енергетичної стратегій України до 2030г.

Україна має значний потенціал запасів бурого вугілля і торфу - відповідно 3,5 і 2 млрд. т., що дає можливість производити не менше . 40млрд. м3 синтез газу щорічно на протязі майже 150лет. 40млрд. м3 синтез газу еквівалентно 25млрд. м3 природного газу, що більше власної здобичі на справжній момент.

Глобалізація світового енергетичного ринку с виразною ознакою сьогодення. Відповідно до глобальних енергетичних процесів Україна має унікальне геополітичне та географічне значення та є значним транспортером паливно-енергетичних ресурсів. За недостатнього забезпечення країни власними природними паливно-енергетичними ресурсами і відповідному імпорту Україна має значну частку енергоємного промислово-аграрного експорту в національному валовому продукті. Для забезпечення максимально ефективного розвитку економіки та підвищення якості життя населення країни до рівня світових стандартів підлягають розв'язанню першочергові проблеми, якими є:

- недостатній рівень забезпечення власними паливно-енергетичними ресурсами і значна кількість імпортованих паливно-

енергетичних ресурсів у паливно-енергетичному балансі країни та майже монопольна залежність від одного постачальника;

- необхідність диверсифікації джерел постачання паливно-енергетичних ресурсів та створення стратегічних запасів для забезпечення енергетичної незалежності країни;

- високий рівень зношеності енергетичної інфраструктури та необхідність модернізації і реконструкції основних фондів;

- недостатній рівень використання нетрадиційних, поновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива;

- високий рівень питомих витрат енергоресурсів при їх виробництві

(видобуванні), транспортуванні та споживанні і необхідність їх зниження за

рахунок раціонального використання, впровадження енергозберігаючих

технологій та обладнання, раціоналізації структури суспільного виробництва з відповідним зниженням питомої ваги енергоємних технологій.

Для цього необхідно здійснити структурну перебудову й реформування відповідно до ринкових умов усього господарського, зокрема паливно-енергетичного комплексу України.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмин В. И., Галуша А. Н. Природный газ мира: состояние и перспективы // Энергосбережение. – 2005. - №4. – С. 74-76.
2. Поляков В. Обеспеченность мировой экономики энергоносителями в XXI веке //Мировая экономика и международные отношения. – 2005. - №6. – С. 106-112.
3. Статистичні дані видобування та споживання енергоносіїв // Енергетика та електроніка. 2007. - №3. – С. 10.
4. Денисюк В., Кулаков Г. Состояние, проблемы и перспективы активизации инновационного развития Беларуси и Украины // Экономист. – 2007. - №9. – С.56-60.
5. Буюк А., Кравченко Т. Сучасний стан і перспективи

розвитку енергетичної галузі України // Економіст. – 2008. - №6. – С.32-37.

Пархоменко М. М. (КП ДонНТУ)

### **Правова організація бездефектного виготовлення продукції в колишньому СРСР**

У процесі розвитку людського суспільства вдосконалювалася трудова діяльність людей, що виражалося в освоєнні нових трудових прийомів і навичок, у створенні й удосконалюванні знарядь праці й різних виробів. У цих умовах виявилася необхідність відбирати й фіксувати найбільш вдалі результати трудової діяльності з метою повторного їхнього використання. Актуальність дослідження даної проблеми не викликає сумнівів, оскільки цілі і завдання, поставлені перед Україною в сфері технічного регулювання, вимагають негайного переосмислення чинного законодавства, тому вдосконалення накопиченого досвіду СРСР доцільне і потрібне для нашої держави. Теоретично-правові питання технічного регулювання продукції досліджувалися сучасними вченими, зокрема, В. К. Мамутов [1], В.О.Танигін [2], В.М. Огризков [3] і ін.

Метою цієї статті є аналіз правового регулювання якості в СРСР, визначення позитивних аспектів державного регулювання у цій сфері, а також вплив на сучасну систему технічного регулювання якості в Україні.

Прийнято вважати, що в колишньому СРСР системний підхід до поліпшення якості промислової продукції застосовується з 1955 р., коли на передових підприємствах Саратовської області були розроблені й впроваджені заходи щодо забезпечення якості, що одержали надалі назву Саратовської системи бездефектного виготовлення продукції й здачі її ОТК із першого пред'явлення (БІП)[4]. Система включала ряд взаємопов'язаних організаційних, економічних, соціальних, правових, у меншому ступені технологічних заходів. Відсоток здачі виробу з першого пред'явлення дозволяв оцінити конкретний внесок кожного робітника, структурного виробничого підрозділу в справу забезпечення якості продукції при її виготовленні й на цій основі визначити міру морального й

матеріального заохочення. Залежно від значення внеску визначається розмір премії, причому верхня границя премії фіксована. У системі було передбачено постійне вдосконалювання виробничих процесів, забезпечення дотримання технологічної дисципліни й ритмічності роботи, підвищення кваліфікації виробничих виконавців, застосування методів і форм контролю якості продукції. Однак саратовська система при всіх вадах, на практиці мала ряд недоліків. Система охоплювала тільки виробничий етап життєвого циклу, не торкаючись проектування, реалізацію й експлуатацію, допоміжні функції. Відносно обмежені були механізми керування в рамках системи. Проте, система БІП з'явилася початком комплексного підходу й організації робіт з підвищення якості продукції. Принципи цієї системи знайшли застосування на багатьох промислових підприємствах. Розвитком системи БІП з'явилася «система бездефектної праці» - СБП, відома за назвою львівського варіанта саратовської системи. Основним показником якості - «бездефектної роботи» був прийнятий коефіцієнт якості праці, що служив ключем для визначення міри морального й матеріального стимулювання. Система СБП і її похідні дозволяли на відміну від системи БІП оцінювати якість праці не тільки виробничих працівників, алі й працівників всіх служб і відділів підприємства, а також якість роботи відповідних підрозділів і підприємств у цілому. На жаль кваліметричний підхід до оцінки якості праці дуже швидко був дискредитований політичною системою й використаний як основу «соціалістичного змагання». При цьому до показників ставилися такі, як роль в політінформаціях, спів у заводському хорі, членство в суспільстві тверезості й т.п. Система СБТ надалі, аж до 80-х років, використалася як складова частина більш складних комплексних систем керування якістю. Система СБТ і сьогодні може бути методичною основою системи мотивації персоналу в рамках регулювання якості на стадії виробництва.

Одним з основних заходів, інструментарієм упорядкування відносин із приводу якості є стандартизація. Історія розвитку суспільства свідчить про те, що стандартизація здавна допомагала людям у їхніх суспільних відносинах. Установлення таких єдиних засобів спілкування людей, як писемність, календар, система рахунку, грошові одиниці, одиниці ваги й міри, у великому ступені сприяли розвитку людського суспільства і його культури. З розвитком великої

машинної індустрії, з появою міжнародної торгівлі, розвитком транспорту й будівництва стандартизація перетворилася в одних з потужних заходів науково-технічного прогресу. Вона стала засобом технічного регулювання промисловим виробництвом.

З визначення, прийнятого Міжнародною організацією по стандартизації (ІСО), зрозуміло, що основа її пов'язана з господарської діяльності. Стандартизація - це процес встановлення й застосування правил з метою впорядкування діяльності в даній області на користь і при участі всіх зацікавлених сторін, зокрема для досягнення загальної оптимальної економії, з дотриманням функціональних умов і вимог безпеки. Вона ґрунтується на результатах науки, техніки й практичного досвіду. Вона визначає не тільки основу дійсного розвитку, але також і майбутнього, і вона повинна йти нерозривно із прогресом .

Це визначення покладене в основу визначення поняття «стандартизація», закріпленого в ДЕРЖСТАНДАРТ 1.0-68 «Державна система стандартизації. Основні положення», що визначало державну систему стандартизації в СРСР. У ньому говориться, що «стандартизація - встановлення й застосування правил з метою впорядкування діяльності в певній області на користь і при участі всіх зацікавлених сторін, зокрема, для досягнення загальної оптимальної економії при дотриманні умов експлуатації (використання) і вимог безпеки. Стандартизація ґрунтується на об'єднаних досягненнях науки, техніки, передового досвіду й визначає основу не тільки сьогодення, але й майбутнього розвитку й повинна здійснюватися нерозривно із прогресом». У систему Держстандарту СРСР входили обласні лабораторії державного нагляду за стандартами й вимірювальною технікою, що здійснюють нагляд за рівнем, станом і придатністю для практичного використання, а також провідну й відповідальну роботу з контролю за впровадженням і дотриманням стандартів і технічних умов. Крім того, у систему Держстандарту СРСР також входили ряд спеціальних науково-дослідних інститутів. Оскільки система стандартизації була неможлива без широкої інформаційної роботи, ретельного збору й обробки різноманітних нормативних документів, у Держстандарті СРСР був створений Всесоюзний інформаційний фонд стандартів і технічних умов, де були зібрані всі вітчизняні стандарти, більше 200 тис. іноземних стандартів з різних країн миру, нормативно-технічна документація

промисловості нашої країни. Розглядаючи стандартизацію як процес установлення й застосування правил з метою впорядкування відносин в області керування якістю продукції, слід зазначити в ній характерні риси державного керування. Це насамперед діяльність спеціально заснованого органа держави - Держстандарту СРСР, державного органу виконавчо-розпорядницького характеру. Його діяльність носила підзаконний державно-владний характер і по своєму змісту є організуючою, спрямованою на практичне виконання законів і рішень партії й уряди в області підвищення якості продукції.

За допомогою встановлення однакових вимог до якості готової продукції, а також норм, вимог і методів в області її проектування й виробництва, забезпечення єдності й правильності вимірів у країні, установлення єдиних систем документації, класифікації й кодування, а також систем показників якості продукції держава впливала на суспільні відносини й зв'язки в області якості продукції. У результаті цього досягається певна відповідність між суб'єктивною діяльністю й об'єктивними закономірностями, узгоджуються особисті й суспільні інтереси, а відносини в області якості продукції здобувають необхідну впорядкованість.

В умовах планового соціалістичного господарства найважливішою особливістю стандартизації була її активна роль у керуванні народним господарством, що виражалась в плановій діяльності державних органів, підприємств і організацій по встановленню й застосуванню обов'язкових технічних норм, правил, вимог, спрямованих на прискорення технічного прогресу, підвищення продуктивності суспільної праці й поліпшення якості продукції. Норма поведінки людей проявляється тільки тоді, коли люди вступають у певні відносини між собою. Технічні норми також регулюють не тільки відносини людини до речі, але й поведіння людей, що вступають у певні відносини (і відповідно правовідносини) із приводу речей, а тому не можуть розглядатися у відриві від інших суспільних відносин. Вони містять певні вимоги до дій людей стосовно предметів природи, техніки й т.д.

Будь-яке правило, у тому числі й чисто технічне, якщо в його дотриманні зацікавлене суспільство, здобуває соціальний характер. Суспільство в певному порядку закріплює й забезпечує його дотримання й виконання. Якщо ж правило встановлене або санкціоновано державою й охороняється примусовою його чинністю,

воно стає змістом правової норми. Принципово така правова норма нічим не відрізняється від інших норм права, зміст яких не носить технічного характеру.

Стандартам властиві всі риси правових норм (актів), хоча вони закріплюють переважно технічні правила. З погляду автора, недостатньо обґрунтована буде думка про те, що правила, що регулюють відносини людей із предметами природи, є суцільно технічними. Адже по своєму правовому характері такі правила практично нічим не відрізняються від інших норм права.

Будучи зацікавленим у виробництві продукції високої якості, держава надавала стандартам обов'язковий характер, перетворюючи їх у такий спосіб у юридичні акти, дотримання яких стає юридичним обов'язком відповідних осіб. Обов'язкове дотримання й виконання вимог стандартів - обов'язок не тільки адміністративно-правовий, але й цивільно-правовий. За недотримання вимог стандартів законодавством установлена громадянсько-правова, карна й дисциплінарна відповідальність. Для визначення міри відповідальності законодавством передбачені різні правові форми оцінки якості продукції.

Юридичне поняття якості продукції, як правило, не збігається з техніко-економічним: якість продукції в технічному відношенні з розвитком виробництва, науки й техніки постійно змінюється, удосконалюється, тоді як у правовому змісті поняття якості є категорія незмінна, означаюча відповідність виробу певним, заздалегідь затвердженим або погодженим критеріям. У В. М. Огризкова читаємо із цього приводу: «Правова оцінка якості продукції означає ступінь відповідності властивостей продукції комплексу й рівню вимог, установлених державними стандартами, технічними умовами, зразками, а також підвищеними в порівнянні з ними вимогами договор».[3]. Це повністю відповідало ст. 47 Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік того часу, відповідно до якої якість поставленої продукції повинна відповідати державним стандартам, технічним умовам, зразкам або підвищеним у порівнянні з державними стандартами, затвердженими технічними умовами або зразками, вимогам, передбаченим у договорі поставки.

Треба відмітити, що оскільки в цей час промислова продукція в СРСР виготовлялась не тільки відповідно до державних стандартів і технічних умов, але і відповідно до галузевих і республіканських



стандартів. У договорі може бути передбачена поставка продукції більш високої якості в порівнянні з державними, галузевими, республіканськими стандартами, затвердженими технічними умовами або зразками.

В випадку поставки продукції більш низької якості, чим визначено державними, галузевим, республіканським стандартами, затвердженими технічними умовами або зразком, покупець зобов'язаний відмовитися від прийняття й оплати продукції, а якщо продукція вже оплачена покупцем, внесена їм сума підлягає поверненню. Якщо поставлена продукція відповідає державним, галузевим, республіканським стандартам або технічним умовам, але виявиться більш низького сорту, чим було обумовлено, то покупець має право прийняти продукцію з оплатою за ціною, встановленої для продукції відповідного сорту, або відмовитися від прийняття й оплати продукції.

У 1970 р. вийшла постанова Уряду «Про підвищення ролі стандартів у поліпшенні якості продукції», що визначила основні принципи державного управління якістю продукції на базі стандартизації: перегляд усіх стандартів, прийнятих до 1966 р., та у подальшому перегляд кожні п'ять років з метою заміни застарілих показників; розширення функцій та прав Держстандарту (йому дозволялося перевіряти якість сировини, матеріалів, комплектуючих і готових виробів на підприємствах та забороняти реалізацію недоброякісної продукції, що не відповідає вимогам стандартів і технічним умовам) [5]. У разі реалізації підприємством продукції, що виготовлена з порушенням стандартів і технічних умов, до нього застосовувалися економічні санкції: сума прибутку, отриманого за цю продукцію, вилучалася до бюджету та не включалася у звітні дані плану реалізації продукції.

У рамках комплексних систем управління якістю отримав розвиток такий інструмент державного регулювання, як атестація продукції, що була введена у 1965 р. Атестація - це державна оцінка відповідності атестованого об'єкта призначенню та певним вимогам, що супроводжується видачею відповідного атестата та (або) відзнакою (знаком якості). Був затверджений державний знак якості, що проставлявся на товарах народного вжитку та виробничо-технічного призначення, якість яких визнавалася «високою»[6]. Це була продукція, що за своїми техніко-економічними показниками

відповідала вищим досягненням вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, характеризувалася високою стабільністю показників якості. Не присвоювався знак якості продукції, що не піддавалася промисловій переробці (нафта, газ, вугілля, бо їх якість залежить лише від природних властивостей і не може регулюватися, а також творам мистецтва, медичним препаратам, деяким іншим виробам). На підприємство, що мало намір отримати знак якості, направлялась атестаційна комісія, до складу якої входили представники споживачів, міністерств, наукових організацій, Державного комітету стандартів. На продукцію, що отримувала знак якості, могли встановлюватися заохочувальні надбавки до цін у розмірі 30%. Серед виробів продовольчої промисловості одним із перших отримало знак якості «Советское шампанское» чотирьох марок Московського заводу шампанських вин. Ліцензії на технологію, що була запроваджена на цьому заводі, придбали фірми ряду країн.

На початку 1980 р. нормативно-технічна й організаційно-методична база народного господарства налічувала близько 200 тис. стандартів і технічних умов, у тому числі 23 тис. - державних, більше 35 тис. галузевих, 140 тис. технічних умов, не беручи до уваги стандарти підприємств. У розробленні стандартів брали участь більш як 1200 головних і базових органів усіх галузей народного господарства.

У 1985 р. був виданий довідник «Управління якістю продукції», що мав велике практичне значення.

В СРСР багато уваги приділялося стандартизації. Якість уявлялась як відповідність продукції державним стандартам. Стандарти (технічні умови) - це лише гарантований мінімум вимог до якості продукції. Якість могла бути вищою за вимоги стандартів, якщо це передбачалося у договорі. Було багато позитивних кроків у державному регулюванні (системи управління якістю, введення знаку якості, діяла система державних стандартів, будівельних норм та правил, що постійно переглядалися), але відсутність ринкового середовища, конкуренції заважало отриманню найбільшого позитивного ефекту. Навіть стандартизація слугувала основним засобом планування, але ж спланувати все неможливо, бо в житті завжди залишається місце для непередбачуваних зовнішніх факторів. Курс держави на ефективність і якість в економічній політиці був обумовлений ленінським навчанням про будівництво соціалізму й

комунізму, основними ленінськими вказівками про вирішальну роль продуктивності праці в суспільному прогресі. Він був об'єктивною закономірністю розвинуеного соціалізму. Якість продукції безпосередньо пов'язане з якістю праці. Поліпшення якості праці — одне з вирішальних умов підвищення його продуктивності. Між якістю праці, його продуктивністю і якістю виготовляємої продукції, існує самий тісний взаємозв'язок: висока якість продукції — свідчення доброякісної, а також, і високоякісної роботи. Якість продукції, таким чином, є матеріальним вираженням якості праці.

Висновок, враховуючи усе вище викладене можливо зробити такий висновок, що початок правового регулювання якості був покладений радянським господарським законодавством. Фахівці багато говорять і пишуть, наприклад, про досвід законодавчого захисту прав споживача на Заході, маючи на увазі гарантію доброякісності продукції, що продається. Не менше захоплені з приводу японської системи управління якістю продукції. Тим часом забули або не знають: саме в радянському господарському законодавстві вперше були закріплені обов'язки підприємств по забезпеченню відповідності якості продукції державним стандартам або затвердженим технічним умовам, створені системи контролю якості на всіх підприємствах, представництва окремих споживачів для приймаття за якість, спеціальні бюро товарних експертиз, вжиті інші заходи державного забезпечення доброякісності продукції і товарів, що поставляється і продається. Вперше інструкцією Держарбітража СРСР від 29 серпня 1939 р., затвердженої Радою народних комісарів СРСР, була встановлена штрафна матеріальна відповідальність за поставку недоброякісної продукції. В СРСР з 30-х років діяв принцип відповідальності за поставку недоброякісної продукції незалежно від наявності Договору, він служив захисту інтересів споживача, народного господарства в цілому. Використовування цього досвіду зажадало відмову від принципу «договірного зв'язку» і в законодавстві низки інших країн. До цього суди стояли, як правило, на позиціях захисту інтересів підприємців. Критика названого принципу спиралася на міркування «публічного порядку», особливо, коли йшлося про якість харчових продуктів. Відступати від принципу «договірного зв'язку» почали в США. Остаточна практика прямої відповідальності виробника склалася в США до середини 60-х рр. В 1975 р. був прийнятий закон про гарантії на споживчі товари. В

континентальному західноєвропейському праві (на відміну від англосакського), як і в соціалістичному господарському законодавстві, отримало розповсюдження також право вимагати виконання зобов'язання в натурі в 50—70-е рр. удосконалювалася робота по стандартизації, забезпеченню гарантій доброякісності, повсюдному упровадженню комплексних систем управління якістю продукції.

Стандартизація в Україні сьогодні не є добровільною процедурою, за допомогою якої виробники можуть забезпечити конкретні властивості процесу або продукції. В країнах ЄС навпаки сертифікація добровільна процедура, обов'язкова сертифікація застосовується лише до об'єктів з найвищим ступенем ризику. В Україні сектори економіки пов'язані з харчуванням підпадають під регулювання як органів санітарної та ветеринарної безпеки, так і органу стандартизації. На даному етапі в Україні це доцільно і додаткові витрати на дотримання вимог обов'язкової стандартизації будуть компенсовані гарантіями для суспільства щодо захисту здоров'я та життя, так як це згідно ст.3 Конституції України є головним завданням держави. Замість того, щоб удосконалити з урахуванням світового досвіду, що накопився на цей час, — все це значною мірою втрачається в Україні. Проект закону Президента України про внесення змін до Закону України «Про стандартизацію» щодо добровільної стандартизації продукції в Україні не є доцільними і необхідними для України. Як підтвердило життя, відсутність публічно-правового регулювання якості, зневага їм спричиняють за собою безконтрольність і надходження в продаж недоброякісних товарів. В ринковій конкуренції перемагає не тільки той, хто проводить найякіснішу продукцію, але і той, хто діє за старим комерційним правилом не «обдуриш, не продаси».

#### Література

1. Мамутов В.К. Хозяйственное право .-Екатеринбург., 2008.-302 с.
2. Таныгин В. А. Основы стандартизации и управления качеством.- М.,1989.-273с.
3. Огрызков В.М. Основы правового регулирования качества продукции.- М., 1976.- 213с.
4. Мазур И. И., Шапиро В. Д. Управление качеством. - М., 2006. - 399 с.

5. Салимова Т. А., Ватолкина Н. Ш. История управления качеством. - М., 2005. - 250 с.

6. Безрукова Д. Д. Развитие законодательства о защите прав потребителей в странах мира в условиях глобализации национальных экономик // Актуальные проблемы российского права. - М., 2005. - Вып. 2. - С. 86-93.

Ольховик І.А.(КП ДонНТУ)

### **ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ЖІНОК В УКРАЇНІ У ПЕРІОД КРИЗИ**

Як і у всьому світі в Україні відбуваються кризові явища в економічних, політичних, соціологічних відношеннях в суспільстві. У період кризи найбільш страждають незахищені верстви населення і ті жінки, що або знаходяться у стані вагітності, або мають малолітніх чи неповнолітніх дітей. У теперішній час дуже гостро стоїть проблема працевлаштування населення, а особливо жінок. А якщо ця жінка вагітна або має дитину, то це взагалі невирішена проблема. Згідно статті 184 КЗпП України жінкам гарантується прийняття на роботу жінок у стані вагітності та заборона їх звільнення з цих мотивів. Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда.

При відмові у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено у судовому порядку.

Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (до шести років - частина шоста статті 179КЗпП), одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за ними

зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців з дня закінчення строкового трудового договору. Щодо норм охорони праці жінок, пов'язаних з материнством, то вони передбачають:

- встановлення полегшених умов праці (заборона залучати до роботи в нічний час, до понаднормових робіт, до роботи у вихідні, відправляти у відрядження тощо);
- надання пільг у зв'язку з материнством (відпустка, перерва на годування дитини тощо);
- використання праці жінок, що мають дітей, на роботі з неповним робочим тижнем, використання змінного графіку праці, надомної роботи.

Суттєвою проблемою, яка виникає у зв'язку з реалізацією жінкою її біологічної функції материнства, є забезпечення їй гарантій від звільнення з роботи або на працевлаштування на підставі вагітності або відпустки по вагітності та пологах. Правові норми стосовно цієї проблеми включені до Кримінального кодексу України. Стаття 172 КК зазначає: незаконне звільнення вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років.”

Але якщо шукає роботу вагітна жінка або мати, яка має дитину, працедавці навіть не хочуть розмовляти. Цій жінці буде відмовлено. Якщо склалася ситуація, що вагітна жінка або жінка, що має дитину працює, то працедавець намагається створити несприятливі умови праці щоб жінка була вимушена написати заяву про звільнення. На теперішній час працедавці не хочуть мати у себе на роботі людину, яка буде відволікатися від роботи, а потім і зовсім піде у відпустку по догляду за дитиною. На багатьох підприємствах є така ситуація і вона буде то тих пір, поки наша держава не почне захищати інтереси жінок, а керівники будуть відчувати свою безкарність.

Необхідно, щоб суспільна свідомість змінилася так, щоб молода жінка не сприймалася як «джерело підвищеної небезпеки» у трудовому колективі, а оцінювалася виходячи з реальних показників і результатів праці. Можливо, настав час перейти від прямих заборон для роботодавців до їхнього стимулювання різними способами при

прийомі на роботу жінок дітородного віку. Це дозволить не тільки зняти проблему працевлаштування, але й забезпечить реалізацію гарантій, передбачених для окремих категорій працівників у повному обсязі. Із проблемою працевлаштування доводиться зіштовхуватися жінкам і за рубежом. Однак строге дотримання чинного законодавства й небажання сваритися із законом з боку роботодавців дозволяє жінкам реалізовувати свої права.

Література:

1. Закон України “Про охорону праці” від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ
2. Кримінальний кодекс України, 2001р.
3. Кодекс законів про працю України, Х.,»Одиссей» 1998.- 207с.
4. Трудовое право Украины. Учебно-справочное пособие //Под ред. Г.И. Чанишевой, Н.Б. Болотиной -Х.: «Одиссей», 1999.- С. 480.

Гусева О. Є., Соколовський В. П.

### **ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ УЧАСНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ**

Останнім часом дослідження ринку цінних паперів стали досить актуальними. Зокрема цим питанням займалися Г. Атаманчук, А. Берлач, В. Богачов, Б. Буркінський, С. Дубенко, О. Мозговий, Л. Ніколаєва, О. Орлюк, О. Редькін та інші.

Актуальність проблеми обігу цінних паперів, в першу чергу, пояснюється тим, що український фондовий ринок лише формується. Разом з розвитком ринку цінних паперів розвиваються і законодавча база в цій сфері, і інфраструктура ринку.

Обіг цінних паперів в Україні регулюється цілою низкою нормативно-правових документів: Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Закон України «Про цінні папери та фондову біржу», Закон України «Про акціонерні товариства» та ін. Але, на жаль, чинна нормативна база недосконала, має багато суперечливих питань. Крім того, в практичній діяльності виникають такі ситуації, які взагалі не врегульовані в правовому полі.

Через недосконалість нормативно-правової бази, недостатнє саморегулювання фондового ринку, нерозвиненість інфраструктури та

брак посередників характерною особливістю українського ринку цінних паперів є значна кількість правопорушень. Логічно, що за кожне правопорушення має наступати відповідальність. Тому вважаємо доцільним детальніше зупинитися на проблемі відповідальності за правопорушення в сфері обігу цінних паперів.

Відповідальністю є застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає певних (зазвичай майнових) втрат: відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції, конфіскація, господарсько-адміністративні штрафи, планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції, господарсько-організаційні санкції.

Як і будь-яка інша юридична відповідальність, відповідальність за порушення законодавства про цінні папери ґрунтується на певних правових підставах. це, по-перше, нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності. Другою правовою підставою є правосуб'єктність правопорушника і потерпілого. Третя підстава називається юридико-фактичною – це протиправні дії або бездіяльність особи – правопорушника, що порушують права та законні інтереси потерпілої особи чи заважають їх реалізації.

Відповідно до чинного законодавства за правопорушення в сфері обігу цінних паперів, правопорушники можуть нести адміністративну, кримінальну і майнову відповідальність, установлену відповідними законодавчими актами України (Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний Кодекс України). Досить детально форми відповідальності за порушення законодавства в сфері обігу цінних паперів розглянуто в Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

Найпоширенішим видом покарання, яке застосовується до правопорушників на фондовому ринку є застосування фінансових санкцій. Так, згідно ст. 11 згаданого Закону за правопорушення на ринку цінних паперів ДКЦПФР накладає на юридичних осіб штрафи: за випуск в обіг та розміщення незареєстрованих цінних паперів відповідно до чинного законодавства; за діяльність на ринку цінних паперів без ліцензії, одержання якої передбачено чинним законодавством; за ненадання, несвоєчасне надання або надання завідомо недостовірної інформації; за ухилення від виконання або



несвоєчасне виконання розпоряджень, рішень про усунення порушень щодо цінних паперів. Штрафи, накладені ДКЦПФР, стягуються у судовому порядку.

Передбачені штрафи накладаються Головою ДКЦПФР, членом Комісії, начальником відповідного територіального органу або за його письмовим дорученням його заступником після розгляду матеріалів, які засвідчують факт правопорушення. При цьому уповноважена особа ДКЦПФР повинна скласти акт, який разом з поясненнями керівника, іншої відповідальної посадової особи та документами, що стосуються справи, протягом трьох робочих днів направляється посадовій особі, яка має право накладати штраф (ст. 12 Закону).

Окрім штрафних санкцій до професійних учасників фондового ринку ДКЦПФР може застосовувати призупинення дії або анулювання ліцензії (інших спеціальних дозволів). Такі рішення приймаються уповноваженими особами ДКЦПФР. Наразі спеціалісти відзначають збільшення кількості випадків застосування даного виду покарання. Зростає також кількість розпоряджень ДКЦПФР про усунення порушень.

Крім цих заходів ДКЦПФР може виносити попередження учасникам фондового ринку за менш тяжкі правопорушення, коли виявлено пом'якшуючі обставини. Застосування санкцій-попередження також має тенденцію до збільшення, що говорить про підвищення досвіду професійних учасників ринку цінних паперів.

Розглянемо структуру найпоширеніших правопорушень у сфері обігу цінних паперів.

Як зазначає Р. Матвієнко у своїй статті «Правопорушення і правозастосування на ринку цінних паперів», 45% скарг на порушення прав інвесторів приходиться на інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, 37% - на емітентів, 15% - на довірчі товариства і 3% - на реєстраторів [7].

До порушень законодавства емітентами, в першу чергу, слід віднести порушення порядку реєстрації випуску (емісії) акцій. Крім того, часто зустрічаються порушення, пов'язані з формуванням реєстру за результатами сертифікатних аукціонів, заниження вартості підприємств, що приватизуються, зловживання під час проведення пільгової передплати, невиконання інвестиційних обов'язків договорів купівлі-продажу акцій на конкурсах. Вділяють також порушення прав інвесторів, пов'язані з господарською діяльністю емітента. Вони

стосуються збільшення статутного фонду, порядку розподілу прибутку, проведення загальних зборів акціонерів, надання інформації про результати фінансово-господарської діяльності.

Усунення такого роду правопорушень вимагає як більш ефективної діяльності Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) щодо вживання організаційних та практичних заходів, спрямованих на попередження правопорушень суб'єктами фондового ринку, так і підкріплення цієї діяльності відповідною нормативно-правовою базою, а також посилення співпраці ДКЦПФР з іншими державними органами (Фонд держмайна, МВС, СБУ).

Вагому частину правопорушень на ринку цінних паперів здійснюють його професійні учасники. Ці правопорушення в основному стосуються неотримання інформації про результати діяльності інвестиційних фондів та компаній, відсутності дивідендів, закриття регіональних представництв тощо.

Найбільш поширеними правопорушеннями з боку реєстраторів є невиконання вимог щодо збереження інформації в системі реєстру, невидачі акціонерам тимчасових свідоцтв, порушення термінів внесення змін до системи реєстру.

Правопорушення в сфері обігу цінних паперів можуть бути здійснені і ДКЦПФР, тож логічним є те, що її відповідальність та відповідальність її посадових осіб виділено окремо. Згідно ст. 15 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» посадові особи ДКЦПФР за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків несуть відповідальність у порядку, визначеному законодавством України. В даному випадку мається на увазі Закон України «Про державну службу», оскільки посадові особи ДКЦПФР є державними службовцями. Відповідно до ст. 14 цього Закону дисциплінарні стягнення застосовуються до державного службовця за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також за вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, в якому він працює. До службовців можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: догана; звільнення; попередження про неповну службу відповідність;

затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду.

Отже, підсумовуючи сказане, можна зробити наступні висновки:

- ринок цінних паперів в Україні знаходиться на стадії розвитку;
- чинна нормативно-правова база щодо обігу цінних паперів не здатна забезпечити всі питання, що виникають у практичній діяльності;
- через недосконалість механізмів регулювання і контролю фондового ринку правопорушення в сфері обігу цінних паперів є поширеним явищем; правопорушення здійснюються як емітентами, так професійними учасниками ринку;
- до правопорушників законодавства про фондовий ринок і цінні папери застосовуються такі види санкцій: попередження, штрафи, призупинення дії або анулювання ліцензії (іншого спеціального дозволу).

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України. – К., 2004. – 296 с.
2. Цивільний кодекс України. – К., 2004. – 312 с.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI
4. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України від 18 червня 1991 р. № 1201-XII
5. Про державне регулювання ринку цінних паперів: Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 5475/96-ВР
6. Кузнєцова Н. С., Назарчук І. Р. // Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 528 с.
7. Матвієнко Р. Правопорушення і правозастосування на ринку цінних паперів // Бюлетень з корпоративного права. – 2000. - № 5
8. Мельник В. А. // Ринок цінних паперів. Довідник керівника підприємства. Спеціальний випуск. – К.: А. Л. Д., ВІРА-Р, 1998. – 560 с.
9. Мендрул О. Г., Шевчук І. А. // Ринок цінних паперів: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 152 с.

Савко О. А., Іванісов С.М. (КІІ ДонНТУ)

## **АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті розглянуто основні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємств. Висвітлено особливості підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств, їхні переваги та недоліки.

Розвиток економіки України тісно пов'язаний з вирішенням проблеми конкурентоспроможності підприємств. Загалом, конкурентоспроможність – здатність підприємства до реалізації конкурентних переваг, які дають йому змогу ефективно розвиватися порівняно з іншими підприємствами на внутрішньому та зовнішньому ринках. Українські підприємства здатні конкурувати не тільки між собою, але й на світовому ринку. Підвищення конкурентоспроможності підприємств є головним завданням кожного підприємства, що гарантує йому зміцнення власних позицій серед конкурентів, тому теоретичного і практичного значення набуває оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства. Це дасть змогу не тільки з'ясувати конкурентне місце, а й розробити науково обгрунтовану стратегію менеджменту, органічно – економічний механізм підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Актуальність теми полягає в тому, що в умовах розвитку ринкових відносин в Україні однією з центральних проблем підприємств є забезпечення їх конкурентоспроможності.

Дослідження питання оцінки конкурентоспроможності підприємств висвітлені в працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених: Ю.Б. Іванова [10], Дж.Б. Кларка [2], М.І. Круглова [3], А.Маршалла [5 - 7], Н.К. Моїсєвої [8], Л.В. Соколової [9], Р.А. Фатхутдінова [11]. Слід зазначити, що в даний момент в Україні недостатньо ґрунтових досліджень, присвячених управлінню конкурентоспроможністю підприємства. Методологічні розробки, викладені в працях вітчизняних і зарубіжних економістів, переважно розкривають методи оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств і товарів, а специфічні особливості підприємств вивчено недостатньо. Метою наукової роботи є дослідження основних підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств, визначити їхні переваги та недоліки; обґрунтування використання цих підходів для прийняття ефективних управлінських рішень і підвищення

конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах господарювання. Конкурентне становище підприємства на ринку визначається не тільки його внутрішніми особливостями й умовами діяльності, але і середовищем конкуренції, чинники якого не завжди є керованими. Оцінка конкурентоспроможності підприємство дасть змогу з'ясувати його сильні і слабкі сторони, а також чинники, які впливають на ставлення покупців до підприємства, і, як результат, на зміну його частки продажу на конкурентному товарному ринку.

Самостійний напрямок утворюють підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємств, які базуються на теорії рівноваги підприємства і галузі А.Маршалла та теорії чинників виробництва [5-7]. Під рівноважним розуміється такий стан, коли у підприємства не існує стимулу для переходу в інший стан, тобто для змін обсягів виробництва чи обсягів продажу.

Слід зазначити що методи оцінки конкурентоспроможності підприємств, засновані на теорії рівності і чинників виробництва, мають істотні обмеження. По-перше, теорія рівноваги виробника була розроблена для дослідження процесів розвитку галузі в умовах досконалої конкуренції. По-друге, даний метод припускає, що підприємство у результаті свого розвитку повинно досягти стану рівноваги.

Окрему групу утворюють методи визначення конкурентоспроможності підприємства, засновані на теорії ефективної конкуренції Дж.Б.Кларка [2]. У центрі теорії ефективної конкуренції знаходиться розробка критерію для наявного рівня конкурентоспроможності підприємства, достатнього для підтримки ефективної господарської діяльності. Істотною особливістю даного підходу є можливість прив'язки конкурентоспроможності підприємства до визначених тимчасових проміжків. Це дозволить підприємствам розглядати динаміку реальних ринкових процесів як функцію чи взаємозв'язок зі змінами самої характеристики конкурентоспроможності.

Заслужують на увагу підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства, які зв'язують її рівень з показниками якості продукції, що випускаються. Об'єктивний підхід до оцінки якості припускає порівняння товару досліджуваного виробника за аналогічним товаром фірми конкурента. Основною умовою підвищення конкурентоспроможності в межах даного проекту

є ефективна діяльність у сфері технології продажу, якості товару і маркетингу. Більш повно оцінити конкурентоспроможність підприємств дає змогу функціональний підхід, який полягає у визначенні співвідношення: витрат, цін, завантаження виробничих потужностей, обсягів випуску продукції, норм прибутку тощо.

Підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємства за характеристиками якості продукції називається "методом профілів". Ця методика включає три етапи. На першому етапі досліджується, який ринок (чи ринки) існують для даного продукту і які вимоги ринків. На другому етапі для кожного ринку необхідно визначити, наскільки задовольняються його вимоги конкуруючими на ньому товарами порівняно з ідеальним продуктом, який хотів би мати споживач. На останньому етапі аналізується робота збутового підрозділу підприємства порівняно з аналогічними підрозділами конкурентів. Однак, цей підхід не є універсальним, тому що споживачів не завжди цікавить тільки якість, але й ціна продукції.

Особливе місце займають матричні методи оцінки конкурентоспроможності підприємств, описані в працях М.І.Круглова [3], Н.К.Моїсєєвої [8]. Теоретичною базою цих методів служить концепція життєвого циклу товарів і технології. Типи пропонованих матриць: 1) формування готівки; 2) ефективність витрат.

Більш функціональним є підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємств, описаний Р.А.Фатхутдіновим [11]. Він пропонує визначити конкурентоспроможність: 1) як середньозважену величину показників конкурентоспроможності товарів на конкурентних ринках; 2) окремо аналізувати ефективність діяльності організації, враховуючи конкурентоспроможність та ефективність кожного товару на конкурентному ринку; 3) окремо розрахувати показник стійкості функціонування організації; 4) прогнозувати перераховані показники мінімум на 5 років.

Таким чином, поділ підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємств на окремі види дозволить реагувати на ринкові зміни, розробити науково обгрунтовану стратегію менеджменту, зайняти стійкі позиції на ринку та отримувати стабільний прибуток. Особливо ця проблема важлива для тих підприємств, діяльність яких залежить від багатьох чинників: ефективності виробничо – збутової діяльності, якості продукції, потреб споживачів, життєвого циклу товарів, технологій, тощо.

Аналіз підходів до оцінювання конкурентоспроможності засвідчив, що для підприємств окремої галузі найбільш прийнятним є підхід середньозваженої величини показників, оскільки він дає змогу оцінити конкурентоспроможність товарів на конкретних ринках, визначити ефективність діяльності організації, враховуючи конкурентоспроможність та ефективність кожного товару, розрахувати показники стійкості підприємства і прогнозувати ці показники на декілька років.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 205с.
2. Кларк Дж.Б. Распределение богатства //www.libbooks.ru
3. Круглов М.И. Стратегическое управление компании: учебник для вузов.-М.:Русская деловая литература,1998.-312с.
4. Актуальні проблеми економіки №6 2009
5. Маршалл А. Принципы экономической науки.- М.:Прогресс, 1993.- Т.1.-415с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки.- М.:Прогресс, 1993.- Т.2.-310с.
7. Маршалл А. Принципы экономической науки.- М.:Прогресс, 1993.- Т.3.-351с.
8. Моисеева Н.К.,Анискин Ю.Г. Современное предприятие: маркетинг,конкурентоспособность,обновление.- М.:Внешторгиздат,1993.-222с
9. Соколова Л.В. Конкурентоспособность предприятия и критерии ее оценки // Маркетинг и реклама. – 1999. - №5.- С.31 – 33
10. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: Монографія / Авт.кол.: Ю.Б.Іванов, О.М. Тищенко, Г.В. Назарова та ін.; За ред. Ю.Б. Іванова, О.М. Тищенко.- Х.: ІНЖЕК, 2006.-312с.
- 11.Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг: учебник для вузов.- М.:Бизнес школа,2000.-640с.

Сачава К.О, Іванісов С.М.

## **ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО РИНКУ**

Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів,

які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснити в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади.

Тіньова економіка в Україні є явищем, до якого давно звикли - про це відкрито пишуть у ЗМІ і пишуть так багато та безрезультатно, що рівень уваги у цій сфері зменшується, а даремно. В умовах кризи, для політичної сили, яка б хотіла покращити життя своїм громадянам і сьогодні, і завтра, цей ресурс є реальним, а тому цінним. За умови спрямування "сірих" грошей в офіційний сектор було б можливо збільшити податкові надходження до бюджету на десятки мільярдів, а звідти - посилити захист у соціальній сфері, підтримати інвестиції та інновації. Метою даної статті є дослідження проблеми тіньової економіки України та розробка практичних рекомендацій щодо обмеження і взагалі усунення тіньової економіки в Україні. Дослідженням тіньової економіки в Україні займалися такі автори, як: В.О.Базилевич [1], О.С.Коваленко [2], І.В. Мазур[3], О.Г.Морозова[4], Н.М. Шелудько[5] та інші.

Тіньова економіка - надзвичайно актуальна та болюча проблема для української економіки. За різними підрахунками тіньовий сектор займає 40 - 60% економіки України . З ідентифікацією реальних причин тінізації економіки безпосередньо пов'язується таке ключове поняття, як механізми одержання тіньових прибутків. На думку більшості авторів, найбільш поширеними серед них на сьогодні є: приховання прибутків від оподаткування; незаконні конвертаційні операції, переказ у готівку безготівкових коштів; тіньовий обмін валюти; нелегальний експорт капіталу, неповернення валютних коштів, які незаконно зберігаються за кордоном; протиправні фінансово-банківські операції і шахрайство з фінансовими ресурсами; нецільове використання бюджетних коштів; спекулятивні операції з цінними паперами; шахрайська діяльність страхових, інвестиційних компаній і комерційних банків та ін .

Функціонування тіньової економіки поряд з легальною призвело до суттєвого скорочення в структурі доходів бюджету частки податкових надходжень, що поставило під загрозу виконання важливих державних програм. Унаслідок того, що обсяги тіньової



економіки не можуть бути повноцінно враховані офіційною статистикою, розроблення спеціальних методів обліку і оцінок, а також обсягів недоїмки до бюджету, які дозволяють оцінити реальні масштаби операцій, є актуальним завданням сучасного етапу розвитку.

Чинниками, які зумовлюють збільшення тіньових операцій, можуть бути: недосконалість правового регулювання економічної сфери; знецінення обігового капіталу в результаті інфляції; штучність курсу національної грошової одиниці і жорсткі грошово-кредитні відносини; фіскальний характер податкової політики; нерозвиненість фондового і страхового ринків; негативне зовнішньоторговельне сальдо і нелегальний переказ валютних коштів за кордон та ін.

Під тіньовою економікою слід розуміти економічну діяльність, яка пов'язана з незаконним привласненням особою, або групою осіб частини створеної вартості або частки майна через різного роду викривлення об'єктивної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, спотворення даних первинного обліку для заплутування джерел походження доходів, а також через реалізацію методом лобіювання відповідних законодавчих норм і нормативів, схем корисливого перетікання капіталів, здійснення яких не підпадає під кримінальну відповідальність, але зумовлює матеріальні втрати державних або підприємницьких структур та окремих громадян. З усіх сторін виходить, що влада повинна боротися з "тінню", а для цього потрібно хоча б точно оцінювати рівень цього негативного явища. В Україні таку функцію покладено на Мінекономіки і, слід зазначити, що це відомство на власному офіційному сайті інформує громадськість про загальний стан економічної безпеки та рівень тіньової економіки включно. Але необхідно визнати, що відомчі розрахунки викликають певну недовіру.

На думку більшості експертів з даної проблеми, найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася у 1994-1998 роках, коли її обсяги сягали 65% офіційного ВВП. На той час тіньовий сектор охопив більшу частину промислового виробництва, особливо паливно-енергетичного комплексу, сільського господарства, приватизації. Характерною ознакою цього періоду був підвищений попит на готівку поза банками, темпи зростання якої майже удвічі перевищували темпи зростання депозитних внесків у банківській системі. Великого поширення набули "неофіційні" готівкові

розрахунки за різноманітні "послуги" (за встановлення телефонних ліній, реєстрацію підприємств, перевірку санітарної, пожежної, податкової інспекцій тощо). Внаслідок посилення кризи обсяг тіньової економіки України у I кварталі 2008 року зріс на 7 процентних пунктів, до 36% від офіційного ВВП. Активізація тіньової економіки в Україні фіксувалася і у IV кварталі минулого року. У цілому за підсумками 2008 року тіньова економіка зросла на 3,1 процентного пункту, до 31% від ВВП, що стало максимальним показником із 2001 року. Тоді Мінекономіки пояснювало такий різкий приріст реакцією бізнесу на кризу.

Виходячи із підрахованого Держкомстатом номінального ВВП, обсяг тіньової економіки у I кварталі 2008 року складав 54,44 млрд. грн., а у I кварталі поточного року - вже 65,96 млрд. грн. Таким чином, номінальна тіньова економіка зросла на 21% (номінальний офіційний ВВП скоротився на 3,5%), що майже ідентично рівневі інфляції в економіці-22,4%. Тому коректніше говорити про те, що криза не сильно позначилася на тіньовому сегменті, упевнені економісти. Невелике зниження реального тіньового ВВП на тлі 20-процентного падіння реального офіційного ВВП могло забезпечити збільшення частки тіні в економіці України. У липні Мінекономіки заявляла, що рівень тінізації української економіки у 2009 році зріс до 32% від ВВП. Як повідомлялося у квітні, економічна криза спричинилася до того, що бізнес відійшов у тінь, тому рівень тіньової економіки у 2008 році зріс до максимуму з 2001 року - 31,1% від ВВП[2,с.15].

Якщо подивитися на цю проблему ширше, то можна виділити низку конкретних негативних наслідків впливу тіньової економіки на розвиток усіх сторін суспільного життя держави, зокрема:

- непрозорий і несправедливий розподіл національного доходу;
- криміналізація суспільства, правовий нігілізм та недовіра до органів державної влади;
- дискримінація суб'єктів господарської діяльності;
- скорочення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- нелегальний експорт капіталів і зменшення обсягів інвестицій в економіку, залежність від закордонних позик;
- втрата промислового й інтелектуального потенціалу нації.

На тлі вельми оптимістичних цифр стабільного економічного зростання в Україні протягом останніх двох років, зменшення частки

бартерних розрахунків, збільшення надходжень до бюджету існують непрямі ознаки зростання тінізації економіки, що визначаються дією таких чинників, як наявність джерел формування тінювих доходів, висока мотивація до здійснення тінювої економічної діяльності та наявність механізмів для реалізації тінювих операцій.

Для припинення і обмеження тінювої економіки пропонується: - передбачити формування спеціального реєстру та загального переліку декларацій із заявленими до відшкодування сумами ПДВ, які вважаються сумнівними. Ця інформація має передаватися від підрозділів оподаткування юридичних осіб до підрозділів обробки та ведення податкової звітності. Крім того, підрозділи оподаткування юридичних осіб після проведення попередніх перевірок повинні формувати реєстри платників, які заявили до відшкодування суми податку 100 тис. грн і більше, декларації яких не були відібрані як сумнівні;

- застосувати мінімальні ціни на високоліквідні імпорتنі товари (у першу чергу підакцизні) для розрахунків і сплати податків. Варто також створити інститут представників митної та податкової служби в зарубіжних країнах для обміну інформацією про оподаткування зовнішньо-економічної діяльності українських суб'єктів підприємництва. Для контролю за обсягами й асортиментом товарів, що перетинають кордон, слід облаштувати митниці сучасними засобами контролю та обліку товаропотоків; - запровадити моніторинг за внутріфірмовими цінами в межах холдингових компаній з метою недопущення реалізації тінювих сум (у тому числі і в межах транснаціональних корпорацій) з подальшим переведенням грошей за кордон. Конкретизація цієї пропозиції в роботі представлена для підприємств вугільної промисловості та сфери нафтопереробки. Потенційно моніторинг може бути запроваджений у будь-якій галузі, де є технологічна кооперація і створена холдингова компанія;

- увести систему регресивно-прогресивного оподаткування, що збільшується від зменшення бази оподаткування і, навпаки, знижується, якщо результати роботи підвищуються. За таких умов легалізація доходів буде супроводжуватися наповненням бюджету.

Отже, державна програма щодо зниження тінізації української економіки повинна формуватися на багатокритеріальній основі. Механізми зниження тінювої економіки

повинні будуватись з врахуванням позитивних і негативних результатів її впливу на населення та національну економіку України.

#### Література

- 1.Базилевич В. О.Методичні аспекти оцінки масштабів тіньової економіки//Економіка України.-2009 .-№ 8. – 120 с.
- 2.Коваленко О.С. Тіньова економіка в Україні. - К.:НАЕІ Мінекономіки України. -2009. - 206с.
- 3.Мазур І.В.Корупція як інститут тіньової економіки//Фінанси України.-2008.-№ 5. – 25 с.
- 4.Морозова О.Г. Деретуляція економіки як один із шляхів подолання проблеми тіньової економіки і корупції//Економіка України .-2009 .- №4 . –23с.
- 5.Шелудько Н. М. Проблеми тіньової економіки в Україні // Фінанси України. - 2009. - №9. – 86 с.

Кравчук І.В., Іванісов С.М.

### **ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ**

Серед передумов економічного зростання інноваційний складник посідає особливе місце. Однак донині не прийнято державної стратегії інноваційного розвитку. Водночас вітчизняна економіка потребує значної уваги до процесів підвищення ефективності виробничої структури, розвитку внутрішнього ринку та експортно орієнтованої діяльності.

Вагомий внесок у дослідження проблеми управління інноваційними процесами здійснили такі вітчизняні і зарубіжні вчені: Бажал Ю.М., Завлін П.Н., Ілляшенко С.М., Ілленкова С.Д., Краснокутська Н.Н., Поклонський Ф.Ю., Туган-Барановський М.І., Уткін Е.А., Фатхутдінов Р.А., Шумпетер Й та інші.

Актуальність даного дослідження визначається тим, що в умовах кризи економіки конкурентоспроможність підприємства залежить від обґрунтування здійснюваної ним інноваційної стратегії, масштабів та ефективності розробки й освоєння нововведень.

Метою цієї статті є характеристика рівня розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні і визначення впливу динаміки інноваційних процесів на економічне зростання.

Із зниженням імовірності використання традиційних виробничих ресурсів інноваційні процеси визначають як найважливішу умову економічного зростання. Однак донині єдиного погляду на визначення інтенсивності інноваційного розвитку немає, хоча в опублікованих наукових працях із цієї тематики значна увага приділяється питанням підвищення темпів інноваційної діяльності, прискорення впровадження нововведень.

Інтенсивність упровадження науково-технічних досягнень можна кваліфікувати як швидкість появи окремих нововведень у сфері практичного використання. З огляду на це можна дійти висновку, що запровадження кожного нововведення має змінювати технічний рівень виробництва, постійно підвищуючи його. Однак, як правило, цього не відбувається. Отже, показник швидкості появи окремих нововведень не може бути використаний для визначення інтенсивності інноваційної діяльності. Крім того, появу окремих нововведень навіть у великій кількості не можна повною мірою пов'язувати з більшою або меншою інтенсивністю інноваційної діяльності.

Часто інтенсивність інноваційної діяльності розуміють як швидко заміну матеріальних і нематеріальних активів у господарському процесі. Такий підхід до трактування інтенсивності інноваційної діяльності більше відповідає його правильному розумінню.

Використання науково-технічних нововведень характеризує темпи практичного впровадження науково-технічної продукції. Теоретично це визначення інтенсивності інноваційної діяльності найточніше відповідає змістові поняття інновація, тому що дає змогу встановити масштаби нововведень у досліджуваній системі. Однак спостерігати динаміку зміни масштабів використання новацій у системі досить складно через відсутність необхідної статистичної інформації. Крім того, з одного боку, розширення масштабу застосування нововведення можна визначити як горизонтальну диверсифікацію, тобто застосування на підприємствах одного галузевого напрямку. З другого боку, це поняття можна застосовувати

до вертикальної диверсифікації, тобто розповсюдження нововведення серед підприємств різних галузей. Розширення масштабів застосування нововведень в обох випадках може відбуватися за рахунок створення нових підприємств, що також дасть змогу змінювати загальний інноваційний рівень галузі як макросистеми.

Аналіз наявних уявлень про інноваційний розвиток показує певний однобічний підхід до проблем інноваційного розвитку, що виявляється так:

- 1) науково-технічний прогрес є єдиним і невичерпним джерелом економічного розвитку;
- 2) відсутні реальні аргументи, що доводять необхідність усебічного нарощування темпів інноваційного розвитку;
- 3) не розроблено підходів до визначення достатності масштабів інноваційної діяльності, необхідної для забезпечення економічного розвитку;
- 4) не розрізняються масштаби й цілі інноваційного розвитку макросистеми загалом та її окремих елементів, необхідних для забезпечення сталого економічного зростання.

Окрім того, намагання змішувати поняття технологічного й економічного розвитку призвело до того, що науково-технічний прогрес почали тлумачити як джерело економічного зростання, тоді як його потрібно розуміти як засіб, що за певних умов може забезпечити таке зростання, а за інших — уповільнити або взагалі припинити його.

Водночас, як слушно зауважує С. Ілляшенко, практика свідчить, інноваційна діяльність може бути успішною за умови узгодженості ринкового потенціалу як здатності сприймати інновації конкретного типу та інноваційного потенціалу як можливості втілення досягнень науки й техніки в конкретні товари, здатні задовольняти споживчий попит [6, с. 216].

Отже, одним із найважливіших показників, що характеризують економічний розвиток підприємства, є достатній рівень його інноваційного потенціалу, що пояснюється такими основними причинами. По-перше, виробнича функція змінюється в результаті загальної зміни розмірів капіталу, що його використовують у виробництві продукції за рахунок збільшення розмірів основних засобів, що мають більшу наукоємність і пов'язану з нею велику капіталоємність. По-друге, виробнича функція змінюється в результаті впровадження нових технологій, матеріалів, видів продукції, що

випускається, які дають можливість збільшити розміри випуску продукції без істотного збільшення витрат основних ресурсів. Отже, зростання продуктивності праці у вигляді одержання великих обсягів виробництва за відносної економії живої праці збільшує масу споживчої вартості.

Такий підхід викликає необхідність виявлення достатнього інноваційного відновлення, тому що розвиток, для якого потрібна більша кількість ресурсів, що дає віддачу, з викладених позицій не є економічним. Тому варто погодитися з думкою Е. Менсфілда, який зазначив необхідність виявлення доцільності інноваційного розвитку [4, с. 20—22]. На його погляд, інновація полягає в тому, що науково-технічний розвиток потребує більших ресурсів, аніж отриманий у підсумку результат.

Фахівці нині визнають необхідність обліку чинників та масштабів економічного розвитку, що визначають пристосованість підприємств до впровадження прогресивної технології і її продукування: розвиток конкурентної ефективності і на рівні основних госпрозрахункових одиниць, і макроекономічної системи загалом; здатність ринку узгоджувати діяльність суб'єктів ринкових відносин, що оперують у різних частинах економічного простору [1, с. 54].

Звичайно, крім згаданих чинників, на темпи й масштаби економічного розвитку впливають і інші, однак більшість із них є тією чи тією інтерпретацією наведених вище показників. Тут варто зазначити, що обґрунтованих оцінок визначення впливу певного чинника на економічний розвиток наразі немає. Це пов'язано з тим, що наявні методології їхньої оцінки є, по суті, екстраполяціями сформованих тенденцій і до того ж відзначаються низьким ступенем вірогідності.

Ці положення надзвичайно важливі для визначення інноваційності економічної системи, під якою розуміють співвідношення прибутку підприємства, одержаного від виробництва продукції за допомогою інновацій та традиційними способами. Підприємство, нарощуючи масштаби інноваційного розвитку, забезпечує швидшу горизонтальну й вертикальну диверсифікацію своєї матеріально-технічної бази і на цьому підґрунті зумовлює збільшення свого виробництва.

Для кожного наступного циклу інноваційного розвитку потрібно більше ресурсів, ніж для попереднього, бо відновленню підлягає більший за розмірами виробничий потенціал. А за умов браку економічних ресурсів обмежується і кількість напрямів інноваційного розвитку.

Водночас можна вважати, що на певному етапі розвитку підприємства є можливим варіант переважно інноваційного розвитку. У такому разі кількість нововведень, використовуваних у виробництві, постійно перевищує кількість застосовуваних традиційних видів технічних і технологічних засобів. Однак за певних умов підприємству доведеться обирати варіанти інвестування коштів, тому що для одночасного підтримання однакового рівня інноваційності всіх ланок і підсистем підприємства коштів бракуватиме.

Для підтримання певного рівня інноваційності підприємства потрібне постійне зростання ресурсного потенціалу. Його розміри мають бути такими, щоб забезпечувати економічне зростання соціально-економічної системи. Одним із найзначущіших елементів ресурсного потенціалу є інноваційний потенціал, у зв'язку з чим постає проблема визначення його розміру, який повинне мати підприємство. У характеристиці економічного розвитку потенціал варто розглядати не лише як категорію, що описує статичну ситуацію, а й як систему конкретних чинників, що дають змогу одержати певний результат за визначених умов їхнього використання. Якщо чинники потенціалу використовуються як належить, система будь-якого рівня складності перебуватиме в стані зростання, за протилежної ситуації у її динаміці спостерігатиметься спад. Природно, набір чинників, визначених для оцінки потенціалу, має забезпечувати одержання репрезентативних результатів.

Отже, економічний розвиток промислового виробництва, з сучасної наукової точки зору, є інноваційним процесом, пов'язаним з упровадженням у сферу її функціонування різного роду нововведень. Цей процес можна виміряти, крім того, сьогодні маємо методичний інструментарій, що дає змогу визначити характер економічного розвитку. При цьому прогрес у розвитку виробничої системи пов'язаний зі зміцненням її сталості щодо зовнішніх впливів. З огляду на це можна дійти висновку: інноваційний розвиток має відбуватися у такий спосіб, щоб не порушилася її сталість, адже насамперед він порушує стабільність співвідношення окремих елементів системи.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. — СПб: Питер, 1999. — 416 с.
2. Баляснікова Є. В. Передумови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 10 (40). — С. 127—134.
3. Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. — К.: Ін-т екон. прогноз.; Фенікс, 2003. — 1008 с.
4. Мэнсфилд Э. Экономика научно-технического прогресса. М.: Прогресс, 1970. — 238 с.
5. Никифоров А. Є. Науково-технічний прогрес та економічне зростання // Державне регулювання економіки / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — Вид. 2-ге, доопрац. і допов. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 103—205.
6. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: Монографія / За заг. ред. д-ра економ. наук, проф. С. М. Ілляшенка. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 582 с.

Іванова К. Ю., Іванісов С.М.

### **ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ**

Основою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку, відтворення капіталу, досягнення високого рівня економічної ефективності. Сьогодення зумовлене великою конкуренцією, що змушує підприємців враховувати різноманітні аспекти у своїй діяльності та проводити різнобічні зміни для того, щоб відповідати вимогам сучасної економіки. Організаційні зміни відіграють одну з провідних ролей на підприємствах, адже їх послідовність, логічність, адаптивність та цілеспрямованість дають змогу покращувати ринкові позиції підприємств та оперативно реагувати на проблеми.

Метою статті є уточнення сутності поняття "організаційні зміни", розроблення класифікації видів організаційних змін.

Актуальність полягає в малодослідженості даного питання та виникненню кризових явищ на підприємствах на сучасному етапі.

Цій проблемі присвячені праці наступних науковців: Кузьмін О.Є., Боженко О.С., Стадник В.В., Друкер П.Ф., Осовська Г.В., М.А. Йохна.

Поряд з цим, немає єдності у теорії та практиці стосовно доцільності цілеспрямованого управління організаційними змінами. Виникають також термінологічні дискусії щодо ідентифікації організаційних змін.

У "Новому тлумачному словнику української мови" зазначено, що зміна – це:

1) змінювання; перехід, перетворення чогось у щось якісно інше;

2) заміна когось, чогось кимось, чимось іншим [1, с. 158].

Науковці виокремлюють три етапи фундаментальних змін в організаціях, що відбулися в ХХ ст. і мають справді історичне значення. Перший етап – відокремлення управлінських функцій від власників і перетворення управління на професійний вид діяльності. Другий етап – поява, починаючи з двадцятих років, командно-адміністративних організацій з вертикальною ієрархією і високим рівнем централізації рішень. Третій етап – перехід до організацій з переважанням горизонтальних структур і зв'язків, інформаційних технологій, що ґрунтуються на широкому використанні спеціальних знань і системних методів прийняття рішень [2, с. 162].

В умовах стрімкого розвитку техніки і технології виробництва, динамічних змін споживчих властивостей продуктів і послуг, безпрецедентного росту комунікацій і взаємозалежності в управлінні, принципову важливість здобуває прагнення до організаційних змін та інновацій як до можливості перешкоджати застою і забезпечувати ефективне використання всіх наявних ресурсів [2, с. 163]. У літературі існує поняття, що зміни – це різні типи нововведень, які можуть вміло поєднуватись у різних напрямках, а саме: зміна цілей організації, структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів тощо [3].

Здатність організацій до розвитку значною мірою забезпечується вмінням менеджерів налагоджувати ефективні взаємозв'язки із ключовими чинниками бізнес-середовища. Водночас, не менше значення має здатність внутрішнього середовища організації змінюватись відповідно до нових стратегічних

цілей, що виникають на якісно іншому етапі її розвитку. Не існує універсального типу організаційної структури, який би забезпечував максимальну ефективність управління на всіх стадіях розвитку організації. Тому внаслідок зміни визначальних ситуаційних чинників, коли організаційна структура перестає адекватно реагувати на їх вплив, мають відбуватися і організаційні зміни [4, с. 259].

В умовах сучасної фінансово-економічної кризи, зміни – це життєва потреба. Вимушені зміни, зазвичай, пов'язані з втратами та ризиком і вимагають здійснення кардинальних перетворень. Як свідчить досвід, у періоди корінних структурних перетворень вдається утримати позиції тим підприємствам, які чуйно вловлюють тенденції змін і миттєво пристосовуються до них, використовуючи змогу та шанси середовища функціонування.

Як зазначає П. Друкер, центральним завданням менеджменту ХХІ ст. є перетворення організацій на лідерів змін. Лідер змін розглядає кожну зміну, як нову сприятливу змогу; цілеспрямовано шукає корисні для себе зміни та знає, як зробити їх максимально ефективними для зовнішньої і внутрішньої діяльності організації. Для цього потрібні: політика, спрямована на створення майбутнього; методика пошуку та прогнозування змін; стратегія впровадження змін як у внутрішній, так і в зовнішній діяльності організації; політика, що дає змогу врівноважити зміни та стабільність [5, с. 104].

Як вважають В.В. Стадник та М.А. Йохна, організаційні зміни, незважаючи на причини, що їх зумовили, мають розширювати межі повноважень менеджерів нижчих рівнів управління, сприяти їх самостійності у розв'язанні виробничо-господарських завдань, що зумовить залучення більшості працівників підприємства до управління, зростання їх ділової активності, посилюватиме їх прагнення до саморозвитку, оволодіння сучасними технологіями, зокрема інформаційними [4, с. 261].

Отже, можна виокремити проблеми, які стосуються теоретичного підґрунтя здійснення організаційних змін. По-перше, немає єдності у тлумаченні категорії "організаційні зміни". По-друге, немає чіткої класифікації видів організаційних змін.

Єдності у визначенні терміну "організаційні зміни" немає, проте доцільно зауважити, що науковці виділяють два основних підходи до його трактування. Перший з них ґрунтується на тому, що

зміни – це різні типи нововведень, які можуть вміло поєднуватись у різних напрямках (зміна цілей організації, структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів) та можуть перешкоджати застою та забезпечувати ефективне використання всіх наявних ресурсів. Другий підхід ґрунтується на тому, що не існує універсального типу організаційної структури, який би забезпечував максимальну ефективність управління на всіх стадіях розвитку організації. Тому, зі зміною визначальних ситуаційних чинників, коли організаційна структура перестає адекватно реагувати на їх вплив, мають відбуватися і організаційні зміни.

Доречно зауважити, що перше тлумачення є більш загальним і пояснює організаційні зміни, як можливість перетворень усіх складових підприємства, а не лише організаційної структури. Проте, в першому підході говориться, що зміни – це різні типи нововведень, але зазначимо також, що зміна – це не лише інноваційна зміна, але, як зазначено в "Новому тлумачному словнику української мови" – перетворення чогось у щось якісно інше, проте не обов'язково щось нове. Щодо другого підходу, то оскільки теоретичний матеріал показав, що організаційні зміни можуть стосуватись усіх елементів підприємства, то доцільніше розглядати організаційні зміни як реакцію будь-яких складових організації на вплив визначальних ситуаційних чинників.

На основі сказаного вище можна запропонувати таке визначення організаційних змін: організаційні зміни – це різні типи нововведень та перетворень, які можуть вміло поєднуватись у різних напрямках (зміна цілей організації, організаційної структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів тощо) і здатні перешкоджати рецесійним тенденціям і забезпечувати ефективне використання всіх наявних ресурсів.

Результати аналізу літературних джерел свідчать про те, що не існує чіткої класифікації організаційних змін. Оскільки діяльність організації залежить від впливу різноманітних чинників, то ми запропонували класифікацію організаційних змін відповідно до чинників впливу на організацію за О.С. Кузьмінім та О.Г. Мельник. Чинники впливу на організацію – це рушійні сили, які впливають на виробничо-господарську діяльність організації і забезпечують певний рівень отриманих результатів. Їх можна

класифікувати за двома ознаками: рівень впливу та середовище впливу.

За рівнем впливу виділяють [6, с. 31-32]:

- мікроекономічні чинники, які здійснюють вплив на рівні підприємства (цілі, структура, завдання, технологія, працівники, ресурси, партії, постачальники, споживачі, конкуренти тощо);
- макроекономічні, які впливають на рівні галузей та держави (законодавчі акти, державні органи влади, система економічних відносин у державі, стан економіки, міжнародні події, міжнародне оточення, НТП, політичні обставини, соціально-культурні обставини, особливості міжнародних економічних відносин тощо).

За середовищем впливу [6, с. 32]:

- внутрішнє середовище визначається внутрішніми чинниками, тобто ситуаційними рушійними силами всередині організації (цілі, структура, завдання, технологія, працівники та ресурси);
- зовнішнє – визначається зовнішніми чинниками, тобто ситуаційними рушійними силами, що впливають на організацію ззовні (споживачі, конкуренти, органи державного управління, фінансові організації тощо).

На основі проаналізованих вище чинників, можемо дійти висновку, що перша класифікація – за рівнем впливу – не дає змоги нам класифікувати організаційні зміни, адже містить елементи зовнішнього середовища, які можуть бути і є причиною здійснення організаційних змін, які відбуваються в організації. Проте, друга класифікація – за середовищем впливу – дає змогу виділити різні види змін залежно від внутрішнього середовища організації. При цьому чинники зовнішнього середовища будуть теж причинами для організаційних змін, але окремі з них є їхніми елементами.

Отже, на основі аналізу, можна зробити висновки і запропонувати класифікацію організаційних змін, а саме, підкреслити такі напрями змін у чинниках внутрішнього середовища:

1. Зміни мети організації. Для того, щоб підприємство працювало ефективно, керівники мають періодично здійснювати моніторинг та змінювати цілі відповідно до зміни середовища функціонування підприємства.

2. Зміни організаційної структури. Структурні зміни (складова організаційного процесу) стосуються системи розподілу повноважень і відповідальності в координаційних і інтеграційних процесах, а також розподілі на відділи та ступені централізації. Структурні зміни мають безпосередній вплив на діяльність колективу, оскільки до складу підприємства можуть увійти нові люди, можливі зміни в системі підпорядкування.

3. Зміни завдань. Зміни в завданнях охоплюють процес виконання завдань, впровадження нового завдання або стосується характеру роботи.

4. Зміни технологій. Як і структурні зміни, зміни в технології можуть передбачати нагальність модифікації структури й персоналу. Проте найважливіші зміни можуть стосуватись технології виробництва.

5. Зміни персоналу. Зміни персоналу передбачають модифікацію його можливостей, установок або поведінки. Це може стосуватись технічної підготовки виробництва, підготовки до міжособового або групового спілкування, мотивації, лідерства, формування структурного колективу, впровадження програм підвищення задоволеності роботою.

6. Ресурсні зміни. Зміни ресурсів пов'язані з іншими чинниками і є чи не найосновнішою складовою. Виробничі зміни – це обов'язково зміни ресурсів. Що ж стосується організаційних змін у межах зовнішнього середовища, то їх можна поділити на контрольовані (ті, що здійснюються з ініціативи організації) та неконтрольовані (ті, які формуються поза діями організації).

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новий тлумачний словник української мови / укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Вид-во "Аконіт", 2000. – Т.2. – С. 912.
2. Осовська Г.В. Менеджмент організацій : навч. посібник / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К. : Кондор, 2005. – С. 860.
3. Боженко О.С. Організаційні зміни – основа розвитку підприємств / О.С. Боженко. [Електрон. ресурс]. – Доступний з: [http://www.rusnauka.com/2.\\_SND\\_2007/Economics/19367.doc.htm](http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Economics/19367.doc.htm).
4. Стадник В.В. Менеджмент : підручник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К. : Вид-во "Академвидав", 2007.

5. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : учебн. пособие : пер. с англ. / П.Ф. Друкер. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2000. – 272 с.
6. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навч. посібник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Львів : Вид-во "Інтелект-Захід", 2003. – С. 352.

Коротка Т.Л. ., Іванісов С.М.,

### **БІЗНЕС - ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Кожне підприємство, на початку своєї діяльності, повинно мати перспективний план щодо фінансових, трудових й інтелектуальних ресурсів, джерела їхнього одержання, а також уміти точно розрахувати ефективність використання наявних засобів, це і визначає актуальність досліджуваної теми. Важливим при започаткуванні нового підприємства або розширенні діючого є розроблення бізнес-плану.

Питання бізнес-планування діяльності торговельних підприємств, зокрема, на сучасному етапі розвитку економічної науки висвітлено в працях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів: Волкова О. І., Денисенка М. П., Гречана А. П. [ 2, с. 644], Йохни М. А., Стадника В. В. [ 5, с. 386], Кузьміна О. Є., та Мельника О. Г. [ 6, с. 35], Осовської Г. В. [ 7, с. 89], Барроу К, Барроу П., та Брауна Р. [ 1, с. 11], Гріфіна Р. В. [ 3, с. 178] та ін.

У проаналізованих наукових працях розкрито суть бізнес-планування, його методологію. Недостатня обґрунтованість необхідності бізнес-планування інноваційної діяльності торговельних підприємств та особливостей його реалізації в умовах ризику зумовлює проблеми його практичного застосування, а враховуючи специфіку економічного розвитку України підтверджує актуальність цієї проблематики, яка відображена у статті.

Мета статті полягає в розкритті теоретичних аспектів використання бізнес-планування інноваційної діяльності торговельних підприємств та особливостей його практичної реалізації в умовах ризику. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити суть бізнес-планування як важливого складового елемента економічного механізму забезпечення розвитку інноваційної діяльності підприємств торгівлі;

- охарактеризувати вимоги до розробки бізнес-плану їх діяльності;

- обґрунтувати необхідність практичного використання бізнес-планування в інноваційній діяльності торговельних підприємств.

Для розкриття мети роботи передусім розглянемо стратегічне планування. Це обґрунтовується тим, що стратегічне планування забезпечує основу для всіх управлінських рішень, а реалізація основних управлінських функцій - організації, мотивації та контролю орієнтована на розроблення стратегічних планів. Одним із найбільш важливих інструментів стратегічного управління виступає бізнес-планування. Останнім часом цей термін став застосовуватися і у вітчизняній практиці. Якщо раніше жоден серйозний проект не затверджувався і не приймався до реалізації без розгорнутого техніко-економічного обґрунтування та програми здійснення, то тепер стало обов'язковим вимагання бізнес-плану як поєднання програми та економічного обґрунтування.

Планування інноваційної діяльності підприємства в межах загальної стратегії охоплює такі етапи: аналіз зовнішнього середовища і прогнозування його розвитку; аналіз внутрішнього середовища підприємства; визначення загальної стратегії підприємства; визначення інноваційних можливостей; формування стратегічних інноваційних завдань; розроблення концепції інноваційної стратегії; формування бізнес-планів і програм інноваційної діяльності; розроблення і реалізація інноваційних проектів [ 5, с. 146].

Бізнес-план є одним з перших узагальнювальних документів обґрунтування інвестицій. Будь-який проект проходить три головні фази свого розвитку, це передінвестиційна фаза, інвестиційна та експлуатаційна або оперативна. Планування проекту здійснюється у передінвестиційній фазі за такою структурою: аналіз інвестиційних можливостей; аналіз альтернатив проекту; бізнес-план.

Процес планування проекту завершується створенням бізнес-плану, де має бути заздалегідь намічена бажана і така, яка практично



здійснюється, програма підприємницьких дій, забезпечуючи досягнення поставленої мети. Бізнес-план виконує подвійну функцію:

- зовнішню (ознайомлення зацікавлених юридичних і фізичних осіб з головною ідеєю та очікуваною ефективністю від реалізації нового бізнесового інвестиційного проекту);
- внутрішню (як проект організаційно-фінансового механізму управління практичною реалізацією інвестиційного проекту).

Існують різні вимоги до технології складання бізнес-плану інвестиційних проектів підприємств. Відповідно у зв'язку з тим, що чітко визначеної форми та структури бізнес-плану не існує, одним з найбільш прийнятних варіантів його складання виступає PERT- схема [ 3, с. 179]. Використовуючи цю схему, як базову універсальну модель для розробки бізнес-плану, було розроблено PERT - схему, адаптовану для удосконалення діяльності торговельного підприємства (рис.1).

На рис.1 відображено головні етапи планування для започаткування інвестиційного проекту інноваційної діяльності торговельного підприємства.

В нашій країні бізнес-планування часто ототожнюють із штучними економічними розрахунками, або техніко-економічним обґрунтуванням. Кожен інвестиційний проект інноваційної діяльності дотичний до великого кола питань, пов'язаних із різними сферами знання. Це насамперед питання економічної ефективності, маркетингового аналізу, фінансового планування та ін.

- На будь-якій стадії існування торговельного підприємства необхідно планувати його майбутню діяльність. У перспективі торговельне підприємство повинно бути успішним, кредитоспроможним та здатним реалізувати економічно ефективний проект.

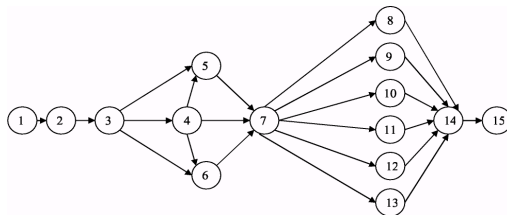


Рис. 1. PERT-схема розробки бізнес-плану інвестиційного проекту торговельного підприємства

1 - самовизначення; 2 - самоаналіз; 3 - дослідження ринку; 4 - вибір товару або послуги; 5 - прогнозування продажу; 6 - вибір місцезостащування; 7 - розробка плану маркетингу; 8 - розробка організаційного плану; 9 - розробка правового плану; 10 - план ведення бухгалтерії; 11 - розробка плану страхування; 12 - розробка плану комп'ютерного забезпечення; 13 - розробка плану менеджменту якості; 14 - розробка фінансового плану; 15 — оформлення.

Окреслення широкого кола проблем здійснення бізнес-планування діяльності торговельних підприємств дає поштовх для подальших розробок у цій сфері. Зокрема, подолання існуючих проблем та створення необхідних умов для успішної реалізації функції бізнес-планування забезпечить дієвість економічного механізму інноваційної діяльності торговельних підприємств.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Бізнес-план: практ. посіб. / К. Барроу, Пол Барроу, Роберт Браун.; [3-є вид.] - К: Знання, 2001. - 285 с.
2. Волков О. І. Економіка та організація інноваційної діяльності: підручник. / Волков О. І., Денисенко М. П., Гречан А. П. — К.: Центр навч. літ-ри, 2007. — 662 с.
3. Гріфін Р. Основи менеджменту: підруч. / Р. Гріфін, В. Яцура ; [за ред. В. Яцура, Д. Олесевич]. - Львів: БаК, 2001.-624с.
4. Дуляба Н. І. Проблеми планування в торгівлі / Н. І. Дуляба // Торгівля, комерція, підприємництво: зб. наук. пр. - 2007. - Вил. 8. - С. 90-93.
5. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. — К.: Академія, 2005. - 400 с.
6. Кузьмін О. Є. Менеджмент: конспект лекцій: Навч. посіб. / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. — Львів: в-во нац. у-ту Львівська політехніка, 2002. — 132 с.
7. Осовська Г. В. Основи менеджменту: навч. посіб. / Осовська Г. В. - К.: Кондор, 2003. - 556 с.

Малишева О.В., Іванісов С. М.

## СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Метою статті є виявити сутність стратегічного планування та управління прибутком підприємства як одного з методів підвищення ефективності діяльності підприємства, визначити їх місце та роль в умовах соціально-економічних перебудов в Україні.

Знаходячись у затяжній економічній кризі, усі суб'єкти України опинилися в ситуації, коли потрібно вести боротьбу за виживання. А оскільки кращим засобом виживання торгового підприємства є зміцнення його становища на ринку і поживлення діяльності, то умовами виходу із кризи є розширення обсягів реалізації товарів, а основною метою – одержання прибутку спроможного його забезпечити. В умовах активно змінюваної ринкової ситуації, жорстокої конкуренції підприємства повинні не тільки зосереджувати увагу на внутрішньому стані справ, але і виробляти довгострокову стратегію, що дозволяла б адаптуватися до змін, які відбуваються в його оточенні. Тому у даний час надзвичайно важливим стає здійснення такого управління, що забезпечує адаптацію підприємства до швидко змінюваного навколишнього середовища. Проте стратегії, єдиної для всіх підприємств, не має, так само як і не має єдиного універсального стратегічного плану діяльності підприємства. Процес вироблення стратегії для кожного підприємства – унікальний, тому що залежить від позиції підприємства на ринку, динаміки цього розвитку, його потенціалу, поведінки конкурентів, характеристик реалізованих ним товарів та інших чинників.

Стратегія управління підприємством тісно пов'язана з визначенням головної мети його функціонування. Найчастіше ця головна мета формується як досягнення визначеного рівня рентабельності на вкладений капітал і відповідно одержання визначеної маси чистого прибутку. Основною метою функціонування підприємства є забезпечення рентабельної роботи та отримання прибутку. Прибуток – це нагорода, яку одержує підприємство за ризик, що має місце у випадку пропозиції нею продукту для продажу. Це гроші, що залишаються після того, як загальні витрати підприємства віднімаються від загальних доходів. Прибуток – це також і нагорода за ефективну діяльність. Звідси проблема управління прибутком

підприємства набуває все більшого значення, оскільки саме в прибутку концентрується ефект усієї господарської діяльності торгового підприємства. Крім того, прибуток є основним власним фінансовим джерелом, що забезпечує розвиток торгового підприємства на принципах самофінансування. Планування прибутку являє собою процес розробки системи заходів щодо забезпечення її формування в необхідному обсязі й ефективне використання згідно завдань розвитку підприємства в майбутньому періоді. Ефективність управління процесами утворення прибутку значною мірою залежить від якості аналізу, реальності виявлених резервів збільшення прибутку, економічного обґрунтування планів формування і використання прибутку на майбутній період. Звідси метою економічного управління прибутком і рентабельністю є розробка ефективної політики формування прибутку підприємства, обґрунтування раціональних напрямків його використання і виявлення оптимального рівня рентабельності фінансових вкладень у довгостроковому періоді. При цьому слід зауважити, що все більше місце в стратегічному управлінні займає внутріфірмове планування.

Забезпечення ефективного планування прибутку підприємства визначає ряд вимог до цього процесу, основними з яких є: інтегрованість із загальною системою управління підприємством; комплексний характер формування управлінських рішень; високий динамізм управління; багатоваріантність підходів до розробки окремих управлінських рішень; орієнтованість на стратегічну мету розвитку підприємства. Кінцевою метою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку. Тому дуже важливо під час стратегічного планування прибутку врахувати всі чинники і аспекти подальшого розвитку для повного і обґрунтованого визначення величини прибутку і забезпечення певного рівня прибутку. Одночасно при плануванні прибутку є ряд особливостей, специфічних аспектів, які необхідно врахувати для фінансового забезпечення постійного розвитку підприємства. В умовах нестабільної економіки важливим для будь-якого підприємства є формування найістотніших принципів і ефективної системи стратегічного планування та управління прибутком.

Процес стратегічного планування посідає центральне місце в системі стратегічного управління. Більшість західних і східних фірм використовують стратегічне планування для того, щоб змінити себе,

вийти з безнадійних ситуацій, які сформувались зовні та в середині підприємства.

Основні передумови переходу до стратегічного планування такі:

- необхідність реакції на зміни умов функціонування підприємств;
- потреба в об'єднанні різних напрямків діяльності підприємства в умовах розвитку процесів децентралізації та диверсифікації (насамперед конгломератної);
- наявність яскраво виражених конкурентних переваг і необхідність їхньої підтримки (у підприємств, що їх мають) або створення їх (в аутсайдерів);
- посилення конкуренції;
- інтернаціоналізація бізнесу, розвиток зв'язків з підприємствами, які використовують систему стратегічного планування;
- наявність висококваліфікованих менеджерів, здатних вирішувати складні питання, застосовуючи систему стратегічного управління;
- розвиток теорії та практики стратегічного планування, які допомагають перейти від етоду «проб і помилок» до наукових методів передбачення й підготовки майбутнього та до майбутнього;
- наявність доступної інформації (глобальних інформаційних мереж) для вивчення сильних і слабких сторін підприємства, зовнішнього середовища та умов конкуренції;
- посилення інноваційних процесів, генерація та швидке освоєння підприємствами нових ідей;
- необхідність впровадження високої культури управління, орієнтованої на запобігання опору змінам та стимулювання розвитку підприємства.

Стратегічне планування — це систематизовані та більш-менш формалізовані зусилля всього підприємства, спрямовані на розробку та організацію виконання стратегічних планів, проектів і програм. У свою чергу, розробка планів як специфічний вид діяльності — це послідовний ітераційний процес, що складається з кількох взаємопов'язаних етапів:

- встановлення цілей; визначення стратегій («стратегічного набору») та заходів щодо їхньої реалізації;
- передбачення послідовності дій у межах досить тривалого часу та закріплення її у планах, проектах і програмах різного типу, що є інструментами досягнення цілей та реалізації стратегій;

- організація виконання планових завдань;
- облік, контроль та аналіз їхнього виконання.

Останні два етапи є переходом до впровадження цілісної системи стратегічного управління, оскільки зумовлюють необхідність організаційно-аналітичної та контрольної-координаційної діяльності не лише в органах стратегічного планування, а й у ланках, де виконуються дії, визначені стратегічними планами та програмами.

Мета стратегічного планування — встановити певний порядок дій для підготовки ефективного функціонування конкурентоспроможного підприємства.

Отже, реалізація мети стратегічного планування можлива, якщо воно відповідає таким основним принципам:

- цілевстановлення та цілереалізація — всі заходи та шляхи їхнього здійснення, передбачені в системі стратегічного планування, спрямовано на встановлення та досягнення цілей (стратегічних орієнтирів): система планування відповідальна за це. Відповідність цьому принципу свідчить про дієвість планів, які цінні тим, що дають змогу досягти результатів;
- багатоваріантність, альтернативність та селективність — реакція на середовище, що змінюється, шляхом переходу на заздалегідь обгрунтовані та визначені альтернативи;
- глобальність, системність, комплексність і забалансованість — орієнтація на охоплення окремими стратегіями всіх аспектів діяльності об'єкта та взаємозв'язок між ними;
- в межах стратегічного планування готують систему рішень, а не окремі рішення; спрямованість на зміну ситуації зовні та всередині підприємства;
- спадковість і послідовність — стратегічні зміни мають впроваджуватися в певному порядку (про це йшлося під час розгляду «стратегічного набору») з урахуванням досягнутих результатів і специфічних особливостей процесів та явищ;
- безперервність — стратегічна діяльність є складним процесом, зупинка якого повертає підприємства у початкову позицію;
- наукова та методична обгрунтованість — використання поширених науково-методичних підходів допомагає розробляти реальні плани, узгоджені з параметрами зовнішнього та внутрішнього середовища;

- реалістичність, досяжність — врахування особливостей функціонування об'єкта, відносно якого розробляються стратегічні плани, та можливості досягнення певних параметрів;
- гнучкість, динамічність, реакція на ситуацію — урахування часових характеристик і характеру змін, що відбуваються на підприємстві згідно з етапами «життєвих циклів» (підприємства та пов'язаних з ним окремих підсистем); цьому сприяє наявність надійного зворотного зв'язку;
- ефективність і соціальна орієнтованість — забезпечення, з одного боку, перевищення результатів, передбачених плануванням над витратами, потрібними для його здійснення; з іншого — розв'язання не лише суто виробничих проблем, а й участь у пом'якшенні суспільних проблем;
- кількісна та якісна визначеність — планування має дати певні орієнтири, які відіграватимуть роль контрольних точок, але не можна процес планування звести лише до розрахунків показників, забуваючи про сутність процесів, які потрібно здійснити;
- довгостроковість заходів — орієнтація на розв'язання складних проблем, які існуватимуть у довгостроковій перспективі;
- неможливість усунення їх одномоментним заходом спонукає до обгрунтованих, послідовних, складних заходів.

#### Список літератури

1. Кривицька О.Р.// Планування прибутку підприємства при визначенні стратегії його розвитку. Фінанси України №3. 2005 р.- С.139-146.
2. Данілова Л.І. //Управління прибутком підприємств: проблеми і наслідки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 69. 2004 р.- С. 11-12.
- 3.Ширяпна О.Є.//Удосконалення методики прогнозування прибутку підприємств. Формування ринкових відносин в Україні № 6 (37). 2004 р.- С. 12-15.
- 4.Туріянська М.М.//Прибуток – важливе внутрішнє джерело інвестиційних ресурсів. Вісник ДонДУЕТ № 3 (27) 2005 р.- С. 94-99.

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ**

*Албіна С.І.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент.

*Алиева Ольга Григорьевна* – Славянський державний педагогічний університет, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук, кандидат філософських наук.

*Баюк Руслана Миколаївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

*Бледнов Іван Федорович* - Дніпропетровський національний гірничий університет, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

*Білецька Людмила Леонідівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Браташ Олена Олексіївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри ГіОП

*Василенко Анатолій Іванович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Гайворонський Петро Євгенійович* – учитель історії і права КНВК, заступник голови творчої вітальні «Суцвіття» при центральній міській бібліотеці ім. Т.Г.Шевченка

*Гусева Олександра Євгенівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка МП-09м

*Гулик Олександра* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент МП-06

*Дяченко Наталія Іванівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Журко Г.В.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

*Поліщук Наталія Олександрівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Економіки і менеджменту.

*Поцулко Олена Анатоліївна* – Донецький інститут залізничного транспорту, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук

*Іванісов Сергій Миколайович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри Економіки і менеджменту

*Іванова Катерина Юріївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка



*Ісаєнков Олександр Олександрович* – директор Центру підвищення кваліфікації КП ДонНТУ, старший викладач кафедри ГіОП

*Ісаєнкова Юлія Василівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. ОПГ-05

*Карабут М.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент.

*Коробський Руслан Владиславович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри ЕіМ

*Кучеренко Євгенія Василівна*- Дніпропетровський національний гірничий університет, асистент кафедри економічної теорії та основ підприємництва.

*Коломоєць Олександр Володимирович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри ГіОП

*Коротка Т.Л.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

*Кравчук Інна Володимирівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка МП-06.

*Лецова Ольга Сергіївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри ЕіМ.

*Ляшок Ярослав Олександрович* - директор Красноармійського індустріального інституту ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, завкафедри ГіОП, к.т.н, доцент.

*Ляшок Наталія Юріївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри ЕіМ.

*Малишева О.В.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка МП-06.

*Моїсєєнко Лариса Миколаївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Муза Дмитрій Євгенєвич* – ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» професор кафедри філософії, кандидат філософських наук

*Нагорна К.Д.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

*Немцева Наталія Сергіївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Немцев Едуард Миколайович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри ЕМА.

*Ольховик Ірина Анатоліївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, інженер кафедри ЕІМ

*Пархоменко Марина Миколаївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Пермінов Олександр Васильович* – викладач історії та правознавства Красноармійського міського ліцею «Надія», голова міського методичного об'єднання вчителів історії та правознавства

*Певнева Ганна Генадіївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Рак Ю.І.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

*Романій Світлана Миколаївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри ГіОП.

*Рязанцев Микола Олександрович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри Розробки пластових родовищ, кандидат технічних наук

*Савко Ольга Анатоліївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка МП-06

*Сачава К.О.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка

*Самофалова Тетяна Володимирівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Сергієнко Людмила Григорівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук.

*Стеценко О.* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

*Скалозуб Олена Миколаївна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Скалозуб Леонід* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент

*Соколовський Володимир Павлович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Теряник Віктор Іванович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, к.т.н., доцент кафедри ГіОП

*Черкавська Тетяна Михайлівна* – Дніпропетровський національний гірничий університет, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки

*Шинкаренко Ірина Валентинівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки.

*Школяренко Ольга Олександрівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент, к.е.н. кафедри ЕіМ.

*Щербинка Тетяна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка ГС-09а

*Юсипук Юлія Олександрівна* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри ГіОП

*Яцок Микола Миколайович* - Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, заступник декану ФТОВ, старший викладач кафедри Соціально-гуманітарної підготовки

Наукове видання

**ФІЛОСОФСЬКО - ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ  
ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

Матеріали ІУ регіональної науково-практичної конференції

м. Красноармійськ, 11 березня 2010 р.

*Комп'ютерна верстка  
та обкладинка:*

*О.П.Пославська*